

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем службового
права Національної академії правових наук України
**Pan-European convergence of legal, economic and cultural
foundations for the prevention of corruption 611790**

Law Faculty of
Zaporozhzhia National University, Ukraine

With the support of the Erasmus+
Programme of the European Union

МАТЕРІАЛИ

***МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ***

***„НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ”***

(26 березня 2021 року)

Запоріжжя 2021

УДК 34(477)(062)

Н277

Редакційна колегія:

Коломоєць Тетяна Олександрівна – докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, деканеса юридичного факультету Запорізького національного університету;

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права;

Верлос Наталя Володимирівна – заступниця декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Єрмоленко Дмитро Олександрович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права юридичного факультету Запорізького національного університету;

Пелех Ія Василівна – заступниця декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Пирожкова Юлія Володимирівна – докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального права та правосуддя юридичного факультету Запорізького національного університету.

Напрямки реформування публічного та приватного права в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26 березня 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 170 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Міжнародну науково-практичну конференцію „Напрямки реформування публічного та приватного права в Україні”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 26 березня 2021 року.

© Запорізький національний університет, 2021

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алімов К.О. Цивільний процес. Зарубіжний досвід Німеччини.....	8
Болокан І.В. Положення цивільно-правового договору в частині відповідальності за невиконання його умов: до питання про потребу вдосконалення нормативного регулювання	9
Бухтіяров О.А. Особливості заохочувального провадження працівників правоохоронних органів.....	12
Бухтіярова І.Г. Генеza розвитку правових засад дитинства та материнства на території сучасної України.....	14
Гусар О. Стягнення, що застосовуються до юридичних осіб у справах про порушення антимонопольного законодавства.....	17
Дерець В.А. Основні напрями удосконалення системи органів виконавчої влади	19
Дорохіна Ю.А. Наслідки скасування адміністративного акта у сфері містобудування в порядку адміністративного судочинства	21
Єна І.В. Шахрайство пов'язане з електронною комерцією в умовах коронавірусної економіки	24
Задорожня Г.В., Задорожний Ю.А. До питання про правомірність нормотворчої діяльності глави держави як органу державної влади.....	26
Ковбас І.В., Попельницька Н.С. Взаємодія інституцій громадянського суспільства та держави	29
Ковбас І.В., Ющик О.І. Правова природа екстрадиції: зміст та обсяг поняття.....	32
Коломієць Н.В. Аналіз дослідження проблеми віктимності особистості підлітків.....	34
Коломоєць Т.О. «Подарункові» заборони та обмеження для публічних службовців: синонімічні чи суміжні правові явища?.....	36
Колпаков В.К. Кваліфікаційні ознаки бездіяльності в сфері державної служби	38
Комзюк А.Т. Щодо визначення правових наслідків адміністративного проступку у проєкті КпАП України	41
Легеза Ю.О. Договір факторингу: переваги застосування.....	44

Луц Д.М. Підтримка органічного виробництва на місцевому рівні	46
Лученко Д.В. Правовий спір і юридичний конфлікт: проблематика співвідношення категорій	47
Малюга Л.Ю. Правові аспекти забезпечення оптимізації державної молодіжної політики в Україні.....	49
Мацелик Т.О. Диференціація податково-правових статусів адвоката та оптимізація оподаткування доходів від адвокатської діяльності	51
Мельковський О.В. Деякі особливості реалізації кадрових питань у правоохоронних органах під час їх реформування.....	53
Нашинець-Наумова А.Ю. Кібербезпека в Україні: практичні виміри сучасності	56
Нестерцова-Собакарь О.В. Спадковий договір: поняття та загальна характеристика	58
Петровська І.І. Методика антикорупційного контролю за законодавством України	60
Пирожкова Ю.В. Приватні детективні послуги в Україні: основні підходи до законодавчої регламентації.....	61
Приймаченко Д.В., Приймаченко Д.Д. Правове регулювання механізму тестування посадових осіб митних органів	64
Самойленко Г.В. Забезпечення прав пасажера за договором перевезення пасажера	66
Сенченко Н.М. Сторона захисту в змагальному кримінальному провадженні.....	68
Середа А.М. Генезис становлення відповідальності за неповагу до суду через історичну призму	70
Сінельнік Р.В. Особливості доступу до інформації та відомостей, яке містить клопотання про обшук та ухвала слідчого судді про дозвіл або відмову на обшук житла чи іншого володіння особи.....	73
Сіньова Л.М. Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю	75
Смокович М.І. Реалізація права на касаційне оскарження в адміністративному процесі як складова права на справедливий суд.....	78
Собакарь А.О. Перспективи запозичення для України зарубіжного досвіду застосування антикорупційних засобів в діяльності органів охорони правопорядку.....	81

Сопілко І.М. Щодо питання реформування адміністративно-територіального устрою в умовах децентралізації	83
Столбовий В.М. Дотримання принципу служіння державі і суспільству у сфері національної безпеки України	85
Стрельченко О.Г. Адміністративно-правова характеристика розвитку сфери трансплантології в Україні	86
Ткалич М.О. Регулювання відносин у сфері спорту: приватноправовий вимір	88
Токарєва К.С. Ефективність медіації у публічно-правових спорах	90
Удовика Л.Г. Рекомендації міжнародних організацій щодо забезпечення прав і свобод людини при введенні державами заходів боротьби з пандемією COVID-19	91
Хлібороб Н.Є. Принцип правової визначеності та його реалізація у сфері регуляторної політики	94
Шарая А.А. Адміністративно-процедурне право у системі адміністративного права	96
Шестак Л.В. Проблеми законодавчого регулювання застосування адміністративних санкцій до неповнолітніх	100
Школик А.М. Адміністративна процедура у містобудівній сфері: загальна чи спеціальна	103
Щипанова О.О. Зміст права на життя як особистого немайнового права фізичної особи	105

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Байталюк О.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності адміністрації історико-культурного заповідника	108
Болобан Д.А., Коломоєць Т.О. Переваги та недоліки впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні	111
Буцьких Д.О. Шляхи вдосконалення державного регулювання сталого водокористування та правової охорони водних ресурсів	113
Гнєзділова Н.В. Експертиза законів. Правове регулювання	115
Грушанський А.О. Організаційно-правові засади протидії корупції у Російській імперії за часів Петра I	118
Гудим І.В. Характерні риси адміністративних проваджень в адміністративному процесі	120

Гумбатов А.А. Сучасні детермінанти поширення проблем державного регулювання галузі залізничного транспорту та шляхи їх вирішення	122
Задорожний Б.Ю. Гарантії реалізації конституційних обов'язків України.....	124
Зайкова Л.М., Легеза Ю.О. Поводження з безхазяйними відходами в Україні.....	127
Saraçina C., Dorul O. International standards on the Independence of judges	128
Крайній П.І., Драгомерецька Д.В. Правові аспекти формування громадських рад	131
Кремova Д.С. Співвідношення поняття «присяга» із суміжними поняттями	133
Микитюк Д.Ю. Учасник війни: ветеран війни чи особа, на яку поширюється законодавство щодо ветеранів війни?	135
Приходько М.В. Деякі особливості адміністративної відповідальності за булінг (цькування).....	138
Пятигора К., Лученко Д.В. Особливості реалізації права на судовий захист в умовах карантину.....	140
Рудан С.М. Тенденції та виклики електронного правосуддя в Україні на сучасному етапі	141
Соколенко Д.В. Проблема нормативно-правового визначення поняття паркування та зберігання транспортних засобів у вітчизняному законодавстві.....	143
Сувак С.Н. Соотношение свободы мысли, совести и религии и свободы выражения мнения в практике Европейского Суда по Правам Человека.....	144
Чеченко К.О. Порівняльно-правовий аналіз принципів державної служби «порядність»-«чесність» та «добросовісність» (на прикладі України та Сполученого Королівства Великої Британії).....	146

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

Коваленко К.О., Коломоєць Т.О. Порівняння правової регламентації визначення стану сп'яніння водіїв та відповідальності за водіння в нетверезому стані в Україні та країнах Європи	149
Лопатін Д.В., Легеза Ю.О. Щодо розуміння медичних правовідносин	152
Пирожкова А.Є., Войтович Є.М. Комунікативно-мовленнєва компетентність як складова «soft skills» професійної культури юриста.....	153
Плешко В.В., Попович К. Реализация демократических принципов в правовом государстве	156

Пророченко В.В., Особливості проведення дактилоскопічної експертизи.....	157
Руденко С.К., Щипанова О.О. Евтаназія в Україні: чи доцільна легалізація права на смерть в національному законодавстві?.....	159
Талапова Ю.А., Алімов К.О. Врегулювання спору за участю судді: проблемні аспекти	162
Фомін І.Ю., Алімов К.О. Місце і значення галузевих принципів в процесі здійснення цивільного судочинства	164
Франковська С.А., Коломоєць Т.О. Повна перевірка декларацій публічного службовця за законодавством України: питання теорії та практики.....	167

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Цивільний процес. Зарубіжний досвід Німеччини

*Алімов К.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Німеччина є країною, де судовий захист є основною і найбільш часто застосованою формою захисту порушених прав, саме тому законодавство такої країни повинно бути чітким, повним і зрозумілим.

Цивільне процесуальне право Німеччини є частиною публічного права, яке регулює правовідносини між сторонами і судом.

Раніше в процесуальній доктрині Німеччини процесуальне право визначалося як «технічне право», що знаходиться під впливом доцільності та постійних обмежень.

На сьогодні теорією визначається, що цивільне процесуальне право Німеччини регулює стосунки між особою і державою, і обмеження впливу сторін і суду на процес – одне із завдань процесуального права. Правосуддя (die Rechtsprechung) в Німеччині є державною діяльністю по встановленню правопорядку [2, с. 7].

Згідно ст. 95 Конституції ФРН слід розрізняти такі види судочинства або сфери юстиції: 1) належне або загальне судочинство; 2) судочинство, що впливає з адміністративних правовідносин; 3) судочинство, що впливає з фінансових правовідносин; 4) судочинство, що впливає з трудових правовідносин; 5) судочинство, що впливає із соціальних правовідносин.

Процесуальне право Німеччини існує для відновлення порушених приватних прав через встановлення істини по цивільній справі, подальший розвиток права, забезпечення правопорядку через захист порушених приватних прав і примусове виконання судових рішень.

Судові органи Німеччини, як і інших держав, виконують свої функції в області здійснення правосуддя по цивільних справах шляхом розгляду таких справ з винесенням рішень по суті спорів.

У німецькій процесуальній теорії прийнято розуміти судочинство в двох розуміннях: організаційному і функціональному.

У організаційному сенсі до судочинства відносяться всі справи, які делеговані суду як органу, що виносить рішення в цивільному процесі або вирок, – в кримінальному.

Поняття судочинства у функціональному сенсі полягає в тому, що здійснення правосуддя є обов'язком суддів, який не може бути переданий органам виконавчої влади. Правосуддя, що здійснюється судами, служить подальшому розвитку не тільки процесуального, але, перш за все, матеріального права

Цивільне процесуальне право Німеччини не є прецедентним правом чи правом судових випадків, як в країнах англосаксонського права, але правосуддя справляє істотний вплив на подальший розвиток кодифікованого права.

Завданнями цивільного процесу є:

- 1) судочинство по відновленню порушених приватних прав через встановлення істини у цивільній справі;
- 2) подальший розвиток права;
- 3) забезпечення об'єктивного правопорядку через захист приватних прав та примусове виконання судових рішень [3].

Кодифікований закон, що регулює правовідносини у цій сфері в країні:

ЦПК Німеччини, що складається з 10 книг: 1) загальні приписи (Allgemeine Vorschriften), 2) провадження усуді першої інстанції (Verfahren in ersten Rechtszuge), 3) регулювання процедур оскарження судових рішень удругій татретій судових інстанціях (Rechtsmittel), 4) інститут поновлення справи занововиявленими обставинами (Wiederaufnahme des Verfahrens), 5) спрощений процес наоснові письмових доказів

і вксельному процесі (Urkunden und Wechselprozeß), 6) судочинство успорах, що виникають із сімейних правовідносин, усправах про встановлення правовідносин між батьками і дітьми та аліментних правовідносин (Familiensachen, Kindschaftsund Unterhaltsachen), 7) спрощений порядок розгляду справ про стягнення заборгованості без виклику відповідача до суду на підставі судового наказу (das Mahnverfahren), 8) правила виконавчого провадження (die Zwangsvollstreckung), 9) визивне провадження (Aufgebotsverfahren), 10) правила третейського розгляду спорів (Schiedsrichterliches Verfahren).

ЦПК Німеччини доповнюється іншими законами, які є джерелами цивільного процесуального права. Аналогічна ситуація і у більшості інших держав, наприклад, ЦПК Латвії і Закон Латвії «Про судову систему» від 15 грудня 1992 р., ЦПК Литви і Закон Литви «Про судову систему» від 31 травня 1994 р., ЦПК Нідерландів 1838 р. і Закон Нідерландів «Про склад судів і організацію судової системи» від 18 квітня 1827 р. [1, с. 24].

Література

1. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник [для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. К.: Алерта, 2015. 352 с.
2. Давтанян А.Г. Цивільне процесуальне право Німеччини: підручник [для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. М.: Городец, 2000. 320 с.
3. Короткий коментар до Цивільного процесуального уложення Німеччини / за ред. Єлісеєва Н.Г. СПС.: Гарант, 2006. 158 с.
4. База законодавства Німеччини. URL: http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/BMJ_index.html

Положення цивільно-правового договору в частині відповідальності за невиконання його умов: до питання про потребу вдосконалення нормативного регулювання

*Болокан І.В., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Чи не найважливішим блоком умов у будь-якому цивільно-правовому договорі (після визначення його предмету, умов виконання, у т.ч. оплати), є блок «відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору» чи інший з подібною за змістом (про відповідальність, санкції тощо) назвою. Натомість, попри важливість цієї складової частини договору, доволі часто сторони цивільно-правових договорів не приділяють належної уваги формулюванню відповідних положень, що пояснюється, насамперед, тим, що ніхто заздалегідь не планує, що договір буде порушуватись а, відтак, постане питання про необхідність захисту порушених договірних прав. Саме тому аналіз типових помилок, яких припускаються сторони цивільно-правових договірних зобов'язань у практичній діяльності, з метою з'ясування питання, чи потрібно вдосконалювати цивільне законодавство у цій частині, є витребуваним напрямом наукових досліджень задля покращення, у кінцевому рахунку, якості оформлення договірних стосунків та забезпечення можливості ефективного захисту прав будь-якої сторони договору.

Найпоширенішою помилкою є застосування узагальнюючих формулювань, якими конкретна відповідальність як така не встановлюється, натомість вміщується узагальнююче формулювання про те, що у разі порушення сторонами його умов застосовується відповідальність, встановлена законодавством. Такі формулювання є неефективними з позиції подальшого захисту прав сторін, адже, по-перше, є неконкретними, і у разі судового вирішення спору, що впливає з договірних відносин, постане потреба «відшукування» норми, адже законодавство складається із значної кількості як законодавчих, так і підзаконних актів, і, навіть, знаючи про який конкретно договір йдеться, кількість законодавчих актів, якими врегульовуються ті чи інші відносини, пов'язані із даним різновидом договору, може бути значною. Це ускладнює пошук необхідної норми із

відповідальністю. По-друге, доволі частим є відсутність взагалі законодавчої норми, яка б чітко встановлювала конкретну санкцію або надавала б іншу можливість вирішення спору щодо застосування того чи іншого засобу захисту договірних прав. Так, наприклад, попри значну кількість норм, якими регулюються ті чи інші договірні відносини, у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) практично відсутні норми, які б встановлювали конкретний розмір санкцій. Є лише декілька таких «конкретних» норм і у Господарському кодексі України (далі – ГК). Щодо ЦК України в якості прикладу більш-менш конкретних норм можна навести ч. 2 ст. 785, в якій закріплено, що у разі якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення [1]. У цьому випадку принаймні закріплено певний орієнтир, від якого можна відштовхнутись. Єдина проблема, яка може поставити, це обов'язковість закріплення розміру плати у договорі та неоспорення її другою стороною.

Іншим варіантом подібних (більш-менш конкретних) формулювань є орієнтир на вартість речі. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 951 ЦК України, збитки, завдані поклададавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем у разі втрати (нестачі) речі – у розмірі її вартості, а у разі пошкодження речі – у розмірі суми, на яку знизилася її вартість [1]. Вказане також є певним орієнтиром, але за умови відсутності спору щодо вартості такої речі. В останньому випадку виникає потреба доведення при судовому розгляді справи певної вартості та доведення інших пов'язаних із цим питань. Окремо врегульовано питання відповідальності за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань (ст. 625 ЦК України), натомість таке врегулювання є певним законодавчим мінімумом, який встановлено на випадок, якщо сторони спеціально не обумовили питання відповідальності у своїх договорах, за умовами яких виникатимуть грошові зобов'язання.

В якості прикладу норм у ГК України, якими закріплюються певні конкретні санкції, можна навести ч. 2 ст. 274 цього Кодексу. Так, за невиконання зобов'язання щодо приймання сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника, а також у разі відмови від приймання продукції, пред'явленої виробником у строки і в порядку, що погоджені сторонами, контрактант сплачує виробнику штраф у розмірі п'яти відсотків вартості неприйнятої продукції, враховуючи надбавки і знижки, а також відшкодовує завдані виробникові збитки, а щодо продукції, яка швидко псується, – повну її вартість [2]. Але слід зважати на те, що застосувати вказані законодавчі положення можна лише у разі, коли суб'єкти договору підпадають під ознаки суб'єктів господарських відносин, які наведені у ст. 55 ГК України, та коли йдеться про конкретні вказані вище порушення договірних умов. Є й загальні норми у ГК України, які не стосуються конкретних різновидів господарських договорів, натомість стосуються розміру штрафних санкцій (ст. 231 ГК), до яких відповідно до положень ГК України віднесено неустойку, штраф, пеню. Так, за порушення умов зобов'язання щодо якості (комплектності) товарів (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі двадцяти відсотків вартості неякісних (некомплектних) товарів (робіт, послуг), а за порушення строків виконання зобов'язання стягується пеня у розмірі 0,1 відсотка вартості товарів (робіт, послуг), з яких допущено прострочення виконання за кожний день прострочення, а за прострочення понад тридцять днів додатково стягується штраф у розмірі семи відсотків вказаної вартості. Штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою НБУ, за увесь час користування чужими коштами, якщо інший розмір відсотків не передбачено законом або договором [2]. Натомість і у цьому випадку слід зважати на те, що застосувати вказані санкції можна не в будь-якому випадку, а лише тоді, коли порушено: 1) господарське зобов'язання; 2) хоча б однією із сторін цього господарського зобов'язання є суб'єкт господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язане з виконанням державного контракту, або виконання зобов'язання фінансується за рахунок державного бюджету України чи за рахунок державного кредиту [2]. Отже, як бачимо, законодавчих норм з конкретним розміром неустойки (формулювання назви за ЦК України) або штрафних санкцій (формулювання назви за ГК України) не так вже й багато.

Ще одним недоліком при формулюванні й фіксації у вигляді письмового документа-договору положень про відповідальність, є відсилання до певних норм ЦК України чи іншого спеціального законодавчого акту, норми якого, у свою чергу, вказують не конкретний розмір, а встановлюють лише якийсь певний максимум (або, іншими словами, певну (як правило верхню) межу). Розглянемо два приклади таких «відсилань» до законодавчих норм у договорі:

1) посилання на ч. 2 ст. 906 ЦК України. У цій статті йдеться не про неустойку, а про збитки. Відповідно до положень цієї статті, збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що *не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*, якщо інший розмір відповідальності виконавця не встановлений договором. Крім питання до законодавця про доцільність встановлення такої незначної за розміром верхньої межі, сторони мають розуміти, що у разі неврегулювання у договорі відповідного питання, розмір збитків, який вони зможуть вимагати, є обмеженим і дуже незначним;

2) посилання на норми Закону України «Про відповідальність про несвоєчасне виконання грошових зобов'язань». Сторони мають розуміти, що у цьому законі не встановлено конкретного розміру пені за прострочення платежів (тобто несвоєчасне виконання грошових зобов'язань), адже у ст. 1 цього Закону закріплено, що такий розмір (конкретний) має бути встановлений у договорі. Натомість у ст. 3 встановлено верхню (максимальну) межу, і, зокрема, зазначається, що «розмір пені не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня» [3]. Крім цього слід зважати й на такий факт, як обмежене коло суб'єктів, на яких поширюються положення цього законодавчого акту (підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, тобто не будь-які фізичні особи).

Завершуючи аналіз помилок, яких припускаються сторони договірних відносин, формулюючи у своїх конкретних письмових договорах умови про відповідальність, висловимо свої міркування щодо питання, яке ставилося на початку цієї публікації, – чи доцільно вдосконалювати нормативне регулювання з питань відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань. Питання полягає у тому, що, зважаючи на нечисленність законодавчих норм, якими б встановлювалась така відповідальність, чи є потреба закріплення таких норм. Вважаємо що ні. Саме наявне наразі нормативне врегулювання дозволяє максимально реалізувати свободу сторін щодо своїх договірних відносин. Якщо той чи інший суб'єкт цивільного права не бажає ретельно та вдумливо підходити до формулювання умов власного договору, навряд чи доцільно його законодавчо «підстраховувати», а врахування помилок, проаналізованих вище, дозволить сторонам більш ефективно захистити свої права у договірних відносинах. Отже, врахування наведених вище рекомендацій, особливо щодо конкретизації санкцій у блоці договору, яким регулюються відносини сторін договору у разі порушення контрагентом своїх зобов'язань, дозволить сторонам договірних зобов'язань стимулювати належне їх виконання іншою стороною, та найбільш ефективно захистити свої інтереси у разі, коли порушення умов договору з боку другої сторони договору все ж таки сталося.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.03.2021).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 09.03.2021).
3. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996 р. (із змінами) № 543/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-вр#Text> (дата звернення: 09.03.2021).

Особливості заохочувального провадження працівників правоохоронних органів

*Бухтіяров О.А., к.ю.н., доцент кафедри
Університет державної фіскальної служби України*

Особливості присвоєння державних нагород є вкрай актуальною темою сьогодення завдяки своїй глибокій сутності, адже державні нагороди широко використовуються фактично в усіх країнах світу для відзначення своїх громадян за здобутки як на державному рівні, так і на рівні відомств. Особливо це стосується працівників правоохоронних органів тому що саме вони вступаючи на службу складають присягу на вірність державі та українському народу тому і вважаю, що вони найбільше заслуговують на отримання відзнак і нагород з боку держави а свою сумлінну службу.

Держава відзначає заслуги своїх громадян в особі працівників правоохоронних органів різноманітними державними нагородами, засобами правового заохочення і стимулювання, мотивуючи суспільно корисну поведінку. Вищою формою відзначення працівників правоохоронних органів за видатні заслуги у соціальній сфері, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною є державні нагороди України. Крім державних нагород України, існують й інші відзнаки, які встановлюються державними органами (Верховною Радою України; Кабінетом Міністрів України; міністерствами тощо). Ці відзнаки встановлюються від імені держави (державних органів), виготовляються за рахунок державного бюджету, регулюються певними нормативно-правовими актами, чітко визначено суб'єктів встановлення таких нагород тощо.

За мужність, відвагу, героїзм, особливі заслуги перед державою в боротьбі зі злочинністю, забезпеченні публічної безпеки і порядку, бездоганну та ефективну державну службу, особливі трудові заслуги та зразкове виконання службових обов'язків поліцейські, державні службовці та інші працівники правоохоронних органів України можуть представлятися до нагородження державними нагородами України, відзнаками Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Клопотання про нагородження державними нагородами працівників правоохоронних органів за проявлені мужність, відвагу, героїзм, особливі заслуги в боротьбі із злочинністю, забезпеченні публічної (громадської) безпеки і порядку вноситься незалежно від наявності у них дисциплінарних стягнень.

Подання про відзначення державними нагородами мають бути попередньо письмово погоджені з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, відповідними обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

У разі представлення до відзначення державними нагородами з нагоди ювілею правоохоронного органу (підрозділу) до матеріалів додаються також архівна довідка, що підтверджує дату ювілею, та документ, у якому зазначається дата святкування відповідного заходу.

Висунення кандидатур до відзначення державними нагородами здійснюється гласно за місцем роботи осіб, яких представляють до нагородження, у трудових колективах підприємств, установ, організацій незалежно від типу та форми власності.

Клопотання про відзначення державною нагородою порушується перед відповідним органом чи організацією вищого рівня.

Органи, яким надано право вносити подання про відзначення державними нагородами, надсилають на ім'я Президента України подання і нагородний лист установленого зразка, затверджений Комісією державних нагород та геральдики при Президентові України.

У нагородному листі зазначаються конкретні заслуги особи, що стали підставою для порушення клопотання про відзначення її державною нагородою, та проставляється печатка підприємства, установи, організації за місцем роботи особи.

Подання про відзначення державними нагородами, які вносяться з нагоди державного, професійного свята, ювілею особи або ювілею підприємства, установи, організації, області, району, міста, селища, села, вносяться не пізніше як за місяць до відповідної дати.

Особу, яку відзначено державною нагородою, може бути представлено до наступного нагородження не раніше ніж через три роки після попереднього нагородження, за винятком представлення до нагородження за виявлену особисту мужність і героїзм.

Особі, удостоєній державної нагороди, вручаються державна нагорода та документ, що посвідчує нагородження нею.

Вручення державних нагород та документів про нагородження провадиться в обстановці урочистості і широкої гласності. Перед врученням оголошується указ Президента України про нагородження.

Державні нагороди та документи про нагородження вручає Президент України або за його дорученням Голова Верховної Ради України, Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, керівники інших центральних органів виконавчої влади, Глава Офісу Президента України, Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Вищого господарського суду України, Генеральний прокурор України, послы України в іноземних державах, Голова Комісії державних нагород та геральдики при Президенті України, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, голови обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Вручення державних нагород та документів про нагородження має бути проведено протягом двох місяців з дня набрання чинності указом Президента України про нагородження.

У разі коли нагороджений через хворобу або іншу поважну причину не зміг з'явитися на вручення, державну нагороду та документ про нагородження може бути вручено вдома, в лікарні тощо, де він перебуває.

У разі смерті нагородженого, якому за життя державну нагороду та документ про нагородження не було вручено, або нагородження особи посмертно державна нагорода та документ до неї передаються сім'ї такого нагородженого для зберігання як пам'ять.

Законом України «Про державні нагороди України» від 16 березня 2000 року та встановлено такі види державних нагород: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака.

Присвоєння почесних звань здійснюється указом Президента України згідно Порядку представлення до нагородження та вручення державних нагород України.

До державних нагород, якими нагороджують працівників правоохоронних органів відносяться: відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; медалі: «За врятоване життя», «Захиснику Вітчизни», «За бездоганну службу», «За військову службу Україні»; відзнаки Президента України: орден «За мужність», Орден Княгині Ольги, «Орден князя Ярослава Мудрого», ордени: «Данила Галицького», «Богдана Хмельницького», «За заслуги», «Свободи»; звання Героя України.

В Україні встановлюються такі ордени: орден князя Ярослава Мудрого I, II, III, IV, V ступеня; орден «За заслуги» I, II, III ступеня; орден Богдана Хмельницького I, II, III ступеня; орден «За мужність» I, II, III ступеня; орден княгині Ольги I, II, III ступеня; орден Данила Галицького; орден «Свободи».

В Україні встановлюються такі медалі: «За військову службу Україні»; «За бездоганну службу» I, II, III ступеня; «За врятоване життя»; «Захиснику Вітчизни».

Вважаю, що треба підіймати авторитет державних нагород та посилювати їхній позитивний вплив на формування правової свідомості. Отримання державної нагороди повинно стати не формальною процедурою, а дійсно суттєвим визнанням заслуг

поліцейського і отриманням переваг при отриманні таких відзнак. Нагороди повинні виконувати роль стимулятора при здійсненні своїх обов'язків.

Література

1. Про заохочення в Національній поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 25 квітня 2019 р. *Офіційний вісник України* від 11.06.2019 р., № 44
2. Про заснування відзнаки «Іменна вогнепальна зброя»: Указ Президента України від 29 квітня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Про медаль «За врятоване життя»: Указ Президента України від 20 травня 2008 р. *Урядовий кур'єр* від 27.05 2008 р. № 95
4. Про медаль «Захисника Вітчизни»: Указ Президента України від 30 січня 2015 р. *Урядовий кур'єр* від 03.02 2015 р. № 19
5. Про відзнаку Президента України медаль – «За бездоганну службу»: Указ Президента України від 05 жовтня 1996 р. *Урядовий кур'єр* від 24.10 1996 р.
6. Про встановлення відзнаки Президента України медалі «За військову службу України»: Указ Президента України від 05 жовтня 1996 р. *Урядовий кур'єр* від 24.10 1996 р.
7. Про орден Данила Галицького: Указ Президента України від 30 липня 2003 р. *Урядовий кур'єр* від 02.08.2003 р. № 142
8. Про встановлення відзнаки Президента України «Орден княгині Ольги»: Указ Президента України від 15 серпня 1997 р. *Урядовий кур'єр* від 19.08.1997 р.
9. Про заснування відзнаки Президента України – ордена «За мужність»: Указ Президента України від 21 серпня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Про орден Богдана Хмельницького: Указ Президента України від 30 січня 2004 р. *Урядовий кур'єр* від 11.02.2004 р. № 26
11. Про встановлення відзнаки Президента України – ордена «За заслуги»: Указ Президента України від 22 вересня 1996 р. *Урядовий кур'єр* від 10.10.1996 р.
12. Про заснування відзнаки Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого»: Указ Президента України від 23 серпня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
13. Про звання Герой України: Указ Президента України від 02 грудня 2002 р. *Урядовий кур'єр* від 25.12.2002 р. № 241
14. Про орден Свободи: Указ Президента України від 20 травня 2008 р. *Урядовий кур'єр* від 27.05.2008 р. № 95
15. Про Порядок представлення до нагородження та вручення державних нагород України: Указ Президента України від 19 лютого 2003 р. *Урядовий кур'єр* від 26.02.2003 р. № 37
16. Кузьменко О.В., Стрельченко О.Г. Феномен адміністративно-правового заохочування: монографія. Львів: ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас» 2010. 204 с.

Гене́за розвитку правових засад дитинства та материнства на території сучасної України

*Бухтіярова І.Г., к.ю.н., доцентка
Національна академія внутрішніх справ*

Проблематика правового регулювання материнства і дитинства в усі часи перебувала у полі зору держави. Це пов'язано із тим, що вказані явища зображують соціальне підґрунтя будь-якої країни, адже їх безпосереднє регулювання пов'язано із підтримкою нових, молодих поколінь та умов їх розвитку. Однак, материнство і дитинство, як незалежні соціально-правові інститути, існували не завжди. У даному випадку генезу правового регулювання цих явищ необхідно розглядати на основі їх правової природи.

Найбільший розвиток механізму правового регулювання законних інтересів соціуму загалом та окремих прошарків населення України припадає на кінець XIX – початок XX століття. Саме у цей час, під впливом європейської культури починається активна боротьба за права дітей та жінок. На основі цього можна стверджувати, що на даному етапі зародилися

два явища, генеза правових засад захисту яких досліджується у підрозділі – материнство і дитинство.

Слід відмітити, що у кінці XIX – початку XX століття сучасна територія України знаходилась у складі Російської імперії, правова система якої прямо впливала на соціальні процеси нашої країни. Зокрема, якщо говорити безпосередньо про юридичне регулювання дитинства, то координація даного явища здійснювалась за допомогою норм Зводу законів Російської імперії, які визначали правовий статус дитини. Так, дитина до 14 років була позбавлена будь-якої цивільної дієздатності, діти від 14 до 17 років вважались малолітніми і мали незначні права, а діти віком від 17 до 20 років вважались неповнолітніми. Усім без винятку дітям належали і певні права, зокрема право на життя, право на батьківське виховання, на спільне проживання з батьками, на виховання в православній вірі [1, с. 14; 2, с. 149]. Але, наряду з цим батьківська влада над дітьми трактувалась досить широко. Влада в сім'ї належала батькові і поширювалась на дітей будь-якого віку і статі. Припинялась батьківська влада лише смертю батька або позбавленням його прав. До непокірних дітей батьки могли застосовувати домашні виправні заходи, а якщо такі заходи, на думку батьків, не допомогли, вони могли клопотати про ув'язнення дитини. Разом батьки були зобов'язані годувати, одягати, виховувати дитину в доброті і чесності, дочок батьки були зобов'язані видати заміж [3, с. 149].

У контексті розвитку питання материнства основні зрушення були пов'язані із загальними змінами правового статусу жінок. Головний вплив на цей процес було здійснено міжнародною спільнотою. Зокрема, у 1902 році в Гаазі прийняли міжнародні конвенції, що стосувалися колізій національних законів з питань шлюбу, розлучення та опіки над неповнолітніми, а в 1904 році та в 1910 році – міжнародні конвенції, що стосувалися заборони торгівлі жінками та дітьми. Міжнародне співробітництво держав, яке мало відношення до прав жінок здійснювалося в трьох ключових напрямках: боротьба зі злочинністю (протидія проституції), вирішення колізій національного права держав з різних питань (громадянство жінок), міжнародне регулювання праці (охорона праці жінок). Своїм існування ці норми опосередковано слугували захисту тих або інших прав жінок, зокрема, на життя, свободу, особисту недоторканість, права на громадянство, на особливу охорону праці тощо [4].

На території сьогоденної України на кінці XIX – початку XX правовий статус жінок також було суттєво змінено. Головними чинниками, які цьому сприяли, став стрімкий розвиток економіки та численні прогресивні реформи, наприклад, відміна кріпацтва. Якщо взяти до уваги шлюбно-сімейні відносини, то у їх контексті жінка володіла низкою правомочностей, а також можливістю захищати свої законні інтереси, тобто, була правосуб'єктною. Навіть за порушення певних своїх прав, або насилля чоловіка, могла звернутися до суду. Хоча процедура позову була досить складна, вона дійсно функціонувала. Також жінка мала особисте власне, закріплене законом майно – яке жінка отримала в посаг під час одруження чи у спадок від матері, що перебувало у неподільній власності жінки (хоч і в спільному користуванні сім'ї) та успадковувалося тільки по жіночій лінії [5, с. 131].

Наступним великим етапом еволюції механізму юридичної координації дитинства і материнства в Україні став радянський період. Слід відзначити, що на початку XX століття права і свободи жінок та дітей не були новелою, однак, не мали чіткого нормативного вираження. За часів радянської влади ця ситуація докорінно змінилась, так як дитинство і материнство набули окремих правових механізмів регулювання. По суті, в цей час дані явища набувають ознак великого правового інституту галузі соціального захисту. В даному випадку йдеться про повну зміну моделі побудови сім'ї, а також загального відношення до прав жінок та дітей. Це було пов'язано із тим, що загальна політика радянської влади у 20-х роках XX століття була спрямована на піднесення ролі робітничого класу як соціальної основи «диктатури пролетаріату». Держава прагнула зміцнити єдину офіційну ідеологію – комуністичну у всіх сферах суспільного буття. Це, в свою чергу, мало прояв у сімейній та інших суміжних галузях. Зокрема, комуністична ідеологія ввела у національну правову

систему інститут емансипації, а також об'єднала правовий статус жінки та дружини [6, с. 72; 7, с. 182].

У цей же час прийнято низку нормативно-правових актів, які змінили шлюбно-сімейні відносини, а також їх соціальне сприйняття. В цьому питанні значну роль відіграли наступні нормативно-правові акти, а саме : декрети «Про розірвання шлюбу», «Про громадянський шлюб, дітей та ведення актів громадянського стану», Цивільний кодекс тощо. Представлені акти закріпили численні норми, що регулювали питання укладення шлюбів між радянськими людьми, відносини, що в цьому випадку виникали, а також окремі аспекти виховання дітей.

Наступний етап еволюції правових засад захисту материнства та дитинства припадає на 1940 – 1960 роки минулого століття. Головною особливістю юридичної координації вказаних питань у цей період є складна демографічна ситуація у країні, обумовлена Другою світовою війною. Тож внутрішньодержавну політику СРСР у 40-х – 60-тих роках ХХ століття було спрямовано на подолання зазначеного негативного фактору. Одним зі шляхів його зміни стало правове забезпечення дитинства і материнства. Для піднесення престижу останнього явища було видано Указ Президії ВР СРСР «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям, посиленням охорони материнства і дитинства, про встановлення почесного звання «Материнська слава» і медалі «Медаль материнства»» від 8 липня 1944 року [8; 9, с. 100]. Даний акт суттєво змінив правовий статус радянських жінок, які, на відміну від чоловіків, користувались загальними та додатковими, спеціальними правами та мали особливі пільги.

У наступні роки вектор правового регулювання материнства і дитинства змінився в сторону розширення механізму, основу якого заклали в часи створення радянської держави. Це було обумовлено, по-перше, економічною та політичною перебудовою, а, по-друге, розширенням механізму юридичної координації вказаних явищ. У цей час СРСР активно приймала участь у міжнародних відносинах, окрім цього, вказана країна була членом Організації Об'єднаних Націй, що, в свою чергу, зіграло досить важливу роль. Офіційні акти, прийняті ООН, суттєво вплинули на правову систему Радянського Союзу. Деякі з них закріпили ключові правові засади захисту материнства і дитинства. Зокрема, у 1948 році було прийнято Загальну декларацію прав людини, у статтях якої зазначалось, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави [10]. Вперше в історії людства було створено міжнародний документ, який проголошував рівність усіх без винятку людей. Пізніше, у 1959 році на основі Загальної декларації прав людини ООН створило Декларацію прав дитини, задля соціального захисту дитини, внаслідок фізичної і розумової незрілості останньої. Метою документу було визначено забезпечення дітям щасливого дитинства та користування передбаченими Декларацією правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства.

Новий виток еволюції правових засад захисту дитинства і материнства на території України почався у 1991 році. Ця дата ознаменувала великі зміни для нашої держави як в політико-економічному так і юридичному плані, обумовлені розпадом Радянського Союзу. Набуття Україною незалежності поклало початок розвитку національної правової системи. Сучасний стан захисту дитинства та материнства в нашій країні характеризується наявністю багатьох особливостей.

На сьогоднішній день правові механізми захисту материнства і дитинства в Україні суттєво змінилися порівняно із минулими роками, хоча деякі юридичні конструкції, створені на кінці ХІХ – початку ХХ, стали основою для існування сучасних правових категорій.

Література

1. Кульчицький В. С. Кодекс українського права 1743 р. *Право України*. 1994. № 9. С. 28–29.

2. Король И. Г. Личные неимущественные права ребёнка по семейному праву Российской Федерации : науч.-практ. пособ. М. : Проспект, 2010. 160 с.
3. Гусейнова К.М. Становлення та розвиток прав дитини: Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. університету ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2014. С. 149–152.
4. Бухтиярова И. Г. Цель и направления административно-правовой защиты детства и материнства в Украине. *Право и Закон*. 2017. № 2. С. 107-112.
5. Международные конвенции и декларации о правах женщин и детей : сб. универсальных и региональных междунар. док. [сост. Л. В. Корбут, С. В. Поленина]. М. : ИЦ-Гарант, 1998. 264 с.
6. Бухтиярова И. Г. Адміністративно – правові засади захисту дитинства та материнства в Україні: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 212 с.
7. Шевченко М.І. Соціально-правовий статус української жінки кінця ХІХ – поч. ХХ ст. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2013. Вип. 14. С. 129–134.
8. Сичова В. Напрямки вдосконалення механізмів державного регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні в 1920 – 2010-х рр. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Харків, 2014. № 2 (46). С. 287–295.
9. Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям, посиленню охорони материнства і дитинства, про встановлення почесного звання «Материнська слава» і медалі «Медаль материнства» : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 8 лип. 1944 р. *Відомості Верховної Ради СРСР*. 1944. № 37.
10. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена в рез. 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Стягнення, що застосовуються до юридичних осіб у справах про порушення антимонопольного законодавства

*Гусар О., к.ю.н., доцент
Національний авіаційний університет*

Суб'єкти порушень антимонопольного законодавства можуть притягуватися до різних видів стягнень: по-перше штрафні санкції. Порядок їх нарахування здійснюється Антимонопольним Комітетом. Не визначені фіксовані суми штрафу, однак визначено певна відсоткова ставка із розміру річної виручки порушника.

У ст. 52 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» [1] передбачає за вчинення антиконкурентних узгоджених дій штраф до 10% розміру доходу (виручки) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, а ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» [2] за вчинення дій, що визнають недобросовісною конкуренцією – штраф до 5% виручки за останній звітний рік

Доречно зазначити, що на розмір штрафу може впливати розмір доходу, так якщо це розмір доходу всієї групи суб'єктів, пов'язаних відносинами контролю з відповідачем, то з цього слідує, що теоретично розміри штрафних санкцій відповідно можуть бути «захмарними».

Для правильного застосування положень Законів щодо порядку, розміру штрафів за порушення антимонопольного законодавства були прийняті рекомендаційні роз'яснення АМКУ «Щодо застосування положень ч. 2, ч.5 і ч.6 ст.52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», а також ч.1 та ч.2 ст.21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» за № 6-рр від 16.02.2016 р. В Рекомендаційних роз'ясненнях законодавець передбачив кваліфікацію порушення за ступенем тяжкості. Вони поділяються на: 1) порушення тяжкі (штраф – починається від 15%). До них можна віднести антиконкурентні узгоджені дії зловживання монополієм становищем у вигляді розподілу ринків, змови про фіксування цін, розподіл обсягів виробництва; 2) порушення значні (сума

штрафу починається від 10%). Це також можуть бути антиконкурентні узгоджені дії, нехтування рішеннями АМКУ, не отримання відповідного дозволу АМКУ, що призвело до суттєвої концентрації або монополізації і як наслідок спричинило обмеження конкуренції на ринку; 3) порушення середні (початковий розмір штрафу – 5%). Проведення обмежувальної, дискримінаційної діяльності. Концентрації без дозволу АМКУ, але вона не призвела до значного обмеження конкуренції або монополізації на ринку; 4) порушення помірні (також штраф нараховується від 5%). Це обмежувальна діяльність, ухилення від подання інформації або подання не в повному обсязі, перешкоджання діяльності службовцям АМКУ.

В Законі «Про захист економічної конкуренції» [1] в ст.53 законодавець встановив таку санкцію як примусовий поділ. Такий вид санкцій розповсюджується на господарюючих суб'єктів, які здійснюють зловживання монопольним становищем. Однак, необхідно зазначити, що цей вид відповідальності не може застосовуватися разом із штрафними санкціями і у випадках коли неможливо здійснити організаційне або територіальне відокремлення через наявність тісного технологічного зв'язку.

В Законі «Про захист від недобросовісної конкуренції» [2] ст. 25 визначено такий вид стягнення як вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання. Даний вид стягнення тягне за собою втручання в здійснення господарської діяльності суб'єкта господарювання аж до зміни в його організаційній структурі.

При накладенні санкцій Антимонопольним комітетом стан справ на ринку може суттєво змінюватися, що свідчить про належне виконання своїх функцій контролюючим органом та ефективного застосування до правопорушника виду та міри відповідальності з метою встановлення здорового конкурентного середовища.

В ЗУ «Про захист економічної конкуренції» [1] серед порушень конкурентного законодавства законодавець визначає антиконкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю.

Можлива і така ситуація, коли відповідно до норм Розділу III Закону України «Про захист економічної конкуренції» дії Антимонопольного комітету будуть підпадати під протиправні, а службовці визнаватися правопорушниками, тоді не відомо до кого ж мусить звертатися сам потерпілий. Ситуація парадоксальна, тому що особа яка повинна проконтролювати і притягнути до відповідальності (АМКУ), накласти стягнення сама виступає правопорушником.

Звернемо увагу, на деякі проблемні аспекти, наприклад, виконавчий орган в особі керівника як представника юридичної особи укладає угоду, яка зі змісту підпадає під визначення узгоджених дій і зашкоджує інтересам юридичної особи, не відповідає угодам перед АМК. Чи компетентний АМК в даному випадку? З аналізу правових джерел і посилаючись на Закон України «Про захист економічної конкуренції» законодавець до суб'єктів господарювання відносить юридичних та фізичних осіб, а також їх об'єднання. Аналіз правових актів дозволяє зробити висновки щодо особливостей правовідносин і накладенні відповідальності Антимонопольним комітетом України і юридичною особою. Зрозуміло, що правовідносини є господарськими, про це свідчить норми Господарського кодексу України (ГКУ), оскільки його предметом регулювання, в тому числі, є відносини пов'язані з обмеженням монополізму та захистом суб'єктів від недобросовісної конкуренції. В ст. 55 ГКУ до суб'єктів господарювання відносяться господарські юридичні особи (створюються відповідно до Цивільного кодексу України), державні, комунальні та інші підприємства, (створені відповідно до Господарського кодексу), а також інші суб'єкти, що відповідно до закону зареєстровані і здійснюють господарську діяльність.

Література

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року ст. 260.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.

Основні напрями удосконалення системи органів виконавчої влади

*Дерець В.А., к.ю.н., ст. наукова співробітниця
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

Систему органів виконавчої влади утворюють Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади (далі – ЦОВВ), місцеві державні адміністрації (далі – МДА) та територіальні органи ЦОВВ. Цій системі притаманні певні ознаки соціальних систем: єдність цільового призначення, функціональна самодостатність, ієрархічність внутрішньої організації, субординаційні зв'язки між структурними ланками тощо. Органи влади, які входять до цієї системи, відокремлені від інших видів державних органів. Система має визначений склад [1, с. 9].

Органи виконавчої влади, порівняно з іншими державними органами, у державному механізмі є найбільш динамічними. Їх відрізняють порівняно швидкі зміни в системі, структурі, компетенції, методах діяльності відповідно до змін політичних, економічних, соціальних та міжнародних ситуацій [4, с. 112].

Система органів виконавчої влади, на нашу думку, потребує удосконалення. У першу чергу, потребують вирішення проблеми, що мають місце в системі ЦОВВ. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», до ЦОВВ належать міністерства, служби, агентства, інспекції, комісії, ЦОВВ зі спеціальним статусом. Як свідчить аналіз законодавства та практики правозастосування, ЦОВВ потребують більш чіткого функціонального поділу. Реформа державного управління, що триває в Україні, передбачає зміни в функціональному призначенні цих органів, що викличуть як зміну їх організаційних структур, так і можуть призвести до утворення/реорганізації/ліквідації тих чи інших органів.

Міністерства є провідними ЦОВВ. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» міністерство забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Реформа міністерств спрямована на те, щоб міністерства займалися формуванням державної політики у визначеній для кожного з них сфері і були звільнені від виконання функцій з реалізації державної політики.

Функції з реалізації державної політики повинні виконувати інші ЦОВВ – служби, агентства, інспекції. Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» зараз інші ЦОВВ утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики.

Ключовими характеристиками формування міністерствами державної політики є визначення проблеми, яка потребує вирішення, розробка альтернативних варіантів її вирішення, їх обговорення із зацікавленими особами, вибір найбільш вдалого варіанту вирішення проблеми, підготовка відповідного правового акта. А також міністерства повинні здійснювати моніторинг та контроль реалізації державної політики, реагувати на результати моніторингу та контролю. Ключовими характеристиками реалізації державної політики іншими ЦОВВ є впровадження її в життя та досягнення визначених при її формуванні результатів [3, с. 88].

ЦОВВ зі спеціальним статусом – це вид ЦОВВ, які мають визначені Конституцією та законодавством України специфічні завдання та повноваження; щодо них може встановлюватися спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників, вирішення інших питань [2, с. 82]. Проблемою правового регулювання їх статусу є відсутність у Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» критеріїв, за якими ЦОВВ наділяються спеціальним статусом.

Свого часу в науковій літературі тривала дискусія щодо особливостей їх спеціального статусу та місця в системі органів виконавчої влади. Пропонувалося навіть ліквідувати такий вид органів. Щодо існуючих на той час таких органів, то обговорювалася пропозиція їх

перетворення в окремий вид органів виконавчої влади, але без віднесення до «центральных», – «спеціальні органи виконавчої влади».

В певні періоди існувала значна кількість таких органів, що не повинно бути нормою для системи органів виконавчої влади. Зараз таких органів вісім. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» дозволяє Кабінету Міністрів України утворювати й інші ЦОВВ зі спеціальним статусом.

Варто також звернути увагу на таку проблему системи органів виконавчої влади, як недосконалість видового поділу інших ЦОВВ. Серед інших ЦОВВ є органи, які не відносяться до визначених у Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» видів ЦОВВ. Такими органами є Адміністрація Державної прикордонної служби України, Національна поліція України, Український інститут національної пам'яті, Пенсійний фонд України. Ці органи дослідники пропонують визначати як ЦОВВ, що створюються для виконання інших визначених законом функцій та повноважень з реалізації державної політики, ніж функції та повноваження служб, агентств, інспекцій.

Крім цього, до системи ЦОВВ повернули комісії: Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації; Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. На офіційному сайті Уряду ці органи зазначені як колегіальні органи.

Повернення їх до системи ЦОВВ пояснюється тим, що Конституційний Суд України визнав неконституційними окремі положення Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг». Він прийшов до висновку, що утворення постійно діючого незалежного державного колегіального органу, який за функціональним призначенням, сферою діяльності, повноваженнями має ознаки ЦОВВ, але не підпорядковується Кабінету Міністрів України і не належить до системи органів виконавчої влади, не узгоджується з Конституцією України.

Проблемність повернення таких органів у систему ЦОВВ пов'язана з тим, що вони належать до так званих «незалежних регуляторів». Свого часу метою створення таких органів було зменшення впливу Уряду на функціонування ринків, що перебувають у стані природних монополій. «Незалежні регулятори» повинні забезпечувати баланс між державою, споживачами і суб'єктами, які працюють на відповідних ринках (наприклад, енергетика, житлово-комунальне господарство, зв'язок). Необхідність виведення «незалежних регуляторів» за межі системи ЦОВВ була предметом наукової дискусії та обґрунтовано, на нашу думку, підтримувалася багатьма науковцями.

Після прийняття Конституційним Судом України відповідного рішення ця проблема знову набула своєї актуальності. При цьому підходи до шляхів її вирішення різняться. Частина вчених піділяє підхід про належність комісій до ЦОВВ, інша ж частина – пропонує не відносити їх до системи органів виконавчої влади. Другий підхід, в свою чергу, потребуватиме внесення змін до Конституції України.

У Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» відсутнє визначення, ознаки, особливості такого виду ЦОВВ як комісії. Хоча особливості правового статусу служб, агентств та інспекцій цей Закон України містить. А також, відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, віднесена до ЦОВВ зі спеціальним статусом. Це викликає додаткові питання, до якого саме виду ЦОВВ відноситься ця комісія.

До системи органів виконавчої влади входять також МДА. У зв'язку зі здійсненням реформи децентралізації зміняться функції МДА. Ці органи виконавчої влади забезпечуватимуть: 1) виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян; 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в

місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – національно-культурного розвитку та інших програм, звітування про їх виконання; 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів; 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування та територіальними органами ЦОВВ; 7) реалізацію інших наданих державою повноважень, а також рішення відповідної районної або обласної ради. Ці функції планується закріпити у новій редакції Закону України «Про місцеві державні адміністрації». Відповідний законопроект № 4298 від 30.10.2020 р. прийнятий Верховною Радою України у першому читанні.

Змін потребуватимуть і територіальні органи ЦОВВ. Територіальні органи повинні бути у тих ЦОВВ, які реалізують державну політику. Територіальні органи здійснюватимуть реалізацію державної політики на місцевому рівні. Міністерства, як органи формування державної політики, не потребуватимуть територіальних органів.

Отже, необхідність удосконалення системи органів виконавчої влади зберігає свою актуальність. Першочергового вирішення потребують проблеми, що існують на центральному рівні виконавчої влади. Наступним етапом реформування має стати реформа місцевого рівня виконавчої влади. Важливо не зволікати із вирішенням цих проблем, оскільки ефективна управлінська діяльність кожного органу виконавчої влади залежить від того, чи побудована їх система таким чином, щоб забезпечити виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань.

Література

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади. К.: Ін Юре, 1997. 48 с.
2. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади та їх класифікація. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики* / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. С. 76-83.
3. Дерезь В.А. Формування та реалізація центральними органами виконавчої влади державної політики: адміністративно-правовий аспект. *Наукового-практичний фаховий збірник наукових праць «Juris Europensis Scientia»*. 2020. №3. С. 84-88.
4. Совгиря О. Конституційні засади взаємодії Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 112-115.

Наслідки скасування адміністративного акта у сфері містобудування в порядку адміністративного судочинства

*Дорохіна Ю.А., д.ю.н., професорка, помічниця голови
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду*

Переважає більшість адміністративних актів скасовується в порядку адміністративного судочинства, оскільки відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист (частина 1 ст. 5 КАС України).

Крім того у справі щодо самочинного будівництва Велика Палата ВС дійшла висновку, що така справа належить до юрисдикції адміністративних судів. Так, згідно постанови ВП ВС від 29 травня 2019 року у справі №520/9778/13 (провадження №14-132цс19) Департамент державної архітектурно-будівельної інспекції (ДАБІ) звернувся до суду із позовом про зобов'язання відповідача знести самовільно споруджений будинок, оскільки під час перевірки дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності було встановлено, що відповідач виконує будівельні роботи без права на їх виконання, чим

порушує ст. 34 Закону України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» (далі – Закон № 3038-VI).

Вирішуючи питання щодо юрисдикційної належності спору, Велика Палата Верховного Суду виходила з того, що Державна архітектурно-будівельна інспекція (далі – ДАБІ) є суб'єктом владних повноважень, оскільки виконує делеговані повноваження зі здійснення державного архітектурно-будівельного контролю. Спірні правовідносини обумовлені реалізацією позивачем передбачених законодавством повноважень щодо здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності. Здійснення такого державного контролю означає обов'язковість прийнятих за його результатами рішень для підконтрольного суб'єкта, що свідчить про владно-управлінський характер, а отже, й публічно-правову природу таких правовідносин.

Разом з тим, звертаючись до суду з позовом про знесення об'єкта самочинного будівництва і мотивуючи такий позов порушеннями архітектурних, містобудівних, пожежних, санітарних або інших подібних норм і правил, суб'єкт владних повноважень діє з метою захисту прав та інтересів громади або невизначеного кола осіб від можливих порушень їхніх прав та з метою запобігти можливим суспільно значимим несприятливим наслідкам порушення відповідних норм і правил, а не для захисту своїх приватних прав та інтересів.

Зокрема щодо скасування адміністративним судом адміністративних актів у сфері містобудування, доцільно вказати, що ця категорія адміністративних справ, пов'язана з оцінкою дій (чи бездіяльності) суб'єкта владних повноважень під час здійснення перевірки відповідного господарюючого суб'єкта.

Так, у постанові колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 10.02.2021 у справі № 826/8793/18, Суд вказав, що спеціально уповноважений орган містобудування та архітектури визначає відповідність намірів щодо забудови земельної ділянки вимогам містобудівної документації на місцевому рівні.

Однією з підстав для скасування містобудівних умов та обмежень є їх невідповідність містобудівному законодавству, містобудівній документації на місцевому рівні, будівельним нормам та стандартам, які виявлені при здійсненні державного архітектурно-будівельного нагляду уповноваженими особами.

При оцінки оскаржуваних у цій справі адміністративних актів суб'єкта владних повноважень, Верховний Суд зазначив, що реєстрація декларації про початок будівництва є обов'язковою умовою для початку виконання будівельних робіт. Відповідальність за повноту та достовірність інформації, наведеної в декларації, несе замовник будівництва (особа, яка подає декларацію).

Своєю чергою, ДАБІ може скористатися наданим їй правом відмови у реєстрації декларації або повернення поданої декларації з підстав, визначених статтею 36 Закону № 3038-VI, у тому числі, у зв'язку з поданням недостовірної інформації у такій декларації. Аналогічна позиція міститься, зокрема, у постановах Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі № 815/3172/18, від 23 липня 2019 року у справі № 826/5607/17.

Так, реєстрація декларації може бути скасована у разі виявлення органом державного архітектурно-будівельного контролю факту наведення у ній недостовірних даних, які є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом, у порядку, встановленому Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року №466, якою затверджено Порядок виконання будівельних робіт.

Про скасування декларації чи права на початок виконання підготовчих або будівельних робіт, набутого на підставі поданого повідомлення, відповідний орган державного архітектурно-будівельного контролю письмово повідомляє замовника протягом трьох робочих днів з дня скасування.

Наслідки у вигляді скасування реєстрації декларації можуть застосовуватись уповноваженим органом виключно у разі повідомлення в цій декларації недостовірних даних, які дають підстави вважати об'єкт самочинним будівництвом.

Реєстрація декларації про початок виконання будівельних робіт є актом одноразового застосування, який потягнув за собою настання певних правових наслідків, в даному випадку вчинення позивачем дій щодо реалізації наданого йому цією декларацією права на проведення будівельних робіт.

Разом з тим, після реєстрації права власності на збудований об'єкт нерухомості на підставі зареєстрованої декларації про готовність об'єкту до експлуатації, остання вичерпує свою дію фактом виконання.

Аналогічна правова позиція міститься, зокрема, у постановках Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 804/1510/16 та від 02 жовтня 2018 року у справі № 465/1461/16-а, № 826/9967/18 від 01 жовтня 2019, від 05 червня 2019 року у справі № 815/3172/18, від 23 липня 2019 року у справі № 826/5607/17.

За встановлених обставин та правового регулювання Верховний Суд дійшов висновку про те, що оскаржені у цій справі адміністративні акти прийняті за відсутності законних підстав для скасування реєстрації декларацій про початок виконання будівельних робіт та про готовність до експлуатації об'єкта, без проведення передбаченого заходу контролю та без дотримання процедури їх прийняття.

Водночас Суд підкреслив, що зазначені рішення суперечать принципу правової визначеності, оскільки рішення суб'єкта владних повноважень про самостійне скасування власного рішення в спірній ситуації відповідають ознакам «свавільного» рішення, яке ставить особу (суб'єкта приватного права) в нерівне становище та створює ситуацію незахищеності.

Верховний Суд вказав, що встановлення протиправності рішення про скасування містобудівних умов є самостійною підставою для скасування відповідних адміністративних актів, оскільки останні були прийняті у зв'язку із скасуванням містобудівних умов.

Враховуючи викладене, Верховний Суд підкреслив, що оскаржувані у цій справі адміністративні акти про скасування дії містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки прийняті за відсутності підстав визначених законом, без дотримання передбачених заходів нагляду та контролю та за відсутності повноважень, передбачених Законом, а тому мають бути скасовані, як протиправні.

Крім того Суд зазначив, що принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість (рішення у справі «Москаль проти Польщі» (*Moskal v. Poland*), № 10373/05, пункт 73). Будь-яка інша позиція була б рівнозначною, *inter alia*, санкціонуванню неналежного розподілу обмежених державних ресурсів, що саме по собі суперечило б загальним інтересам (там само).

З іншого боку, потреба виправити минулу «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу (рішення у справі «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (*Pincova and Pine v. the Czech Republic*), № 36548/97, пункт 58).

Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків (рішення у справі «Лелас проти Хорватії» (*Lelas v. Croatia*), пункту 74).

Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються (рішення у справах «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (*Pincova and Pine v. the Czech Republic*), пункту 58, «Гаші проти Хорватії» (*Gashi v. Croatia*), № 32457/05, пункту 40, «Трго проти Хорватії» (*Trgo v. Croatia*), № 35298/04, пункту 67).

У контексті скасування помилково наданого права на майно принцип «належного урядування» може не лише покладати на державні органи обов'язок діяти невідкладно, виправляючи свою помилку (рішення у справі «Москаль проти Польщі» (*Moskal v. Poland*), пункту 69), а й потребувати виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного

відшкодування колишньому добросовісному власникові (рішення у справах «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (Pincova and Pine v. the Czech Republic), пункт 53 та «Тошкуце та інші проти Румунії» (Toscuta and Others v. Romania), пункт 38).

Отже, скасування реєстрації декларації про початок будівельних робіт може бути наслідком самостійного виявлення органом державного архітектурного контролю недостовірних даних встановлення факту, що на дату реєстрації декларації інформація, яка зазначалася в декларації не відповідала дійсності, та /або виявлення розбіжностей між даними, зазначеними у декларації.

Разом з тим отримання інвесторами права власності на свої квартири не є підставою для скасування оскаржуваного адміністративного акта, оскільки суб'єкт владних повноважень, скасовуючи спірні адміністративні акти, діяв на підставі та у межах повноважень передбачених законом. Зокрема така позиція сформована Верховним Судом у постанові від 27.01.2021 у справі № 826/10962/17.

Шахрайство пов'язане з електронною комерцією в умовах коронавірусної економіки

*Сна І.В., к.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

З квітня 2020 року, з початку пандемії COVID-19, увесь світ потерпає від фінансових проблем, економіка знаходиться у стані падіння, виникають глобальні торговельні суперечки, тощо. За даними компанії Feedzai, яка здійснює діяльність щодо виявлення шахрайства з боку фінансових установ, для сучасної економіки характерне різке зменшення транзакцій в усіх галузях, за виключенням продуктів харчування та алкоголю [1].

Пандемія завдала великої шкоди світовій економіці негативно впливаючи на суспільство в цілому, і на окремих людей.

Швидке поширення вірусу, безперешкодне перетинання ним кордонів призвело до глобальної кризи в галузі охорони здоров'я, глобального економічного шоку, та завдало найбільшої шкоди найбільш вразливим верствам населення не тільки України, а і у світі.

Все це породжує природні страхи у суспільстві, які успішно використовують шахраї у всіх кутках земної кулі. Це змушує усвідомити нову загрозу – хвиля конкретних видів шахрайства в економічній сфері з використанням комп'ютерних технологій (мереж), та адаптуватись й підготуватись до ефективної боротьби з цими злочинними проявами.

Реалії пандемії змусили підприємства прийняти нові умови ведення бізнесу, і все частіше використовувати електронну комерцію, тобто, проводити фінансові та торгові транзакції за допомогою комп'ютерних мереж. Це підвищує ризики шахрайства. Найпоширеніші шахрайські дії можна поділити такі основні типи.

Шахрайство з поверненням платежів. Має місце в тому випадку, коли, наприклад, особа здійснює онлайн-покупку, використовує свою кредитну картку, а після заявляє про те, що ним покупка не отримана, або ініціює повернення товару, який не підійшов, або на думку покупця є неякісним. При цьому гроші на рахунок покупця повертаються, а продавцю відправляється пуста коробка. З таким видом шахрайства боротись можливо. Наприклад, можна запровадити процедуру обов'язкового отримання підпису покупця при отриманні покупки, яка буде підтверджувати отримання товару того виду і якості на які розраховував покупець. Крім того, слід постійно проводити моніторинг платежів. Виявляти і відмічати рахунки тих осіб, які підозрюються у такому виді шахрайства, та запровадити для подальших покупок таких осіб більш високий рівень аутентифікації.

Більш складним є шахрайство із захопленням облікового запису, який виявити складніше, оскільки в цьому випадку шахрай отримує можливість доступу до рахунків жертви використовуючи різноманітні шкідливі програми (фітінг, покупка у даркнет), та використовує їх для вчинення незаконних транзакцій.

Протидія таким проявам повинна складатись з аутентифікації користувача в режимі реального часу. Крім того, суттєвим кроком у боротьбі з таким різновидом шахрайства може

стати запровадження технологій, які аналізують поведінкову біометрію (специфічну поведінку особи, наприклад при наборі тексту), яка успішно виявляє шахраїв у більш як 90 % випадків.

У зв'язку з тим, що пандемія призвела до стрімкого зростання безробіття у світі, а ті хто має роботу змушені перейти в дистанційний режим роботи, шахраї все частіше стали «націлюватись» на людей, які мають можливість працювати вдома, використовуючи їх в якості «грошових мулів». Шахраї використовують мулів для отримання коштів незаконним шляхом, їх переміщення та приховання.

Грошових мулів просять отримати кошти на свій особистий рахунок, а потім опрацювати та перевести їх на інший рахунок шляхом банківського переказу, пошти, установ, які надають фінансові послуги, наприклад, Western Union или MoneyGram.

Участь у таких оборудках ставить під загрозу особисту інформацію мулів та сама по собі є злочином. Захист від таких злочинних дій простий:

- захищати себе відмовляючись відправляти або отримувати грошові кошти з використанням особистих банківських рахунків;
- не відкликатись на оголошення вакансій, які обіцяють отримання легких грошей за мінімальні зусилля, або взагалі без них.

Також слід звернути увагу на використання у шахрайських схемах теми пандемії COVID-19.

Постійний інтерес суспільства до даної проблеми зробив популярним вид шахрайства, при якому особа отримує лист від хворого на коронавірус, який погрожує навмисним зараження хворобою, якщо користувач не перерахує певну суму у криптовалюті Bitcoin. Враховуючи специфіку такого виду шахрайства, не можна стверджувати, що він направлений на отримання великих коштів. Мета таких дій більше у поширенні відчуття хвилювання, страху за свій стан здоров'я.

Шляхи боротьби з таким видом шахрайства найпростіші – ігнорування та видалення таких листів.

Але використання тем пандемії може призводити до більш суттєвих втрат. Наприклад, кампанія щодо вакцинації проти COVID-19 активізувала діяльність шахраїв, які користуються хвилюванням людей, які мають бажання вакцинуватись як найшвидше, пропонуючи придбати вакцину за 150 доларів і отримати її протягом всього кількох днів.

На форумі Agartha у даркнет пропозиції щодо продажу вакцини знаходяться на одному рівні з повідомленнями про продаж кокаїну, опіоїдних препаратів, фальшивих купюр та зброї. Ціна флакона – від 500 до 1000 доларів, або еквівалент у криптовалюті Bitcoin [2].

Коментуючи такі повідомлення у мережі представники фармацевтичної кампанії – виробника вакцини Pfizer заявили, що ні в якому випадку не треба купувати вакцину у Інтернеті, оскільки кампанія не реалізує вакцину таким чином, а вакцинуватись можна тільки у сертифікованих центрах. Представники інших кампаній-виробників Moderna, AstraZeneca від коментарів утримались.

Для уникнення участі у шахрайських схемах слід дотримуватись наступних загальних рекомендацій:

- нікому не повідомляти свою особисту, або медичну інформацію, окрім відомих і надійних медичних спеціалістів (наприклад, сімейних лікарів, з якими укладено угоду);
- не використовувати інформацію щодо продажу лікарських препаратів, вакцин з мережі Інтернет (через електронну пошту);
- отримуйте інформацію про сучасні шахрайські схеми;
- не повідомляти нікому особисту банківську інформацію, яка використовується шахраями для списання коштів з банківських рахунків;
- перевіряти будь-які компанії, благодійні організації, фізичних осіб, які зв'язуються з приводу COVID-19 та, наприклад пропонують зробити благодійні внески на лікування тяжких хворих;

- не переходити за посиланнями і не відкривати вкладення електронної пошти від невідомих відправників;
- стежити за спробами переадресувати платежі.

Література

1. Coronavirus Economy: How to Fight Fraud & Friction to Survive. URL: <https://feedzai.com/blog/coronavirus-economy-how-to-fight-fraud-friction-to-survive/>.
2. В Інтернеті росте число мошеннических схем, обещающих вакцину от COVID-19. URL: <https://www.golosameriki.com/a/a-covid-19-shot-for-150-dollars-vaccine-rollout-frustrate/5725363.html>.

До питання про правомірність нормотворчої діяльності глави держави як органу державної влади

*Задорожня Г.В., д.ю.н., науковий консультант
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду*

*Задорожний Ю.А., к.ю.н., доцент
Національний транспортний університет*

Судові рішення мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики у державі, тому їх ухвалення потребує від суддів виваженого, неупередженого та об'єктивного підходу. Приводом для цієї публікації став Указ Президента України «Про присвоєння дипломатичних рангів» від 18 травня 2019 року № 275/2019 [1] (далі – Указ № 275/2019), яким було присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла окремим народним депутатам України з приміткою «як Голові Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи». Натомість наступний Президент України 11 вересня 2019 року видав Указ «Про скасування деяких указів Президента України» №680/2019 [2] (далі – № 680), яким, поряд з іншими актами, скасував Указ № 275 в частині «присвоєння дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла» діючим народним депутатам України.

Відтак, мета публікації полягає в обґрунтуванні таких питань:

- а) чи правомірним є присвоєння дипломатичного рангу особі, котра не обіймає посаду в дипломатичній службі;
- б) чи має право Президент України присвоювати дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла діючим народним депутатам України;
- в) чи має право діючий Президент України своїм указом № 680 скасовувати укази экс-Президента України № 275/2019 і позбавляти відповідного дипломатичного рангу народних депутатів України.

По-перше, зауважимо наступне.

Дипломатична служба є різновидом державної служби. В Україні існує державна служба, рівний доступ до якої гарантується громадянам держави (частина друга статті 38 Конституції України) [3].

Правову основу дипломатичної служби, діяльності її органів та посадових осіб дипломатичної служби становлять Конституція України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, інші акти законодавства України.

Закон України «Про дипломатичну службу» від 7 червня 2018 року № 2449-VIII [3] (далі – Закон № 2449-VIII) є профільним, який встановлює: «Дипломатична служба – це вид державної служби особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном» (стаття 1).

Дипломатичним службовцям присвоюється дипломатичний ранг. Дипломатичні ранги та інші спеціальні звання відповідно до пункту 6 частини 2 статті 92 Конституції України встановлюються виключно законами України. Порядок присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів визначається Законом № 2449-VIII. Дипломатичний ранг – спеціальне звання, яке присвоюється дипломатичним службовцям відповідно до Конституції України та Закону № 2449-VIII (частина 1 статті 24).

Дипломатичний службовець – це громадянин України, який займає дипломатичну посаду в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням дипломатичних або консульських функцій, а також дотримується принципів дипломатичної служби (пункт 4 частини 1 статті 2 Закону № 2449-VIII).

Отже, дипломатичний ранг присвоюється дипломатичному службовцю, який обіймає в органі дипломатичної служби дипломатичну посаду. Дипломатична посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця органу дипломатичної служби з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками з виконання дипломатичних або консульських функцій (пункт 3 частини 1 статті 2 Закону № 2449-VIII).

Органи дипломатичної служби складають єдину систему органів дипломатичної служби, якими є: Міністерство закордонних справ України; представництва Міністерства закордонних справ України на території України; закордонні дипломатичні установи України. Наведений перелік органів дипломатичної служби відповідно до частини 1 статті 5 Закону № 2449-VIII є вичерпним.

Вичерпний перелік органів дипломатичної служби не порушує й частина 5 статті 5 Закону № 2449-VIII, за якою: «У системі органів дипломатичної служби можуть утворюватися спеціальні місії, а також делегації на сесії статутних органів міжнародних організацій, статус, завдання та функції яких залежно від рівня місії визначаються відповідно Президентом України або Міністром закордонних справ України» тощо.

Закон № 2449-VIII дозволив посадовим особам дипломатичної служби проходити дипломатичну службу (зі збереженням усіх статусних гарантій) на відповідних посадах (наприклад, дипломатичні радники та ін.) в державних органах, що не належать до системи органів дипломатичної служби. Ними є:

- 1) структурні підрозділи Адміністрації Президента України, що забезпечують здійснення Президентом України повноважень у зовнішньополітичній сфері;
- 2) структурні підрозділи Апарату Верховної Ради України, що забезпечують здійснення заходів з міжнародного співробітництва Верховної Ради України та представництво Голови Верховної Ради України у зносинах з органами влади інших держав і міжнародними організаціями;
- 3) структурні підрозділи Секретаріату Кабінету Міністрів України, що забезпечують здійснення заходів з міжнародного співробітництва Кабінету Міністрів України та представництво Прем'єр-міністра України у зносинах з органами влади інших держав і міжнародними організаціями;
- 4) державні органи, до завдань яких віднесено протидію зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян за межами України.

Отже, право на присвоєння дипломатичного рангу має обмежене коло громадян України, належність до яких визначена таким:

- 1) мають статус дипломатичного службовця;
- 2) обіймають дипломатичну посаду в органі дипломатичної служби відповідно до вимог статті 5 Закону № 2449-VIII;
- 3) або проходять службу в інших державних органах відповідно до вимог статті 16 Закону № 2449-VIII;
- 4) здійснюють професійну діяльність у дипломатичній службі

України на постійній основі (тобто мають відповідний запис у трудовій книжці, отримують заробітну плату як за основним місцем роботи і т.д.).

Таким чином, будь-які інші особи не мають права на присвоєння дипломатичного рангу, зокрема й ті, котрі не працюють за основним місцем роботи в органах дипломатичної служби і не проходять службу на відповідних посадах у державних органах, визначених Законом № 2449-VIII.

По-друге, пункт 24 частини 1 статті 106 Конституції України зазначив, що Президент України присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини [3]. За Законом України № 2449-VIII дипломатичний ранг присвоюється згідно з посадою, яку займає дипломатичний службовець. Президент України відповідно до частини 4 статті 25 Закону № 2449-VIII присвоює за поданням Міністра закордонних справ України дипломатичні ранги Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника 1-го класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника 2-го класу шляхом видання ним Указу.

Відповідно до Указу Президента України «Про перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів» від 21 грудня 2018 року № 434/2018 [5] (далі – Указ Президента № 434/2018) дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла Президент України може присвоїти лише тим громадянам України, які обіймають одну із дипломатичних посад, визначених цим Указом. Такий перелік дипломатичних посад є вичерпним.

Отже, наведене доводить, що Президент України відповідно до вимог національного законодавства уповноважений присвоювати дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла лише тим громадянам України, які згідно законодавства мають на це право та обіймають посаду, визначену Указом Президента України № 434/2018.

Відтак, предметний аналіз законодавства, доктрини права, правозастосовної практики дає підстави стверджувати, що для видання Президентом України Указу № 275/2019 про присвоєння дипломатичних рангів названим вище громадянам України не було жодних правових підстав.

Такий висновок вбачається з наступного.

а) Указ № 275/2019 підписано Президентом України 18 травня 2019 року відповідно. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України містить інформацію, що на той час особи, яким було присвоєно цей дипломатичний ранг, були народними депутатами України VIII скликання (дата набуття ними депутатських повноважень: 27 листопада 2014 р., дата припинення ними цих повноважень: 29 серпня 2019 р.).

Стаття 78 Конституції України (частини перша і друга): визначила, що народні депутати України здійснюють свої повноваження у Верховній Раді України на постійній основі і встановила заборону, що народні депутати України не можуть бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Отже, принцип несумісності посади народного депутата України з державною службою встановлено Конституцією України, правовим наслідком його порушення є дострокове припинення повноважень народного депутата України за рішенням суду (частини друга, четверта статті 81 Конституції України).

б) порядок присвоєння дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла вимагає обов'язкову прив'язку до певної дипломатичної посади. За частиною 7 статті 25 № 2449-VIII присвоєння чергового дипломатичного рангу здійснюється згідно з посадою, яку обіймає дипломатичний службовець, та з дотриманням строків перебування у дипломатичних рангах. Відповідність посад дипломатичних службовців дипломатичним рангам визначається Переліком дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів, який затверджується Президентом України. Президент в Указі № 275/2019 формально дотримався цієї вимоги, оскільки вказав, що дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла присвоєно як Голові Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи.

Проте Президент України допустився помилки і не врахував, що кожний дипломатичний ранг відповідає тим дипломатичним посадам, перелік яких визначено в нормативно-правовому акті. Такий перелік дипломатичних посад щодо присвоєння дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла є вичерпним і не містить таких посад як голова, заступник або член Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи. Наведене доводить, що Президент України не мав правових підстав для видання Указу № 275/2019, натомість наявність такого акту свідчить про перевищення ним меж державно-владних повноважень, вичерпний перелік яких міститься в Конституції України.

По-третє, маємо відповіді на питання: чи має право діючий Президент України своїм указом № 680 скасовувати укази экс Президента України № 275/2019 і позбавляти відповідного дипломатичного рангу народних депутатів України. Відповідь очевидна: так.

Дійсно, Конституція України зобов'язує Президента України забезпечити законність та правовий порядок у державі, що надає йому можливість встановити відповідність/невідповідність фактичного стану справ у системі державного управління тим вимогам, які встановлені нормативно-правовими актами. Конституція України наділила Президента України повноваженнями на основі та на виконання Конституції і законів України видавати укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України. Однією з форм контрольної функції глави держави є його повноваження щодо скасування правових актів (пункт 16 частини 1 статті 106: частина 8 статті 118 Конституції України) тощо.

Отже, наведене свідчить, що укази Президента України, як і будь-які правові акти інших державних органів, мають бути законними, об'єктивними, обґрунтованими і мотивованими, що вимагає від нормотворця певного формату їх змістовного викладу, як-от: а) містити посилання на законодавчі норми, на підставі яких він дійшов висновку про порушення порядку присвоєння дипломатичного рангу і пов'язану з цим необхідність скасування дипломатичних рангів; б) або необхідно зазначити підставу «невідповідність присвоєного рангу займаній посаді» (і далі зробити посилання на статтю закону) тощо.

Література

1. Про присвоєння дипломатичних рангів: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 275/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275/2019#Text>
2. Про скасування деяких указів Президента України: Указ Президента України від 11 вересня 2019 року № 680/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680/2019#Text>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 26. Ст. 219.
5. Про перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів: Указ Президента України від 21 грудня 2018 року № 434/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434/2018#Text>

Взаємодія інституцій громадянського суспільства та держави

Ковбас І.В., д.ю.н., доцент

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Попельницька Н.С., викладачка I категорії

Фаховий коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Україна, проголосивши однією з фундаментальних цілей свого розвитку створення демократичної правової і соціальної держави, тим самим взяла на себе зобов'язання забезпечити всебічний розвиток громадянського суспільства, яке є невід'ємною складовою всіх демократичних правових держав світу.

Недостатня розвиненість громадянського суспільства, неефективна взаємодія інституцій громадянського суспільства і держави на практиці породжують серйозні проблеми. Серед яких, зокрема, слід виокремити лобіювання інтересів фінансово-промислових груп, закритість, безвідповідальність, непрофесіоналізм представників влади, і, як результат, недовіра населення органам влади різних рівнів. У свою чергу, використання можливостей громадянського суспільства та його інститутів дає змогу підвищити ефективність управлінських рішень та розв'язання суспільних проблем.

Зазначені обставини зумовлюють суспільну та наукову важливість досліджень, спрямованих на опрацювання всіх аспектів взаємодії інституцій громадянського суспільства і держави, що лише частково знайшло своє відображення у наукових працях: Ф.В. Барановського, О.В. Карчевської, Т.В. Котенко, О.С. Лотюк, О.Г. Мазур, Л.А. Мельника, М.П. Месюка, О.Г. Михайловської, О.В. Новакова, Н.П. Пашина, Н.В. Пробийголова, П.А. Рзаєва, С. Соляра, Д.Д. Чумакова та деяких інших.

Перш ніж аналізувати особливості взаємодії інституцій громадянського суспільства та держави з'ясуємо, що являє собою громадянське суспільство.

Так, П.М. Рабінович розглядає громадянське суспільство, як спільність вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [4, с. 103]. На думку Ю.М. Тодики, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [7, с. 156]. Ф.М. Рудич вказує, що громадянське суспільство – це система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціально-культурної та духовної сфер, їх розвитку та передачі цінностей від покоління до покоління [5, с. 97].

На думку С. Соляр, громадянське суспільство розглядається як особливий соціокультурний простір, в якому формується система недержавних суспільних інститутів і відносин, що створюють можливість і умови в рамках загальноприйнятих правових норм кожній людині як самостійному суб'єкту суспільного життя реалізувати свої громадянські права, задовольняти свої матеріальні і духовні потреби [6, с. 272]. Узагальнюючи, можемо визначити громадянське суспільство як систему позадержавних суспільних відносин й інститутів, які дають можливість людині реалізувати громадянські права і виражають різноманітні потреби, інтереси й цінності членів суспільства. Громадянське суспільство не є ізольованим від держави соціальним простором, що протистоїть йому в будь-яких формах. Навпаки, громадянське суспільство і держава пов'язані один з одним цілим комплексом структурних зв'язків, оскільки держава в процесі реалізації своїх функцій не може не стикатися з громадянськими цінностями й інститутами, останні пронизують усі суспільні відносини. Відзначимо, що взаємодія держави і громадянського суспільства складається із двох взаємно відповідальних впливів: держави на громадянське суспільство й громадянського суспільства на державу.

Розвинена, демократична правова держава виконує лише ті функції, які відводить для неї громадянське суспільство. З іншого боку, взаємозв'язок демократичної держави і громадянського суспільства неможливий без певної автономії останнього. Демократична влада може лише координувати, але не визначати діяльність громадянського суспільства. Тому різні елементи громадянського суспільства мають домагатися такого політико-правового статусу, який не допускав би їх підпорядкування державним органам і водночас не суперечив би праву останніх на владу та на роль гаранта миру й арбітра основних інтересів [3, с. 88]. Громадянське суспільство покликано активно сприяти процесам політичної демократизації, набуття державою ознак правової, відстоюючи матеріальну і духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей.

Разом з тим, має бути зворотний зв'язок державних інститутів з громадськістю, оскільки правова держава має реагувати на запити і потреби асоційованого громадянства,

видавати відповідні законодавчі акти та слідкувати за їх виконанням. Іншими словами, вона повинна створити ситуацію правової захищеності громадян, сформувавши сприятливе правове поле для діяльності створюваних ними громадських інститутів [1].

Можемо констатувати, що на сьогодні активний розвиток інститутів громадянського суспільства став провідною тенденцією в багатьох європейських країнах. Інститути громадянського суспільства поступово витісняють і навіть заміщають державні інститути. Вказане позначається як на підвищенні ефективності управління суспільством, так і на економічній ефективності. Більше того, як правильно підмітив Месюк М.П., суспільний і державний устрій майбутніх країн-лідерів, ефективність їхньої політики прямо залежить від розвитку інститутів громадянського суспільства. Можна навіть припустити, що життєстійкість провідних держав забезпечена ступенем розвитку вказаних інститутів. Це – нова найважливіша закономірність розвитку глобальних процесів: роль інститутів громадянського суспільства стає не просто важливим, але і вирішальним чинником політичного, економічного і науково-технічного розвитку країни [3, с. 91].

Взаємодія держави й інституцій громадянського суспільства відбувається в різних формах, серед яких зокрема доцільно виокремити:

1) взаємний цілеспрямований вплив держави на громадянське суспільство і громадянського суспільства на державу, при певних межах втручання в цілях ефективного і якісного виконання ними своїх завдань і функцій;

2) взаємодопомога держави і громадянського суспільства в правовій формі і за наявності справжнього правосуддя;

3) взаємний контроль держави і громадянського суспільства, зокрема силами правозахисних організацій, інституту Уповноваженого з прав людини тощо;

4) участь громадянського суспільства в здійсненні державної влади шляхом впливу на неї через виборчу систему, засоби масової інформації, а також здійснення влади через органи місцевого самоврядування;

5) взаємна відповідальність громадянського суспільства і держави;

6) співпраця громадянського суспільства і держави по адаптації до реальних умов різних форм власності, включаючи приватну власність на землю;

7) співпраця інститутів громадянського суспільства і державної влади у вирішенні внутрідержавних соціальних і культурних проблем: охорона навколишнього природного середовища, розвиток науки, охорона здоров'я, освіта, культура, тощо;

8) взаємодія громадянського суспільства і держави з міждержавною системою при вирішенні проблем глобального характеру [2].

В Україні особливого значення набуває проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України, що відбувається у таких правових формах:

1. Участь інститутів громадянського суспільства у нормотворчій діяльності держави, яка забезпечується широким залученням населення у розроблення та обговорення проектів нормативно-правових актів.

2. Участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовчій діяльності держави, яка забезпечується шляхом: передачі повністю або частково повноважень державних органів; здійснення громадського контролю.

3. Участь інститутів громадянського суспільства у правоохоронній діяльності держави, яка забезпечується шляхом: реалізації права складати протоколи про адміністративні правопорушення; залучення до охорони громадського порядку; вжиття заходів, спрямованих на припинення адміністративних правопорушень і злочинів; участь інститутів громадянського суспільства в охороні державного кордону [1].

Таким чином, громадянське суспільство можна розуміти як сукупність неполітичних, недержавних відносин у суспільстві, що дозволяє регулювати соціальні, духовні, етнічні, релігійні та інші відносини. Ключовим аспектом стають взаємовідносини інститутів громадянського суспільства з державою. Це модель соціальної взаємодії і соціальної організації, що створюються за участю вільних та рівних індивідів і набувають форм мережі

добровільних організацій, у яких домінують громадянські цінності.

Взаємодія державних інститутів з інститутами громадянського суспільства є умовою існування правової демократичної держави, інститути громадянського суспільства є партнерами держави у реалізації нормотворчих, правозастосовчих та правоохоронних функцій, взаємна довіра є умовою ефективної співпраці, а громадська ініціатива є запорукою успішного діалогу.

Література

1. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11/conv#Text>
2. Мельник Л.А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf
3. Месюк М.П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євро інтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 87-93.
4. Рабінович П.М. Теорія держави і права: Навчальний посібник. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
5. Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы: монографія К.: Наукова думка, 2009. 304 с.
6. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 271–279.
7. Тодика Ю.М. Конституційне право України. К.: «Ін Юре», 2002. 544 с.

Правова природа екстрадиції: зміст та обсяг поняття

Ковбас І.В., д.ю.н., доцент

Ющик О.І., к.ю.н., доцент

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

На сьогоднішній день у процесі дослідження інституту екстрадиції актуальними виступають її кримінальні та адміністративно-правові аспекти. Це зумовлено тим, що протягом тривалого часу в науковій юридичній літературі сформувалася думка про те, що екстрадиція відноситься як до кримінального так і до адміністративного інститутів права.

Слушно зазначає О.Д. Виноградова, що екстрадиція – це процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [6, с. 82].

Правову природу інституту екстрадиції детально висвітлює учений О.І. Бойцов, який виділяє декілька позицій, відповідно до яких екстрадиція є:

- інститутом кримінально-процесуального права;
- інститутом кримінального права;
- інститутом адміністративного або державного права;
- має міждисциплінарний характер;
- інститут видачі знаходиться на стику міжнародного та внутрішньодержавного права;
- інститутом міжнародного кримінального права [5, с. 114].

В юридичній літературі є також точки зору, відповідно до яких видача вважається частиною кримінального права, а саме – інституту виконання покарання [8, с. 157]. Видача має глибокий профілактичний зміст, оскільки вона є способом здійснення принципу невідворотності покарання [3, с. 14]. Покарання, у свою чергу, розглядається як центральний інститут кримінального права, оскільки є провідною формою реалізації кримінальної відповідальності. Разом із тим Л. В. Галенська вказує, що сама собою видача є не покаранням, а лише засобом, який сприяє застосуванню покарання [7, с. 121]. Свої міркування щодо екстрадиції висловив й такий науковець, як В.Н. Кудрявцев. Він стверджує, що екстрадиція – це взагалі адміністративне питання, оскільки рішення про неї часто приймає не суд, а уряд або який-небудь його орган. Так, в Україні, Російській Федерації рішення про видачу приймає прокуратура. У Франції запит про екстрадицію спочатку розглядається в судовій інстанції, що виносить своє рішення. Якщо воно негативне, то процедура екстрадиції на цьому завершується. Якщо ж позитивне, то запит надходить до урядових органів і прем'єр-міністр Франції підписує відповідний документ. Однак адміністрація та глава уряду на своєму рівні можуть відмовити в екстрадиції. Таким чином, рішення про видачу залишається за політиками, а судові інстанції обмежуються перевіркою законності самого запиту. Отже, інститут видачі можна віднести до адміністративного або державного прав [1]. Важливим є і те, що на даний час у літературі не сформувалась єдина думка вчених щодо того, вважати видачу процесом чи розуміти її як одноактну дію – єдиний акт передачі, а все інше розглядати як підготовку до видачі або її наслідки. Зокрема Р.М. Валеев, якого підтримали багато інших авторів, вважає, що інститут видачі – заснований на міжнародних договорах і загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права акт правової допомоги, що полягає у передачі обвинуваченого чи засудженого державою, на території якої він знаходиться, державі, яка вимагає його видачі, на території якої було вчинено злочин чи громадянином якої він є, чи державі, потерпілій від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності чи для виконання вироку. У такому визначенні ототожнюються два поняття, і коли одне з них визначається через інше, виникає плутанина та неточність. Видача – це не просто акт, що полягає у передачі особи іншій державі. Це сукупність дій, здійснюваних конкретними органами держави та спрямованих на забезпечення примусової доставки особи органам іншої держави [8]. З метою з'ясування даних питань держава Україна видає нормативно правові акти, а також укладає з іншими державами міжнародні договори, щодо здійснення екстрадиції. Згідно Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., видача злочинців це право держави, а не її обов'язок. Обов'язком вона стає лише за наявності двостороннього договору про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. Видача може здійснюватися лише відносно певних злочинів, перелік яких вказується в договорі. Обидві держави повинні дотримуватися принципу «подвійної кримінальності». Згідно світової практики більшості країн світу своїх громадян не видають. Цей принцип закріплений в конституціях зарубіжних країн, в тому числі і в ч.2 ст.25 Конституції України [8].

Проаналізувавши різні доктринальні позиції щодо правової природи інституту екстрадиції дозволяє зробити висновок, що даний інститут відноситься до сфери дії міжнародного, кримінального, адміністративного права. Водночас поєднує у собі норми як матеріального, так і процесуального права. Так на рівні міжнародного права інститут екстрадиції регламентує взаємодію держав при наданні правової допомоги у кримінальних провадженнях відповідно до встановлених на міжнародному рівні правил. Слід також зазначити, що питання екстрадиції регулюються і на національному рівні. Це, зокрема, норми кримінального та адміністративного законодавства, що стосуються підстав відмови у видачі, затримання особи з метою екстрадиції, арешту, дотримання прав, залучених до екстрадиційної процедури осіб тощо. Необхідно зазначити, що подальше вивчення інституту екстрадиції має важливе значення як для теорії, так і для практики, адже екстрадиція є тим правовим інструментом, за допомогою якого здійснюється ефективна співпраця держав у боротьбі із злочинністю, забезпечується дотримання прав видаваних осіб.

Література

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957 р. В редакції від 26.02.2009. URL: <http://su0.ru/EzY3>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. В редакції від 05.01.2017 р. К.: Паливода, 2017. Ст. 574, 575, 584, 587, 588, 590, 593.
3. Александрович Т. Выдача преступников и ее значение в борьбе с международным терроризмом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1986. 14 с.
4. Березняк В.С., Спрощена процедура екстрадиції в Україні: проблеми та перспективи. Дніпропетровськ, 2011. 213 с.
5. Бойцов А. И. Выдача преступников. СПб., 2004. 114 с.
6. Виноградова О.Д. Выдача (экстрадиция) осіб, які вчинили злочини. *Адвокат*. 1999. №1. 82 с.
7. Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью. М., 1972. 121 с.
8. Максимів Л.В. Деякі особливості визначення поняття видачі особи (екстрадиції). Львів, 2013. 277 с.

Аналіз дослідження проблеми віктимності особистості підлітків

*Коломієць Н.В., д.ю.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Діти і підлітки нерідко стають жертвами кримінальних правопорушень, жорстокого поводження і насильства. Проблема насильства і віктимності підлітків одна із найактуальних проблем кримінального права, кримінології та психологічної науки і без сумніву вона далека від вирішення.

Вчені переконані, що між особистістю будь-якої особи та її поведінкою існує нерозривний зв'язок. Особистість та її психічні властивості одночасно і передумова, і результат її діяльності. Внутрішній психічний зміст поведінки, що відбувається в умовах певної ситуації, що є особливо значущою для особистості, переходить у відносно стійкі властивості особистості, а властивості особистості, у свою чергу, відображаються в її поведінці.

Згідно із сучасним розумінням, під віктимністю підлітків розуміється їх свого роду здатність стати жертвою негативних явищ, тобто підліток нею ще не став, але в його особистості вже з'явилися певні якості, які роблять його за певних обставин жертвою, причому швидше та легше за інших підлітків, у кого цих якостей особистості немає. Віктимність характеризує схильність людини стати жертвою за тих або інших обставин. Варто зазначити, що соціальні якості формуються протягом тривалого часу у процесі взаємодії особи із зовнішнім середовищем. Хоча формування особистості відбувається практично все життя, але з точки зору віктимологічної профілактики період дорослішання особи є найбільш важливим. Адже віктимогенні деформації особистості не беруться «з нічого». Підвищені віктимні потенції набуваються індивідом, мабуть, ще в дитинстві, після чого створюється реальна можливість небезпечного для нього розвитку подій, хоча самі ці події можуть настати і у віддаленому майбутньому. У результаті проведених окремими вченими досліджень доведено, що підліток з наступними якостями особистості – неадекватною самооцінкою, високим рівнем тривожності та агресивності, з емоційно-вольовою нестійкістю, – може стати потенційною жертвою насильства [1, с. 86; 2, с. 149].

На кожному віковому етапі становлення особистості існує небезпека, того, що особа може стати жертвою несприятливих умов соціалізації:

1) у молодшому шкільному віці (6-10 років): аморальність або пияцтво батьків, вітчима або мачухи, злидні сім'ї; негативне ставлення вчителя або однолітків; негативний вплив однолітків або старших хлопців (залучення до куріння, до вживання спитних напоїв, хуліганства, крадіжок); розбещення; пригнічення; фізичні травми; згвалтування;

2) у підлітковому віці (11-14 років): пияцтво, алкоголізм, аморальність батьків; куріння, токсикоманія; зґвалтування, розбещення; самотність; фізичні травми; цькування однолітків; залучення до антисоціальних та злочинних груп; часта зміна місця проживання родини;

3) у ранній юності (15-17 років): антисоціальна сім'я, злидні сім'ї; пияцтво, наркоманія, проституція; залучення до злочинних груп; зґвалтування; фізичні травми; втрата перспективи, нерозуміння оточуючими, самотність; цькування однолітків, романтичні невдачі; суїцидальні схильності. Таким чином, аналіз поведінки особистості вимагає обов'язкового врахування її адаптаційного потенціалу, тобто аналізу специфіки її адаптації [1, с. 102].

Психічну адаптацію, тобто процес оптимального співвідношення особистості і навколишнього середовища (психічний гомеостаз), варто розглядати в якості важливого фактору особистісного розвитку. При дослідженні психічної адаптації особистості враховуються її складові психологічні чинники. До них відносяться наступні базові емоційно-вольові компоненти особистості: тривога, фрустрація, а також установки, потреби та мотиваційні характеристики особистості, які гармонізують особистість і покладені у засади інтегруючої або дезінтегруючої її поведінки [2, с. 17]. При аналізі особистості жертви важливим є аналіз внутрішніх та зовнішніх механізмів індивідуальної поведінки, що вимагає комплексного підходу до дослідження особистості жертви з обов'язковим урахуванням наступних параметрів:

- психічна адаптація, що включає у себе особливості фрустраційної напруженості, тривожності особистості, рівень її емоційної стійкості;
- особливості реагування особистості на стресові ситуації з обов'язковим аналізом її захисних механізмів та механізмів стримання;
- особливості мотивації;
- особливості інтеграції поведінки з обов'язковим аналізом системи потреб, установок, відносин і самооціночного компонента особистості.

Рівень психологічної адаптації варто віднести до енергетичного механізму поведінки жертви. Низький рівень психологічної адаптації знаходить свій прояв у потерпілих з емоційною нестійкістю, високим ступенем нервово-психічної напруженості та тривожності. Психічна дезадаптація у якості системоутворюючого фактору віктимної поведінки у більшості випадків зустрічається в жертв, у структурі особистості яких спостерігаються: соціальне боягузтво; високий ступінь конформності¹; низька здатність до інтеграції поведінки. В ситуації конфлікту у них спостерігаються виражені дезадаптивні реакції, що знаходять свій прояв у підвищеній фіксації на джерелі конфлікту [3, с. 61-63]

Таким чином, можливо виділити основні ознаки віктимності підлітків:

1. Вікові особливості психічного та психосексуального розвитку підліткового віку у вигляді становлення платонічного, еротичного або сексуального лібідо у поєднанні із зайвою довірливістю, недостатньою критичністю.
2. Індивідуально-психологічні особливості особистості: неадекватна самооцінка; високі показники за рівнем тривожності; емоційна нестійкість; високий ступінь нервово-психічної напруженості.
3. Психічна дезадаптація у якості системоутворюючого фактору віктимності часто зустрічається у жертв, в структурі особистості яких переважають: соціальна боязгузливість; низька здатність до інтеграції поведінки; високий ступінь конформності.
4. У ситуації конфлікту спостерігаються чітко виражені дезадаптивні реакції, що знаходять свій прояв у підвищеній фіксації на джерелі конфлікту, у тенденції «уходу в себе» з метою пом'якшення емоційного дискомфорту.
5. Низький рівень сексуальної освіченості.

¹ Конформність – здатність до конформізму, піддатливість людини до реального чи уявного тиску іншої людини або групи, що виявляється у зміні її поведінки і настанов у відповідність до раніше не поділюваної позиції.

6. Нервово-психічні розлади (олігофренія, розлади особистості у вигляді психопатій, наслідки органічного ураження головного мозку тощо).

7. Безнаглядність, занедбаність та емоційне відкидання, недостатній догляд і недостатність емоційного тепла, а також відставання у психофізичному розвитку, легка сугестивність, нездатність оцінити ступінь небезпеки та надати опір насильству.

8. Умови жорстокого поводження в сім'ї, вороже сприйняття оточуючого середовища, готовність стати жертвою насильства з боку сильніших та власноруч проявляти його відносно слабких. [4, с. 151-153]

У попередженні віктимності неповнолітніх беруть участь безліч суб'єктів. Вони являють собою єдину, пов'язану спільністю цілей та завдань, систему, що включає служби у справах дітей; органи управління соціальним захистом населення, освітою, охороною здоров'я; органи опіки і піклування, у справах молоді, служби зайнятості, органи поліції. Попереджувальна діяльність повинна забезпечувати всебічний профілактичний вплив на неповнолітніх, схильних до того, щоб стати жертвами правопорушень, на мікросередовище і соціальні умови, в яких вони знаходяться. В процесі попереджувальної діяльності відносно віктимних неповнолітніх основні зусилля повинні бути спрямованими на виявлення причин, умов, що сприяють вчиненню злочинів та правопорушень стосовно цієї категорії підлітків, а також на їх усунення, обмеження і нейтралізацію. Першорядне значення має попереджувальний вплив на особистість неповнолітнього, тобто індивідуальна профілактика. Щодо неповнолітніх з віктимною поведінкою профілактична діяльність повинна проводитися у двох випадках: коли негативні явища знаходяться в зародковому стані, і коли такі явища ще не мають місця, але існує можливість їх виникнення. Отже, вирішення питання полягає у своєчасній постановці «діагнозу», наявності зазначених явищ. Це найбільш важливо з практичної точки зору, тому що дозволяє визначити відповідні заходи профілактичного впливу, в тому числі і медичного характеру: виявити дітей з аномаліями в психіці, спрогнозувати їх розвиток та вжити заходів щодо нейтралізації і пом'якшення нашарувань аномального розвитку. Заходи індивідуальної профілактики повинні впливати як на саму особу неповнолітнього, так і на навколишнє її середовище.

Література

1. Антонян Ю.М. Криминология: Избранные лекции. Москва : Логос, 2004. 448 с.
2. Морозова Н.Б. Психические расстройства и их роль в виктимном поведении детей и подростков. Москва : Просвещение. 2003. 227 с.
3. Джужа А.О. Кримінально-правові та криминологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини: монографія. НАВС. К. 2013. 193 с
4. Серета Н. «Настолько широко, что даже и не видно»: домашнее насилие глазами взрослых и подростков. *Насилие и социальные изменения*. Альманах центра «АННА». 2000. Ч. 2–3. С. 143–167.

«Подарункові» заборони та обмеження для публічних службовців: синонімічні чи суміжні правові явища?

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

Серед поширених інструментів запобігання корупції у різних її проявах своє чільне місце посідають т. зв. «подарункові» антикорупційні інструменти, історія виникнення яких та генеза нормативно-правового закріплення сягають періоду Козацької Доби, відрізняються розмаїттям підходів до змістовного та формального закріплення, впровадженням заходів регулювання на порушення, розмаїттям практики застосування. Аналіз чинного законодавства України дозволяє з упевненістю стверджувати, що законодавець вже напрацював певні підходи щодо унормування засад використання ресурсу таких

інструментів, окреслив сферу їх практичного застосування, хоча й зберіг до цього часу певні «дефекти» унормування, які, на жаль, дещо ускладнює тлумачення положень антикорупційного законодавства і, як наслідок, урізноманітнюють правозастосовчу практику, істотно знижуючи ефективність останньої.

Почати варто із термінологічної складової ресурсу зазначених антикорупційних інструментів, а саме з норм-дефініцій, які закріплюють визначення «подарунок» (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»), й суміжних правових понять «неправомірна вигода», «пожертва», «благодійна допомога» тощо. Законодавець чітко визначив свою позицію щодо розуміння «подарунку», закріпивши відповідну норму-дефініцію у «базовому» законодавчому антикорупційному акті, одночасно відмежувавши його від «неправомірної вигоди» й приватно-правового аналогу, регламентованого у ЦК України. Саме відсутність «неправомірних» підстав для одержання («без законних на те підстав») й відмежовує «подарунок» в антикорупційному інструментарії. Саме тому і можна зустріти у сучасних доктринальних джерелах, присвячених «подарунковій» антикорупційній тематиці, положення про одержання подарунку як аналогу «одержання його просто так», «позитивне підґрунтя» для його одержання, на відміну від, скажімо, «неправомірної вигоди», вже сама назва якої містить вказівку на «негативну», «протиправну» правову її природу.

Окреслюючи свою позицію стосовно «подарункових» антикорупційних інструментів, законодавець чітко зазначив, що суб'єктів, на яких поширюється їх дія, є «спеціальний суб'єкт», тобто особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. І, якщо безпосереднім суб'єктом одержання таких подарунків можуть бути як зазначені суб'єкти, так й «дотичні» до них (наприклад, члени їх сімей або ж інші особи, пов'язані із «спеціальними суб'єктами») у моделях «опосередкованих подарункових відносин» («для публічних службовців», «через інших осіб, однак для публічних службовців», «іншим особам за вказівкою публічних службовців» тощо), відповідальність передбачена (тобто суб'єктом протиправного діяння і суб'єктом відповідальності) саме для «спеціальних суб'єктів», осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Закріплюючи зміст «подарункових» антикорупційних інструментів, законодавець одночасно зосередив свою увагу на трьох «базових» нормативно-правових актах – Законі України «Про запобігання корупції», Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кримінальному кодексі України, закріпивши ресурс зазначених інструментів (його різні частини). І саме на їх положеннях варто зупинитися, виокремивши певні «дефекти» право творення, які дещо ускладнюють ефективне використання вищезазначених антикорупційних інструментів. Зокрема, саме в Законі України «Про запобігання корупції» у ст. 23 закріплено моделі поведінки, які умовно можна розподілити: «табу» (заборони), обмеження («можна, однак за умови дотримання певних меж»), дозволи («обмеження не поширюються», «можна одержувати»). Об'єднавши всі ці моделі поведінки осіб у єдиній статті, законодавець закріпив фактично «подарунковий світлофор», де: «червоний сигнал – це заборони», «жовтий сигнал – обмеження», «зелений сигнал – дозволи». Детальний аналіз цієї статті дозволяє чітко усвідомити, що «червоний сигнал», «табу», «заборони» законодавець пов'язує із «зв'язком» суб'єкта із його діяльністю щодо виконання функцій держави або місцевого самоврядування й при цьому він двічі окреслює свою позицію: а) у ч. 1 ст. 23 «...1) у зв'язку із здійсненням особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування»; «2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи» (при цьому варто уточнити, що використовується «загальний» термін «підпорядкування», а не «безпосереднє підпорядкування», що істотно звужує сферу дії такого положення); б) у ч. 2 ст. 23 «...крім випадків, передбачених ч. 1 цієї статті». Тобто, законодавець окреслив свою позицію щодо відмежування заборон та обмежень і жодних сумнівів щодо цього не може бути. Якщо заборони безпосередньо пов'язані із службовою діяльністю особи («служіння» публічним інтересам, виконання функцій держави або місцевого самоврядування), обмеження такого «зв'язку» не передбачають. При цьому «зв'язок» може бути як безпосереднім у разі «спрямованості»

подарунків на спеціального суб'єкта («контактні», «безконтактні»), так і опосередкованим («через» інших осіб на спеціального суб'єкта, «за вказівкою» спеціального суб'єкта тощо). У будь-якому випадку «зв'язок» має бути для заборон, а відсутність такого «зв'язку» – це передумова для кваліфікації діянь службової особи як обмеження. З огляду на вищезазначене, варто чітко розмежовувати види протиправних діянь – «подарункових антикорупційних інструментів», а саме: порушення заборон, що є корупційним правопорушенням, і порушення обмежень – адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, а отже й різною має бути реакція держави на вчинення таких діянь – кримінальна та адміністративна відповідальність відповідно. Якщо у випадку із заборонами мова йде про попередження та реакцією держави на корупційні прояви у діяльності спеціальних суб'єктів, у випадку ж із обмеженнями акцент уваги сконцентровано на попередженні потенційних умов для можливої корупційної поведінки таких осіб. Відповідно і реакція з боку держави має бути різною на корупційні прояви й на потенційні умови для перспективних корупційних проявів. З урахуванням зазначеного, два кодифікованих деліктних нормативно-правових акти закріпили реакцією держави на вчинення зазначених діянь – КаАП України – реакцію на порушення обмежень (порушення «жовтого сигналу світлофора»), закріпивши її у ст. 172-5, а також КК України – реакцію на порушення заборон (порушення «червоного сигналу світлофора»), закріпивши її у ст.ст. 368, 368-4. Отже, з огляду на відмінність змістовну, формальну (у розумінні форми зовнішнього виразу) та наслідки, реагування на них з боку держави варто чітко розмежовувати т. зв. «подарункові» антикорупційні заборони та обмеження й розглядати їх в якості самостійних (суміжних) антикорупційних інструментів, засади використання яких закріплені одночасно у декількох нормативно-правових актах.

Література

1. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломoeць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588 с.
2. Дудоров О.О., Мовчан Р.О., Сенік В.Г. Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (коментар судової практики). Київ: ВД «Дакор», 2020. 508 с.

Кваліфікаційні ознаки бездіяльності в сфері державної служби

*Колпаков В.К., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Термін "бездіяльність" виникає у нормативному матеріалі, коли необхідно акцентувати увагу на змісті протиправного діяння і підкреслити, що таким визнається як дія, так і бездіяльність. Еталоном його застосування у такому вимірі можна вважати норми кодексів, зокрема Кримінального кодексу України [1], Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) [2], Митного кодексу України [3].

Так, стаття 11 Кримінального кодексу встановлює, що кримінальним правопорушенням є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність). Майже аналогічно визначає адміністративний проступок КУпАП. За статтею 9 ним визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Митний кодекс не обмежується лише застосуванням цього терміну. У статті 23 він формулює визначення бездіяльності. Бездіяльність – невиконання митними органами, їх посадовими особами та іншими працівниками покладених на них обов'язків, або неприйняття рішень з питань, віднесених до їх повноважень.

Це мабуть єдина спроба зафіксувати у тексті закону дефініцію поняття "бездіяльність". Вбачається, що у більшості інших випадків законодавець розраховує на його

інтуїтивну зрозумілість і наявність відповідних дослідницьких суджень. Прикладом можуть слугувати закони "Про запобігання корупції" [4], "Про державну службу" [5] та інші.

Важлива роль у детермінації кваліфікаційних ознак бездіяльності належить постанові Верховного Суду України від 13.06.2017 у справі № 21-1393а17. Суд зазначив, що протиправна бездіяльність суб'єкта владних повноважень – це зовнішня форма поведінки (діяння) цього органу, яка полягає (проявляється) у неприйнятті рішення чи у нездійсненні юридично значимих й обов'язкових дій на користь заінтересованих осіб, які на підставі закону та/або іншого нормативно-правового регулювання віднесені до компетенції суб'єкта владних повноважень, були об'єктивно необхідними і реально можливими для реалізації, але фактично не були здійснені. Він роз'яснив, що для визнання бездіяльності протиправною недостатньо одного лише факту неналежного та/або несвоєчасного виконання обов'язкових дій. Важливими є також конкретні причини, умови та обставини, через які дії, що підлягали обов'язковому виконанню відповідно до закону, фактично не були виконані чи були виконані з порушенням строків. Значення мають юридичний зміст, значимість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення, а також шкідливість бездіяльності для прав та інтересів заінтересованої особи.

З цього випливає, що бездіяльність, так би мовити "фізична", не тотожна бездіяльності в умовах виникнення, розвитку і припинення правовідносин. Вона набуває характеру юридичної значимості тільки у системі конкретних обставин, які обумовлюють необхідність діяти. Бездіяльність у правовому розумінні це нормативно-правова пасивність [6].

В Законі України "Про державну службу" безпосередньо про протиправну бездіяльність державних органів їх посадових осіб та державних службовців йдеться у статтях 10 "Політична неупередженість", 11 "Захист права на державну службу", 17 "Керівник державної служби в державному органі", 65 "Підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності", 80 "Основи матеріальної відповідальності державних службовців".

Стосовно політичної неупередженості (стаття 10) закон вимагає від державного службовця неупереджено виконувати законні накази (розпорядження), доручення керівників незалежно від їх партійної належності та своїх політичних переконань та забороняє йому демонструвати свої політичні погляди та вчиняти інші дії або бездіяльність, що у будь-який спосіб можуть засвідчити його особливе ставлення до політичних партій і негативно вплинути на імідж державного органу та довіру до влади або становити загрозу для конституційного ладу, територіальної цілісності і національної безпеки, для здоров'я та прав і свобод інших людей.

Регулюючи захист права на державну службу (стаття 11) Закон встановлює, що службовець, у разі порушення його прав, може подати скаргу із зазначенням відповідних фактів безпосередньо до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби або до суду. Заявник має право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність державних органів та їх посадових осіб, що перешкоджають реалізації прав, наданих йому законом "Про державну службу".

До повноважень керівника державної служби в державному органі (стаття 17) віднесено розгляд скарг на дії або бездіяльність державних службовців.

Регламентуючи підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності (стаття 65), Закон визначив, що ними є вчинення протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні посадових обов'язків та інших вимог, встановлених законом "Про державну службу" та іншими нормативно-правовими актами, за яке передбачено застосування дисциплінарного стягнення.

Законом також передбачено відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкода, яка заподіяна фізичним та юридичним особам бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень (стаття 80).

До дисциплінарних проступків прямо віднесено бездіяльність у вигляді невиконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень та неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення.

Крім цього, шляхом бездіяльності можуть бути вчинені такі проступки як недотримання правил внутрішнього службового розпорядку, порушення Присяги державного службовця, порушення правил етичної поведінки державних службовців, неподання інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу.

Наявністю компонентів бездіяльності характеризуються такі проступки, як неналежне виконання посадових обов'язків, прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення.

Аналіз поняття "неналежне виконання", тобто не в повному обсязі здійснене державним службовцем виконання покладених на нього повноважень, дає підстави для обґрунтованого визнання неналежного виконання обов'язків одним з видів бездіяльності.

Видом бездіяльності, похідним від неналежного виконання обов'язків, слід вважати невикористання встановленого в передбаченому порядку права державного службовця на вчинення певних дій. Наприклад, передбаченого ст. 7 Закону України "Про державну службу" права отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом.

Неналежне виконання обов'язків має місце у разі порушення державним службовцем термінів здійснення необхідних дій (несвоєчасне здійснення). Бездіяльність у таких випадках виникає з моменту пропуску (закінчення) терміну, встановленого нормативним актом для вчинення певних дій (наприклад, направлення відповіді заявнику державним службовцем після закінчення встановленого в передбаченому законом порядку терміну його відправлення).

Таким чином, є три типи діянь державного службовця що кваліфікуються як бездіяльність: а) невиконання повноважень, б) неналежне виконання повноважень, в) невикористання наданого права.

Аналіз нормативного матеріалу щодо бездіяльності в сфері службових відносин свідчить, що її об'єктом є належна поведінка службовця, модель якої закріплена в нормативних актах про відповідний вид державної служби та обумовлена займаною посадою.

Бездіяльність є винним діянням. Вона може вчинятися як у формі умислу, так і у формі необережності. Про умисну бездіяльність свідчать норми п. 3 ст. 80 Закону України "Про державну службу" де зазначено, що у разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю. Необережне вчинення бездіяльності впливає з логічного аналізу складів дисциплінарних проступків (ст.65 "Підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності" Закону України "Про державну службу"). За відсутністю вини бездіяльність не може визнаватись протиправною.

Для правової оцінки і кваліфікації поведінки державного службовця як бездіяльності необхідно виходити з наступного: 1) бездіяльністю може бути визнана тільки поведінка, яка впливає зі службових повноважень державного службовця, якими він наділений у силу займаної посади; 2) державний службовець повинен бути своєчасно ознайомлений з встановленими правами і обов'язками, повинен їх знати і вони повинні бути йому зрозумілі; 3) у державного службовця повинна бути реальна можливість виконання закріплених прав і обов'язків.

Властивості бездіяльності по службі обумовлені публічним характером адміністративно-правових норм і особливостями адміністративно-правових відносин у сфері яких виникає пасивна поведінка державного службовця.

Виходячи з них, по-перше, бездіяльність державних службовців виникає і існує в процесі здійснення публічного адміністрування, по-друге, її владний характер обумовлений

юридичною нерівністю сторін, владним характером повноважень службовця, по-третє, бездіяльність державних службовців носить односторонній, домінуючий над адресатами їх волевиявлення характер, по-четверте, бездіяльність впливає на регулювання правових відносин, може їх змінювати і припиняти, по-п'яте, бездіяльність характеризується особливим механізмом, який застосовується для визнання її незаконності – оскарженням в адміністративному або судовому порядку, по-шосте, бездіяльність державних службовців характеризується універсальністю – вона спостерігається у всіх сферах (економічній, адміністративно-політичній, культурній тощо) публічного адміністрування, по-сьоме, бездіяльність державних службовців здатна породжувати правові наслідки.

Детермінантні властивості протиправної бездіяльності державних органів їх посадових осіб, державних службовців є базовим підґрунтям запровадження відповідних класифікацій за такими критеріями: по сферам публічного адміністрування; за місцем органу в адміністративній ієрархії; за адміністративно-правовим статусом суб'єкта бездіяльності; за видами публічної служби; за характером пасивної поведінки; за правовими наслідками; за ступенем усвідомлення; за засобами визнання протиправності тощо [7].

Вищевикладене дозволяє дійти таких висновків: 1) бездіяльність в сфері державної служби – нормативна категорія; 2) уявляє собою форму діяння; 3) є нормативно-пасивною поведінкою відповідних суб'єктів службових відносин; 4) регламентується нормами-приписами, на відміну від дій, які регламентуються нормами-заборами; 5) набуває юридичної значимості у системі правовідносин; 6) може бути визначена як діяння у формі невчинення дії (дій), які певна особа була зобов'язана та могла вчинити відповідно до покладених на неї завдань чи обов'язків, є юридичним фактом і тягне правові наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення правовідносин.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. №2341-III. Відомості верховної ради України, 2001, № 25-26, ст.131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012р. № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст. 552.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014р. №1700-VII. Відомості верховної ради України. 2014. №49. Ст.2056.
5. Про державну службу: Закон України 10.12.2015р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст. 43.
6. Постанова Верховного Суду України від 13.06.2017 у справі № 21-1393a17. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS170385> (дата звернення 22.03.2021р).
7. Колпаков В. К. Бездіяльність державних органів їх посадових осіб, державних службовців. Службове право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя: Гельветика, 2017. С.20-22.

Щодо визначення правових наслідків адміністративного проступку у проєкті КпАП України

*Комзюк А.Т., д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Розроблений Міністерством юстиції України проєкт Кодексу про адміністративні проступки, який в цілому можна вітати і використати як основу для подальшої кодифікаційної роботи, містить чимало новацій, в тому числі принципового характеру. З одними з них можна погодитись, деякі вже викликали категоричне несприйняття окремими суб'єктами, наділеними правом розглядати справи про адміністративні проступки (раніше їх звично іменували суб'єктами адміністративної юрисдикції), до третього ж виду варто

віднести новели, які потребують обговорення і уточнення. Саме до них належить визначення в проєкті поняття та видів правових наслідків адміністративного проступку.

Насамперед звернемо увагу на використання терміна «правові наслідки», який раніше щодо відповідальності за адміністративні проступки вживався лише на доктринальному рівні для розкриття сутності адміністративних стягнень [1, с. 27; 2, с. 192; 3]. Власне, інших правових наслідків за його вчинення й не передбачалось (якщо не вважати такими застосування до неповнолітніх заходів виховного впливу, а також випадки заміни для осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, адміністративної відповідальності на дисциплінарну). У проєкті пропонується закріпити два види таких наслідків – адміністративні стягнення і додаткові правові наслідки у вигляді пені, вилучення майна, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю і громадських робіт. На нашу думку, це спроба маскування, тобто прикривання іншого змісту, адже перераховані заходи за своїм характером є заходами відповідальності, причому, не адміністративної, а кримінальної (за винятком пені, яка завжди вважалась цивільно-правовою санкцією), тому мають застосовуватись у судовому порядку.

Так, примусове безоплатне вилучення майна у власність держави завжди мало назву «конфіскація» (варто також зазначити, що у проєкті цей захід охоплює також випадки, коли вилучене майно не звертається у власність держави – наприклад, незаконно вирощені снотворний мак чи коноплі після розгляду справи знищуються. Тут вилучення застосовується як захід забезпечення провадження, а не захід відповідальності). Незрозуміло, для чого таке маскування, чому вона не визнається заходом відповідальності, який відповідно до ст. 41 Конституції України може бути застосовано виключно за рішенням суду. Відтак застосування його в адміністративному порядку, що передбачає низка статей проєкту, є неконституційним. Ще менш зрозумілим є запропоноване регулювання його застосування Кодексом адміністративного судочинства України, який має зовсім інші завдання. Зокрема спочатку зазначається, що вилучення майна здійснюється на підставі рішення адміністративного органу, а потім – що вилучення майна може застосовуватися вже адміністративним судом за позовом адміністративного органу в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. Це явне протиріччя, до того ж тут варто нагадати статтю 1 проєкту: «Законодавство України про адміністративні проступки складається з Кодексу України про адміністративні проступки». Цей Кодекс значно втратить, якщо не всі питання ним будуть урегульовані.

Так само адміністративним судом за позовом адміністративного органу може застосовуватися позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. Як уявляється, залишення серед заходів адміністративного впливу позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є абсолютно невинуватим. При цьому позбавлення права, яке є найсуворішим заходом, навіть не визнається стягненням. Неприпустимим є також регулювання цього питання Кодексом адміністративного судочинства України.

І останній із згаданих додаткових правових наслідків – громадські роботи – також передбачається застосовувати адміністративним судом за позовом адміністративного органу в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. При цьому громадські роботи можуть полягати у виконанні особою безоплатних (у вільний від роботи чи навчання час) суспільно корисних робіт або оплатних суспільно корисних робіт. І в тому, і в іншому варіанті мається на увазі примусове використання праці, яке заходом адміністративної відповідальності бути не може.

І зовсім неприпустимим є закріплення при цьому можливості застосування додаткових правових наслідків адміністративного проступку навіть у випадках, коли вони не передбачені в санкції статті (частини статті) Особливої частини Кодексу.

У наведених випадках спостерігається також певна непослідовність у обмеженні дії Кодексу про адміністративні проступки виключно сферою адміністративних відносин, адже передбачається застосування низки заходів адміністративним судом. При цьому зараз

адміністративні суди таких повноважень не мають, це не відповідає їх призначенню.

Отже, як уявляється, правовим наслідком адміністративного проступку має бути адміністративне стягнення. Поділ зазначених наслідків на два види значно ускладнює не тільки розуміння сутності та мети відповідальності за адміністративні проступки, але й процедури її реалізації. У зв'язку з цим варто погодитись із думкою, що у результаті реформування системи адміністративних стягнень має бути залишено два їх види: попередження і штраф, оскільки інші заходи, які сьогодні визнаються ними, за своїм характером є кримінально-правовими [4, с. 20]. В той же час щодо врегулювання у проекті порядку застосування й цих заходів є певні зауваження.

Так, відповідно до проекту, попередження може виноситися виключно у письмовій формі. Все ж варто було б передбачити можливість використання й інших форм, тим більше в умовах поширення автоматичної фіксації проступків, інших випадків використання у провадженні про них різних видів сучасної техніки. Крім того, у проекті застосування попередження як альтернативного стягнення передбачається досить рідко, хоча його потенціал є досить вагомим. А в одній статті Особливої частини за допущення продавцем товарів, послуг помилок під час зазначення обов'язкових реквізитів податкової накладної, виявлених під час перевірки, проведеної за заявою покупця, передбачено застосування тільки попередження. Проте встановлювати попередження як безальтернативне стягнення недоцільно, оскільки воно має застерігати порушника, що в разі повторного вчинення такого ж діяння буде застосовано суворіше стягнення. А для цього має бути передбачено як альтернативу хоча б мінімальний штраф.

Щодо штрафу насамперед варто наголосити, що проект передбачає реальне посилення штрафних санкцій, в окремих статтях таке збільшення намічено у 5-10 і більше разів, на що ми вже звертали увагу [5]. Наприклад, ст. 52 за порушення порядку обігу донорської крові, її компонентів і препаратів передбачає накладення штрафу шостої категорії, тобто 4200-5600 грн. В наш час його розмір становить від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51-119 грн.), тобто нижня межа збільшена у 80 разів, а верхня – у 47.

Так само необхідно нагадати і про значно ускладнений в проекті порядок визначення розміру штрафу. У цілому «прив'язку» його до розміру мінімальної заробітної плати варто визнати досить вдалим рішенням, але зробити це можна значно простіше, щоб було зрозуміло для всіх громадян. Достатньо у санкціях відповідних статей просто зазначити частки мінімальної заробітної плати або її кількість. Наприклад, запропонований розмір штрафної ставки (1/30 розміру мінімальної заробітної плати) приблизно дорівнює 0,03 її розміру. Відповідно, штраф першої категорії, встановлений для фізичних осіб, дорівнює 0,03-0,1 мінімальної заробітної плати (180-600 грн.), а штраф восьмої категорії для юридичних осіб – 12-15 мінімальним заробітним платам (72020-90000 грн.). Тоді відпадає потреба взагалі встановлювати ці ставки, так само як і категорії штрафу [5].

Що стосується позбавлення права займатися певною діяльністю, віднесеного до адміністративних стягнень, мова тут також іде про обмеження прав громадян, яке в адміністративному порядку застосовуватись не повинне. Зокрема позбавлення права керування транспортним засобом проект відносить до повноважень Національної поліції, хоча в наш час воно застосовується у судовому порядку. У разі розширення таких повноважень поліції існує небезпека, з одного боку, збільшення порушень прав громадян, а з іншого – можливих ухилень від застосування цього стягнення внаслідок корупційних порушень. При цьому у проекті нічого не сказано про позбавлення права полювання, яке передбачено у ст. 218.

Єдиним видом позбавлення права, з визнанням якого адміністративним заходом можна погодитись, є позбавлення фізичної особи-підприємця чи юридичної особи ліцензії, дозволу, сертифікату, посвідчення. В наш час воно не визнається адміністративним стягненням, а застосовується як захід припинення. Проте, зважаючи на його каральну спрямованість, його можна визнати і стягненням.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що проект Кодексу про адміністративні проступки, який має надзвичайну соціальну вагу, потребує ще серйозного

доопрацювання, для чого варто залучити якнайширше коло не тільки фахівців-юристів, а й усіх зацікавлених.

Література

1. Адміністративна відповідальність в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Харків: Ун-т внутр. справ, 2001. 99 с.
2. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2007. 410 с.
3. Адміністративна відповідальність: мультимедійний навчальний посібник; Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/adminvidpov/index.html> (дата звернення: 25.03.2021).
4. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Дніпро, 2021. 32 с.
5. Комзюк А. Т., Салманова О. Ю. Актуальні проблеми реформування адміністративно-деліктного права. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 92-95.

Договір факторингу: переваги застосування

Легеза Ю.О., д.ю.н., професорка

Національний технічний університет «Дніпропетровська політехніка»

Розвиток ринкових відносин забезпечує впровадження в бізнесову діяльність ускладнених схем з отримання прибутків. Сьогодні фінансові установи та суб'єкти підприємницької діяльності мають змогу вдаватися до складних та багаторівневих операцій, наприклад, до факторингових операцій.

Однак окремі суб'єкти господарювання, що мають підстави для здійснення факторингових операцій, з огляду на певну новизну факторингу як чинника, що може сприяти підвищенню ефективності та прибутковості діяльності, відмовляються від таких операцій. Цивільний кодекс України визначає факторинг як фінансування під відступлення права грошової вимоги. За договором факторингу одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи [1]. Таким чином, із позицій Цивільного кодексу факторинг – це своєрідна переуступка боргу.

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» відносить факторинг до однієї з операцій з фінансовими активами, що здійснюються фінансовими установами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [2]. Законодавство також спрощено визначає факторинг як операцію з переуступки першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору [3].

На перший погляд, факторинг за своєю правовою природою є близьким до кредитування, змішаного з цесією, однак, на відміну від традиційного кредитування, факторинг не вимагає застави і є більш оперативним за строками оформлення.

Факторингові операції дають можливість зробити «умовну коротку позицію», де цінні папери виступають базовим активом. Сума першого платежу факторингової компанії на користь компанії, що продала цінні папери, а також розмір комісії є тими елементами, які дають можливість коригувати дохідність цієї операції. Зазвичай, вони є предметом взаємного узгодження інтересів клієнта і факторингової компанії та залежать від ситуації на фондовому ринку.

Таким чином, сутність договору факторингу полягає у тому, що суб'єкт цивільних правовідносин (кредитор) маючи боржника, який з тих чи інших причин не сплачує належні першому кошти, тим не менш ці кошти отримує, хоча і не від боржника, а від третьої особи, шляхом укладання з нею договору факторингу.

Зазначимо окремі переваги факторингових операцій.

Факторинг є безподатковим фінансуванням, що досить суттєво підвищує його привабливість порівняно зі звичайним кредитом.

Співпраця юридичної чи фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності (клієнта) з фактором (банком чи фінансовою установою, а також фізичною особою-суб'єктом підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції) [2] в межах факторингового обслуговування, не зобов'язує їх до відкриття розрахункового рахунку та переходу на повне фінансове (банківське, у випадку, коли фактором виступає банк) обслуговування.

Фінансування, що надається фактором у рамках факторингового обслуговування, асигнується незалежно від обсягів вже отриманих компанією кредитів (як у цьому банку, так і в інших).

Окрім надання фінансування фактор бере на себе: кредитні ризики (мається на увазі й безпосередньо ризик несплати покупцем наданих поставок); ліквідні ризики (ризик несвоєчасної оплати поставок); відсоткові ризики (ризик різкої зміни ринкової вартості ресурсів); валютні ризики.

Факторинг – зручний і вигідний спосіб розрахунків для юридичних осіб і приватних підприємців-суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють постійні операції купівлі-продажу товарів (надання послуг, виконання робіт) на умовах відстрочки платежу (товарного кредиту) від 7 до 90 днів. Насамперед, це постачальники споживчих товарів (продуктів харчування, алкогольних і безалкогольних напоїв, тютюнових виробів, комп'ютерів, оргтехніки, побутової техніки, фармацевтичних препаратів, будівельних матеріалів, автозапчастин, косметики, парфумерії тощо). Факторинг використовується і компаніями, що спеціалізуються на телекомунікаційних, транспортних, поліграфічних, туристичних, рекламних і інших послугах, у тому числі й тих, за надання яких стягується абонентська плата.

Американські та європейські фінансові системи застосовують факторингові операції ще з середини ХІХ століття. Факторинг, що пройшов перевірку на доцільність застосування в окремих країнах, набув міжнародних форм. Сьогодні міжнародний факторинг відіграє значну роль у розвитку міждержавної торгівлі [3].

Таким чином, переваги факторингу є суттєвими, що дає підстави стверджувати про можливість активізації звернень до послуг факторингових компаній та відповідних банків не лише розвинутих суб'єктів ринку зі значним капіталообігом, а й інших суб'єктів підприємницької діяльності. Адже факторингове обслуговування поставок товарів та послуг позитивно позначається на фінансовому стані підприємств, дозволяє забезпечити зростання продажу, ліквідувати касові розриви та збільшити оборотний капітал.

Література

1. Цивільний кодекс України. Харків: ТОВ “Одіссей”, 2013. 480 с.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2001. № 32. С. 82. Ст. 1457.
3. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Міжнародний інститут з уніфікації приватного права. Канада. Оттава, 1998. *Офіційний вісник України*. 2006. № 6. С. 18. Ст. 279.

Підтримка органічного виробництва на місцевому рівні

*Луц Д.М., к.ю.н., доцент кафедри
Запорізький національний університет*

Протягом останніх років в Україні намітилася позитивна динаміка у розвитку органічного виробництва. Одним із дієвих механізмів підтримки розвитку органічного виробництва є наявність відповідних регіональних програм, які мають стимулювати подальший розвиток органічного виробництва в Україні.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» державна підтримка може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Враховуючи відсутність в Україні відповідної державної програми по підтримці органічного виробництва вагому роль відіграють саме регіональні програми, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів.

Аналіз відповідних програм дає підстави стверджувати, що лише Чернігівська область має затверджену програму фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015–2020 рр., метою якої є збільшення частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства області та забезпечення населення продуктами харчування, що безпечні для здоров'я [1]. Як йдеться у звіті про виконання відповідної програми за 2019 рік: «За час дії Програми збільшилась кількість виробників, які фактично виробляють органічну продукцію: зернові та олійні культури, ягідну, молочну та м'ясну продукцію, – з 6 до 12 – ти суб'єктів. У 2019 році розширилось коло органічної продукції за рахунок ягідних культур, дикорослих ягід та грибів, яких зібрано та експортовано на 93 % більше, ніж у 2018 році. Фактичний обсяг підтримки із обласного бюджету у 2019 році склав 250 тис. грн. [2]. За прикладом Чернігівської області почали діяти й інші області. Зокрема, як зазначається на сайті Черкаської обласної державної адміністрації, команда Департаменту агропромислового розвитку обласної державної адміністрації започатковує підготовку проекту обласної програми з розвитку та підтримки органічного виробництва в регіоні [3].

Але, більшість областей України передбачають комплекси заходів по стимулюванню розвитку органічного виробництва в рамках загальних регіональних програм по підтримці агропромислового комплексу та розвитку сільських територій на відповідні роки.

Проаналізувавши діючі регіональні програми ми дійшли висновку про наступне:

- програми передбачають фінансову підтримку господарюючим суб'єктам у сфері органічного виробництва для часткового відшкодування вартості витрат на сертифікацію відповідності виробництва органічної продукції;
- частково передбачають відшкодування вартості органічного насіннєвого матеріалу;
- передбачають компенсацію в розмірі 20% вартості поставленої органічної продукції дитячим дошкільним, шкільним, медичним та соціальним закладам області на умовах державних закупівель, яка надається за умови співфінансування з місцевих бюджетів в обсязі не менше 10% вартості поставленої продукції [4];
- передбачають забезпечення органічних підприємств зручною та ефективною науково-дослідною підтримкою та підготовкою фахівців із питань ведення органічного виробництва шляхом запровадження спеціальних програм та курсів;
- компенсують понесені витрати суб'єктом господарювання, який переходить на органічне виробництво, пов'язані із здійсненням заходів з агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення [5].

Серед програм, які не передбачають заходів по фінансовій підтримці розвитку органічного виробництва в регіонах є програми підтримки агропромислового комплексу

Дніпропетровської, Київської, Запорізької Луганської, Донецької, Вінницької та Черкаської областей.

У Харківській, Херсонській, Миколаївській та Закарпатській області відсутні обласні програми по підтримці АПК.

Викладене дозволяє зробити висновки, що підтримка органічного виробництва за рахунок регіональних програм є дієвим механізмом, який спонукає виробників до переходу на виготовлення органічної продукції. Разом із цим, можемо констатувати, що значна частина областей або не має відповідних програм взагалі, або не містить заходів, які спрямовані на підтримку органічного виробництва, що говорить про необхідність виправлення цих недоліків.

Література

1. Про програму фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015–2020 рр. : Рішення Чернігівської обласної ради від 29 квітня 2015 р. URL: <https://chor.gov.ua/normativni-dokumenty/rishennya/item/2803-pro-prohramufinansovoi-pidtrymky-organichnoho-vyrobnytstva-v-cher> (дата звернення: 15.03.2021).

2. Агропортал Чернігівщини : веб-сайт. URL: <http://apk.cg.gov.ua/index.php?id=19928&tp=1&pg=> (дата звернення: 15.03.2021).

3. В обласному департаменті АПК беруться за розробку програми підтримки органічного виробництва : веб-сайт. URL: <https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/v-oblasnomu-departamenti-apk-berutsya-za-rozrobku-programi-pidtrimki-organichnogo-virobnictva/> (дата звернення: 15.03.2021).

4. Про Програму розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2020 року (в новій редакції) : Рішення Полтавської обласної ради від 12 жовтня 2017 р. № 552. URL: https://oblrada.pl.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=9397:1-plenarne-zasidannja-18-sesiyi-7-sklikannja-12102017-roku&catid=86:rishennja-sesij-oblasnoyi-radi-vii-sklikannja&Itemid=201 (дата звернення: 15.03.2021).

5. Про Комплексну програму розвитку агропромислового комплексу Рівненської області на 2018-2022 роки : Рішення Рівненської обласної ради від 18 травня 2018 р. № 937. URL: <https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-7-sklikannya/937-pro-kompleksnu-programu-rozvitku-agropromislovogo-komple> (дата звернення: 15.03.2021).

Правовий спір і юридичний конфлікт: проблематика співвідношення категорій

Лученко Д.В., д.ю.н., професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Питання правового спору є важливою теоретичною і прикладною проблемою юриспруденції. Зокрема, правильне розуміння природи адміністративно-правового спору важливо при дослідженні проблем оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, оскільки дозволяє побачити відмінності оскарження в адміністративному праві від оскарження в інших галузях права, зрозуміти сутність, мету і функції оскаржувальних процедур. На більш загальному рівні вивчення адміністративно-правового спору є важливою складовою дослідження конфліктів, що має місце у відносинах людини і держави, та способів додання і вирішення цих конфліктів в умовах правової державності. Цей момент актуалізує дослідження правового спору як проблеми не лише адміністративно-правової науки, але й теоретичних та прикладних дисциплін (теорії і соціології права, юридичної конфліктології тощо).

Сутність правового спору в літературі обґрунтовано пов'язується з такою категорією як юридичний конфлікт, хоча і з достатньо різним баченням співвідношення цих понять. У цьому сенсі можна виокремити принаймні чотири підходи до даного питання.

Прихильники першого підходу (В. Кудрявцев, Н. Писаренко, В. Сьоміна) виходять з синонімічності понять «правовий спір» і «юридичний конфлікт». Така позиція, на нашу думку, є не зовсім коректною і викликає низку зауважень. З одного боку, юридичний конфлікт може існувати у вигляді не лише спору про право, але й правопорушення чи притягнення правопорушника до відповідальності, коли спір про право відсутній. З іншого боку, спір не обов'язково може мати деструктивний характер, його виникнення може бути зумовлене прагненням з боку суб'єктів права відшукати найкраще рішення у певній правовій ситуації.

Другий підхід представлений вченими (Ю. Педько, Н. Хаманьова), які вважають, що юридичний конфлікт є передумовою чи підґрунтям виникнення адміністративно-правового спору. Слід зазначити, що сама по собі думка, що правовий спір виступає зовнішнім проявом конфлікту є, безумовно, плідною. Хоча йтися у такому випадку має не про те, що спір – це відкритий конфлікт, адже останній також має місце тільки якщо учасники конфлікту якимось проявляють непримиренність або суперечливість своїх позицій та цілей (в іншому випадку можна говорити лише про потенційно конфліктну ситуацію).

Третій підхід (О. Зеленцов, Л. Бринцева) виражається у тому, що конфлікт і спір співвідносяться як родове і видове поняття. Відповідно правовий спір виступає видом юридичного конфлікту (іншим видом є правопорушення). Цей підхід, однак, викликає зауваження, адже, якщо юридичний конфлікт – це родове поняття, а правовий спір – видове, то конфлікт має охоплювати усі види спорів, що, як вже зазначалося, є неправильним, оскільки існують спори, які виникають не на основі конфліктів.

І нарешті четвертий підхід (Є. Лупарев) побудований на тому, що між поняттями «юридичний конфлікт» і «правовий спір» існують складні логічні зв'язки, які не зводяться до жодного з запропонованих вище варіантів. Останній підхід представляється найбільш виваженим з урахуванням деяких уточнень. У найбільш загальному вигляді конфлікт – це ситуація, в якій об'єктивовані ззовні прагнення кожної зі сторін є несумісними з прагненнями іншої. Відповідно юридичний конфлікт становить юридично значущу ситуацію, в якій суб'єкти права активно займають несумісні між собою позиції та прагнуть несумісних за змістом цілей.

Досліджуючи сутність юридичного конфлікту, можна дійти висновку, що він завжди характеризується, принаймні, чотирма ознаками:

- наявність учасників конфлікту, які мають статус суб'єктів права;
- опозиційність цих суб'єктів, яка означає, що вони мають несумісні між собою позиції та прагнуть несумісних цілей. Відповідно повне досягнення одним з учасників конфлікту своїх цілей можливе лише за умови недосягнення іншим учасником його цілей. Умовно кажучи, якщо одна сторона конфлікту виграє, інша має програти, що не виключає можливості шляхом взаємних поступок досягнути певного балансу інтересів, тобто примирення;

- активність учасників конфлікту, що означає об'єктивованість ззовні несумісних позицій або цілей. Вже зазначалося, що у загальносоціальному сенсі потенційно конфліктною можна назвати і ситуацію, в якій суб'єкти права, ще жодним чином не проявили різницю у своїх позиціях чи цілях, хоча ця різниця вже має місце. Однак в силу специфіки права як нормативного регулятора юридичного значення конфлікт набуде тільки тоді, коли проявиться в активній поведінці суб'єктів;

- юридична значущість конфліктної ситуації, тобто дії учасників конфлікту або результати цих дій повинні мати юридичне значення, призводити до виникнення, зміни або припинення певних правових відносин.

Ознака активності зумовлює, що юридичний конфлікт має зовнішні прояви, до яких відноситься спір (цей спір умовно можна назвати «спір-конфлікт») і правопорушення. Поза згаданими проявами (спір і правопорушення) жоден юридичний конфлікт не існує. Однак, додамо, що при цьому правовий спір може мати і безконфліктний характер (цей спір можна

назвати «спір-дискусія»), коли суб'єкти права мають протилежні позиції, але єдину ціль, що дає можливість їхні позиції узгодити.

Поняття юридичного конфлікту є більш загальним ніж поняття правового спору. Конфлікт звужується до спору у тому випадку, коли сторони передають його на вирішення суб'єкта, уповноваженого законом чи самими сторонами. Крім передачі спору (йдеться про спір-конфлікт) до компетентного органу чи особи (суд, спеціальні органи чи окремі їх підрозділи, уповноважені розглядати адміністративні скарги, третейський суд, медіатори, посередники тощо) конфлікт може бути вирішений шляхом притягнення правопорушника до відповідальності (якщо йдеться про конфлікт, який проявився ззовні як правопорушення) або примирення учасників конфлікту.

Правові аспекти забезпечення оптимізації державної молодіжної політики в Україні

Малюга Л.Ю., д.ю.н., доцентка

Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У зв'язку з активною політикою вступу України в Європейський Союз та серйозними процесами трансформації, викликані кардинальною перебудовою політичної системи суспільства, молодіжна політика потребує докорінних змін у зв'язку з недосконалістю регулювання діючим законодавством. Враховуючи глобалізаційні та міграційні процеси, анексію Автономної Республіки Крим, збройну агресію на сході України, інформаційну війну, яка ведеться щодо України, швидко виникають соціальні проблеми у різних категорій населення, що потребує удосконалення та розвитку інституту соціального захисту з метою своєчасного врегулювання існуючих суспільних відносин. До вкрай вразливих суб'єктів, перш за все в силу віку, необхідно віднести молодь. Крім того, невдоволеність української молоді рівнем та якістю життя і відсутність безпечного середовища, в якому молоді люди можуть жити, вчитися і працювати свідчать про необхідність зміни державної молодіжної політики України та розвитку системи соціального захисту з її відповідністю викликам сучасного світу.

Загострення вказаних соціальних проблем засвідчує, що сьогодні вітчизняна молодь стає все важливішою частиною соціального, економічного і політичного життя нашої держави. Умови, в яких зростає сучасна молодь, суттєво відрізняються від тих, в яких зростали попередні покоління. Розвиток інформаційних технологій дозволяє молоді дистанційно здобувати освіту, постійно удосконалювати свої знання та навички, працевлаштовуватись, шляхом комунікації ставати складовою світових глобалізаційних процесів тощо. Як наслідок, існує потреба у новому комплексному нормативному регулюванні вказаних відносин.

Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні визначає державну молодіжну політику пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави, яка відіграє провідну роль в формуванні та її реалізації. Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [1].

Втім, вітчизняні вчені досить часто вказують на те, що чинні законодавчі акти у сфері державної молодіжної політики та соціального захисту молоді містять декларативні положення, дублюють один одного, суперечать один одному, не визначають багатьох понять, у загальному вигляді формулюють права молоді та обов'язки відповідних органів, що ускладнює їх реалізацію та можливості захисту у разі порушення, не встановлюють механізму контролю за їх додержанням, а також відповідальність за невиконання або неналежне виконання.

Потреба удосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення реалізації державної молодіжної політики нині стоїть дуже гостро. Крім того, у галузевому брифі

«Молодіжна політика» підкреслюється необхідність прийняття нового закону «Про основні засади молодіжної політики» (наразі у Верховній Раді України зареєстровано відповідний законопроект №3718 від 23.06.2020 року [2], прийнятий в першому читанні), адже чинне законодавство про молодь було ухвалено ще до того, як народилася більшість сучасної молоді в європейському значенні [3, с. 2]. Тому, для вирішення зазначених вище проблем необхідно комплексно підходити до реалізації існуючої державної молодіжної політики та застосовувати конкретні кроки, направлені на її вдосконалення. Зокрема, важливо прийняти нову актуальну стратегію розвитку державної молодіжної політики, яка би відповідала тим викликам, які ставить перед державою та її молоддю сучасний світ. В умовах, коли така стратегія відсутня, вітчизняні науковці мають докласти зусиль, щоб напями державної молодіжної політики України враховували виклики сучасного світу.

Так, 11 листопада 2020 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року [4], яка передбачена відповідним проектом Указу Президента України, втім дана Стратегія наразі ще не отримала нормативно-правового закріплення в чинному законодавстві. Стратегія покликана дати можливості українській молоді власними унікальними зусиллями вдосконалювати суспільно-політичні відносини в країні та забезпечити створення можливостей для молоді бути конкурентоспроможною і робити свій внесок у подальший розвиток українського суспільства. На думку Міністра молоді та спорту, її реалізація допоможе українській молоді бути свідомою, більш адаптованою до викликів сучасного світу, мати високий рівень життєстійкості, самостійності і спроможності [5]. Згідно зі стратегією, молоді люди мають формувати компетентності для безпечного та гідного життя, розвитку і самореалізації у швидкоплинному та малопередбачуваному світі та брати участь у житті суспільства, територіальних громад і спільнот, впливаючи на рішення, що стосуються їх життя. Також стратегія передбачає спільну та скоординовану діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, установами, закладами та фахівцями, що працюють з молоддю. Очікуваний результат втілення Стратегії полягає в тому, що у 2030 році матиме змогу і бажання самореалізовуватись в Україні; проявлятиме ініціативу в житті суспільства та визначатиме власні цілі; орієнтуватиметься на фізичне та психічне здоров'я як фактор високої якості життя; створюватиме сім'ї, розвиватиметься і братиме участь у суспільному житті; матиме стійкість до життєвих викликів та непередбачуваних змін, не втрачатиме відчуття щастя; матиме рівний доступ до прав, можливостей і якостей послуг [4].

У рекомендаціях Національної молодіжної ради України до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року зазначається, що основними напрямками, за якими має формуватись державна молодіжна політика в сучасних умовах є: 1) участь молоді у процесі прийняття рішень; 2) залучення молоді до політичного процесу; 3) безпека та екологія; 4) формальна та неформальна освіта; 5) гендерна рівність; 6) інклюзія та права людини; 7) здоров'я молоді; 8) економічна інтеграція молоді: підприємництво і працевлаштування; 9) доступ до інформації; 10) підвищення мобільності молоді і культурна дипломатія; 11) молодіжна робота і волонтерство; 12) молодіжне житло та інфраструктура; 13) молодіжна політика в умовах децентралізації; 14) молодь і культура [6]. Втім, ключовими пріоритетами проекту Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року для всіх вікових категорій стали безпека, здоров'я, спроможність та інтегрованість в українське суспільство і світ, тобто по суті ті ж самі пріоритети, які були передбачені і Стратегією розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року.

Найбільшим недоліком проекту Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року, на нашу думку, є розмитість формулювань сутності заходів, які вона передбачає. Аналізуючи вказаний проєкт, ми можемо переконатись, що кожен із заходів, визначений у Стратегії, не підкріплюється конкретними кроками, які має здійснити держава для їхньої реалізації. В той самий час, для того, щоб молодіжна політика України відповідала викликам сучасного світу держава має вирішувати конкретні законопроектні та інфраструктурні задачі.

Основними напрямками оптимізації молодіжної політики в Україні, на нашу думку, повинні бути: 1) удосконалення системи функціонування та реалізації вітчизняної молодіжної політики; 2) запровадження механізмів, спрямованих на залучення активної трудової діяльності молоді та стимулювання їх підприємницької ініціативи; 3) забезпечення гарантії соціально-економічного розвитку молоді, в тому числі щодо вирішення житлових питань, питань професійного самовизначення та охорони здоров'я; 4) створення Українського молодіжного фонду, передбаченого проектом закону «Про основні засади молодіжної політики» № 3718 від 23.06.2020 року [2], з метою фінансування молодіжних інфраструктурних проєктів та ін. Вважаємо, що зазначені нами напрями відповідають сучасним запитам сьогодення та сприятимуть формуванню та якісній реалізації молодіжної політики в Україні.

Отже, молодь, виконуючи особливу роль у процесі розвитку людства, потребує ефективної соціальної підтримки та системної реалізації державної молодіжної політики на всіх рівнях як пріоритетного напрямку держави. Наявні проблеми молодіжної політики в Україні потребують цілого комплексу заходів для їх вирішення як інвестиції в економіку та майбутнє нашої країни. Саме тому перед науковцями, політиками та громадськістю залишається потреба у комплексній розробці заходів ефективного вирішення молодіжних проблем.

Література

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15.12.1992 № 2859-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 16. Ст.166.
2. Про основні засади молодіжної політики: Проект Закону України від 23.06.2020 №3718. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69244
3. Юзич Ю., Подобед-Франківська О. Галузевий бриф «Молодіжна політика» Ukraine Reform Conference/ Vilnius, 2020. 4 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/MP-1.pdf>
4. Національна стратегія державної молодіжної політики до 2030 року. URL: http://dsmsu.gov.ua/media/2019/10/30/38/Strategiya_molodi_2030_04.pdf
5. Вадим Гутцайт: Уряд схвалив Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/material/53567?fbclid=IwAR0o73AiaOUGRWE246_yXD-v7cFGEJnrApgTNnT36gdVpnCE2sWh1f_hI8k
6. Рекомендації Національної молодіжної ради України до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року “14 Пунктів”. URL: <http://nycukraine.org/wp-content/uploads/2019/03/Strategiya-molodizhnoyi-politiki-2030-2.pdf>

Диференціація податково-правових статусів адвоката та оптимізація оподаткування доходів від адвокатської діяльності

*Мацелик Т.О., д.ю.н., професорка
Університет державної фіскальної служби України*

Питання щодо поняття, різновидів правових статусів та особливостей оподаткування доходів від адвокатської діяльності давно привертають увагу вчених – юристів та практиків – адвокатів, разом з тим існує недостатня теоретична розробленість проблем диференціації правових статусів адвоката у сфері оподаткування, що пояснюється безсистемним розвитком правозастосовної діяльності в досліджуваній сфері.

Адвокатів як суб'єктів податкових правовідносин варто віднести до зобов'язаних суб'єктів в правовому статусі яких переважає обов'язок щодо сплати податку. Такими суб'єктами в теорії податкового права вчені визначають платників податків і зборів, податкових агентів, представників платника податків і зборів. Платника податків як носія приватного інтересу визначають однією з центральних системоутворюючих категорій у

податковому праві. Щодо податкового агента та представника платника податків то зазначені статуси є похідними від статусу платника податків та в окремих випадках притаманні для адвокатів. Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність, може виступати в якості податкового агента у разі виплат на користь фізичних осіб за трудовими договорами або договорами цивільно-правового характеру. Обсяг прав та обов'язків таких суб'єктів відрізняється, однак водночас цим підкреслюється загальна спрямованість відносин у сфері оподаткування – повне та своєчасно надходження грошових коштів від платника податків до публічних грошових фондів.

Як зобов'язаний суб'єкт податкових правовідносин платник податків адвокат наділяється нормами податкового права спеціальним статусом. Як зазначає А.Г. Васильєва класифікація суб'єктів на загальних і спеціальних дає відповідь на запитання: характеризується платник податків як суб'єкт податкових правовідносин якимись особливими, притаманними виключно йому рисами правового статусу або для участі в податкових правовідносинах йому не потрібна деталізація ніяких моментів або аспектів правосуб'єктності і він бере участь в них на загальних підставах. В якості загальних зобов'язаних суб'єктів податкових правовідносин необхідно розглядати осіб, у яких податковий обов'язок виникає за наявності об'єкта оподаткування без будь-яких додаткових умов або особливостей, що характеризують діяльність платника податків або його специфічні риси. До загальних зобов'язаних суб'єктів можна, наприклад, віднести фізичну особу при сплаті податку на доходи, якщо податковий обов'язок виникає без додаткових умов або особливих характеристик фізичної особи. За наявності доходу як об'єкта оподаткування будь-яка фізична особа (громадяни України, іноземці, особи без громадянства) є платником цього податку. Це принципове положення. Воно може деталізуватися – виступає дана фізична особа платником на підставах резидентства або як податковий нерезидент; виступає дана особа платником за специфічними видами доходів (авторські гонорари, спадщина, доходи від підприємницької діяльності). При цьому якраз і виходимо на проблему спеціального зобов'язаного суб'єкта податкових правовідносин. Спеціальний зобов'язаний суб'єкт податкових правовідносин характеризується рисами, які притаманні виключно йому, і залежно від цього уточнюється, деталізується податковий обов'язок даного виду платників. Більшість платників податків належать саме до цього типу суб'єктів [1, с. 34–35].

Аналіз Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дає можливість виокремити три форми здійснення адвокатської діяльності: найманого працівника (коли особа маючи посвідчення адвоката працює як штатний працівник в юридичній особі); індивідуальну (при здійсненні незалежної професійної діяльності або ж реєстрації як ФОП) та у формі юридичної особи – адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання. Індивідуальна форма адвокатської діяльності забезпечують адвокату статус платника податків – «самозайнятої особи, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.» [2] та зумовлюють виникнення відповідних прав, обов'язків та відповідальності у сфері оподаткування.

Незалежна професійна діяльність податковим законодавством визначається як участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [2].

За результатами аналізу багаточисельної судової практики законодавець відкоригував норми, що створювали певний дисонанс та встановив, що у випадку коли фізична особа зареєстрована як підприємець та при цьому провадить незалежну професійну діяльність, така фізична особа обліковується у контролюючих органах як фізична особа – підприємець з

ознакою провадження незалежної професійної діяльності. Разом з тим залишається відмінною система набуття статусу ФОП та статусу самозайнятої особи, що відрізняється процедурою реєстрації (ФОП – в Державному реєстрі фізичних-осіб підприємців, юридичних осіб та громадських формувань (Мінюст) та взяттям на облік в органах ДПС України); самозайняті особи стають на облік лише в органах ДПС України шляхом здійснення відповідних записів в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків.

Оподаткування доходів від адвокатської діяльності відповідно залежить від форми її здійснення. Норми податкового законодавства України передбачають дві системи оподаткування : загальну та спрощену (3-тя група єдиного податку).

Самозайнята особа сплачує податок на доходи фізичних осіб – 18 %; військовий збір – 1,5%; єдиний соціальний внесок – 22% нараховується на доходи, що підлягають оподаткуванню та оподатковуються податком на доходи фізичних осіб.

Фізична особа – підприємець з ознакою провадження незалежної професійної діяльності сплачує єдиний податок від суми всього отриманого доходу – 5% та єдиний соціальний внесок – 22% від мінімальної заробітної плати, встановлений на момент сплати.

Адвокат, який працює як найманий працівник позбавлений статусу самозайнятої особи. Водночас факт перебування адвоката у трудових відносинах із роботодавцем жодним чином не обмежує його професійні права та обов'язки, визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Адвокат як найманий працівник може працювати в адвокатському бюро або адвокатському об'єднанні. Варто також зазначити, що адвокат має право суміщати роботу найманого працівника (юриста) в межах певної юридичної особи з адвокатською діяльністю шляхом обрання відповідної організаційної форми адвокатської діяльності [3, с. 321-322].

Підсумовуючи, варто зазначити, по-перше, адвокат як зобов'язаний суб'єкт платник податків має спеціальний статус, який визначається організаційною формою адвокатської діяльності; по-друге, похідні статуси адвокат може набувати приймаючи на роботу найманих працівників або представляючи інтереси інших платників податків; по-третє оптимальне оподаткування доходів від адвокатської діяльності є перебування на спрощеній системі оподаткування (3 група) у статусі фізичної особи – підприємця із відповідною позначкою про незалежну професійну діяльність.

Література

1. Васильєва А.Г. Правова природа обов'язків платника податків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 192 с.
2. Податковий кодекс України: Закон від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112
3. Садовська І.О. Правові особливості оподаткування доходів адвокатів як найманих працівників. *Вороновські читання (Судовий прецедент – джерело права або приклад правозастосування)*: збірник статей, доповідей та тез учасників міжнар. наук.-практ. конф, м. Ірпінь, 4-5 жовтня 2019 р. / редкол.: М. Кучерявенко, О. Головашевич. Харків: Асоціація фінансового права України, 2019. С. 319–323.

Деякі особливості реалізації кадрових питань у правоохоронних органах під час їх реформування

*Мельковський О.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Сучасний стан правоохоронних органів вимагає позачергового розгляду в першу чергу кадрових питань, оскільки теза «кадри вирішують все» на теперішній час залишається актуальною. Слід зазначити що професія будь якого співробітника правоохоронного органу відноситься до типу професій «людина-людина» і пов'язана із захистом інтересів суспільства і держави при безпосередньому контакті з громадянами.

При всьому різноманітті спеціальностей в правоохоронних органах прийнято виділяти основні види, згруповані за критерієм діяльності фахівців. Так наприклад оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

- Національної поліції (підрозділами кримінальної та спеціальної поліції, внутрішньої безпеки та інших);
- Державного бюро розслідувань (оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки);
- Служби безпеки України (контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів);
- Служби зовнішньої розвідки України (агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки);
- Державної прикордонної служби України (агентурної розвідки, підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними);
- Управління державної охорони (підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона);
- органів доходів і зборів (оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою);
- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- розвідувального органу Міністерства оборони України (оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки);
- Національного антикорупційного бюро України (детективи, оперативно-технічними, внутрішнього контролю).

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Фахівці оперативних підрозділів займаються оперативно-розшуковою діяльністю, яка є ключовою в їх роботі і досить схожа за психологічним змістом. Зазначена діяльність вимагає від діючих працівників відповідних психо-фізіологічних якостей.

Крім цього в діяльності правоохоронних органів існують такі види діяльності:

- Профілактична діяльність (дільничні офіцери поліції, інспектора у справах неповнолітніх). Фахівці пов'язані з профілактичною роботою серед населення, з метою запобігання правопорушень та злочинної діяльності. Ключовий зміст їх діяльності – активне спілкування з різними верствами населення і виявлення потенційно небезпечних ситуацій.
- Слідча діяльність (дознавачі і слідчі). Діяльність пов'язана зі збором доказів у кримінальних провадженнях під час досудового слідства. Ключовим змістом цієї діяльності є інтенсивна розумова та аналітична робота.
- Пенітенціарна діяльність (працівники слідчих ізоляторів, виправних і виховних колоній). Фахівці пов'язані з виконанням покарання та виправлення засуджених. Ключовим змістом їх діяльності є виховна робота із засудженими та специфічні форми спілкування з криміналізованим контингентом.
- Екстремальна діяльність (КОРД, «Сокіл», колишній «Беркут», «Альфа», «Циклон» та інші). Фахівці цих підрозділів пов'язані з особливими умовами проходження служби. Ключовим фактором є крайнє напруження психічних і фізичних сил в умовах протистояння зі злочинцями, високого рівня ризику і відносного дефіциту часу.
- Охоронно-сторожова діяльності (підрозділи позавідомчої охорони). Ключовим змістом цієї діяльності є охорона матеріальних цінностей в умовах ізоляції і тривалої

напруженості, пов'язаної з імовірністю несподіваного злочинного посягання на охоронювані об'єкти.

– Наглядова та профілактична діяльність (патрульно-постова служба, служба громадської безпеки, та інші фахівці діяльність яких пов'язана з контролем стану громадського порядку. Ключовим змістом цієї діяльності є спостереження за станом громадського порядку, запобігання та припинення його порушень.

– Координаційно-організаторська діяльність служб (чергові частини). Діяльність фахівців цих підрозділів пов'язана з отриманням екстрених повідомлень про злочини, стихійні лиха та інші надзвичайні події, з оперативним прийняттям рішень, їх реалізацією та контролем за виконанням.

Підготовка фахівців до будь якого з зазначених видів діяльності потребує різнопланового підходу та специфічних прийомів, методів та способів підготовки. При цьому є загальні принципи та методи які використовуються в ході підготовки будь якого працівника правоохоронного органу та будь якого офіцера.

На суттєві зміни у діяльності правоохоронних органів і сприйнятті її громадськістю можна розраховувати у зв'язку з формуванням в Україні правової держави. Здобути прихильність, визнання, авторитет у громадян можливо лише високопрофесійною діяльністю, яка відповідатиме принципам моралі. Тому формування високоморальних якостей та принципів у майбутніх офіцерів є запорукою довіри та високого авторитету будь якої системи.

Враховуючи зазначене та користуючись правилом – «все нове це добре забуте старе» вважаємо за доцільне в ході підготовки офіцерів будь якого правоохоронного органу використовувати положення примірною кодексу офіцерської честі (авторство нажалі невідоме):

1. Не обіцяй, якщо ти не впевнений, що виконаєш обіцянку.
2. Тримай себе просто, з гідністю, без самовпевненості та вульгарного фронтівства.
3. Необхідно пам'ятати ту межу, де кінчається повна гідності ввічливість і починається низькопоклонство.
4. За відвертість будь з ким можеш пошкодувати. Пам'ятай прислів'я: «язик мій – ворог мій».
5. Спілкуючись тримай емоції при собі.
6. Не поспішай сходитися на «коротку ногу» з людиною, про яку недостатньо дізнався.
7. Уникай грошових рахунків з товаришами. Гроші завжди псують відносини.
8. Якщо про будь-кого не можеш сказати нічого хорошого, то утримайся говорити і погане.
9. Не нехтуй порадою будь-кого, краще вислухай. Право використати пораду залишається за тобою.
10. Бережи репутацію будь якої жінки, що довірилася тобі.
11. В житті бувають ситуації, коли треба змусити замовчати своє серце та почути розум.
12. Таємниця, повідомлена хоча б одній людині, перестає бути таємницею.
13. Будь завжди напоготові і не розслабляйся.
14. Намагайся, щоб у будь-якій суперечці слова твої були м'які, а аргументи тверді.
15. Розмовляючи, уникай жестикуляції і не підвищуй голос.
16. Ніщо так не навчає, як усвідомлення своєї помилки. Це один з головних засобів самовиховання.
17. Авторитет здобувається знанням справи і служби. Важливо, щоб підлеглі не боялися тебе, а поважали.
18. Немає нічого гірше нерішучості. Краще невдале рішення, ніж коливання або бездіяльність.

19. Перебуваючи у громадських місцях не приймай на свій рахунок образливих зауважень, дотепів, насмішок, сказаних у слід.

20. Перебуваючи в компанії де знаходиться людина з якою ти в сварці, вітаючись з усіма, прийнято подати руку і йому, звичайно, в тому разі, якщо цього не можна уникнути, не звернувши уваги присутніх або господарів. Подача руки не подає приводу до зайвих розмов, а тебе ні до чого не зобов'язує.

21. Той, хто нічого не боїться, більш могутній, ніж той, кого бояться всі.

22. Душу – Богу, серце – жінці, борг – Вітчизні, честь – нікому!

Очевидно, що зазначені рекомендації можливо в чомусь є застарілими, але, на нашу думку, більшість з них і в теперішній час є досить актуальними, у зв'язку з чим вони можуть застосовуватися не тільки при підготовці офіцерів а й в житті будь кого з цивілізованих членів нашого суспільства.

Кібербезпека в Україні: практичні виміри сучасності

*Нашинець-Наумова А.Ю., д.ю.н., доцентка
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Ми живемо в епоху інформаційного суспільства, коли комп'ютери і телекомунікаційні системи охоплюють всі сфери життєдіяльності людини і держави. Але людство, поставивши собі на службу телекомунікації та глобальні комп'ютерні мережі, не передбачало, які можливості для зловживання створюють ці технології. Сьогодні жертвами злочинців, що орудують в віртуальному просторі, можуть стати не тільки люди, а й цілі держави. При цьому безпека тисяч користувачів може виявитися в залежності від декількох злочинців. Кількість злочинів, скоєних в кіберпросторі, зростає пропорційно числу користувачів комп'ютерних мереж, і, за оцінками Інтерполу, темпи зростання злочинності, наприклад, в глобальній мережі Інтернет, є найшвидшими на планеті. За даними міжнародної служби щодо забезпечення безпеки в сфері кіберзагроз Symantec Security, кожен секунду в світі піддаються кібератаці 12 осіб, а щорічно в світі реєструється близько 556 млн кіберзлочинів, збиток від яких становить понад 100 млрд дол. США. Внаслідок цих злочинів у віртуальному просторі стає особливою сферою уваги експертів національна безпека, а профілактика і попередження кіберзлочинів артикулюється в засобах масової інформації, державних документах і наукових роботах.

Робота щодо припинення навмисних протиправних дій бачиться неможливою без чіткого розуміння найбільш значущих політичних чинників розвитку комп'ютерної злочинності. Саме в цьому контексті слід відповісти на питання, які процеси демократичного управління та які юридичні норми повинні бути погоджені для прийняття рішення щодо застосування тих чи інших відповідних заходів.

До «найвагоміших політичних чинників, що визначають розвиток комп'ютерної злочинності в Україні, слід віднести:

1) розвиток руху хактивістів як політичної причини комп'ютерної злочинності. Хактивізм (hacktivism, від англ. hack – рубати та activism – активізм [1]) – це суспільний рух, який передбачає боротьбу за права та свободи людини та громадянина за допомогою використання комп'ютерних технологій та інформаційно-телекомунікаційних мереж, включаючи Інтернет;

2) заподіяння шкоди державним інтересам, діяльності механізму державної влади України збройними силами ворожих країн, шляхом використання шкідливих комп'ютерних програм в якості інформаційної зброї;

3) діяльність спецслужб іноземних держав щодо українських органів влади, установ, підприємств для отримання інформації геополітичного, військово-технічного, дипломатичного та іншого стратегічного характеру, тобто «кібершпionaж» [2, с. 41].

Особливого значення зазначені проблеми набувають з урахуванням фактичної відсутності ефективно функціонуючого, закріпленого на законодавчому рівні правового механізму забезпечення кібербезпеки, істотного відставання України від більшості розвинених держав і ряду держав з перехідною економікою за рівнем впровадження інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 4]. Як відзначають фахівці, «існує багато випадків кібернападів, які ніколи не будуть відомі, і все-таки шпигунство існує для того, щоб ніколи не бути виявленим. На щастя, було кілька випадків кібернападів, які були не тільки виявлені, але також заявлені, і в деяких випадках проаналізовані» [4, с. 5]. Однак, «існування і розвиток будь-якої галузі права пов'язано з реальним станом суспільства. Це простежується на історії класичних галузей права: цивільного, кримінального, адміністративного, конституційного. Правова система – це жива сфера позитивного права. Вона, будучи регулятором суспільних відносин у своїй сукупності, сама схильна до впливу динаміки економічних, соціальних, політичних умов життя соціуму» [5, с. 26]. За аксіомою, «інформаційне суспільство може бути таким лише за умови, що воно є суспільством громадянським, соціальним, демократичним і правовим» [6, с. 90]. В силу своєї природи кібертероризм і кібершпіонаж «кидають виклик сферам дослідження частково через великий масштаб дій і подій, що мають місце» [7, с. 42]. Подібна особливість кібершпіонажу, на наш погляд, робить єдино можливим і доцільним консолідацію зусиль щодо забезпечення національної кібербезпеки в одній державній службі. Створення подібної служби дозволить організувати єдині підходи щодо забезпечення режиму безпеки та правопорядку на національному рівні, а в разі наявності належної політичної волі і міжнародної кон'юнктури і на міжнародному рівні. В умовах складної економічної ситуації важливими є консолідація матеріальних ресурсів і кадрового складу. Це дозволить за умови створення належних організаційно-правових механізмів забезпечити необхідний режим національної кібербезпеки, ефективно використовувати бюджетні кошти та наявний кадровий потенціал, ефективно протидіяти актам кібершпіонажу, а також іншим загрозам національної кібербезпеки. На думку автора, така служба повинна бути наділена широкими повноваженнями відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінально-процесуального кодексу України. Подібний підхід дозволить створити «живу» структуру, здатну відповідати мінливим викликам сучасного інформаційного суспільства. Наділена необхідними кадровими і матеріально-технічними ресурсами для оперативної компетентної реалізації своїх вузькоспеціалізованих повноважень в рамках спеціальної підслідності, така служба позитивно вплине на стан інформаційної захищеності, рівень законності і правопорядку в національному сегменті інформаційно-телекомунікаційної мережі «Інтернет».

Проблема боротьби з кібершпіонажем в значній мірі ускладнюється через глобальний масштаб інформаційних мереж. В даному випадку ефективності вжитих зусиль заважають ті ж проблеми, які притаманні будь-якому комерційному проекту міжнародного рівня. Крім того, виникають і додаткові складнощі, пов'язані з участю структур приватного сектора. Якщо якийсь вебсайт з шкідливим контентом має розширення, наприклад, .ch (Швейцарія), але належить Росії і розміщений при цьому в Нідерландах, то хто в такому випадку несе за нього відповідальність, і які правові норми повинні при цьому застосовуватися? Але навіть відповідь на це головне питання, тобто хто конкретно стоїть за тією чи іншою IP-адресою, вимагає участі суб'єктів приватного сектора, багато з яких або взагалі не зберігають подібну інформацію, або не хочуть нею ділитися. Ця проблема ускладнюється ще й тим, що в багатьох країнах законодавство з цього питання або зовсім відсутнє, або має дуже обмежений характер [8, с. 17]. У багатьох випадках, навіть якщо керівництво країни рішуче налаштовано на боротьбу з кіберзлочинністю, у держави немає необхідних технічних можливостей для розробки потрібного законодавства або механізмів його реалізації в разі, якщо таке законодавство вже існує. В умовах відсутності необхідної нормативно-правової бази та технічних можливостей для її реалізації, злочинці можуть увійти в Інтернет анонімно, користуючись мережею на території слабо розвиненої держави (наприклад, за допомогою незарєстрованої SIM-карти) і безкарно здійснювати свої злочини із-за кордону. За словами голови консультативної ради Міжнародного багатостороннього партнерства

проти кіберзагроз (міжнародна організація, що діє під егідою ООН) Датук Мухаммеда Нур Аміна, такі країни ризикують перетворитися в «недієздатні держави кіберпростору» (cyber failed states). З огляду на витратність заходів щодо забезпечення безпеки інформаційних мереж (за різними оцінками, від 3 до 10% від загальних витрат на утримання мереж), незрозуміло, як скоро такі держави зможуть оволодіти необхідними ресурсами [8, с. 23].

Тому необхідно створити загальну стратегію і загальні правові норми, які б регулювали правила боротьби з кібершпіонажем на міжнародному рівні. Однак зусилля з розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері неминуче вимагатимуть вирішення такої серйозної проблеми, як дотримання оптимального балансу між вимогами про збереження анонімності, конфіденційності та відкритості, з одного боку, і вимогам кібербезпеки, з іншого боку, зокрема, що стосується інформаційних обмінів і вдосконалення можливостей щодо пошуку кіберзлочинців.

Література

1. Хактивизм. URL: <http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%A5%>.
2. Евдокимов К.Н. Политические факторы компьютерной преступности в России. *Информационное право*. 2015. № 1. С. 41–47.
3. Тедеев А.А. Ценностные ориентиры государственной инновационной политики в сфере обеспечения устойчивого развития электронного бизнеса в России. *Финансы и кредит*. 2012. № 14. С. 2–6.
4. Adkins G. Red Teaming the Red Team: Utilizing Cyber Espionage to Combat Terrorism. *J. of Strategic Security*. 2013. Vol. 6 (№ 3, Suppl.). P. 1–9.
5. Бачило И.Л. О законодательстве в информационной сфере отношений. *Информационное общество*. 2001. № 4. С. 25–32.
6. Галушкин А.А. Кибершпионаж – угроза современному обществу. *Вестник МГОУ. Серия: Юриспруденция*. 2015. № 2. С. 87–91.
7. Luppicini R. Illuminating the Dark Side of the Internet with Actor-Network Theory: An Integrative Review of Current Cybercrime Research. *Global Media J. (Canadian Edition)*. 2014. Vol. 7 (№ 1). P. 35–50.
8. Бенджамин С. Бакленд Демократическое управление и вызовы кибербезопасности. Женева: Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами. 2013. 47 с.

Спадковий договір: поняття та загальна характеристика

*Нестерцова-Собакарь О.В., к.ю.н., доцентка
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Одним з найскладніших та найцікавіших з наукової точки зору інститутом цивільного права, в якому знаходять свій вираз не тільки політичні, економічні та соціальні аспекти життя суспільства, а й родинні та шлюбні відносини, є спадкове право. Суттєво на спадкові правовідносини впливає рівень життя населення та такі риси людства як традиція, гуманність, справедливість, раціональність тощо.

Конституція України передбачає право спадкування власності громадян і забезпечує можливість розпоряджатися своїм майном на випадок смерті. Тому в Цивільному кодексі України було передбачено дві групи нормативних конструкцій щодо переходу прав та обов'язків від померлої особи до інших осіб: перша – норми щодо спадкування; друга – «спадковий договір» (глава 90 ЦК України) [1, с. 58].

В юридичній практиці такий договір не часто використовується. Це зумовлено, по-перше, необізнаністю населення, по-друге, тим, що відсутній відпрацьований механізм використання спадкового договору.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Зазначене дає підстави визначити юридичну природу спадкового договору як консенсуальний договір, оскільки момент його укладення пов'язується з досягненням сторонами згоди за всіма істотними умовами і тягне за собою виникнення цивільних прав та обов'язків контрагентів після вчинення правочину в письмовій формі та нотаріального засвідчення. Не викликає сумнівів і така ознака, як оплатність, оскільки кожна сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного у договорі конкретного майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового або немайнового характеру з боку свого контрагента [2, с. 172-173].

Отже, спадковий договір є двостороннім правочином: набувач зобов'язаний вчинити певні дії за вказівкою відчужувача, взамін чого до нього переходить право власності на майно. Тому коло обов'язків набувача має визначатися вже виходячи не з одностороннього волевиявлення відчужувача, а зі спільної згоди сторін, враховуючи договірний характер правовідносин. Ст. 1307 ЦК України встановлює гарантії додержання прав та законних інтересів учасників спадкового договору [1, с. 58].

Істотними умовами спадкового договору є його предмет, яким виступає майно відчужувача, та умови вчинення дій на виконання його особистого розпорядження.

Разом з тим, договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до тих чи інших норм актів цивільного законодавства (наприклад, щодо визначення моменту переходу права власності на майно, доля частини спадкового майна, не охопленої спадковим договором, тощо) [3, с. 158].

Крім істотних, можуть бути й звичайні умови договору. Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. На відміну від істотних, вони не потребують узгодження сторонами, оскільки автоматично набирають чинності з моменту укладення договору. Тому відсутність у змісті договору звичайних умов не впливає на його дійсність. Наприклад, якщо при укладенні спадкового договору сторони не домовилися про те, хто буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача, автоматично вступає в дію умова, передбачена абзацом другим частини 3 ст. 1307 ЦК України, згідно з якою за відсутності спеціально призначеної відчужувачем з цією метою особи, контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини

До того ж можуть бути й випадкові умови включені у договір за розсудом сторін. Так само, як і звичайні умови, вони не впливають на факт укладення договору і на його дійсність. Але на відміну від звичайних умов, які передбачаються безпосередньо законом і починають діяти внаслідок одного лише факту укладення договору, випадкові умови набувають юридичного значення лише тоді, коли вони включені самими сторонами в договір. Їхня відсутність, так само, як і відсутність звичайних умов, не тягне недійсності укладеного договору. Крім того, відсутність випадкових умов лише в тому випадку тягне визнання договору недійсним, якщо зацікавлена сторона доведе, що вона вимагала узгодження даної умови [3, с. 159].

Чітке визначення умов, на яких укладається спадковий договір, має суттєве значення, оскільки від цього залежить встановлення переліку конкретних договірних прав і обов'язків сторін цього договору, а також вимоги стосовно належного виконання зобов'язань.

Інститут спадкового договору має більш тісний зв'язок з підгалуззю зобов'язального, а не спадкового права, оскільки виступає різновидом договорів про передачу майна у власність. Схожість спадкового договору із спадкуванням виявляється в спільності основної юридичної підстави виникнення права на спадкування у спадкоємців і права власності у набувача, якою є смерть фізичної особи-відчужувача.

Характер зустрічного задоволення у спадковому договорі є однією з ознак, які дозволяють його відмежувати від близьких до нього правових конструкцій. Цим він

відрізняється, передусім, від заповіту, який за своєю суттю є безоплатним правочином. На відміну від договору довічного утримання, в якому загальний обсяг належного відчужувачу зустрічного надання є не визначеним, оскільки зобов'язання з такого надання діє протягом усього строку життя відчужувача; у спадковому договорі обсяг майнового або немайнового характеру, які має виконати набувач, повинен бути чітко визначений, оскільки з цим закон пов'язує питання про належне виконання або невиконання передбачених договором умов. Окрім того, договір довічного утримання починається з переходу права власності, а спадковий договір саме цим і завершується [2, с. 173].

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок про те, що основна мета спадкового договору полягає у визначенні юридичної долі належного відчужувачу майна на випадок його смерті, а додаткова – зустрічне вчинення набувачем дій майнового та/або немайнового характеру, що визначені в спадковому договорі.

Література

1. Рогожкіна З.К. Характеристика спадкового договору. *Судова апеляція*. 2015. № 1. С. 57-63.
2. Немьонова С.В. Окремі аспекти інституту спадкового договору в Україні. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 172-173.
3. Курило Т.В. Особливості укладення спадкового договору в цивільному праві України. *Наше право*. 2015. № 6. С. 156-161.

Методика антикорупційного контролю за законодавством України

Петровська І.І., к.ю.н., доцентка

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

В сучасних умовах корупція виступає негативним явищем суспільних відносин, за вчинення якої передбачено юридичну відповідальність. Корупція як правова категорія законодавчо визначається у Законі України «Про запобігання корупції» (надалі – Закон) [1]. На основі аналізу положень законодавства її можна визначити як використання суб'єктом владних повноважень, наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або ці ж пропозиції/обіцянки з метою схилити таку уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (ст.1 Закону). Тобто не всі дії, які у «народі» кваліфікують як корупцію будуть нею. Дуже часто її «плутають» з службовими правопорушеннями (злочинами, проступками), які пов'язані з публічною службою (зокрема державною службою як її видом). Для цілей даного дослідження варто взяти за основу законодавче тлумачення даного поняття, яке наведене вище.

Антикорупційна діяльність може бути визначена як сукупність дій суб'єктів щодо запобігання корупції (в тому числі профілактики корупційних правопорушень), протидії корупції та впровадження ефективної системи притягнення до відповідальності за корупційні діяння. Антикорупційний контроль буде видом публічного контролю за реалізацією публічного інтересу, що полягатиме у впливі контролюючого суб'єкта на підконтрольного з метою встановлення чи є ефективною антикорупційна діяльність, а також для розробки заходів її покращення.

Щоб розробити методику антикорупційного контролю варто з'ясувати зміст поняття «методика». У сучасному академічному словнику української мови «методика» визначається як сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи, а також вчення про методи викладання певної науки, предмета [2]. Тобто методику антикорупційного контролю можна охарактеризувати як сукупність способів, прийомів та засобів антикорупційного контролю. Правовою основою для розробки методики антикорупційного контролю виступатимуть закони «Про запобігання корупції» [1], «Про

державну службу» [3], «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [4] та ін.

У методиці антикорупційної діяльності можна згрупувати способи запобігання корупції на загальні (що застосовуються для профілактики всіх право рушень (злочинів, проступків), оскільки корупційні діяння є видом правопорушення) та спеціальні – які застосовуються тільки для запобігання корупції. Так само можна розділити, на нашу думку, і способи антикорупційного контролю у методиці.

Загальні методи антикорупційної діяльності співпадатимуть з методами профілактики правопорушень (наприклад, підвищення рівня правової культури, економічний розвиток, формування стабільного середнього класу у суспільстві, ефективне публічне адміністрування та система виконання рішень і притягнення до юридичної відповідальності, урегульована система доступу до інформації та відповідних баз даних тощо).

Спеціальні способи та методи в методиці антикорупційного контролю включатимуть антикорупційну експертизу (антикорупційна експертиза – це діяльність з виявлення у нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи в поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією), способи врегулювання конфлікту інтересів (конфлікт інтересів – наявність та/чи суперечність приватного інтересу особи у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття нею рішень, на вчинення/невчинення дій під час виконання зазначених повноважень); контроль за подарунками для суб'єктів, які наділені повноваженнями у публічних органах влади; службова перевірка, моніторинг способу життя публічних осіб, аналіз електронних декларацій тощо.

Отже, методика антикорупційного контролю являє собою сукупність найбільш ефективних за конкретних умов способів аналізу і оцінки ефективності антикорупційної діяльності.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Академічний тлумачний словник (1970–1980) онлайн-версія в 11 томах. URL : <http://sum.in.ua/s/metodyka>
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

Приватні детективні послуги в Україні: основні підходи до законодавчої регламентації

*Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Сучасний рівень розвитку людської цивілізації значною мірою обумовлений тим, як розуміються, забезпечуються, дотримуються, захищаються і охороняються права людини і громадянина на внутрішньодержавному (національному) та міжнародному рівнях. Конституція України закріпила найважливіше положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи визначають зміст і спрямованість діяльності демократичної держави. Охорона законності та правопорядку, захист прав і свобод людини і громадянина, боротьба зі злочинністю, а також попередження та профілактика правопорушень – основні завдання правоохоронних органів. Послаблення керованості суспільними процесами, нова ідеологія функціонування виконавчої влади й місцевого самоврядування, переосмислення моделі надання державних послуг, реформування правоохоронних органів у відповідності до сучасних потреб українського суспільства обумовлюють доцільність інструментарію

аутсорсингу (передачу на договірній основі непрофільних функцій іншим організаціям, що спеціалізуються в конкретній сфері й мають відповідний досвід, знання, технічні засоби) частини традиційно монополізованих функцій держави.

Необхідний ресурс для протидії протиправним посяганням можуть надати інститути громадянського суспільства за рахунок роздержавлення правоохоронної діяльності. Цей процес помітний у законодавстві та практиці багатьох країн, де стимулюється та заохочується розвиток приватних детективних агентств: охоронних фірм, служб безпеки та різного роду громадських правоохоронних формувань (наприклад, у США розшукові бюро самостійно або разом із правоохоронними органами можуть збирати інформацію про злочини або погрози стосовно уряду США й окремих штатів; приватні детективи Італії беруть участь у розслідуванні кримінальних справ; у Франції приватні детективи співпрацюють за законодавством з державними правоохоронними органами тощо). Саме сукупність таких інститутів, яким можуть належати деякі із суто правоохоронних функцій та ознак, становлять базис недержавної правоохоронної системи [1, с. 4]. У зв'язку з цим, цілком виправданою є позиція, висловлена у колективній монографії «Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності» (2020 р.) щодо сучасного розвитку правоохоронної системи, зменшення бюджетних витрат на її утримання, рівня оплати праці співробітників правоохоронних органів, зменшення престижу такої праці, що не лише призвело до «правоохоронного колапсу» у державі, але й обумовило істотні зміни у сприйнятті можливості передачі виконання низки завдань правоохоронного спрямування до недержавної сфери [2, с. 14-15]. Зважаючи на це, слід акцентувати увагу на тому, що становлення в Україні приватної детективної діяльності є процесом незворотним, а законодавче врегулювання приватних детективних послуг є питанням часу (зокрема, станом на березень 2021 зроблено чергову восьму спробу законодавчого врегулювання здійснення приватної детективної діяльності як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина, суб'єктів господарювання приватного права на захист своїх законних прав та інтересів – прийнято у першому читанні Проект Закону про приватну детективну діяльність від 04.02.2020 р. № 3010). Перевагами застосування аутсорсингу у сфері правоохоронної діяльності є те, що він створить можливості для правоохоронних органів сконцентруватися на ефективній реалізації основних завдань, переорієнтувати ресурси на досягнення стратегічних цілей.

Проблематика приватної детективної (розшукової) діяльності та види детективних послуг привертає останнім часом увагу вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів (роботи А. Волинської, В. Горовенка, Д. Брагера, К. Калюги, Я. Сиротина, О. Чорного, О. Шелухіна, О. Чередниченко, С. Юрка та ін.), проте питання правового регулювання приватних детективних послуг висвітлюється досить фрагментарно в контексті аналізу зарубіжного досвіду в зазначеній сфері, оскільки в Україні і до сьогодні зазначений вид послуг на законодавчому рівні не визначений (хоча як підвид економічної діяльності, ця діяльність зазначена у класі 80.30 «Проведення розслідувань» Розділу 80 «Діяльність охоронних служб та проведення розслідувань» за КВЕД – 2010, а кваліфікаційні вимоги до працівників у галузі надання детективних послуг затвердженні за кодом 5169 «Працівники захисних та охоронних служб» Національного класифікатора України. Класифікатор професій ДК 003:2005). Коротко наведемо основні підходи до класифікації видів приватних детективних послуг (дослідження А. Волинської, В. Мойсика, М. Паламарчука, О. Продана, А. Тетерука, В. Швеця), які знайшли своє віддзеркалення у наявних законопроектах:

- 1) надання послуг у сфері шлюбно-сімейних відносин;
- 2) послуги у сфері корпоративної безпеки;
- 3) послуги у сфері економічної безпеки юридичних осіб;
- 4) послуги у сфері збирання відомостей, необхідних для розгляду справ у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві.
- 5) надання послуг під час кримінального провадження та судового слідства на договірній основі з учасниками процесу;

б) інші послуги, які не суперечать законодавству та можуть надаватися суб'єктами приватної детективної діяльності.

У зв'язку із черговою спробою моделювання базового вітчизняного закону про приватну детективну діяльність розглянемо положення щодо визначення понять «приватні детективні послуги» та «види детективних послуг». Аналіз положень п. 6 ст. 1 Проекту Закону про приватну детективну діяльність від 04.02.2020 р. № 3010 свідчить, що до приватних детективних послуг планується відносити пошук, отримання, фіксацію, аналіз та передачу інформації про осіб, об'єкти і події, що здійснюються на підставі договору про надання приватних детективних послуг, укладеного між замовником та суб'єктом приватної детективної діяльності. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що держава не відхиляється від обраного вектору в регулюванні питання щодо організації приватної детективної діяльності, забороняючи право здійснювати оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії суб'єктам приватної детективної діяльності. До переліку детективних послуг пропонується відносити досить широкий спектр послуг, зокрема:

- збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві (при цьому Замовником цього виду послуг може бути лише сторона відповідного провадження);
- вивчення ринку, пошук і збір інформації з відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів замовника, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів;
- з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (за їхньої письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів із замовником приватних детективних послуг (зайняття в нього відповідної вакантної посади), виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі з конкурентами замовника, в Україні та за кордоном;
- пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин та обставин їх зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні або дружні зв'язки;
- спостереження за поведінкою неповнолітніх, недієздатних, обмежено дієздатних або осіб з інвалідністю на замовлення їх законних представників;
- розшук зниклого (втраченого або викраденого) майна, предметів і тварин;
- здійснення заходів з відтворення втраченої (зниклої) інформації з питань законних прав та інтересів замовника;
- виявлення фактів незаконного (несанкціонованого) збирання інформації з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю замовника, або їх розголошення, а також фактів незаконного (несанкціонованого) збирання конфіденційної інформації стосовно фізичних осіб; пошук, виявлення та фіксування фактів незаконного використання прав інтелектуальної власності, що належать замовнику, а також випадків недобросовісної конкуренції;
- пошук боржників та осіб, які ухиляються від виконання своїх договірних зобов'язань, а також належного їм майна та інших активів; забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом (комерційної, професійної таємниці) замовника приватних детективних послуг;
- перевірку достовірності наданої страхувальниками страховим компаніям інформації про обставини заявлених страхових випадків; збір інформації яка може бути підставою для звернення замовника приватних детективних послуг до уповноважених органів виконавчої та/або судової влади з метою захисту його законних прав і інтересів;
- консультування з надання приватних детективних послуг [3].

В цілому зазначений перелік детективних послуг відповідає міжнародній практиці. При цьому, відсутня чітка конкретизація відомостей, які дозволено приватному детективу збирати, фіксувати та досліджувати в якості доказів для розгляду кримінальних справ. Також не зовсім доцільною, виходячи із запропонованого визначення «приватні детективні

послуги», вбачається пропозиція щодо визначення у їх переліку *консультування з надання приватних детективних послуг*. Окрім того не зовсім логічним і доцільним вбачається формулювання п. 2 ст. 13 аналізованого законопроекту щодо можливості надавати суб'єктам приватної детективної діяльності *інші детективні послуги не заборонені законом*. Підводячи підсумки, слід зазначити, що в перспективі (у випадку прийняття Законопроекту № 3010) інститут приватних детективів в Україні буде ефективно сприяти і надавати допомогу правоохоронній системі не в якості альтернативи державній системі правопорядку, а в якості додатково суб'єкта, який здійснює допоміжну функцію на основі договору зі стороною, що виявила бажання найняти приватного детектива задля збільшення можливостей у захисті своїх законних прав та інтересів.

Література

1. Юрко С.С.. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 Одеса, 2017. 250 с.
2. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: монографія / М.О. Семенишин, В.М. Бесчастний, С.С. Вітвіцький, С.О. Бичін, Є. С. Назимко. Київ: ВД «Дакор», 2020. 160 с.
3. Про приватну детективну діяльність: Проект Закону України від 04.02.2020 р. № 3010. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 29.03.2021 р.)

Правове регулювання механізму тестування посадових осіб митних органів

*Приймаченко Д.В., д.ю.н., професор
Університет митної справи та фінансів*

*Приймаченко Д.Д., студент
Запорізький національний університет*

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] стало катализатором багатьох процесів, про які говорилося роками. При цьому реалізація торговельної частини Угоди (Розділ 4) не лише передбачає лібералізацію зовнішньої торгівлі, а й повинна забезпечити функціонування національної економіки на основі вимог та стандартів ЄС, в т. ч. реформування української митної служби згідно з європейським зразком.

З метою реалізації Угоди Кабінетом Міністрів України було затверджено План заходів з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику [2], яким передбачається реформування національної митної служби за трьома напрямками:

- покращення якості взаємодії з підприємцями, максимальна прозорість і зрозумілість правил у відповідності з нормами ЄС та міжнародних організацій, надійні електронні сервіси для користувачів,

- мінімізація людського фактора у всіх процесах задля зменшення корупційних ризиків, максимальна автоматизація процесів, забезпечення ефективного контролю на всіх етапах діяльності митниці.

- професіоналізація митної служби через запровадження нових кваліфікаційних та мотиваційних стандартів, постійного моніторингу й оцінки навичок, здібностей, результативності й добросовісності, прозорої системи кар'єрного зростання та призначень на посаду.

Формування та реалізація кадрової політики є одним з ключових напрямків реформування національної системи митної служби. Вона передбачає поетапні кроки щодо перегляду підходів до системи добору кадрів в митні органи, запровадження комплексної системи мотивації; перегляду ключових показників результативності; побудови ефективної системи оплати праці з урахуванням результатів службової діяльності; підготовки й перепідготовки посадових осіб; впровадження комплексних антикорупційних заходів тощо.

Пункт 3 Плану заходів передбачає впровадження програми оцінки персоналу з кваліфікації та доброчесності.

У межах виконання п. 3 Плану заходів, Урядом було затверджено Порядок реалізації експериментального проєкту щодо тестування посадових осіб митних органів з питань кваліфікації та благонадійності [3] (далі – Порядок).

Експериментальний проєкт з тестування імплементується Мінфіном разом з Держмитслужбою, НАДС за сприяння Посольства США та Представництва Міжнародної Організації з Міграції в Україні, із залученням експертів, що мають міжнародний та український досвід кадрових реформ та оцінки професійності й доброчесності персоналу органів державної влади, за сприяння Консультаційної місії Європейського Союзу, Команди підтримки реформ Держмитслужби (Reform Support Team, RST), Програми Євросоюзу з управління державними фінансами в Україні (EU4PFM).

Необхідність проведення тестування посадових осіб митних органів з питань кваліфікації та благонадійності з подальшим врахуванням результатів такого тестування виникла як складова переходу Держмитслужби до роботи у форматі єдиної юридичної особи.

Метою тестування та наступного запровадження системи нової кадрової політики передусім є підвищення ефективності діяльності митних органів, стимулювання і заохочення посадових осіб територіальних органів Держмитслужби до доброчесного та ініціативного виконання обов'язків, забезпечення справедливих умов проходження та просування по службі; зниження корупційних факторів.

Порядок визначає процедуру реалізації експериментального проєкту щодо тестування посадових осіб територіальних органів Держмитслужби, які фактично працюють та не стосується питань вступу на державну службу, а також не передбачає звільнення з державної служби з інших, ніж передбачено Законом України «Про державну службу» підстав.

Тестування посадових осіб відбуватиметься за 3-ма параметрами:

- 1) тестування рівня знань митного та антикорупційного законодавства;
- 2) тестування на загальні здібності (зокрема, абстрактне, числове, вербальне мислення);
- 3) тестування на благонадійність, яке є психологічним тестом, призначеним виявити посадових осіб із ризиками схильності до порушення встановлених правил та непродуктивної поведінки на робочому місці.

Таким чином, Порядок передбачає забезпечення суб'єкта призначення інформацією про результати тестування посадових осіб, яка враховуватиметься при визначенні посади для переведення відповідного державного службовця у встановленому законом порядку. Експериментальний проєкт за предметом правового регулювання не стосується основ державної служби.

Наразі, в Держмитслужбі триває організаційна підготовка до реалізації експериментального проєкту щодо тестування посадових осіб митних органів. Зокрема, затверджено штатні розписи територіальних органів Держмитслужби, створюються персональні склади комісій, які проводитимуть оцінку кваліфікації та доброчесності, формуються переліки посадових осіб, які підлягають тестуванню, готуються плани-графіки тестувань, вирішуються технічні питання, пов'язані з проведенням тестувань, фіксацією результатів їх проведення, здійснюється нормотворча діяльність, пов'язана з імплементацією результатів тестування тощо.

Крім того, вирішуються питання методологічної підготовки тестувань: затверджено перелік питань для тестування на знання законодавства за напрямками роботи, формуються методичні рекомендації щодо підготовки посадових осіб митних органів до тестування тощо.

Очікуваний результат проєкту – зарахування у єдину юридичну особу Держмитслужби посадових осіб, які мають достатній рівень загальних здібностей, умінь й навичок; достатній рівень знань митного, антикорупційного законодавства, а також виявили достатній рівень благонадійності для ефективного виконання покладених обов'язків. Результати тестування дадуть фактичну базу для подальшої розробки та впровадження

системи моніторингу, контролю, заохочення й кар'єрного зростання персоналу Держмитслужби.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Текст]: ратифіковано Законом від 16.09.2014 № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

2. План заходів з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2020-%D1%80#Text>

3. Порядок реалізації експериментального проекту щодо тестування посадових осіб митних органів з питань кваліфікації та благонадійності: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 916. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-2020-%D0%BF#Text>

Забезпечення прав пасажирів за договором перевезення пасажирів

*Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Перевезення пасажирів відіграють важливу роль в державі. Адже існує кілька причин, які змушують людину вдатися до подорожі: подорожування, туризм, подорожі у власних справах та, звісно, переміщення робочої сили. З точки зору цивільного права мотив, який є рушійною силою для того, аби людина вдалася до подорожі, практично не має ніякого значення. Втім, подорожуючи, людина здійснює своє особисте немайнове право на вільне пересування, закріплене, доречі, ст. 33 конституції та ст. 313 ЦК України. Нажаль, наразі конструкції договірних зобов'язань практично не враховують, що фізична особа (людина) вступаючи в договірне зобов'язання, здійснює певне особисте немайнове право, яке має бути забезпечене, забезпечене з точки зору можливості його вільного здійснення та не порушення іншими особами. Адже для будь-якої особи як учасника цивільних відносин властива наявність, щонайменше, трьох правомочностей: правомочності на власні дії, правомочність вимоги (вчинити певну дію чи не вчиняти її), та правомочність захисту.

Закономірно, що суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників договірних відносин (сторін) визначаються змістом договору, його умовами, які визначають певну модель поведінки його сторін. Учасники правовідносин, які виникають за договором перевезення пасажирів, зокрема, пасажир як сторона договору, є одночасно носієм суб'єктивних прав сторони договору та суб'єктивних цивільних прав, визначених Книгою 2 ЦК України. Об'єктивно, що в процесі взаємодії перевізника та пасажирів йдеться не лише про права сторони за договором, адже пасажир, займаючи місце в транспортному засобі перебуває «під контролем» перевізника, який має забезпечити не лише права сторони договору. Погодимося, що права пасажирів не обмежуються правами, закріпленими ст. 911 ЦК України, а саме: одержати місце у транспортному засобі згідно з придбаним квитком; провозити з собою безоплатно одну дитину віком до шести років без права зайняття нею окремого місця; купувати для дітей віком від шести до чотирнадцяти років дитячі квитки за пільговою ціною; перевозити з собою безоплатно ручну поклажу у межах норм, встановлених транспортними кодексами (статутами); зробити не більше однієї зупинки в дорозі з подовженням строку чинності проїзних документів (квитка) не більше ніж на десять діб, а в разі хвороби – на весь час хвороби; відмовитися від поїздки, повернути квиток і одержати назад повну або часткову вартість квитка – залежно від строку здавання квитка згідно з правилами, встановленими транспортними кодексами (статутами); отримувати повну та своєчасну інформацію про час та місце відправлення транспортного засобу за вказаним у транспортному документі (квитку) маршрутом.

Йдеться про дещо більше, – про забезпечення права особи на життя та охорону здоров'я, особисту недоторканість, повагу до людської гідності та недопущення дискримінації, та такого що принижує людську гідність поведженню, тощо. Більшість з них можна описати загальною категорією безпеки. Проте, нажаль, право особи на безпеку наразі не визнане та нормативно не закріплене.

Формально, Загальна Декларація прав людини 1948 р. та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. визнають рівність всіх людей у правах і визначають недопущення дискримінації за будь-якою ознакою. Наразі ці положення переосмислені і тлумачаться розширено, – як право особи самостійно здійснювати свої права на недискримінаційній основі.

З певних причин на транспорті проблеми осіб з інвалідністю залишалися їх особистою проблемою.

Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. докорінно змінила ситуацію з точки зору визнання прав таких осіб, в т.ч. їх прав на доступність інформації та можливість здійснення подорожей на недискримінаційній основі. І якщо тривалий час гуманне ставлення до осіб з інвалідністю виражалося у наданні їм допомоги у цьому, то наразі воно переосмислене і має своїм змістом здійснення подорожі на недискримінаційній основі. Це означає право особи самостійно і без перешкод так, як це роблять люди, що не мають вад руху, мобільні. Тож нестворення умов для вільного здійснення своїх прав такими особами сприймається як дискримінація за ознакою мобільності.

Таких питань чимало. Тож серед проблем, з якими стикаються пасажирів, є відсутність визнання та закріплення прав пасажирів у відповідності до сучасних цивілізаційних запитів пасажирів в умовах визнання прав споживачів та їх забезпечення. Інша проблема – забезпечення цих прав.

Якщо бути відвертим, то наразі можна говорити про способи забезпечення виконання зобов'язань, закріплені главою 49 ЦК України, зокрема: неустойку, поруку, гарантію, заставу, притримання, завдаток, право довірчої власності і про те, що наразі серед них застосовуваним способом є лише неустойка і лише на повітряному транспорті і лише стосовно конкретно визначених повітряним законодавством випадків.

В своєму дослідженні ми з'ясували, що більшість інститутів цивільного права мають кілька проявів. Так і гарантії прав пасажирів можна розглядати в кількох аспектах: через призму способів забезпечення виконання зобов'язань та через забезпечення суб'єктивних цивільних прав. Зазначимо, що дослідженню питань гарантій здійснення особистих немайнових прав присвятив свою увагу Р.О. Стефанчук. Він зокрема, звернувшись до відомого вислову О.С. Юффе, також визначив, що найважливішою гарантією суб'єктивного права є наявність кореспондованого йому обов'язку.

Дійсно, саме по собі право, не забезпечене обов'язком, є декларативним, і в кращому випадку забезпечує правомочність особи на власні дії. З іншого боку, в сфері перевезень відсутність обов'язку перевізника надати місце в транспортному засобі, як кореспондованого праву пасажирів зайняти таке місце, перетворює можливість у нереальність, і навпаки, забезпечене – можливість в реальність.

З цієї точки зору стало можливим зрозуміти, що категорія «забезпечення» права є багатопонятійною та багатоаспектною.

Загалом, гарантії забезпечення прав пасажирів повинні закріплюватися в механізмі правового регулювання відповідних правовідносин. Саме тому в науковій літературі все частіше йдеться про наявність в механізмі правового регулювання цивільних відносин механізму забезпечення прав особи: механізму охорони, механізму здійснення та механізму захисту порушених прав особи, – в даному випадку пасажирів.

Нажаль, можна констатувати, що такі механізми наразі є недосконалими. Адже серед гарантій є лише фрагментарні елементи такого механізму забезпечення: гарантії укладання договору перевезення транспортом загального користування – закладено в конструкції публічного договору, який зобов'язує перевізника здійснити пасажирів на його звернення.

Втім, такий обов'язок, який є, по суті, гарантією права пасажера укласти договір не є забезпечений негативними наслідками (санкціями) цивільно-правового характеру для перевізника, який відмовив пасажирові навіть безпідставно у перевезенні. Визначаємо, що транспортне законодавство, на жаль, окрім повітряного транспорту, таких гарантій не містить. Така ж ситуація і з гарантією припинення договору на вимогу пасажера у зв'язку з істотним порушенням умов договору. Формально пасажир може відмовитися в будь-який момент від договору перевезення. Але з фінансовими втратами для себе. Без фінансових втрат – ні.

Тож можна лише констатувати фрагментарність гарантій забезпечення прав пасажера за цивільним та транспортним законодавством. Водночас, ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» надає право пасажирові вимагати відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Чи не тому більшість судових рішень з захисту прав пасажирові основним способом захисту їх порушених прав визначають відшкодування моральної шкоди.

Визначаємо, що транспортне право потребує свого удосконалення через призму вирішення питань забезпечення прав пасажера, тим більше, що він є замовником транспортної послуги та оплачує її.

Визначаємо, що складовими забезпечення прав пасажера повинна визначатися єдність гарантій: політичних, ідеологічних, соціальних, економічних та юридичних.

Сторона захисту в змагальному кримінальному провадженні

Сенченко Н.М., к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Змагальність сторін, що передбачає обов'язкове їх процесуальне рівноправ'я, не може бути здійснена без наявності необхідного для цього обсягу прав, можливостей і самого характеру діяльності сторони захисту, оскільки «справедлива змагальність сторін – це саме той метод встановлення істини, який можливо назвати «людським виміром» в правосудді» [1, с. 12].

Виділення на перший план, як пріоритетного завдання держави, забезпечення прав людини та громадянина в кримінальному провадженні, є виключною прерогативою України і сприймається як єдиний вірний шлях також країнами Європи, що історично утворилися в змішаній формі кримінального процесу.

Сам законодавець змішує поняття кримінального переслідування і обвинувачення, визначаючи кримінальне переслідування як процесуальну діяльність, що здійснюється стороною обвинувачення з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Інший підхід переконує нас в тому, що кримінальне переслідування і обвинувачення, по суті, це одне і теж, якщо звернути увагу на те, що сторона обвинувачення здійснює кримінальне переслідування на протязі всього кримінального процесу.

Виконуючи функцію кримінального переслідування, прокурор, слідчий, дізнавач, в повній мірі не надають переваги встановленим певним фактам повної картини дійсності минулого (події), оскільки намагаються найшвидше передати матеріали досудового розслідування до суду з метою розгляду кримінального провадження судом та постановлення рішення.

Обставини, що пом'якшують покарання або ті, що взагалі його виключають, ігноруються органами розслідування або замовчуються. Слідчі (розшукові) дії, що проводяться в конкретному кримінальному провадженні з метою отримання або перевірки доказів керуються на власний розсуд слідчим, дізнавачем, прокурором без врахування інтересів інших учасників процесу. Це, безумовно, впливає на кінцевий результат, змістовність та якість протоколів слідчих (розшукових) дій, які в подальшому будуть мати силу доказів (ст. п.3 ч.2 ст. 99 КПК України). Як зазначає О. С. Старенький, – «отримання окремого процесуального доказу захисником, – це не одномандатний акт, не пасивна діяльність, а активна цілеспрямована

пізнавально-практична та розумова діяльність захисника, яка складається з окремих взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою елементів, що лише в своєму комплексі та єдності забезпечують отримання доказів» [2, с. 37].

У структурі доказування незмінно наявні і поєднуються пізнавальні (пошукові та інформаційні процеси), комунікативні (фіксація та забезпечення передачі фактичних даних у часі та просторі), засвідчувальні (закріплення, підтвердження достовірності фактичних даних) та обґрунтовальні елементи (використання доказів у встановленні істини) [3, с. 173]. Доказова діяльність захисника має відповідати цим концептам. Також слід наголосити, що на стороні захисту в доказовій діяльності допомагає дія принципу презумпції невинуватості.

Відсутність захисту або його неналежне забезпечення може призвести до будь-яких негативних наслідків, оскільки виконання функції кримінального переслідування фактично виключає можливість об'єктивного, повного, а саме головне – всебічного розслідування кримінального провадження. Розслідування набуває односторонній, обвинувальний ухил. Одним із засобів уникнути такого ухилу є активна дія захисника в процесі доказування. Це обумовлено також тим, що в ході кримінального провадження на кожній його стадії повинні бути забезпечені основні ознаки змагального порядку побудови процесу: наявність незалежного суду як органу судочинства та процесуальна рівноправність сторін.

В юридичній літературі право підозрюваного, обвинуваченого на захист розглядається як основа всіх процесуальних прав, що надаються особі для відстоювання своїх інтересів, інтегроване вираження цих прав [4, с. 171; 5, с. 76]. Реалізація права на захист, в першу чергу, утворює те, що прийнято розуміти під захистом в якості однієї із основних кримінальних процесуальних функцій. Одночасно захистом є також діяльність захисника, як представника інтересів суб'єкта права на захист.

Конституція України проголошує, що судочинство в Україні здійснюється на основі змагальності і рівноправ'я сторін [6]. Намагання законодавця запровадити дію відповідної функції на стадії досудового розслідування зрозумілі, однак, в класичному вигляді цей принцип може вважатися дієвим лише при рівноправності сторін обвинувачення і захисту, в тому числі, пов'язану із збиранням доказів. Однак, кримінальний процесуальний закон регламентує порівняно рівне положення сторін на стадії судового розгляду, а на стадії досудового розслідування перевага залишається на стороні обвинувачення. Певних приписів закону ще зовсім недостатньо, щоб вести мову про формування повноцінного паралельного адвокатського розслідування (ч. 3 ст. 93 КПК).

Змагальність взагалі не можливо уявити без рівноправ'я сторін, оскільки воно утворює серцевину змагальності. Саме тому, одним із важливих загальних умов кримінального процесу є гарантоване право на захист, який дозволяє підозрюваному, обвинуваченому як самому особисто, так і за допомогою захисника доводити свою невинуватість, використовуючи всі можливі законні засоби.

Право підозрюваного (обвинуваченого) на захист служить не тільки охороні його законних інтересів, воно також дозволяє успішно вирішувати завдання правосуддя в цілому, в тому числі всебічно та повно проводити досудове розслідування кримінальних проваджень. Отже захист в кримінальному процесі виступає юридичною формою протистояння обвинуваченню.

Закон не тільки проголошує право особи на захист, але вимагає від дізнавача, слідчого, прокурора та суду забезпечення можливості скористатись своїми правами на належному рівні. Саме участь захисника на стадії досудового розслідування підвищує його об'єктивність, дозволяє всебічно оцінити інкриміновані в вину епізоди, а інколи в цілому прийти до переконання про невинуватість особи.

Допуск захисника до участі в справі на ранніх етапах провадження, безсумнівно, сприяє більш повному забезпеченню прав особи. Однак ефективність захисту в цілому багато в чому залежить від того, наскільки налагоджений механізм своєчасного вступу захисника до участі в справі та в якій мірі захисник з самого початку участі використовує можливі в його розпорядженні способи захисту.

Особливість положення захисника та його підзахисного полягає в тому, що вони не несуть правової відповідальності за вирішення завдань кримінального провадження. На них покладається обов'язок збирати доказову інформацію, перевіряти, оцінювати сформовані докази, хоча вони фактично і сприяють цьому. Але перед захисником може бути поставлена задача доказування сформованих тезисів (захисник може доводити обставин, які пом'якшують покарання підозрюваного, обвинуваченого, які він поклав в основу лінії захисту).

Отже, принцип змагальності відноситься до числа гарантій правосуддя, який одночасно служить і інструментом захисту особи. Чинний КПК України, не дотримуючись принципу чіткої юридичної визначеності, розширює не стільки реальну змагальність сторін, скільки конкуренцію правових норм, при тлумаченні яких важко досягти правильного і ефективного їх застосування.

Література

1. Смирнов А.В. Состязательный процесс. СПб.: Издательство «Альфа». 2001. 81 с.
2. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія / за загал. ред. д. ю.н., проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта. 2016. 336 с.
3. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Видання 13-те доповн. і перероб. К.: Правова єдність. 2016. 824 с.
4. Одинцова І.М. Інститут самостійного адвокатського розслідування у кримінальному процесі. *Правова позиція*. 2016. № 2(17). С. 170-175.
5. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 272 с.
6. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.03.2021).

Генезис становлення відповідальності за неповагу до суду через історичну призму

*Середа А.М., к.і.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Згідно із ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Питання визначення поняття «неповаги до суду», процедури притягнення винних осіб до відповідальності та визначення заходів впливу на порушника визначається Законом України «Про судоустрій та статус суддів», КУпАП, а також іншими процесуальними законами.

Для сучасного розуміння проблем відповідальності за неповагу до суду на теренах сучасної України потрібно взяти до уваги те, що упродовж століть вона відчувала на собі вплив інших держав Європи, що не могло не відбитися на ментальності її жителів та їх правосвідомості. Це дозволяє краще зрозуміти суть пов'язаних із цим процесів від сивої давнини до сьогодення. У середні віки доля вберегла Україну від жахів інквізиції, тоді як за новітньої епохи країна стала жертвою деспотизму і розгулу масових політичних переслідувань.

Починаючи дослідження історії становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду, необхідно зазначити, що перші нормативні приписи про відповідальність за неповагу до суду (неявку до суду) були передбачені ще у Законах XII таблиць – основному джерелі Стародавнього римського права, яке датується 451 – 450 р. р. до н.е.

Так, Таблиця I Законів XII таблиць починається наступними положеннями: «1. Якщо викликають (кого-небудь) на судоворіння, нехай (викликаний) йде, якщо (він) не йде, нехай (той, хто викликав) підтвердить (свій виклик) при свідках, а потім веде його примусово. Якщо (викликаний) вигадує відмовки (для неявки) або намагається сховатися, нехай (той хто його викликав) накладе на нього руку». 2. «Якщо (викликаний) вигадує причини (для неявки) або намагається сховатися, нехай (той, хто його викликав) накладе на нього руку» [1].

У стародавній Індії в трактаті «Артхашастра» (стародавня Індія) проявами неповаги до суддів вважалися дотик, замахування, удар (Ш.19.1). Залежно від того, яких частин тіла це стосувалося, на винуватців накладалися штрафи від трьох до 12 пан (нижньої частини), у подвійному розмірі – верхньої частини тіла, щодо голови – у чотирикратному розмірі (Ш.19.2 – Ш.19.3.). Щодо вищестоящих штраф накладався у подвійному розмірі (Ш.19.4) [2, с. 85]. Такі спрощені підходи до визначення санкцій застосовувались у прадавні часи досить часто.

Про відповідальність за неповагу до суду, що правда, у спотвореному вигляді, відомості містяться у згадуванні про один з найдавніших судових процесів – судом над Сократом. Він поплатився саме за неповагу до суду. У 399 р. до н.е. філософа та вчителя «журі присяжних» у складі 500 жителів Афін звинуватило у тому, що він не почитає богів, яким поклоняються афіняни, та вводить до пантеону нових богів. Суд вирішив, що своїми діями Сократ збиває з пантелику та навіть розбещує молодь, і запропонував йому сплатити штраф. У відповідь філософ запропонував, навпаки, нагородити його за заслуги перед Грецією. Це розізлило суддів і вони засудили філософа до смертної кари за державну зраду. Він помер у тюрмі, прийнявши сильнодіючу отруту [3].

У IV – VI ст. ст. у Візантії спостерігався високий рівень розвитку правової думки. Юристи були не просто зберігачами античних правових і культурних традицій. Вони адаптували римське право до нових потреб суспільства, вносячи до нього зміни і вставки (інтерполяції) до класичних текстів римських юристів. Таким чином готувався ґрунт для проведення великомасштабних кодифікаційних робіт. Саме у Візантії в середині VI ст. н.е. під керівництвом видатного юриста Трібоніана було здійснено всеосяжну систематизацію римського права, підсумком якої є Звід законів Юстиніана. Ця кодифікація аж до XI ст. залишалася не тільки найважливішим джерелом права Візантії, але й фундаментом, на якому сформувалася правова система Візантії [4].

При дослідженні історії розвитку відповідальності за неповагу до суду на теренах України, використовувалися такі джерела як Руська правда, Литовські статuti 1529 р., 1566 р. та 1588 р., Судебник 1497 р. та «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Уложення про покарання кримінальні та виправні», 1845 р.

З метою систематизації і більшої плановірності викладу зазначеної проблеми, необхідно відокремити основні періоди становлення і розвитку інституту юридичної відповідальності в Україні.

Так, на першому етапі, в Давньоруській державі суд не був відокремлений від адміністрації. Судові функції здійснював перш за все сам великий київський князь. Князю вручається вся державна влада управління і суду. Крім великого київського князя судові функції здійснювали посадники, волостелі, тіуни.

З початку XIV ст. розпочалася експансія Литви та Польщі в Україну. Приєднання українських земель до складу сусідніх держав негативно вплинуло на долю української державності – вона була ліквідована. Крім того захоплення і утримання українських земель польсько-литовськими феодалами поступово обумовило зміни і у судоустрої.

Треба зазначити позитивні риси тогочасної судової системи, а саме: поступове відокремлення судової влади від адміністративної; спроба розмежування компетенції суду за колом справ; початок процесу формування інституту професійних суддів, а також гарантій їх безпеки; вихід на перший план здійснення правосуддя, а не одержання судової платні.

У нормах Статутів Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 рр.) відображається судовий етикет того часу, віддзеркалюється стан правопорядку у судах держави.

Здобувши незалежність у ході Визвольної війни український народ створив і власну судову систему, яка є однією з ознак державності. Ця система, хоч і мала свої недоліки (поєднання адміністративної і судової влади та велика кількість судових ланок, які мала проходити справа), за багатьма ознаками знаходилась на рівні сучасних європейських держав.

Значну кількість найважливіших норм щодо суду та процесу Гетьманщини містила визначна пам'ятка права України, перший кодекс українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Актуальним і для нашого часу є, наприклад, положення «Прав», у відповідності з яким суворих кримінальних покарань за неповагу до суду зазнавали не тільки ті, хто дозволяв собі образити чи принизити суддю або суддівського працівника усно чи письмово, а й ті, хто грубо, нетактовно поведився у самому приміщенні суду. Так, за заподіяння тілесних ушкоджень судді винний позбавлявся двох пальців та був зобов'язаний відшкодувати подвійному розмірі за завдану рану. Вбивство судді, возного чи його помічника передбачало четвертування злочинця [5].

Треба зазначити, що в період з кінця XVIII до початку XX ст. близько 90% українських земель входило до складу Російської імперії. І потрібно врахувати ту обставину, що в цілому, розвиток інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду в імперський період в науковому плані досліджений порівняно недостатньо.

Так, в Уложенні 1845 р. містився спеціальний розділ четвертий «Про злочини і проступки проти порядку управління», в якому виділялися сім глав: глава друга «Про образу і явну неповагу до присутствених місць та чиновникам при відправленні посади» передбачала відповідальність за неповагу до суду. Наприклад, стаття 305 встановлювала відповідальність за складання і поширення творів образливого змісту; стаття 306 – за аналогічні дії, коли вони були спрямовані проти посадових осіб з метою перешкодити виконанню ними своїх службових обов'язків; стаття 309 – за образу, завдану в «присутственим месте». При цьому в ній виділявся кваліфікований склад образи у відношенні осіб, які здійснюють правосуддя; із частини 3 цієї статті випливає, що вчинення даного злочину не навмисне, а в стані алкогольного сп'яніння є пом'якшувальною відповідальність обставиною. Стаття 312 встановлювала відповідальність за образу, хоча вчинену і не під час судового засідання, але безпосередньо пов'язану з діяльністю особи по виконанню нею своїх посадових обов'язків по здійсненню правосуддя; стаття 315 – за образу інших учасників судового процесу [6].

Можна дійти висновку, що досвід юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду постійно оновлюється та збагачується, тому дослідження даної тематики завжди є актуальним та перспективним, враховуючи намагання України відповідати світовим та європейським стандартам у сфері дотримання прав і свобод людини.

Література

1. Закони XII таблиць. URL: <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446588975>
2. Вигасин А.А. «Артхашастра»: проблемы социальной структуры и права; Институт востоковедения Академии наук СССР. Москва: «Наука», 1984. 253 с.
3. Судаченко О. International: історичний процес. URL: <http://jurist.ua/?article/583>.
4. Загальна характеристика і джерела права Візантії в IV-VII ст. URL: <http://uport.inf.ua/obschaya-harakteristika-istochniki-prava-49933.htmlst>.
5. Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. URL: <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/B4.pdf>.
6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.). URL: <http://history.ru/content/view/1114/87>.

**Особливості доступу до інформації та відомостей, яке містить клопотання
про обшук та ухвала слідчого судді про дозвіл або відмову
на обшук житла чи іншого володіння особи**

*Сінельник Р.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Необхідність отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів зумовлюється досягненням мети здійснення досудового розслідування кримінального провадження. У окремих випадках саме слідчі (розшукові) дії у вигляді обшуку стають ключовою процедурою для визначення наявності або відсутності вини у особи стосовно якої такі дії проводяться.

Мета проведення обшуку закріплена ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) відноситься до абсолютно визначеної норми процесуального права, оскільки містить чіткі цілі: 1) виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення; 2) відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення; 3) встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Єдиною правовою підставою проведення обшуку є ухвала слідчого судді.

Відповідне клопотання про необхідність проведення обшуку подається слідчому судді лише двома посадовими особами – слідчим (за погодженням з прокурором) або прокурором. Законодавче закріплення цього переліку відповідальних осіб є виваженим, особливо з огляду на забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Так, положення ст. 222 КПК України відсилають на можливість розголошення відомостей досудового розслідування лише з письмового дозволу слідчого або прокурора, при цьому зважаючи допустимий обсяг, який може бути розголошено; завданням слідчого та прокурора є попередження осіб, що приймають участь у досудовому розслідуванні про обов'язок не розголошувати такі відомості та попередити про кримінальну відповідальність за незаконне розголошення відомостей досудового розслідування передбачену статтею 387 Кримінального кодексу України.

Спершу слідчий або прокурор має зареєструвати клопотання про обшук у канцелярії суду, до якого він звертається, що є цілком логічним виходячи з того факту, що організація діловодства в суді покладається на канцелярію, керівництво якою здійснює керівник апарату суду [2], через те що, дане клопотання згідно ст. 35 КПК України підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду (далі АСДС), яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів, де в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа, прізвище особи, стосовно якої подані документи, та їх суть, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який здійснював судові провадження, та інші дані, передбачені Положенням про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженим Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України [1].

На кожний службовий або процесуальний документ в АСДС створюється реєстраційна контрольна картка (далі РКК), що містить повну інформацію про автора, реквізити та рух документа. Особливості заповнення РКК визначаються інструкцією з діловодства [3]. Реєстрація та облік справ і матеріалів кримінального провадження в місцевих загальних судах здійснюється за індексом "1-к" – клопотання слідчого, прокурора чи адвоката; скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора; заяви про відвід [2]. Після завершення автоматизованого розподілу судові справи передаються судді (судді-доповідачу) для розгляду під підпис у загальному реєстрі судових справ або окремо складених реєстрах судових справ на кожного суддю (суддю-доповідача) у порядку визначеному в суді [2].

Детально вивчивши правові акти, що регулюють організацію ведення діловодства в суді стає зрозумілим шлях проходження клопотання слідчого або прокурора. Очевидним стає процедура надходження та процес опрацювання клопотання працівниками канцелярії, керівником апарату суду, секретарем судового засідання, а також за можливості й помічником судді.

Як вибачається із положення ст. 27 КПК України розгляд клопотання про обшук слідчим здійснюється у закритому судовому засіданні з метою недопущення розголошення таємниці, що охороняється, із здійсненням повного фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів.

Таким чином, теоретично можна навести припущення, що до моменту проведення закритого судового засідання працівники апарату суду, які здійснювали реєстрацію та облік справ і матеріалів кримінального провадження, мали доступ до усієї інформації, що міститься у клопотанні про обшук. Особливо виходячи із положення ч. 3 ст. 234 КПК України, якою визначено перелік відомостей, яке повинно містити клопотання, а саме: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 7) індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням; 8) обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК України. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання [1].

Отже, вибачається пряме порушення норми ч. 4 ст. 234 КПК України, якою обмежено коло осіб за участю яких розглядається клопотання про обшук. З огляду на цей факт, вибачається нівелювання права слідчого судді прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу та здійснювати розгляд кримінального провадження у закритому судовому засіданні.

На нашу думку, слід врахувати позицію О. Татарова, який вважає, що поза увагою законодавця залишилося питання щодо можливості використання матеріалів, якими обґрунтовуються підстави для проведення обшуку (протоколів допиту ключових свідків, «залегенованих» осіб), чи будь-яких інших матеріалів, ознайомлення з якими може призвести не тільки до розголошення відомостей, а й до нівелювання всієї тактики та планування досудового розслідування. Адже під час обшуку може бути не досягнуто його мети. Однак потенційні «злочинці» матимуть змогу дізнатися із запису розгляду клопотання інформацію, якою володіє орган досудового розслідування, а також відомості про осіб, які співпрацюють з ним [4].

Так, наприклад, після отримання працівників апарату суду доступу до матеріалів клопотання доречно враховувати ймовірне настання таких негативних наслідків як передача інформації про проведення обшуку особі стосовно якої планується проведення конкретної слідчої дії та/або третій особі, яка може бути зацікавлена у отриманні такої інформації, тощо. Беззаперечно факт ознайомлення вище перелічених осіб із даним клопотанням варто вважати

розголошенням відомостей досудового розслідування, що у свою чергу згідно ч. 8 ст. 223 КПК України може стати підставою для визнання недійними слідчих (розшукових) дій, які були проведені з порушенням, а також як наслідок визнання встановлених доказів недопустимими.

Юристи-практики акцентують увагу на ефективності реалізації обшуку без шкоди для досягнення завдань досудового розслідування в тих випадках, коли немає ризику знищення, приховування, відчужування об'єктів; коли такий ризик зводить нанівець ефективність майбутнього обшуку [5].

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що відсутність системного підходу до реформування кримінального процесуального законодавства з урахуванням правозастосовної практики юристів та науковців призводить до недосконалого законотворення, через що у результаті поступово виявляється все більше і більше недоліків та протиріч.

З метою забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування вирішення окресленого проблемного питання, на наше глибоке переконання, відноситься до однієї із нагальних потреб чергового реформування кримінального процесуального законодавства та внесення змін до діючого КПК України у частині встановлення обмеження доступу працівників апарату суду до інформації та відомостей, яке містить клопотання слідчого/прокурора про обшук та ухвала слідчого судді про дозвіл або відмову на обшук житла чи іншого володіння особи, шляхом засекречення інформації у цих процесуальних документах відповідним грифом секретності.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України затверджена Наказом Державної судової адміністрації України 20.08.2019 № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n22>
3. Положення про автоматизовану систему документообігу суду затверджене рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text>
4. Татаров О. «Маски» скинуті – шоу триває, або Як нардепи спробували унеможливити вилучення майна під час обшуків і що з того вийде. *Закон і бізнес*. 2017. № 49 (1347) 16.12—22.12.2017. URL: https://zib.com.ua/ua/print/131204-yak_nardepi_sprobuvali_unemozhliviti_maski-shou_i_scho_z_tog.html
5. Могила В.С. Проблемні аспекти доказування необхідності проведення обшуку (за перспективним кримінальним процесуальним законодавством). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 213-217.

Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю¹

Сіньова Л.М., к.ю.н., доцентка

Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в соціальній, правовій державі важливим показником є турбота та гуманне відношення до осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю для нормальної життєдіяльності, особливо зараз коли у світі нестабільна економічна ситуація та пандемія, яка змінила увесь світ.

¹Наукове дослідження проведено в рамках держбюджетної теми НДР № 20БФ042-01 “Правове забезпечення соціальної безпеки в євроінтеграційних умовах”

Вчені підкреслюють, що особи з інвалідністю визнаються повноцінними членами суспільства, але водночас залишаються найбільш вразливою категорією. Крім того, на практиці доволі часто виникають труднощі із належним соціальним забезпеченням внаслідок дефіциту бюджету, невідповідності наявних пільг та виплат існуючим реаліям сьогодення [1, с. 5]. Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV [2] визначено основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності.

Відповідно до ст. 1 зазначеного закону наведені терміни в такому значенні:

– особа з інвалідністю – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист;

– дитина з інвалідністю – особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

Слід зазначити, що для надання державних соціальних допомог є підставою складні життєві обставини, як інвалідність, малозабезпеченість. Як наголошує Т. В. Деркачева, право на соціальну допомогу – це визнана міжнародним співтовариством і гарантована державою можливість людини мати засоби існування в обсязі встановленого прожиткового мінімуму незалежно від зайняття будь-якою професійною діяльністю та участі у фінансуванні виплат і послуг [3, с. 8]. Н. І. Вознюк під державними соціальними допомогами розуміє грошові одноразові чи періодичні виплати, які надаються на умовах та в розмірах, передбачених законодавством, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, особам, які в результаті настання соціальних ризиків втратили джерело доходів або їх дохід є нижчим за прожитковий мінімум, понесли додаткові витрати або наділені спеціальним правовим статусом [4]. В.С. Тарасенко зазначає, що матеріальне забезпечення дитини з інвалідністю полягає: 1) у реалізації конституційного права на забезпечення достатнього рівня життя; 2) у матеріальній підтримці сімей, які мають дітей з вадами розумового або фізичного розвитку; 3) у соціальній підтримці сімей, які внаслідок свого матеріального стану потребують соціальних допомог для подолання та компенсації обмежень у дитини з інвалідністю [5, с. 376].

Основною нормативною базою державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю є: Конституція України та Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [6] від 16 листопада 2000 року № 2109-III, який гарантує особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму.

В зазначеному законі право на державну соціальну допомогу мають особи з інвалідністю з дитинства і діти з інвалідністю віком до 18 років. Центральний орган виконавчої влади організує роботу щодо призначення та виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Причина, група інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством України з одночасним роз'ясненням особам з інвалідністю з дитинства їх права на державну соціальну допомогу. Таким чином, переліком медичних показань надається право на одержання державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років.

Особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, які мають одночасно право на державну соціальну допомогу відповідно до цього Закону, на пенсію та на державну

соціальну допомогу згідно із Законом України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю", призначається за вибором осіб з інвалідністю з дитинства (законних представників осіб з інвалідністю з дитинства, визнаних недієздатними, та дітей з інвалідністю) державна соціальна допомога відповідно до цього Закону або пенсія чи державна соціальна допомога згідно із Законом України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю". При цьому якщо особа з інвалідністю з дитинства або дитина з інвалідністю має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника (державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника, передбачену Законом України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю") і державну соціальну допомогу відповідно до цього Закону, ці виплати призначаються одночасно.

Відповідно до ст. 33 Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" [7] від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ зазначено, що діти з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сім'ях піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, державних або інших соціальних установах, після досягнення повноліття мають право на позачергове одержання житла і матеріальну допомогу на його упорядження у разі, якщо за висновком медико-соціальної експертизи вони можуть здійснювати самообслуговування і вести самостійний спосіб життя.

В ст. 38 зазначеного закону особам з інвалідністю і дітям з інвалідністю надаються безоплатно або на пільгових умовах на підставі індивідуальної програми реабілітації послуги із соціально-побутового і медичного обслуговування, технічні та інші засоби реабілітації (засоби для пересування, протезні вироби, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони для письмового спілкування тощо), вироби медичного призначення (індивідуальні пристрої, протези очей, зубів, щелеп, окуляри, слухові та голосоутворювальні апарати, ендопротези, сечо- та калоприймачі тощо), а також автомобілі, крісла колісні з електроприводом – за наявності відповідного медичного висновку.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» [8] від 15 грудня 2020 року № 1082-ІХ та розписом асигнувань державного бюджету на 2021 рік головному розпоряднику бюджетних коштів Міністерству соціальної політики України передбачена бюджетна програма 2501030 «Виплати деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення» з плановим обсягом асигнувань на рік 67 458,36 млн грн, з них захищені видатки – 66 544,6 млн гривень. Метою бюджетної програми є виплата допомоги сім'ям з дітьми, допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю з дитинства, дітям з інвалідністю, тимчасової державної допомоги дітям, допомоги по догляду за особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю, державної соціальної допомоги на догляд (крім державної соціальної допомоги на догляд особам, зазначеним у пунктах 1-3 частини першої статті 7 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»), щомісячної компенсаційної виплати непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, відшкодування вартості послуги [9]. Постановою КМ України № 79 від 3 лютого 2021 р. "Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю" [10] затверджено Порядок призначення, виплати та перелік необхідних документів. З 1 січня 2021 року підвищено розмір надбавки на догляд за особами з інвалідністю з дитинства та дітьми з інвалідністю: особам з інвалідністю з дитинства, віднесеним до підгрупи А I групи, – із 75 до 150% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; особам з інвалідністю з дитинства, віднесеним до підгрупи Б I групи, – із 50 до 100% прожиткового мінімуму для

осіб, які втратили працездатність; саодиноким особам з інвалідністю з дитинства II і III груп, які за висновком лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичного закладу потребують постійного стороннього догляду, – із 15 до 75% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; за дитиною з інвалідністю підгрупи А, – із 100 до 150% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку. Слід зазначити, що з 1 січня 2022 року буде підвищена надбавка особам з інвалідністю з дитинства, віднесеним до підгрупи А I групи, та на дітей з інвалідністю підгрупи А ще на 50 відсотків.

Підсумовуючи, слід наголосити, що систематичне зростання пенсій та соціальних виплат особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю є позитивним моментом, але це нівелюється зростанням цін на життєво необхідні товари та послуги для осіб зазначеної категорії. Виходячи із зазначеного, слід продовжувати соціально-правовий захист для зазначеної категорії осіб для гідного життєзабезпечення та соціального розвитку.

Література

1. Малюга Л. Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні: навч. посіб. К.: Алерта, 2016. 326 с.
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 2-3. Ст. 36.
3. Деркачева Т. В. Правовое регулирование государственной социальной помощи (Федеральный и региональный аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва, 2002. 265 с.
4. Вознюк Н. І. До питання про поняття та види державної соціальної допомоги. URL: http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2_92_2014/rozdil_3_aktualni_problemi_civilistikin_voznjuk_do_pitannja_pro_ponjattja_ta_vidi_derzhavnikh_socialnikh_dopomog/26-1-0-132 (дата звернення 22.03.2021)
5. Тарасенко В. С. Правові аспекти матеріального забезпечення дітей-інвалідів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 373-376.
6. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 1. Ст. 2
7. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 21. Ст. 252
8. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. *Голос України* від 30.12.2020 № 242.
9. Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/viplata-deyakh-vidiv-dopomog-kompensacij-groshovogo-zabezpechennya-ta-oplata-poslug-okremim-kategoriyam-naselennya> (дата звернення 07.02.2021)
10. Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Постанова КМ України № 79 від 3 лютого 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.03.2021)

Реалізація права на касаційне оскарження в адміністративному процесі як складова права на справедливий суд

*Смокович М.І., д.ю.н., Заслужений юрист України, суддя
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду*

Право на касаційне оскарження становить собою невід'ємну складову права на справедливий суд. Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції забезпечення права на Міжнародна науково-практична конференція

касаційний перегляд справи у визначених законом випадках є однією з основних засад судочинства.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-IX від 15 січня 2020 року законодавець уточнив критерії допустимості, які дозволяють звернутися до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Зокрема в КАС України установлені наступні касаційні фільтри:

- застосування судом норми права без урахування висновку щодо її застосування в подібних правовідносинах, викладеного в постанові ВС;
- наявність умотивованого обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в постанові ВС;
- відсутність висновку ВС щодо питання застосування норми права в подібних правовідносинах;
- порушення судом певних норм процесуального права, наприклад розгляд справи неповноважним складом, недослідження зібраних у справі доказів тощо.

Основною метою впровадження «касаційних фільтрів» було зменшити кількісне навантаження на Верховний Суд та забезпечити сталість і єдність судової практики.

Якщо звернутися до судової статистики, то можна побачити, що впровадження таких фільтрів безпосередньо вплинуло на роботу КАС ВС. Так, у 2020 році в Касаційному адміністративному суді перебувало 63523 касаційна скарга та справи. Упродовж року суд розглянув 45265 касаційних скарг і справ. Відмовлено у відкритті провадження у 20198 та повернуто 9363 матеріалів, 15490 справ розглянуто, у яких здійснено перегляд судових рішень, ухвалено 214 інших рішень.

Для порівняння у 2019 році в Касаційному адміністративному суді перебувало 72 321 касаційна скарга та справи. Упродовж року суд розглянув 44 448 касаційних скарг і справ. Відмовлено у відкритті провадження у 19 049 та повернуто 6 880 матеріалів, 18 294 справ розглянуто, у яких здійснено перегляд судових рішень, ухвалено 225 інших рішень.

Введені обмеження викликали різномірну реакцію суспільства та в деяких випадках спровокували дискусії щодо питання обмеження права на доступ до касаційного оскарження.

Проте, доцільно вказати, що впровадження таких «фільтрів» вплинуло на більш детальний аналіз висновки ВС безпосередньо на етапі вирішення питання щодо подання касаційної скарги. Звичайно, такий аналіз потребує чимало часу, фаховості та ґрунтовності, відповідно, як наслідок, касаційні скарги стали більш структурованими та «професійними».

Варто вказати, що з процесуальної точки зору, відкриття касаційного провадження має розцінюватися як передумова реалізації права на справедливий суд. Зазначене пояснюється тим, що подання касаційної скарги в установленому законом порядку, хоч і є необхідним для касаційного оскарження, утім не гарантує факту відкриття касаційного провадження. Як слушно зазначають деякі автори, процесуальна діяльність суду на стадії відкриття провадження у справі має важливе значення для реалізації самого права на судовий захист та забезпечення виконання завдань та мети, зокрема й адміністративного судочинства, оскільки саме на цій стадії вирішується питання про наявність умов, з якими закон пов'язує можливість розгляду судом конкретної справи [1].

Проте, доцільно підкреслити, що обмеження права на касаційне оскарження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України, воно не може бути свавільним і несправедливим, а має переслідувати легітимну мету, а також бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети.

Варто наголосити, що досліджуючи право на касаційне оскарження в аспекті права на справедливий суд потрібно звернути увагу на те, що в ухвалах про залишення касаційної скарги без руху, окрім норм національного законодавства суди посиляються зокрема на положення статті 6 Конвенції. Конвенція має гарантувати практичні та ефективні права, зокрема право на справедливий суд (рішення у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II

проти Німеччини» («Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany», заява № 42527/98, п. 45) та рішення у справі «Парафія греко-католицької церкви в м. Лупені та інші проти Румунії» («Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania»), заява № 76943/11, п. 86).

Так, національними судами вказується, що прецедентна практика ЄСПЛ виходить з того, що в аспекті доступності правосуддя та справедливого судового розгляду кожна держава вправі встановлювати правила судової процедури, в тому числі й процесуальні заборони і обмеження, зміст яких – не перетворити судовий процес у безладний рух («Осман проти Сполученого королівства» (1998) та «Круз проти Польщі» (2001)).

Разом з тим національні суди враховують позицію ЄСПЛ у справі «Межнаріч проти Хорватії» (2005), згідно якої забезпечення безсторонності суду здійснюється шляхом усунення причин, які викликали занепокоєння. З метою усунення будь-якого прояву частковості, забезпечуючи відсутність упередження, дії суду мають забезпечувати довіру, яку суди в сучасному демократичному суспільстві мають вселяти сторонам процесу.

Слід відзначити, що у судових рішеннях касаційної інстанції звертається увага на те, що однією з основних гарантій права сторони на судовий захист є право оскарження судових рішень, а реалізація цього права здійснюється, зокрема, шляхом оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій [2].

Проте, згідно з рішенням Європейського суду з прав людини від 19 червня 2001 року у справі «Круз проти Польщі» «право на суд» не є абсолютним, воно може обмежуватися державою різноманітними засобами, в тому числі фінансовими. Наприклад вимога сплатити судовий збір не обмежує право заявників на доступ до правосуддя.

Суд касаційної скарги неодноразово, звертаючись до практики Європейського суду з прав людини, за якою вимога сплатити судовий збір не порушує право заявників на доступ до правосуддя, оскільки судовий збір є певним законним обмежувальним заходом, який є формою регулювання доступу до суду, а також попередження подання необґрунтованих та безпідставних позовів та перенавантаження судів, вказував, що таке обмеження не може розглядатись як таке, що саме по собі суперечить пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує кожному право на розгляд його справи судом.

У справі «Шишков проти Росії» (Shishkov v. Russia, заява № 26746/05, п. 108-112) Суд нагадує, що право на доступ до суду не є абсолютним та може бути обмеженим; це допускається, оскільки право доступу за своєю природою вимагає державного регулювання, що може змінюватися в часі та на місці відповідно до потреб та ресурсів громади та окремих осіб (Ashingdane v. the United Kingdom, 8225/78, п. 57).

При розгляді справ ЄСПЛ встановлює, чи був, з однієї сторони, дотриманий баланс між інтересом держави у стягненні судового збору за розгляд справи, та з іншої – правом заявника на доступ до правосуддя, зокрема, правом представити свою позицію по суті та захистити інтереси в суді; для того, щоб гарантувати такий справедливий баланс, та, власне, зберегти безперебійне функціонування судової системи, суди мають можливість звільнити від судового збору тих заявників, які можуть довести свою погану фінансову ситуацію [3].

Зважаючи на викладене, видається за можливе вказати, що право на касаційне оскарження у контексті права на справедливий суд уособлює собою вияв одного з основоположних прав людини і громадянина у сучасному демократичному суспільстві, оскільки з його виконанням забезпечується повнота здійснення громадянами усіх належних їй правових можливостей. Зокрема, дослідження судової практики у частині розуміння та використання суддями основоположних категорій права на справедливий суд, дозволяє вести мову про досить вагомий вплив прецедентів ЄСПЛ на формування фахової позиції суддів з питань розуміння та тлумачення права на справедливий суд, у тому числі – під час касаційного перегляду. Утім, цілком логічним є висновок про те, що як з точки зору теорії, так і в практичному аспекті, касаційне провадження являє собою найвищу процесуальну гарантію дотримання права на справедливий суд та його принципів судами нижчих інстанцій, на чому у своїх рішеннях фактично наголошують і самі судді, а отже обґрунтовано може вважатися складовою права на справедливий суд.

Література

1. Водоп'ян Т.В., Кубай І.Ю. Відмова у відкритті провадження у справі та касаційного провадження: проблемні питання цивільного судочинства. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/3.pdf>.
2. Помазанов А. В. Касаційний перегляд судових рішень у цивільному процесі України. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/14525/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf.
3. Ухвала ВС від 15 березня 2021 року у справі № 160/15058/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580164>.

Перспективи запозичення для України зарубіжного досвіду застосування антикорупційних засобів в діяльності органів охорони правопорядку

Собакарь А.О., д.ю.н., професор

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Протидія корупції є одним із ключових чинників у забезпеченні економічного розвитку і довіри громадян до публічної влади. Протягом останнього десятиліття при характеристиці політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні відзначаються значне збільшення поширення корупції і посилення її впливу на основні сфери держави і суспільства. Не отримуючи гідної протидії, вона прагне перетворитися на самостійний і вельми впливовий соціальний фактор, дестабілізує увесь спектр політичних, економічних, соціальних та культурних традицій. Крім того, корупція негативно впливає на міжнародний авторитет України, яка сьогодні вважається глибоко корумпованою державою.

Одним з ключових питань реформування національної системи органів охорони правопорядку є приведення роботи її структурних підрозділів до щоденного дотримання принципів законності, дисципліни, верховенства права, невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень тощо. З цього приводу доцільним стає використання досвіду інших країн, який дасть можливість розширення сукупності наявних уявлень про шляхи вдосконалення антикорупційних засобів в діяльності правоохоронних структур України, дозволить знаходити найбільш конструктивні рішення.

Основний акцент у формуванні системи антикорупційних засобів в діяльності поліцейських підрозділів в інших країнах робиться, насамперед, у нормативно-правовому забезпеченні застосування превентивних антикорупційних механізмів. Наприклад, у Німеччині основу стримування корупції в органах охорони правопорядку на федеральному рівні в даний час складають три акти: Закон «Про боротьбу з корупцією» (Gesetz zur Bekämpfung der Korruption) від 20 листопада 2015 р. [1]; Закон «Про обмеження діяльності службовців за сумісництвом» (Zweites Nebentätigkeitsbegrenzungsgesetz) від 9 вересня 1997 р. [2]; Директива про запобігання корупції в федеральній адміністрації (Richtlinie zur Korruptionsprävention in der Bundesverwaltung) від 30 липня 2004 р., в якій в якості додатків також представлені Кодекс дій проти корупції та Методичні вказівки [3].

Особливе місце в системі актів щодо протидії корупції в ФРН займають Концепції попередження і боротьби з корупцією (Präventions- und Bekämpfungskonzept Korruption), які приймаються за підсумками конференцій міністрів внутрішніх справ та представників законодавчих органів земель. Так, Концепції 1995 і 2002 рр. розкривали напрямки діяльності органів влади земель з протидії корупції і служили основою для прийняття на рівні земель різних нормативних актів антикорупційної спрямованості. Прикладом такого роду актів земель ФРН можуть слугувати Директива про попередження і припинення корупції в сфері державного управління Нижньої Саксонії (Richtlinie zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung in der Landesverwaltung) від 1 квітня 2014 р. [4]; Адміністративний регламент щодо запобігання та боротьби з корупцією під час здійснення функцій державного

управління Вільного ганзейського міста Бремена (Verwaltungsvorschrift zur Vermeidung und Bekämpfung der Korruption in der öffentlichen Verwaltung der Freien Hansestadt Bremen Land und Stadtgemeinde) від 26 лютого 2013 р. [5] та ін.

У США значна увага приділяється заходам із запобігання конфлікту інтересів, у зв'язку з чим розроблено Довідник із питань етики, що містить закони про конфлікт інтересів (Збірник законів США), адміністративного указу 12674 про Принципи етичної поведінки з поправками ЕО 12731, загальноприйнятих Стандартів етичної поведінки для службовців органів виконавчої гілки влади у CFR 5 Частині 2635, нормативних актів Міністерства юстиції США у CFR 5 Частині 38011, що доповнюють загальноприйняті стандарти та додаткові нормативні акти Міністерства у CFR 28 Частині 45 [6, с. 229].

Водночас в Законі Республіки Казахстан «Про протидію корупції» від 18 листопада 2015 р. прямо передбачено, що відповідна особа в письмовій формі повідомляє свого безпосереднього керівника (керівництво державного органу) про існуючий конфлікт інтересів або можливість його виникнення.

Не менш важливим у справі запобігання та протидії корупції в інших країнах є організаційний аспект розв'язання цієї проблеми. Зокрема, у Республіці Білорусь відповідно до ст. 6 Закону «Про боротьбу з корупцією» уповноваженими суб'єктами боротьби з корупцією є органи прокуратури, внутрішніх справ і державної безпеки, у складі яких створено спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією, яким надається право: одержувати безоплатно з державних органів та інших організацій в установленому законодавством порядку інформацію, необхідну для виконання функцій по боротьбі з корупцією, в тому числі з автоматизованих інформаційних, довідкових систем і банків даних; безперешкодно перебувати в пункти пропуску через державний кордон і місця, де здійснюється прикордонний контроль, за службовими посвідченнями та перепустками, що видаються Державним прикордонним комітетом або уповноваженими посадовими особами інших органів прикордонної служби; призупиняти з санкції прокурора повністю або частково на строк до десяти діб фінансові операції фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати їх в праві розпорядження майном, якщо є достатні підстави вважати, що грошові кошти і (або) інше майно, отримані від осіб, причетних до скоєння корупційних правопорушень або до легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом; вносити в державні органи та інші державні організації в порядку, встановленому законодавством, подання про анулювання спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів діяльності [7, с. 36].

У ряді європейських країн для боротьби з корупцією в правоохоронних органах створюються знову або реформуються спеціальні підрозділи. Наприклад, у Великій Британії були сформовані автономні антикорупційні підрозділи, створені відповідні сепаратні служби і одночасно розроблені практичні заходи, які вони повинні здійснювати [8].

В Естонській Республіці обов'язок боротьби з корупцією покладається на відповідне бюро Центральної кримінальної поліції, яке входить до складу Міністерства внутрішніх справ Естонії. Бюро разом із підрозділом внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Естонії здійснює діяльність щодо попередження корупції та виявлення осіб, які такі діяння вчиняють. Водночас у Литві створено Спеціальну службу розслідувань, яка є незалежною державною установою, що підпорядковується безпосередньо Президенту Литви. Разом зі службою внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Литви вона здійснює оперативно-розшукову, слідчу й превентивну діяльність щодо попередження корупції серед працівників поліції [9].

У продовження цієї тези слід навести досвід Угорщини, де практикується створення мобільних груп з числа працівників підрозділів безпеки правоохоронних органів (свого часу створення в системі МВС України подібних мобільних груп з моніторингу дотримання прав і свобод людини стало помітним кроком у реалізації ідеї громадського контролю над правоохоронними органами). Таким групам надано право здійснювати планові та позапланові перевірки підрозділів поліції будь-якого рівня (місцевого, регіонального чи центрального) [10, с. 149].

Підсумовуючи викладене, слід сказати, що позитивний зарубіжний досвід запобігання й протидії корупції може допомогти не стільки вибрати зі світового досвіду набір антикорупційних засобів, скільки зрозуміти: по-перше, що корупції можна протидіяти і в більш складних умовах, ніж в сформованих в сучасній Україні; по-друге, що існують перевірені досвідом, як принципи і методи ефективної протидії корупції, так і показники, що дозволяють обґрунтовано судити про рівень ефективності застосовуваних антикорупційних заходів. Безумовно, просте перенесення зарубіжної моделі на національний ґрунт не є ефективним. При формуванні системи запобігання та протидії корупції в органах охорони правопорядку України слід враховувати окремі напрямки боротьби з корупцією, а також практику реалізації вже прийнятих рішень з метою вдосконалення механізмів протидії корупції.

Література

1. Gesetz zur Bekämpfung der Korruption. URL: http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl115s2025.pdf
2. Zweites Nebentätigkeitsbegrenzungsgesetz. URL: http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl197s2294.pdf
3. Richtlinie zur Korruptionsprävention in der Bundesverwaltung. URL: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/OED_Verwaltung/Korruption_Sponsoring/Richtlinie_zur_Korruptionspraevention_in_der_Bundesverwaltung.pdf?__blob=publicationFile
4. Richtlinie zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung in der Landesverwaltung. URL: <http://www.nds-voris.de/jportal/?quelle=jlink&query=VVND-204800-LReg-20140401-SF&psml=bsvorisprod.psml&max=true>
5. Verwaltungsvorschrift zur Vermeidung und Bekämpfung der Korruption in der öffentlichen Verwaltung der Freien Hansestadt Bremen Land und Stadtgemeinde. URL: <http://www.zaks.bremen.de/handlungshilfen/rechtsgrundlagen-1613>
6. Василичук В.І., Калюк С.М. Заходи щодо запобігання та протидії корупції: міжнародний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 224-235.
7. Редкоус В. М. Административно-правовое регулирование противодействия коррупции в государствах – участниках Содружества Независимых Государств. *Административное и муниципальное право*. 2010. № 5. С. 36-37.
8. Ажирбаева О.Р. Противодействие коррупции в полицейских ведомствах США и Европы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/protivodeystvie-korruptsii-v-politseyskih-vedomstvah-ssha-i-evropy>
9. Фільштейн М.В. Досвід країн Прибалтики в подоланні корупції в поліцейському середовищі. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(2). С. 149-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6
10. Григоренко І.А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 146-155.

Щодо питання реформування адміністративно-територіального устрою в умовах децентралізації

*Сопілко І.М., д.ю.н, професор
Національний авіаційний університет*

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади (децентралізація) сьогодні є однією із складних, що поєднує високі зобов'язання у створенні дійсно спроможних органів місцевого самоврядування, інтересів місцевих еліт, амбіцій народних депутатів, несформованості єдиного українського простору в межах усієї території

держави, наявної демографічної кризи та в умовах обмеженого часу під час карантинних заходів. Дана реформа країни надасть можливість новоствореним громадам отримати більше фінансових ресурсів, прямих відносин з Державним бюджетом, та одночасно, ширші повноваження і обов'язки.

Право територіальної громади на об'єднання з іншими громадами було закріплено й в попередніх редакціях Закону України «Про місцеве самоврядування». Однак, реалізація даного права практично унеможливлювалась внаслідок наступних причин: по-перше, не було належної правової основи для цього; по-друге, територіальні громади не отримували належну організаційну, фінансову та іншу підтримку від органів державної влади. З прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [1] та прийняттям у 2015 року Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» який регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад (ОТГ) сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад [2] розпочалася реформа децентралізації в Україні.

В липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [3]. Тепер в Україні 136 районів замість 490. Необхідно відмітити, що було 490 районних рад та районних державних адміністрацій. Кожен із районів має досить неоднорідне число населення, різний розмір території, тому при однаковому функціоналі навантаження дуже різнилося.

На сьогодні за умов об'єднання місцевих громад переважна більшість повноважень перейшла від органів влади районного рівня до громад.

Відповідно до чинної Конституції України, безпосередньо обрані верхні субрегіональні ради нинішніх районів відповідають за представлення спільних інтересів населених пунктів у межах кожного такого округу. Однак, таке об'єднання часто призводить до створення відносно великих і могутніх ОТГ, які більше не потребують адміністративної підтримки рад чи керівників (тобто голів верхніх субрегіональних державних адміністрацій) на рівні району. Таким чином, більшість районів вже передали ОТГ широкі обов'язки та фінансові ресурси.

Об'єднання територіальних громад здійснюється шляхом реорганізації слідує із п. 7 ст. 8 Закону № 157 [3]. Саме в цьому пункті чітко визначено, як саме проводиться реорганізація юридичних осіб ОМС та які її особливості. Все це вказує на кадрові зміни та необхідність попередження сільської, селищним головою територіальної громади, працівників сільських, селищних, міських рад та їхніх виконавчих комітетів про наступне звільнення у зв'язку з реорганізацією. що має намір приєднатися до сільської, селищної ОТГ, повинен попередити усіх працюючих працівників письмово про наступне звільнення та направити про це інформацію до центру зайнятості. Успішність розвитку та функціонування ОТГ значною мірою буде залежати від наявності досвідчених кадрів, що мають необхідні компетенції.

Проекти законів, що роз'яснюють нові обов'язки вищих субрегіональних виконавчих комітетів та рад, все ще перебувають у процесі підготовки. Однак аналіз законопроектів дозволяє констатувати про порушення принципу територіального верховенства держави і конституційним засадам здійснення державної влади в Україні. Тому що запровадження підходу, за яким повноваження, наприклад, щодо утворення та ліквідації районів у місті віднесено до виключної компетенції місцевих рад, означатиме, що держава змушена буде пристосовувати систему місцевих органів державної влади до рішень відповідних місцевих рад, яким місцева рада на свій розсуд визначатиме межі відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Міністерство розвитку громад та територій з лютого 2021 року, за дорученням Уряду, відслідковує усі зміни, які відбуваються наразі в регіонах завдяки децентралізації. Моніторинг, що здійснюється має відповідати таким критеріям: передача майна до комунальної власності територіальних громад, співробітництво у територіальних громадах,

результати фінансової децентралізації, розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг у територіальних громадах.

Ефективність діяльності новоутворених органів місцевого самоврядування виявляється залежною не тільки від макроекономічних умов або можливостей самих регіонів, а й від: географічного положення, стартових умов, наявності бюджетно-утворюючих підприємств на території громад. Влада громади займається вирішенням більшості місцевих питань, має на це кошти і несе за усе відповідальність. Від обрання мешканцями територіальних громад буде залежати ефективність та спроможність влади, яку вони ж самі обирають і на діяльність якої можуть впливати. Як наслідок – в містах і селах громади доступніші та якісніші послуги, більш сприятливі умови життя.

Література

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 688-р URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-%D1%80>.
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон Верховної Ради України від 14.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
3. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

Дотримання принципу служіння державі і суспільству у сфері національної безпеки України

Столбовий В.М., д.ю.н., доцент

Національна академія Служби безпеки України

Належне забезпечення національної безпеки держави потребує великих зусиль з боку органів публічної влади і всіх громадян України, в тому числі, за допомогою принципів публічної служби, дотримання яких дозволить діяти ефективно та на упередження щодо негативних проявів, пов'язаних із зазіханням на безпеку та встановлений порядок.

Принципи публічної служби невід'ємно пов'язані із принципами забезпечення національної безпеки України, а саме в статті 3 Закону України «Про національну безпеку України», яка має назву «Принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони» зазначено, що державна політика у сфері національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхнього життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для стабільного розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища від надзвичайних ситуацій. Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони, є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, відстоювання інтересів України в міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, в міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [1].

Дотримання принципів публічної служби у сфері національної безпеки, передбачає чітке і неухильне виконання службовцями своїх обов'язків, реалізацію прав, інтересів задля успішного функціонування органів, які забезпечують національну безпеку держави. Недотримання, а ще гірше – порушення цих принципів, може призвести до вкрай негативних наслідків для громадян і держави в цілому. Не підлягає сумніву той факт, що тільки дотримання всіх принципів публічної служби буде сприяти захисту національної безпеки

України, але більш детально зупинимось на розгляді такого принципу публічної служби, як служіння інтересам держави і суспільства.

Служіння державі і суспільству передбачає служіння на вірність державі, що полягає у забезпеченні державних інтересів під час реалізації службовцями визначених законом повноважень, а також формування позитивного іміджу держави. Це означає чесність, гуманність, сумлінність, дисциплінованість службовця, який постійно зобов'язаний підвищувати свій професійний та культурний рівень. Вказані індивідуальні морально-ділові якості службовця під час виконання службових обов'язків мають неабияке значення для зміцнення авторитету серед населення та позитивного іміджу держави. В той же час, недотримання або ігнорування вище зазначених якостей службовця може призвести до порушення закону і, в подальшому, негативно вплине на безпеку держави.

Важливим аспектом діяльності публічних службовців щодо забезпечення національної безпеки, також, є конфлікт інтересів, що може призвести до порушення принципу служіння інтересам держави і суспільства. Сфери вияву конфліктів інтересів на публічній службі можуть мати економічний, політичний, кадровий та інший характер. Виконання службових обов'язків щодо забезпечення національної безпеки, в тому числі, пов'язано з кадровою складовою. Процеси, в яких стають можливими конфлікти інтересів у кадровій сфері відбуваються: під час створення переваг; вступу та просування на публічній службі; в процесі реалізації заходів із соціального захисту службовців; при наданні певних гарантій, компенсацій або привілеїв; із залишенням публічної служби [2, с. 46-47]. Такі процеси є вкрай негативними для сфери національної безпеки, зважаючи на можливі наслідки у прийнятті рішень під час виконання обов'язків службовцями.

Принцип служіння державі і суспільству нерозривно пов'язаний із присягою службовця. Відповідно до Закону України «Про державну службу», присяга державного службовця полягає в усвідомленні високої відповідальності, вірному служінні Українському народові, дотриманні Конституції та законів України, повазі та охороні права, свобод і законних інтересів людини і громадянина, сумлінному виконанні свої обов'язків [3]. Присяга, яка складається на початку служби, є так званою «клятвою» службовця, яку він неухильно дотримується під час проходження служби, а в деяких випадках, і після її закінчення. Але, на превеликий жаль, необхідно констатувати той факт, що положення закріплені в присязі, повсякчас, нівелюються службовцями заради задоволення власних потреб, ніяк не пов'язаних з інтересами держави і громадян. Тому, дотримання принципу служіння державі і суспільству повинно відбуватися в рамках чіткого виконання вимог чинного законодавства публічними службовцями, положень присяги, виключення конфлікту інтересів під час проходження служби, що, в комплексі, буде сприяти забезпеченню національної безпеки України.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>.
2. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навчально-методичні матеріали / уклад. О. М. Руденко. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

Адміністративно-правова характеристика розвитку сфери трансплантології в Україні

*Стрельченко О.Г., д.ю.н., професорка
Національна академія внутрішніх справ*

Необхідно відзначити те, що в українському інформаційному просторі останнім часом дедалі більше новин про дивооперації вітчизняних трансплантологів. Тисячам пацієнтів, які

чекають на новий орган, кожне з таких повідомлень дарує надію. Утім самі лікарі нарікають – рятують життя людей швидше всупереч законам і офіційним нормам [1].

Потрібно резюмувати те, що Україна стоїть на останньому місці у світі за показниками посмертного донорства, що складає лише 0,18 випадків на один мільйон усього населення.

Такі показники залежать також від того, що досить незначна кількість медичних закладів проводять трансплантології органів та анатомічних частин. На сьогоднішній день в Україні центрами органної трансплантації є Державна установа «Національний інститут хірургії та трансплантології ім. О. О. Шалімова Національної академії медичних наук» (трансплантація нирки, печінки, серця) та 5 регіональних центрів (на базі відділень обласних лікарень), а саме: Одеський (трансплантація нирки), Львівський (трансплантація нирки), Харківський (трансплантація нирки), Запорізький (трансплантація нирки, печінки, серця) та Дніпропетровський (трансплантація нирки) [2]. До 2014 року також функціонували Донецький та Луганський регіональні центри трансплантації, які зупинили свою діяльність у зв'язку із проведенням операції об'єднаних сил. На наш погляд, сферу трансплантології в Україні потрібно розвивати та удосконалювати так як статистичні дані це підтверджують і констатують, що станом на 01 лютого 2021 року в Україні потребують пересадки органів та анатомічних частин понад 125000 громадян, із трансплантованими органами живуть понад 2345 громадян, у 110 осіб органи не прижилися, 58 з яких померло.

Звернемо увагу на те, що протягом 2014 року виконано 134 органних трансплантацій – 116 нирок (при потребі більш 2500), 17 – печінки (при потребі 1000-1500 на рік). Трансплантацій серця в Україні за 20 років виконано лише 8 (при потребі 1000-1500 на рік). З 134 донорських органів лише 14 вилучені у донорів – трупів. Загалом кількість органних трансплантацій не перевищує 130-140 на рік, при чому з них лише від 4-15% – трансплантація завдяки посмертному донорству. В сусідній Польщі показник посмертного донорства перевищує 14 випадків на 1 мільйон населення, а Іспанія є лідером за посмертним донорством – 35 випадків на 1 мільйон населення [2].

Як свідчать статистичні показники та вищевикладена інформація потрібно негайно приймати радикальні засоби щодо розвитку та удосконалення сфери трансплантології в Україні. Суспільство повинно приймати активну участь у цьому, через прийняття нормативно-правових актів, які чітко мають урегулювати дане питання. Держава частково розпочинала розвиток трансплантологічної сфери ще з 2008 року, але радикальних засобів не використовувала та не використовує й сьогодні.

На зразок розвитку зазначеної сфери у 2008 році було затверджено Державну цільову соціальну програму «Трансплантація» [3]. В 2012 році дія зазначеної програми була завершена, заходи якої були профінансовані на 51,5%. Реалізація цієї програми реалізована була лише у частині придбання лікарських засобів, які імуносупресивної дії, тобто тих які необхідні уже у посттрансплантаційний період, а для самої трансплантології не зроблено ніяких кроків. Також було частково придбано вироби медичного призначення для підготовки для трансплантології хворих. Зауважимо, що лише частково були проведені закупівлі медичного обладнання та здійснено забезпечення матеріально-технічною базою деяких закладів, які мали проводити трат плантацію тощо.

Також було заплановано створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, із передбаченими дев'ятьма трансплантаційними реєстрами, але до сьогоднішнього дня вона не профінансована державою та введена в дію. На наш погляд, без єдиної системи трансплантації в Україні якісної та кількісної її реалізації не відбуватиметься, через відсутність інформування як пацієнтів так і медичного персоналу. Саме тому, вважаю за доцільне запровадити Єдиний реєстр трансплантології, у який має включати у себе наступні реєстри:

- донорів або уповноважених осіб, які надали згоду на пересадку органів особисто або, при потребі, їх родичів;
- реєстр медичних закладів, які ліцензовані на проведення трансплантології;
- реєстр трансплантології;

- реєстр договорів про проведення трансплантації;
- реєстр сумісності органів та анатомічних частин;
- реєстр осіб із пересадженими органами та анатомічними матеріалами;
- реєстр постарансплантаційних ускладнень та смертей донорів та реципієнтів тощо.

Література

1. Трансплантологія: розвиток в Україні. URL: <http://amnu.gov.ua/transplantologiya-rozvytok-v-ukrayini/> (дата звернення 01.02.2021).
2. Сучасний стан і шляхи вдосконалення трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів в Україні. URL: <http://amnu.gov.ua/suchasnyj-stan-i-shlyahy-vdoskonalennya-transplantacziyi-organiv-ta-inshyh-anatomichnyh-materialiv-v-ukrayini/> (дата звернення 01.02.2021).
3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Трансплантація» : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/894-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2021).

Регулювання відносин у сфері спорту: приватноправовий вимір

*Ткалич М.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Розвиток відносин у сфері спорту на ґрунті економічних, майнових відносин обумовлює необхідність їхнього регулювання за допомогою приватноправових механізмів. Передовсім йдеться про договір, як універсальний засіб регулювання відповідних відносин. Саме договір покладено в основу побудови сучасного спорту, як системи, що функціонує на засадах саморегулювання.

Звісно, нормативно-правове регулювання відносин у сфері спорту існує, проте переважна більшість відповідних суспільних відносин регулюється за допомогою норм “м’якого права”, заснованих на договорі.

Чим пояснюється такий особливий механізм регулювання відносин у сфері спорту? По-перше, інституційна система спорту є вертикально інтегрованою і складається з національного і наднаціонального рівнів. При цьому, моделі регулювання відповідних відносин мають бути однаковими на обох рівнях. Отже, нормативно-правове регулювання всієї сукупності зазначених відносин навряд чи можливе.

По-друге, інституційна система окремих видів спорту може також відрізнитися в залежності від виду спорту. Наприклад, інституційна система футболу, який є, без перебільшення, найпопулярнішим в світі видом спорту, включає національний, континентальний і міжнародний рівень.

Відповідно, регулятивний вплив на відносини в сфері спорту відбувається на кожному з наведених рівнів. І цей вплив не є централізованим. Зокрема, на відповідні відносини в більшій чи меншій мірі впливають профільні керівні спортивні організації (sports governing bodies), серед яких ФІФА (Міжнародна федерація футбольних асоціацій), УЄФА (Союз європейських футбольних асоціацій), національні футбольні асоціації.

Натомість, наприклад, в США функції керівних спортивних організацій виконують професійні спортивні ліги. Зокрема, саме ліги за допомогою правової конструкції договору регулюють найважливіші аспекти діяльності учасників відносин у сфері спорту, встановлюють правила видів спорту, які регламентують комерційні питання тощо.

По-третє, інституційна модель окремих видів спорту також може відрізнитися в залежності від загальної моделі спорту, введеної в певній країні. Перш за все мова йде про так звану європейську та американську моделі спорту.

Також існують керівні спортивні організації міжгалузевої спрямованості. Серед них, наприклад, Національний олімпійський комітет, який, в свою чергу, об’єднує національні

представництва. Крім того, істотне регулятивний вплив на відносини в сфері спорту на національному рівні здійснюють органи державної влади.

Варто зауважити, що в спорті існує своя система органів з вирішення спорів. Центральною організацією за рішенням спортивних суперечок є Міжнародний спортивний арбітражний суд в Лозанні. На національному рівні в багатьох країнах створені третейські органи з розгляду спортивних суперечок. Крім того, окремі категорії спорів у сфері спорту уповноважені розглядати структурні підрозділи федерацій та інших керівних органів в спорті.

При цьому, незважаючи на наявність великої кількості суб'єктів, які наділені певними функціями з регулювання відносин у сфері спорту, сама система спорту повинна зберігати свою цілісність.

Таким чином, нормотворча діяльність спортивних організацій і правотворча діяльність органів публічної влади повинна бути максимально узгодженою. Зокрема, вводячи правове регулювання відносин у сфері спорту на національному рівні, кожна держава повинна враховувати цілий ряд правових і (або) квазіправових актів, які можуть регулювати зазначені відносини на інших рівнях. У свою чергу, спортивні органи повинні пам'ятати про публічне правопорядок і не виходити за його межі.

Механізм правового регулювання відносин у сфері спорту також істотно ускладнюється у зв'язку з фактичним застосуванням елементів прецедентного права. Зазначений факт пояснюється специфікою спорту, який представляє собою цілісну інтегровану систему взаємозалежних елементів. Відповідно, фактичне застосування прецедентного права відбувається не тільки в межах країн англо-американської правової сім'ї, а й в європейських країнах, що належать до романо-германської правової сім'ї, і в світі в цілому. Яскравим підтвердженням цих процесів є створення *Lex Sportiva* (латинізований термін, який перекладається як «спортивне право»). Зазначена концепція з'явилася як осучаснена варіація *Lex mercatoria* – системи рішень судів, які існували в середньовічній Англії і головною функцією яких було вирішення спорів між купцями. *Lex mercatoria* є частиною системи прецедентного права.

У вузькому сенсі *Lex Sportiva* є системою рішень, прийнятих Спортивним арбітражним судом (Лозанна, Швейцарія). Власне, цей термін і був вперше використаний в рішенні зазначеного суду.

У широкому сенсі зазначена концепція об'єднує рішення Спортивного арбітражного суду, корпоративні норми міжнародних спортивних організацій, а також норми національного законодавства та рішення національних судів. Іншими словами, об'єднавши всі джерела регулятивного впливу на відносини в сфері спорту, розробники концепції *Lex sportiva* спробували створити окремий правопорядок для системи спорту, провідне місце в якому відводиться керівним органам в сфері спорту та Спортивному арбітражному суду.

Створення окремого спортивного правопорядку стало можливим у зв'язку з існуванням концепції автономії (автономності) спорту, яка виникла ще на перших етапах формування сучасної системи спорту. Розвиток концепції автономії спорту призвів до того, що нормативно-правове регулювання, здійснюване державними або міждержавними інститутами, фактично стало другорядним у порівнянні з регулятивною діяльністю спортивних організацій.

Отже, відносини у сучасному спорті можуть бути належним чином врегульовані тільки у випадку використання механізмів приватного права. Зокрема, відомий дослідник К. Фостер, зазначає, що спортивне право – це приватний договірний порядок [1]. Він є легітимним на підставі домовленостей різних суб'єктів у сфері спорту про добровільне підпорядкування спортивним федераціям, які і є творцями відповідного регуляторного режиму. Додатковий аргумент на користь формування окремого приватного договірного порядку – правила розгляду спорів, закріплені в різних документах спортивних організацій. Йдеться перш за все про обов'язок всіх учасників спортивних відносин звертатися за захистом своїх прав не в національні суди або інші державні органи, а в приватні організації з розгляду спортивних

суперечок. Це продукт регулятивної діяльності спортивних органів. Регулятивний вплив на гравців, спортивних функціонерів та інших суб'єктів у сфері спорту створюється ієрархічною пірамідою, де міжнародні спортивні федерації видають норми, обов'язкові для національних асоціацій, які, в свою чергу, зобов'язують підкорятися цим нормам спортсменів і інших суб'єктів, які здійснюють свою діяльність під юрисдикцією асоціації. Таким чином, створюється добровільний (принаймні за формою) регулятивний режим, що складається з набору обов'язкових правил, прийнятих спортивними організаціями.

Література

1. Foster, K. Global Sports Law Revisited. *Entertainment and Sports Law Journal*. 2019. № 17 (4). P. 1–14.

Ефективність медіації у публічно-правових спорах

*Токарєва К.С., к.ю.н., доцентка
Національний авіаційний університет*

Комплексний та системний розвиток медіації, який охоплюватиме усі сторони функціонування сфери публічного управління, є необхідним на різноманітних рівнях. Історична база зарубіжного та вітчизняного досвіду регулювання суспільних відносин дає можливість розглядати медіацію як новий напрям забезпечення стійкості соціальних систем, а використання її механізмів свідчить про високу інституційну розвиненість суспільства.

Передусім, слід вказати, що в Україні вже реалізуються певні заходи щодо ефективного розвитку медіації у публічно-правових спорах. Суб'єктами здійснення таких заходів виступають переважно держава та ініціативні групи медіаторів, які постійно співпрацюють з іноземними організаціями медіаторів та використовують зарубіжний досвід для впровадження цього інституту до вітчизняної правової системи. До них можемо віднести: формування самоврядування медіаторів, увагу держави до міжнародних договорів щодо медіації, законодавчу активність щодо створення закону про медіацію, впровадження інституту врегулювання спору за участю судді, організацію пілотних проектів використання медіації в адміністративних судах, створення та реалізацію навчальних програм з медіації на базі закладів вищої освіти та громадських організацій і об'єднань медіаторів.

З огляду на призначення та соціально-правову природу медіації, на нашу думку, засоби щодо забезпечення ефективності застосування медіації варто поділяти на два види:

– засоби, які впливають на ефективність конкретної процедури медіації між сторонами конкретного спору;

– засоби, які впливають на ефективність медіації як соціально-правового інституту.

Щодо засобів впливу на ефективність застосування медіації як конкретної процедури, то вони реалізуються безпосередньо учасниками медіації – сторонами спору та медіатором. У теорії відсутні єдині уявлення про чинники, які визначають ефективність процедури медіації при вирішенні конкретного спору. Зокрема, Н. В. Боженко вважає, що успішною медіація може бути лише у випадку участі в ній свідомих та добросовісних учасників врегулювання спору, психологічно готових до компромісу [1, с. 10].

Ефективність медіації залежить не лише від здібностей та компетентності медіатора, а й від рівня правової культури сторін спору: усвідомлення ними переваг мирного пошуку варіантів виходу із конфліктної ситуації, наявність у них бажання зберегти нормальні відносини, враховуючи усі репутаційні ризики, комунікативної компетентності учасників спору тощо.

Виходячи із чинників, які впливають на ефективність конкретної процедури медіації, засобами щодо забезпечення ефективності медіації при вирішенні публічно-правових спорів, які можуть реалізовувати безпосередньо учасники процедури, є:

– постійне підвищення медіатором рівня своєї компетентності, зокрема, удосконалення знань у сфері публічно-правових відносин та управлінні конфліктами,

використання новітніх методик та технік організації процесу медіації, дотримання принципу індивідуального підходу до вирішення конкретного публічно-правового спору;

– дотримання медіатором основних принципів медіації та етичних вимог до його професійної діяльності – незалежності, неупередженості, нейтральності, конфіденційності тощо;

– дотримання сторонами принципу добросовісності, який включає ширіть їхніх намірів та готовності до мирного вирішення спору;

– підвищення правової культури усіх учасників спору, а саме розвиток власних комунікативних навичок задля побудови конструктивного діалогу.

Певні труднощі, які виникають у зв'язку із особливим суб'єктним складом таких спорів, зумовлюють потребу у розширенні повноважень суб'єктів владних повноважень як ще одного засобу щодо забезпечення ефективності функціонування інституту медіації. Крім цього, на думку І. Г. Ясиновського, для забезпечення успішного розвитку інституту медіації в Україні варто використати комплексний підхід щодо формування моделі медіації, який буде ґрунтуватиметься на поєднанні приватної і судової моделей медіації [2, с. 16]. О. Д. Сидельніков зазначає, що ефективність застосування медіації може бути забезпечена за встановлення обов'язковості звернення сторін процесу до медіації на стадії підготовчого провадження та декларування пріоритету державної політики на врегулювання публічно-правових спорів [3, с. 170]. Л. П. Богуцька пов'язує ефективність медіації із впровадженням присудової моделі її здійснення [4, с. 55].

Висока ефективність медіації для врегулювання усіх категорій спорів є головною причиною її популярності та активного поширення у суспільстві. Водночас, в силу відсутності правового регулювання медіації в Україні, такий новий альтернативний спосіб розв'язання конфліктів не повністю реалізує свій потенціал. Узагальнюючи різні підходи науковців щодо ефективності медіації при вирішенні публічно-правових спорів, можна виокремити наступні засоби щодо забезпечення її ефективності як соціально-правового інституту:

– створення адміністративно-правового регулювання медіації;

– встановлення вимог та єдиного стандарту щодо компетентності медіатора;

– забезпечення державного контролю за якістю надання послуг медіації та виконанням угоди за результатами медіації;

– нормативне закріплення процесуальних гарантій належної адміністративної процедури застосування медіації при вирішенні публічно-правових спорів.

Література

1. Елисеєв Д.Б. Роль медиации в разрешении правовых конфликтов: теоретико-правовой анализ: автореферат дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Москва, 2012. 30 с.

2. Ясиновський І. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : автореф. дис ... канд. юрид. наук. 12.00.01. Київ, 2016. 22 с.

3. Сидельніков О. Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 201 с.

4. Богуцька Л. П. Застосування медіації як альтернативного способу вирішення публічно-правових спорів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 9 (179). С. 52-56.

Рекомендації міжнародних організацій щодо забезпечення прав і свобод людини при введенні державами заходів боротьби з пандемією COVID-19

*Удовика Л.Г., д.ю.н., професорка
Запорізький національний університет*

Незаперечним є той факт, що поширення пандемії COVID-19 у світі стало одним із найскладніших і складно прогнозованих викликів сучасності. Спалах хвороби, яку Всесвітня організація охорони здоров'я охарактеризувала як пандемію, створив надзвичайну ситуацію

у масштабах усього світу, рівних якої не існувало за останнє сторіччя. За таких умов міжнародні організації та національні уряди зіткнулися із низкою комплексних проблем і завдань, вирішення яких вимагає значних фінансових, правових, організаційних ресурсів. Ситуація з пандемією загострює проблеми державного управління у всіх галузях і спонукає до максимальної злагодженої та ефективної діяльності, обґрунтованих і злагоджених дій з боку національних держав, наддержавних інститутів і органів.

Міжнародні організації підтримують введення обмежувальних заходів, адже без них не вдасться знизити рівень захворюваності на COVID-19. Надаються рекомендації, як зменшити травматичний вплив на права та свободи людини і забезпечити інтереси населення при введенні таких обмежень. Організація Об'єднаних Націй наголошує на таких заходах: забезпечення максимальної доступності медичного обслуговування для кожного; запровадження надзвичайних заходів, включаючи надзвичайний стан, мають бути законними, необхідними та недискримінаційними, з визначеною конкретною спрямованістю і тривалістю, застосовуватися у найменш нав'язливий для населення спосіб; збереження робочих місць, заробітної платні та житла за допомогою цільових економічних програм; надання оплачуваних лікарняних та допомоги з безробіття; підтримка роботодавців та підприємництва; запровадження протидії корупційним ризикам та забезпечення вільного поширення інформації; боротьба з дискримінацією; протидія домашньому насиллю [1]. Пропонується вжити заходів до забезпечення універсалізації охорони здоров'я, співпрацювати у розробці вакцини та процедур лікування, пришвидшити торгівлю та передачу необхідних медичних витратних матеріалів та обладнання, включаючи засоби індивідуального захисту для медичних працівників, які першочергово стикаються з інфекцією.

Всесвітня організація охорони здоров'я також видає рекомендаційні документи, пов'язані з дотриманням прав людини. Зокрема, звертається увага на: протидію стигматизуючої та дискримінаційної поведінки та практики; підтримку гендерної рівності та попередження насильства щодо жінок; підтримку вразливих верств населення (таких як люди з обмеженими можливостями, бездомні, біженці, мігранти та ув'язнені); суворе дотримання прав людини відповідно до міжнародних стандартів під час запровадження карантину чи обмежувальних заходів; вирішення проблеми нестачі матеріалів та обладнання для лікування пацієнтів; забезпечення міжнародної допомоги та співпраці. Наголошується, що ВООЗ відіграє вирішальну роль у підтримці держав-членів у вирішенні викликів сьогодення та розробці комплексного підходу до COVID-19 [2]. Прийняття прав людини як невід'ємної частини якісної системи охорони здоров'я не лише забезпечить етичність обмежень для населення, але і створить основу реакції на можливі кризи охорони здоров'я в майбутньому.

Рада Європи також має рекомендації, представлені у вигляді інструментарію «Дотримання демократії, верховенства права та прав людини під час санітарної кризи, спричиненої COVID-19»[3]. Зазначається, що відступлення від положень Європейської конвенції з прав людини буде розглянуте Європейським судом з прав людини. Робиться акцент на таких положеннях, як забезпечення права на життя (доступність медичних процедур та ліків, особливо для пацієнтів ризикових категорій, як то особи похилого віку, інваліди); право на свободу та безпеку (суворі санкції за порушення протиепідемічних заходів мають бути накладені лише відповідно до регламентованих процедур, необхідне дотримання балансу між примусом та запобіганням); розробка ефективної протидії злочинності і захист жертв злочину (в умовах пандемії такі правопорушення, як домашнє насилля, торгівля людьми, шахрайство набувають посиленої актуальності); конфіденційність та захист даних (через широке використання електронних ресурсів). Зазначено, що всі установи Ради Європи мобілізуються і докладуть усіх можливих зусиль для використання інструментів та ресурсів для обміну інформацією, передовими практиками та досвідом, отриманими від усіх зацікавлених сторін, включаючи органи влади, громадянське суспільство та громадян, щоб знайти спільні відповіді на виклики, спричинені пандемією. РЄ

буде докладати всіх зусиль для надання допомоги своїм державам-членам під час поточної кризи та для подолання її наслідків. Слід зауважити, що в умовах поширення пандемії та запровадження карантинних заходів, попри відмінності у системах охорони здоров'я країн, запроваджені урядами заходи, різні економічні ресурси, схожими є проблеми, що виникають у сфері прав людини та їх забезпеченні, адже «порушення, які ми зараз спостерігаємо, у тому числі й дискримінаційна політика й тривожні дискусії з приводу медичного нормування й «відбраковки» чи принесення в жертву людей похилого віку заради економіки суперечать основам прав людини, які визнають рівність і гідність усіх людей»[4].

Вчені різних країн, експерти, політики й посадовці звертають особливу увагу на проблеми в сфері безпеки окремих категорій громадян (осіб, які вимушено контактують з великою кількістю людей [5], дітей, жінок, людей похилого віку, засуджених, біженців, мігрантів), психічного здоров'я населення, правосуддя, протидії корупції у сфері охорони здоров'я. До уваги необхідно взяти застереження професора Колумбійського університету й лауреата Нобелівської премії з економіки Джозефа Стігліца, який звертає увагу на те, що «COVID-19 – вірус нерівних можливостей: він вражає людей зі слабким здоров'ям і тих, хто щоденно змушений контактувати з великою кількістю людей. А це означає, що його жертвами набагато частіше стає бідне населення – як у бідних країнах, так і в таких розвинених економіках, як США, де доступ до медичної допомоги гарантований не кожному» [6, с. 19]. Саме тому, забезпечення прав людини вимагає від урядів країн своєчасної розробки й реалізації національних стратегій протидії поширенню пандемії які б ураховували нерівні можливості їх громадян.

Узагальнюючи й систематизуючи положення викладені в програмних документах ООН, РЄ, ВООЗ можна виділити такі напрями, засоби й рекомендації щодо забезпечення прав людини під час протидії поширенню пандемії COVID-19: свобода вираження поглядів та доступ до інформації (держава повинна надавати своїм громадянам доступ до статистичної інформації про стан захворюваності і водночас спростовувати недостовірну інформацію про способи лікування та профілактики); забезпечення максимального доступу до ресурсів охорони здоров'я (особливо для ризикових категорій – літніх людей та людей з обмеженими можливостями, малозабезпечених); гарантування відповідності обмежувальних заходів невід'ємним правам людини (обмеження з причин суспільної охорони здоров'я або надзвичайного стану в країні повинні відповідати нормативно-правовим актам, бути необхідними і пропорційними, санкції повинні мати визначену процедуру оскарження); створення якомога більш безпечних умов праці для медичних працівників і забезпечення їх необхідними засобами для ефективного виконання обов'язків; забезпечення економічної підтримки (дотації та пільги) для осіб, що зазнають збитків через обмежувальні заходи (як юридичні особи та підприємців, так і фізичні особи – мігрантів, малозабезпечених, безробітних); боротьба з дискримінацією та насиллям за ознакою раси, віку, статі (шляхом проведення підтримуючих заходів, просвітницькою роботи); забезпечення доступу до освіти (введення дистанційних технологій); забезпечення міжнародної співпраці та ефективної роботи наддержавних інституцій як з метою поширення медичної інформації, розробки вакцинації та нових методик лікування, так і для забезпечення економічної і організаційної підтримки заходів боротьби з наслідками пандемії.

Отже, узагальнення рекомендацій міжнародних організацій (ООН, РЄ, ВООЗ) щодо забезпечення прав і свобод людини при введенні державами заходів боротьби з пандемією COVID-19 дає підстави зробити наступні висновки: відступ від положень Європейської конвенції з прав людини в умовах запровадження заходів боротьби з пандемією є спільною проблемою для європейських країн та потребує окремої уваги з боку ЄСПЛ; запровадження надзвичайних заходів має бути законними, необхідними, недискримінаційними, з визначеною конкретною спрямованістю і тривалістю; забезпечення дотримання прав і свобод людини при введенні державами заходів боротьби з пандемією вимагає виважених, обґрунтованих, своєчасних і ефективних правових, організаційних (регламентуючих, господарських, контролюючих) форм і методів діяльності держав.

Література

1. United Nations Report. Covid-19 and human rights: we are all in this together. Available at: <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/node/5805>
2. Addressing Human Rights as Key to the COVID-19 Response. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/addressing-human-rights-as-key-to-the-covid-19-response>.
3. Council of Europe. Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis. Available at: <https://www.coe.int/en/web/congress/covid-19-toolkits>.
4. M. Fernandez and D. Montgomery, "Texas tries to balance local control with the threat of the pandemic," New York Times (March 24, 2020). Available at <https://www.nytimes.com/2020/03/24/us/coronavirus-texas-patrick-abbott.html?0p19G=0038>.
5. Tetiana L. Syroid, Lina O. Fomina, Oleksandr A. Havrylenko. ENSURING THE RIGHT TO HEALTH OF STAFF OF THE UNITED NATIONS. Wiadomości Lekarskie, VOLUME LXXIII, ISSUE 9 PART II, SEPTEMBER 2020. Available at: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202009228.pdf>.
6. Стиглиц Дж. Преодоление великого разрыва. *Финансы и развитие*. 2020. № 4. С. 17-19. Available at: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz.pdf>.

Принцип правової визначеності та його реалізація у сфері регуляторної політики

Хлібороб Н.С., к.ю.н., асистентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

У світлі прагнення демократичних суспільств до утвердження прав людини та верховенства права, необхідно констатувати, що принципам права відводиться особлива роль. Вони відображають цінності правової системи та держави її інституцій в цілому; служать для правотворців орієнтиром, зеленим коридором, у якому має відбуватися правове регулювання суспільних відносин. Для правозастосувачів, принципи права мають ще більше значення. Адже, служать для них гарантією передбачуваності правотворення, а зрештою фундаментом стабільності всієї правової системи.

Крайніми роками все частіше можемо спостерігати «штамбування» все нових і нових правових норм часом з швидкістю світла, які не тільки не враховують попереднього нормативно-правового регулювання, а часто є відображенням певних політичних інтересів. Тож, в таких умовах принципи права стають сторожами прав, свобод, людини і громадянина, гарантією верховенства права, відображенням стабільності та передбачуваності правової політики.

В теорії права підкреслюють, що принципи права наділені універсальністю, імперативністю. Тобто, вони повинні враховуватись у будь-якій правовій ситуації. Імперативність свідчить не лише про їхню обов'язковість, а й про те, що правові норми, які не вважаються принципами, повинні з них впливати та їм відповідати. Нарешті, загальна значимість принципів права полягає в тому, що вони спрямовують весь механізм правового регулювання суспільних відносин.

Ці теоретичні положення є абсолютно справедливими по відношенню до принципу правової визначеності, який є елементом принципу верховенства права.

Українська правова практика не так часто, якби хотілося, звертається до тлумачення принципу правової визначеності, часто применшуючи його значення та не надаючи йому такої ваги, як це традиційно усталено для країн із розвинутими формами демократії. У Доповіді Венеціанської комісії від 04 квітня 2011 року "Верховенство права" підкреслено, що принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Він є істотно важливим також і для плідності бізнесової діяльності, з тим щоб генерувати розвиток та економічний поступ. Аби досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону (the law) легко доступним. Вона також зобов'язана

дотримуватись законів (the laws), які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед — до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його наслідків[1].

В українському законодавстві відповідним за змістом є принцип передбачуваності, який закріплений у ст.4 Закону України № 1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», та визначений як послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності. Також правові положення, напрацьовані європейською правовою спільнотою були відображені у формулюванні принципу стабільності податкового законодавства, який отримав своє закріплення в межах підпункту 4.19 пункту 4.1 статті ПК України, та поширює свою дію, а тому числі, й на нормотворчі процедури, визначають порядок встановлення (внесення змін) місцевих податків та зборів.

Окреслені принципи національного законодавства мають фундаментальну роль для реалізації правотворчої політики, зокрема у сфері господарської діяльності.

Однак, у правотворчій практиці, дотриманням принципу правової визначеності було неодноразово знехтувано. Так, 7 грудня 2017 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України №2245-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році». Пунктом 3 розділу I «Прикінцеві та перехідні положення» означеного Закону 2245-VIII було встановлено, що у 2018 році до рішень про встановлення місцевих податків і зборів, прийнятих органами місцевого самоврядування, у тому числі радами об'єднаних територіальних громад що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій після 15 липня 2017 року та у 2018 році не застосовуються вимоги підпункту 4.1.9 пункту 41 та пункту 45 статті 4 (щодо стабільності податків та зборів, їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного періоду), підпункту 12.34 пункту 123, підпункту 12.4.3 пункту 124 та пункту 125 статті 12 (щодо оприлюднення рішень про встановлення місцевих податків та зборів до початку бюджетного року) Податкового кодексу України та Закону України «Про засади державно регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Фактично, цими положеннями було обмежено дію принципу передбачуваності регуляторної політики, та зупинено дію вимоги щодо особливої процедури підготовки актів місцевого самоврядування новостворених територіальних громад та їх оприлюднення на підставі Закону України «Про засади державно регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у 2018 р.. Застосування цієї редакції закону призвело до колізій та численних порушень прав суб'єктів господарювання, предметом яких стали регуляторні акти органів місцевого самоврядування, ухвалені з порушенням регуляторної процедури.

Тож, у правозастосувачів неодноразово виникало питання, чи може норма права обмежувати дію принципів права. Очевидно, що за загальними правилом такі випадки мають бути винятковими, зумовленими необхідністю забезпечення чи захисту прав людини або гарантування та захисту публічного інтересу. Так, Європейський Суд з прав людини знову і знову наголошує на тому, що втручання, особливо коли воно має розглядатися в контексті частини другої статті 1 Протоколу № 1, має забезпечити «справедливу рівновагу» між вимогами загальних інтересів і вимогами захисту основних прав людини[2].

Варто відзначити, що метою регуляторної політики є створення правових умов та процедур, за яких усіх зацікавлених суб'єктів почують, а сам процес буде прозорим і відбуватиметься з участю громадськості[3, с. 95]. Регуляторна процедура є ускладненою та передбачає декілька стадій, дотримання яких є обов'язковим. Зокрема, підготовка аналізу регуляторного впливу, оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій, прийняття регуляторних актів, їх офіційне оприлюднення та набрання чинності.

Ці стадії є обґрунтованими, та мають особливу мету – підготувати суб'єктів господарювання до змін, до нових юридичних умов їх господарської діяльності. Це особливо актуально, коли мова йде про матеріальні аспекти діяльності тощо. Суб'єктам господарювання необхідно фінансово підготуватися і корегувати свої планово-фінансові показники, зважити всі ризики.

Тут варто наголосити також на положеннях, які висловлені у Доповіді Венеціанської комісії від 04 квітня 2011 року «Держава також зобов'язана дотримуватись законів (the laws), які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю» [1].

Зрештою, зупинення дії тих чи інших «незручних» норм права на певний період часу суперечить принципу правової визначеності, реалізація якого не можлива без застосування послідовної правозастосовної практики.

Європейський Суд з прав людини чітко рік за роком наголошує на необхідності дотримання принципу правової визначеності. Так, у Справі "Стіл та інші проти Сполученого Королівства" [4]. ЄСПЛ підкреслює, щоб усе право – писане чи неписане – було достатньо чітким, щоб дозволити громадянинові, у разі потреби – з належною консультацією, передбачати певною мірою за певних обставин наслідки, які може спричинити така дія.

Зупиняючи дію Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» щодо актів органів місцевого самоврядування, зокрема новоутворених територіальних громад протягом 2018 року, законодавець створив правову колізію, яка спричинила порушення прав суб'єктів господарювання, та як наслідок численні позови до суду.

Ефективність реалізації регуляторної політики залежить від низки чинників. Чільне місце тут належить принципу правової визначеності, який гарантує можливість для суб'єкта господарювання планувати свою діяльність. Тож обмеження дії цього принципу не може бути прийнятною практикою. Будь-яке обмеження дії цього принципу може відбуватися у виняткових випадках та має бути зумовлене необхідністю забезпечення прав людини або захисту публічного інтересу.

Література

1. Доповідь Венеціанської комісії від 04 квітня 2011 року "Верховенство права". URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
2. Рішення у справі «"Імобільяре Саффі" проти Італії» (Immobiliare Saffi v. Italy) [GC] від 28 липня 1999 р., заява № 22774/93, п. 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075
3. Хлібороб Н., Школик А. Публічне адміністрування у сфері господарювання: навч. посібник [для студентів юридичних факультетів]. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 95 с.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини у Справі "Стіл та інші проти Сполученого Королівства" (Case of Steel and others v. the United Kingdom) від 23.09.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_106#Text

Адміністративно-процедурне право у системі адміністративного права

*Шарая А.А., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

У науці адміністративного права поки що немає єдності поглядів щодо поняття, змісту, значення і місця адміністративно-процедурного права. Слід визнати, що має місце алогічна ситуація, яка пов'язана із тим, що існування адміністративно-процедурного права визнане і обговорюється науковою спільнотою вже протягом певного часу, проте належного теоретичного обґрунтування, яке б підтримувала більшість представників адміністративно-правової науки, до сьогоднішнього дня так і не здобуло. Тому варто визначитись із його місцем у системі адміністративного права і з'ясувати його приналежність до інститутів адміністративного права, підгалузей адміністративного права чи взагалі окремої галузі права.

Тим більше, що одним із питань сучасної адміністративно-правової науки, яке знаходиться у полі зору запеклої дискусії сучасних вчених-адміністративістів, є саме система адміністративного права (наприклад, роботи Р.С. Мельника, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова та ін.). І.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловйова, досліджуючи адміністративну процедуру саме як інститут адміністративного права, стверджують, що інституту права притаманні загальні риси, як-то: «видова однорідність (хоча це спірно) соціального змісту; відносна нормативна самостійність; стійкість і автономність функціонування (але на іншому рівні, ніж галузь права; інститут є її підсистемою); відособленість від інших інститутів права; специфічність засобів правового регулювання; наявність у своєму змісті загальних положень та єдиних принципів; формування загальних понять у власних межах» [1, с. 141]. Хоча й можна погодитись із тим, що адміністративна процедура є інститутом адміністративного права, проте адміністративно-процедурне право є ширшим за змістом, його предмет відрізняється видовим змістом і має і інші специфічні характеристики, у зв'язку із чим віднесення його до інститутів адміністративного права є недоцільним. О.І. Миколенко, досліджуючи місце адміністративного процедурного права в системі адміністративного права, справедливо стверджує, що «сьогодні існує три суттєві перепони, які не дають стверджувати, що адміністративне процедурне право є галуззю права України:

1) відсутні загально визнані наукові підстави щодо появи нових галузей права, керуючись якими можна було б обґрунтувати можливість чи неможливість існування самостійної галузі права, – адміністративне процедурне право;

2) матеріальні адміністративні норми та адміністративно-процедурні норми тісно взаємопов'язані між собою, тому їх поділ буде іноді проблематичним та штучним;

3) відсутнє достатнє наукове обґрунтування. В юридичній літературі представлені лише розрізнені та суперечливі думки стосовно поняття «адміністративна процедура», її співвідношення з поняттям «адміністративний процес» та системи адміністративного процедурного права (Т.О. Гуржій, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, С.В. Петков та ін.) [2, с. 13], і з цим варто погодитись. За дослідженням В.К. Колпакова, предмет адміністративного права складають відносини, «які виникають у результаті владної виконавчо-розпорядчої діяльності публічної адміністрації щодо виконання адміністративних зобов'язань. Він є складним поліструктурним утворенням, до якого на «другому етапі становлення», зокрема відносяться: відносини державного управління та інші управлінські відносини, що об'єднані ним під назвою «відносини публічного управління»; відносини відповідальності за порушення встановлених правил – відносини адміністративної відповідальності; відносини, які виникають за ініціативою об'єктів публічного управління, при їх зверненні до публічної адміністрації – «сервісні відносини». Так, складовою предмета адміністративного права є відносини: 1) публічного управління; 2) адміністративних послуг; 3) відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; 4) відповідальності об'єктів публічного управління (індивідуальних і колективних) за порушення встановлених публічною адміністрацією порядку і правил [3]. Отже, відносини, які регулюються адміністративно-процедурним правом, повністю охоплюються предметом адміністративного права, тому виокремлювати їх в окрему галузь права не є доцільним.

Однак, К.В. Чокомудяк, в свою чергу, зазначає, що «адміністративно-процедурне право може претендувати на самостійність предмету свого регулювання. Норми адміністративно-процедурного права спрямовуються на регулювання поведінки та діяльності, під час якої суб'єкти публічного управління приймають обов'язкові рішення стосовно фізичних та юридичних осіб. Поряд з цією формою діяльності (мова йде про видання індивідуального акту управління), норми адміністративно-процедурного права регулюють також і порядок відпрацювання та прийняття нормативних актів управління, процедури укладання адміністративних договорів, здійснення інших юридично значимих дій, що також має бути віднесено до предмету адміністративно-процедурного права» [4, с. 99]. З огляду на це, можна запропонувати розглядати в якості предмета адміністративно-процедурного права суспільні відносини, які складаються: «1) між суб'єктами публічного

управління та приватними особами (фізичні та юридичні особи) щодо прийняття обов'язкових рішень; 2) прийняття нормативних актів управління; 3) прийняття індивідуальних актів суб'єктами публічного управління; 4) процедури укладання адміністративних договорів; 5) здійснення інших юридично значимих дій суб'єктами публічного управління» [5, с. 163]. Формулювання такого розширеного, відносно самостійного предмету адміністративно-процедурного права не дає підстав для віднесення його до інститутів адміністративного права, адже, інститут адміністративного права – це «відносно самостійна, однорідна за змістом, стала система правових норм, яка за допомогою методів адміністративного права всесторонньо регламентує певний різновид суспільних відносин або спільну сторону (сторони) однорідних суспільних відносин, які виникають у сфері реалізації державної виконавчої влади» [5, с. 163]. Таким чином, можна стверджувати, що інститут адміністративної процедури (як складова системи адміністративного права), який формувався в ХХ столітті, наразі, з суттєвим урахуванням розширення предмету правового регулювання за рахунок появи нових суспільних відносин, які регулюються сукупністю правових норм, трансформувався вже в підгалузь адміністративного права. Це є виправданим з огляду на наявність певних ознак саме підгалузі, пов'язаних із розширенням сфери регулюючого впливу й ускладненням предмету такого регулювання. Це виглядає логічним у контексті виокремлення (як домінуючої позиції у галузевій правовій науці) й «нових» підгалузей адміністративного права, які «переросли» межі інститутів – службового, адміністративно-деліктного тощо.

До того ж, слід визначити ознаки методу адміністративно-процедурного права, який також зумовлює підстави для з'ясування його місця в системі адміністративного права. За дослідженням О.І. Миколенка, «метод адміністративного процедурного права – це органічно поєднана сукупність прийомів, способів та засобів, які закріплені законодавством та використовуються для регулювання відносин, що входять до предмета адміністративного процедурного права. При характеристиці методу адміністративного процедурного права можна виділити: 1) є імперативно-диспозитивним, адже адміністративне процедурне право поєднує в собі регулювання, що ґрунтується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин, та децентралізоване регулювання, що ґрунтується на координації мети і інтересів сторін; 2) адміністративно-процедурне право використовує всі способи правового регулювання, які притаманні загальному методу правового регулювання (приписи, заборони та дозволи), хоча частка заборон є недостатньою для ефективного правового регулювання; 3) поєднує в собі два типи правового регулювання – спеціально-дозвільний та дозвільно-зобов'язуючий [2, с. 25]. К.В. Чокомудяк зазначає, що «для адміністративно-процедурного права характерним є те, що більша частина його норм, що регулює виникнення, зміну та припинення адміністративно-процедурних відносин, має імперативний характер. Це обумовлено тим, що зазначені відносини є владовідносинами, тобто вони побудовані на засадах «влада-підпорядкування». Норми у вигляді розпоряджень втілюють державну волю, спонукають та примушують учасників відносин до певного виду дій або видам правомірної поведінки. Однак, будь-які дії, які оформлені у вигляді розпорядження, суб'єкти управління повинні здійснювати на підставі закону або відповідного підзаконного нормативного акту, діяти при цьому у межах своєї компетенції та з дотриманням встановлених процедур. Регулювання адміністративно-процедурних відносин може здійснюватися також за допомогою встановлення заборон, а у деяких випадках і через дозволи» [4, с. 99]. Сучасне регулювання адміністративно-процедурних відносин здійснюється за рахунок поєднання як суто імперативних (контрольні, наглядові процедури), так і диспозитивних (адміністративні послуги як різновид адміністративних процедур) способів, прийомів, дій. Не можна вже вести мову про «домінування» імперативної складової, а саме про «взаємодоповнення» (наприклад, акредитація, яка передбачає як «суворі» імперативні моделі поведінки, так і прояв ініціативи, компромісу, рекомендацій). Органічним є взаємодоповнення дозволів, заборон, рекомендацій, пропозицій, обмежень у всьому розмаїтті адміністративно-процедурних відносин, як і у форматі окремого адміністративно-процедурного відношення

(адміністративна послуга передбачає домінування диспозитивного методу при доповненні імперативним. Так, зареєструвати шлюб можна у будь-якому центрі з надання адміністративних послуг, протягом різноваріативного формату строку, із широкими можливостями побажань приватної особи, при дотриманні вимог щодо переліку документів, їх чинності та відсутності перепон для цього). Таким чином, слід погодитись із позиціями вчених-адміністративістів, що для методу адміністративно-процедурного права притаманним є поєднання методів заборон і дозволів, який характерний для адміністративного права в цілому, тому самостійним його вважати не можна. На ці ознаки методу сучасного адміністративного права звертає увагу й В.В. Юровська, поглиблено досліджуючи його феномен [6]. Саме всі ознаки сучасного методу адміністративного права у повному обсязі притаманні і методу адміністративно-процедурного права, без ознак унікальності, що є характерним для окремої галузі.

Окрім того, варто звернути увагу і на джерела адміністративно-процедурного права, адже адміністративно-процедурні норми закріплені у низці нормативно-правових актів різного рівня: це і кодекси (КпАП України [7], Митний кодекс України [8], Податковий кодекс України [9] тощо), і закони (Закон України від 17.03.2011 р. «Про центральні органи виконавчої влади» [10], Закон України від 06.09.2012 р. «Про адміністративні послуги» [11], Закон України від 05.04.2007 р. «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Закон України від 13.01.2011 р. «Про доступ до публічної інформації» [12] та ін.), і підзаконні нормативно-правові акти. Таким чином, слід відмітити відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би закріплював особливості правового регулювання адміністративних процедур в цілому та окремі процедурні питання (суб'єкти, строки, етапи, підсумкове оформлення), а також «розпорошеність» адміністративно-процедурних норм у нормативно-правових актах різного рівня, що відображає специфіку джерел адміністративно-процедурного права. У цьому контексті важливо не плутати адміністративно-процедурне право і адміністративно-процедурне законодавство як складові двох різних систем – системи права і системи законодавства. Якщо щодо існування адміністративно-процедурного права як елементу системи права (галузі чи підгалузі) точаться дискусії у правовій науці, стосовно ж адміністративно-процедурного законодавства таких «гострих» питань немає, бо беззаперечним є існування значної за обсягом кількості та різної за формою прояву актів, які містять адміністративно-процедурні приписи. Відсутність єдиного акту, який систематизує все приписи, беззаперечно викликає певний подив з огляду на сферу регулюючого впливу, проте це зовсім не впливає на питання наявності адміністративно-процедурного законодавства. Тим більше, пам'ятаємо про тривалі спроби розробити і прийняти єдиний адміністративно-процедурний акт, що свідчить про назрілу потребу це зробити. Отже, структура системи законодавства є дещо відмінною від структури системи права і для неї, окрім горизонтальної (галузевої) структури, яка є характерною для системи права, характерними є й інші варіанти – ієрархічна, функціональна структура (є різні нормативно-правові акти, різною є їх юридична сила). Саме тому в наявності досить поширений варіант співвідношення адміністративно-процедурного права та адміністративно-процедурного законодавства як-то: самостійної галузі права поки що немає, однак галузь законодавства є, хоча і без кодифікованого акту. Не варто зосереджуватись на тому, що для галузі права є характерною наявність саме кодексу, який об'єднує зовнішню форму відповідної сукупності норм права (галузь права або ж підгалузь права і галузь або підгалузь законодавства). Дійсно, кодексу немає, який би об'єднував адміністративно-процедурні норми, однак є Проект Закону України «Про адміністративну процедуру» і навіть вже і Науково-практичний коментар до нього. Відповідний документ можна буде у разі його прийняття розглядати не як кодекс, а як вид консолідаційного акту, тобто як результат консолідації як «проміжного» виду систематизації у напрямку обґрунтування доцільності проведення кодифікаційних робіт. Саме у цьому аспекті і можна розглядати адміністративно-процедурне право як елемент системи права, який «переріс» межі інституту права, проте ще не здобув всіх обов'язкових ознак галузі, тобто є підгалуззю. Більше того, у

правовій науці все частіше серед ознак галузі виокремлюють, окрім предмета, методу, законодавства, ще й принципи та інтереси учасників правовідносин. Акумулюючи ж все вже зазначене, цілком можна стверджувати про наявність ознак у сукупності норм права, які регулюють адміністративно-процедурні відносини, які не є характерними для самостійної галузі і вже не є характерними для правового інституту. Отже, наявність своєрідного предмета правового регулювання із характерною видовою ознакою, використання методу адміністративного права для регулювання відповідних суспільних відносин та існування специфічної джерельної бази дає підстави стверджувати, що адміністративно-процедурне право є саме підгалуззю адміністративного права.

Література

1. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловійова О. М. Адміністративна процедура як інститут адміністративного права. Питання адміністративного права. Кн.2 / відп. за вип. Н.Б. Писаренко. Харків : ООО «Оберіг», 2018. С.140-150.
2. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України : автореф. дис ... д-ра юрид. наук. 12.00.07 : Запоріжжя, 2011. 40 с.
3. Колпаков В. К. Предмет адміністративного права : сучасний вимір. *Юридична наука*. 2008. № 3. С. 33-38.
4. Чокомудяк К.В. Поняття та задачі адміністративно-процедурного права. *the Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 17. С. 95-101.
5. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. 520 с.
6. Юровська В. В. Методи адміністративного права : питання теорії та практики : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 344 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n438>.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
11. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

Проблеми законодавчого регулювання застосування адміністративних санкцій до неповнолітніх

Шестак Л.В., к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Необхідною умовою існування правового суспільства та повноцінного життя в ньому є забезпечення з боку держави належного громадського порядку і громадської безпеки, тобто чітке і точне дотримання правил поведінки, встановлених для його членів і обов'язкових для них. Для виконання даного завдання держава не обмежується встановленням тільки обов'язків, а передбачає і систему юридичних гарантій, які мають забезпечувати їй здійснення. Серед них особлива роль належить заходам адміністративного примусу, проте їх застосування не завжди дає належний результат, в силу чого велика кількість адміністративних правопорушень вчиняється неповнолітніми суб'єктами, багато з яких є латентними та залишаються поза увагою правоохоронців.

У зв'язку зі зростанням кількості правопорушень, які вчиняються неповнолітніми, проблематика підстав, умов та особливостей притягнення їх до адміністративної відповідальності традиційно є предметом наукових досліджень ряду вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: О.В. Горбач, Т.О. Коломоєць, Є.Ю. Колосовського, А.Т. Комзюка, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, С.Г. Поволоцької, В.О. Продаєвич, О.В. Ткалі, О.Л. Чернецького та інших. Проте у роботах дослідників практично не піднімаються проблеми законодавчого регулювання застосування адміністративних санкцій до неповнолітніх, які й стали предметом нашого дослідження.

Варто відзначити, що на сьогодні адміністративне законодавство передбачає досить обмежену кількість правопорушень, за вчинення яких до неповнолітніх можуть бути застосовані заходи адміністративної відповідальності на загальних засадах, тобто із застосуванням визначених у відповідних нормах санкцій. Більше того, навіть за умови вчинення неповнолітніми порушниками визначених у ст. 13 проступків (за винятком діяння, передбаченого ст. 185 КУпАП – злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця) до них можуть застосовуватися все ж не санкції, а заходи адміністративного впливу, перелік яких визначено у ст. 24-1 КУпАП [1].

Чимало науковців відзначають, що до сьогодні адміністративне законодавство України не визначає ні поняття, ні юридичного значення, ні особливостей застосування заходів адміністративного впливу до неповнолітніх [2, с. 89; 3, с. 43; 4, с. 441]. Не вказує і на способи вирішення питання про те, як бути, коли призначені судом заходи впливу не виконуються неповнолітніми або ж тими особами, на яких вони були спрямовані [5, с. 63].

Попри те що ст. 13 КУпАП дозволяє притягувати неповнолітніх до адміністративної відповідальності на загальних підставах, на неповнолітніх не може бути накладено ряд адміністративних санкцій, що пов'язано як з об'єктивними причинами, так і з недоліками законодавчого регулювання. По-перше, до них не застосовується адміністративний арешт, арешт з утриманням на гауптвахті, а так само позбавлення права керування транспортним засобом (крім випадків, коли неповнолітній мав посвідчення водія категорій «А», «А1») та права полювання. Зокрема, неможливість застосування адміністративного арешту передбачено у положеннях ст. 32 КУпАП, тоді як незастосування арешту з утриманням на гауптвахті має об'єктивну причину – суб'єктом названого покарання можуть бути військовослужбовці. Неможливість застосувати позбавлення права керування транспортним засобом об'єктивно стосується лише тих категорій водіїв, які є повнолітніми.

По-друге, суд також не може застосувати такий карально-превентивний захід, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбачений ст. 30 КУпАП, оскільки неповнолітні не належать до категорії посадових осіб і не можуть займати посади в державних органах та їх апараті, що передбачають виконання обов'язків по державній службі в сенсі Закону України «Про державну службу» [6].

По-третє, виправні роботи можуть бути застосовані до неповнолітнього лише за умови, якщо він офіційно працює і застрахований у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. В усіх інших випадках, у тому числі й виконання трудової функції під час стажування, проходження виробничої практики тощо дане стягнення не може бути застосовано.

По-четверте, є певна проблематика застосування до цієї категорії порушників громадських і суспільно-корисних робіт. З одного боку, законодавець вказує, що суспільно-корисні роботи, до яких залучаються неповнолітні, не можуть тривати більше двох годин на день. Що стосується громадських робіт, то їх тривалість не повинна перевищувати 4 години на день, і суд зазвичай у постанові вказує їх реальну тривалість протягом дня в межах вимог трудового законодавства. Але є ще деякі нюанси. Справа в тому, що такі покарання відповідно до положень ст.ст. 30-1, 31-1 КУпАП не можуть бути накладені на інвалідів I та II групи. Це логічно, адже виконання відповідних покарань передбачає залучення порушника до виконання простої некваліфікованої праці, що може зашкодити здоров'ю особи з

інвалідністю. Але щодо осіб, які не досягли повноліття у законодавстві вживається поняття «дитина-інвалід» без вказівки на групу, що юридично дозволяє застосувати названі покарання до неповнолітніх дітей-інвалідів. Звичайно ж суд, приймаючи рішення по конкретній справі має врахувати стан здоров'я порушника та обрати альтернативний вид покарання або застосувати заходи адміністративного впливу, але для досягнення мети покарання важливе значення має належне правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх. Тому для попередження виникнення казусних ситуацій вважаємо за доцільне внести зміни у ст. 30-1 КУпАП та 31-1 КУпАП, якими заборонити застосовувати громадські й суспільно-корисні роботи до дітей-інвалідів.

Невідворотність адміністративної відповідальності є запорукою дотримання вимог чинного законодавства. Тому доцільно більш відповідально відноситися саме до можливості застосування заходів адміністративної відповідальності до неповнолітніх, а не заходів впливу, превентивна функція яких є досить сумнівною. Разом з тим, неповнолітніх навряд чи варто повністю урівнювати у питаннях застосування адміністративних санкцій з повнолітніми. Тому, керуючись принципом гуманності, доречно дозволити суду застосовувати до неповнолітніх адміністративні стягнення нижче нижчої межі, визначеної санкцією відповідної норми. Варто також надати право суду у випадку зразкової поведінки шляхом прийняття відповідної постанови зменшити строк адміністративної покараності з одного року до 6 місяців.

Як справедливо відзначають І.В. Міщук та О.А. Алексеїчук, до сьогодні залишається неврегульованим питання порядку здійснення судового провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх. Зокрема, в межах КУпАП прямо не передбачена необхідність присутності на судовому засіданні батьків неповнолітнього, педагогів, яким він довіряє чи психолога, які б могли допомогти йому контролювати свій психо-емоційний стан та усвідомити протиправність своїх діянь, зміст і сутність накладеного покарання [7, с. 49]. Тому варто внести відповідні зміни до КУпАП, якими передбачити обов'язковість присутності на судових засіданнях представників неповнолітнього правопорушника.

Таким чином, більшість проблем застосування заходів адміністративної відповідальності до осіб у віці від 16 до 18 років може бути вирішена шляхом внесення змін і доповнень до чинного КУпАП та дозволить зробити процедуру притягнення до адміністративної відповідальності менш несприятливою для неповнолітніх, але більш результативною в питаннях попередження й припинення адміністративних правопорушень неповнолітніми та їх виховання у дусі дотримання вимог законодавства.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 02.03.2021).
2. Ткаля О.В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх. *Новітні кримінально-правові дослідження 2016*: зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О.В. Козаченко. Миколаїв: Іліон. 2016. С. 87–90.
3. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. №1 (2). С. 42-46.
4. Чернецький О. Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. *Форум права*. 2008. № 1. С. 439–444.
5. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: проблеми правового регулювання та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2018. №1 (4). С. 61-65.
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 02.03.2021).
7. Міщук І.В., Алексеїчук О.А. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 5. Том 2. С. 46-50.

Адміністративна процедура у містобудівній сфері: загальна чи спеціальна

Школик А.М., к.ю.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

З огляду на наближення розгляду Верховною Радою України проекту № 3475 Закону України «Про адміністративну процедуру» у другому читанні та достатньо високу ймовірність його ухвалення, постає питання майбутнього застосування цього та інших нормативно-правових актів в окремих сферах публічного адміністрування.

У цьому контексті земельна та містобудівна сфери займають фактично лівову частку в діяльності суб'єктів публічного адміністрування, особливо на місцевому рівні. Якщо проглянути рішення місцевих рад та їх виконавчих комітетів будь-якого населеного пункту нашої держави, нескладно звернути увагу на велику чисельність таких рішень саме у названих сферах: земельній та містобудівній. Проте, оскільки земельна сфера є предметом вивчення окремої галузі національного права, у ракурсі адміністративно-правового дослідження зосередимо свою увагу на містобудівній сфері.

Останнім часом названа сфера публічного адміністрування щораз частіше згадується у засобах масової інформації у зв'язку із продовжуваною уже протягом тривалого часу реорганізацією органів державного архітектурно-будівельного контролю, намаганням децентралізувати їх функції та повноваження, а також зменшити рівень корупції в діяльності цих органів. На жаль, зазначену реорганізацію поки не доведено до логічного завершення, а в засобах масової інформації не лише журналісти [1], але й публічні службовці [2], відносять спеціалізовані органи у містобудівній сфері до найбільш корумпованих у державі. У юридичному контексті додамо істотну непослідовність у реформуванні органів державного архітектурно-будівельного контролю протягом 2020 року: в березні постановою Кабінету Міністрів України [3] було заплановано створення трьох суб'єктів публічного адміністрування, розділених за основними функціями (наданням адміністративних послуг, контрольної-наглядовою діяльністю та технічним регулюванням), однак у грудні цього ж року реорганізацію почали за іншим сценарієм, що передбачає створення нового органу – Державної інспекції архітектури та містобудування [4].

Таким чином, правове регулювання системи, функцій та повноважень суб'єктів публічного адміністрування в Україні перебуває у «турбулентному» режимі, що негативно впливає на права та законні інтереси громадян і суб'єктів господарювання у містобудівній сфері. До окресленого стану невизначеності із правовим статусом спеціалізованих суб'єктів публічного адміністрування може додатись складність майбутнього правозастосування актів адміністративно-процедурного законодавства, на якій зупинимось дещо детальніше.

Згаданий на початку проєкт № 3475 Закону України «Про адміністративну процедуру» передбачає майбутнє поширення його норм практично на усі сфери публічного адміністрування, а передбачені в ньому винятки є нечисленними. Зокрема, відповідно до пункту 2 статті 1 законопроекту, його дія Закону не поширюється на відносини, що виникають під час «застосування законодавства про захист економічної конкуренції» та «оскарження процедур публічних закупівель» [5]. Тобто, у двох названих сферах загальний адміністративно-процедурний акт взагалі (*sic!*) не діятиме, у разі ухвалення його в пропонованій редакції.

Поряд із цим, у пункті 2 статті 3 названого законопроекту передбачено можливість спеціального правового регулювання адміністративної процедури в окремих категоріях справ, які при тому «не повинні суперечити загальним принципам адміністративної процедури, визначеним цим Законом» [5]. Таким чином, у переважній більшості сфер публічного адміністрування, діятимуть спеціальні нормативно-правові акти із вмістом адміністративно-процедурних норм. А виходячи із правового принципу пріоритету спеціального законодавства перед загальним, новий законодавчий акт про адміністративну процедуру матиме фактично субсидіарне застосування, на практиці застосовуючись лише щодо правовідносин, які не регулюватимуться у спеціальних нормативно-правових актах.

Таку ситуацію прогнозуємо, у тому числі, і для обраної в даній публікації містобудівної сфери публічного адміністрування. Тут звернемо увагу, що в Україні до цього часу немає наявного у багатьох державах кодифікованого акта у цій сфері, хоча у вітчизняній адміністративно-правовій літературі уже протягом часу підтримують доцільність розробки Містобудівного кодексу України [6, с. 7], до того ж було кілька спроб його написання. Де-факто, роль основоположного нормативно-правового акта у містобудівній сфері з моменту прийняття у 2011 році відіграє Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [7]. Цей законодавчий акт містить цілий ряд адміністративно-процедурних норм у двох основних напрямках містобудування: планування та забудови територій.

У зв'язку із згаданим евентуальним ухваленням Закону України «Про адміністративну процедуру» у містобудівній сфері (як, до речі, і в багатьох інших), виникатиме питання застосування тих чи інших адміністративно-процедурних норм: названого загального акта або ж профільного спеціального Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Для прикладу, однією із ключових та, безсумнівно, потрібних новацій майбутнього загального законодавчого акта «Про адміністративну процедуру» є врегулювання порядку припинення дії рішень (адміністративних актів), прийнятих суб'єктами публічного адміністрування (адміністративними органами). Цим питанням присвячено, зокрема, окремих Розділ VI «Відкликання або визнання недійсним адміністративного акта» законопроекту, в якому передбачено умови та правила відкликання правомірних та визнання недійсними неправомірних адміністративних актів.

Поряд із тим, у пункті 6 статті 37 названого вище Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» містяться норми щодо анулювання одного із поширених у містобудівній сфері адміністративних актів – дозволу на виконання будівельних робіт органом державного архітектурно-будівельного контролю у наступних випадках: подання замовником власної заяви про анулювання такого дозволу; ліквідації юридичної особи, що є замовником; відповідно до судового рішення, що набрало законної сили, про скасування містобудівних умов та обмежень та/або припинення права на виконання будівельних робіт [7]. Тобто, також йдеться про припинення дії адміністративного акта уповноваженим адміністративним органом у містобудівній сфері. Термін «анулювання» тут не повинен вводити нас в оману і засвідчує лише неузгодженість використаних юридичних категорій у проекті загального адміністративно-процедурного акта та спеціальному законодавстві.

Однак проблема полягає не лише в неузгодженості юридичної термінології: усі три передбачені у спеціальному законі підстави припинення конкретного виду адміністративних актів не корелюють із майбутнім правовим регулюванням загальних умов та правил відкликання адміністративних актів. Адже перша із передбачених у згаданій статті Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» стосується доволі рідкісних випадків припинення дії адміністративного акта за ініціативою самої приватної особи, друга настає із настанням конкретного юридичного факту ліквідації юридичної особи, а третя зумовлена ухваленням відповідного судового рішення. Інакше кажучи, у всіх трьох випадках роль адміністративного органу є доволі пасивною і він просто змушений припинити дію дозволів на виконання будівельних робіт при настанні зазначених фактичних обставин. А от, в проекті Закону України «Про адміністративну процедуру» правила відкликання та визнання недійсними адміністративних актів є значно детальнішими і передбачають більшу поліваріантність дій та рішень уповноважених суб'єктів публічного адміністрування.

Виходячи ж із загальновизнаного принципу пріоритету норм спеціального законодавства перед загальним та зважаючи на наявність перерахованих у спеціальному законі підстав припинення дозволів на виконання будівельних робіт, пріоритет у правозастосуванні мав би належати саме спеціальним нормам. Таким чином, нівелюється роль та значення положень майбутнього загального Закону України «Про адміністративну процедуру». До цього варто додати, що у даному прикладі немає ускладнення адміністративної процедури у деталізуючому підзаконному нормативно-правовому акті, яку

нерідко спостерігаємо у національних джерелах права у тій чи іншій сфері правового регулювання. У пункті 31 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт» цілком коректно зазначено, що «дозвіл може бути анульовано відповідним органом державного архітектурно-будівельного контролю з підстав, визначених законом» [8]. Оскільки цю постанову Уряду України було ухвалено з метою конкретизації окремих положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», то питання, який закон мався на увазі, взагалі не виникає.

Цей короткий аналіз дозволяє зробити кілька висновків щодо перспектив застосування адміністративно-процедурних норм у містобудівній сфері. Передусім, як в існуючому, так і в попередніх варіантах проекту загального акта про адміністративну процедуру, містобудівна сфера ніколи не належала до повних винятків, на які такий акт не буде поширюватись. Тобто, у цій сфері мали б діяти як норми загального, так спеціальних законодавчих актів, серед яких визначальне місце на даному етапі належить Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності». У зв'язку з цим, у названому спеціальному законодавчій акті юридична термінологія, а також і окремі правові норми повинні бути переглянуті та узгоджені з положеннями загального акта про адміністративну процедуру. Адже якщо цього не зробити, і надалі в адміністративній практиці будуть застосовувати правові приписи із спеціальних нормативно-правових актів, які не надто відповідають сучасним стандартам адміністративної процедури.

Література

1. Колесніченко О. Будівництво на межі колапсу: чому найбільш корумпований орган країни досі працює. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/17/668056/>
2. Козицький М. Як ДАБІ «гальмує» інвестиції на Львівщині. URL: https://zaxid.net/yak_dabi_galmuye_investitsiyi_na_lvivshhini_n1515802
3. Про оптимізацію органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2020 року №219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2020-%D0%BF#Text>
4. Деякі питання функціонування органів архітектурно-будівельного контролю та нагляду: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2020-%D0%BF#n152>
5. Про адміністративну процедуру: Проект Закону України № 3745 від 14 травня 2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834
6. Рибак К.О. Містобудівна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київ нац. Ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2018. 18 с.
7. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
8. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2020 року № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-%D0%BF#Text>

Зміст права на життя як особистого немайнового права фізичної особи

*Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Право на життя належить до фундаментальних, природніх прав людини і є основою для існування усіх інших її прав і свобод. Стаття 27 Конституції України гарантує кожній людині невід'ємне право на життя, закріплюючи, що «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Розвиток даних конституційних положень міститься у ст.281 ЦК України. Але незважаючи

на належне правове регулювання, визначення змісту даного права в цивілістиці викликає певні труднощі.

Право на життя – право особи на фізичне, психічне та соціальне існування та функціонування її організму як єдиного цілого. Його суб'єктом є людина, незалежно від наявності чи відсутності в неї громадянства України, особливостей правового статусу, будь-яких індивідуальних ознак, віку, обсягу дієздатності, тобто будь-яка фізична особа.

Виникнення права на життя фізичної особи пов'язане з моментом її народження, тобто відділення дитини від організму матері. У випадках, передбачених законом, охороняються інтереси зачатої, але не народженої дитини (ч. 2 ст. 25 ЦК України).

Моментом припинення даного права є момент біологічної (невідворотної) смерті особи, який визначений ч.ч. 3,4 ст. 52 Закону України Основи законодавства України про охорону здоров'я як момент смерті головного мозку, тобто повної та незворотної втрати всіх його функцій при працюючому серці і штучній вентиляції легень, яка констатується консилиумом лікарів; або момент біологічної смерті – незворотного припинення кровообігу та дихальних функцій, поява ранніх та/або пізніх трупних змін, яка констатується медичним працівником.

Смерть має бути природньою, тобто такою, що відбулася внаслідок похилого віку, невиліковної хвороби або настання обставин, що спричинили смерть (ДТП, аварія, пожежа, дія стихійних сил природи тощо). У будь-якому випадку смерть фізичної особи має бути ненасильницькою, тобто настати без сприяння іншої особи. У іншому випадку, тобто у разі заподіяння смерті особі іншою особою, такі дії кваліфікуються як кримінальне правопорушення – вбивство, незалежно від того, сталося воно умисно або через необережність (ст.ст. 115-119 КК України). Смертна кара, тобто позбавлення людини життя державою як санкція за вчинення особливо тяжких злочинів, як вид покарання в Україні не застосовується.

Зміст права на життя, як і будь-якого іншого суб'єктивного цивільного права, складають позитивні та негативні повноваження фізичної особи.

До позитивних повноважень права на життя, зокрема належать:

1) можливості володіти і користуватися життям як особистим благом, у спосіб, що не заборонений законом;

2) давати життя іншим особам, тобто виконувати функцію продовження людського роду (репродуктивні права фізичної особи):

- право на материнство (ст. 49 СК України) та на батьківство (ст. 50 СК України), при цьому небажання чоловіка мати дитину або нездатність його до зачаття дитини, так само як і відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини може бути причиною розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 49, ч. 2 ст. 50 СК України).

- право на стерилізацію (ч. 5 ст. 281 ЦК України, ст.49 Закону України Основи законодавства України про охорону здоров'я), тобто юридична можливість проведення медичної операції з метою позбавити біологічний організм здатності до репродуктивності;

- право на штучне переривання вагітності (ч. 6 ст. 281 ЦК України, ст. 50 Закону України Основи законодавства України про охорону здоров'я, Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ МОЗ України від 24.05.2013 р. № 423);

- право на застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 7 ст. 281 ЦК України, Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ МОЗ України 09.09.2013 р. № 787), тобто методик лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами здійснюються в умовах *in vitro*.

3) До позитивного аспекту права на життя належить також право фізичної особи на розпорядження життям на власний розсуд, тобто право на припинення власного життя.

Сучасна теорія права виходить з визнання за особою права свідомо розпоряджатися власним життям. Реалізація даного права можлива двома способами – шляхом вчинення самогубства або шляхом евтаназії.

Самогубство – позбавлення особою самої себе (без сторонньої допомоги) власного фізичного життя внаслідок добровільного, обміркованого рішення або внаслідок рішення, що виникає у стані афекту. При цьому, якщо особа страждає на психічний розлад і вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, то така особа може бути госпіталізована до закладу з надання психіатричної допомоги без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника, тобто примусово (ст.14 Закону України «Про психіатричну допомогу»). Тобто припинення життя особи у даний спосіб повинно бути її усвідомленим самостійним рішенням. Оскільки доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства визнається кримінальним правопорушенням (ст.120 КК України).

Інший спосіб розпорядження власним життям – евтаназія, тобто прискорення за бажанням невиліковно хворої особи її безболісної смерті, що може відбуватися в активній формі (шляхом введення помираючому пацієнтові лікарських чи інших засобів, що призводять до швидкого і безболісного настання його смерті) або шляхом припинення надання спрямованої на подовження життя медичної допомоги, що прискорює настання природної смерті (вимкнення апаратів штучного підтримання життя тощо) (пасивна форма), в Україні прямо заборонена законом незалежно від форми (ч.4 ст.281 ЦК України, ч.7 ст.52 Закону України Основи законодавства України про охорону здоров'я).

До негативних повноважень права фізичної особи на життя належать:

1) право вимагати від усіх та кожного не порушувати дане суб'єктивне право чи іншим чином не перешкоджати його реалізації;

2) право вимагати захисту у разі такого порушення чи перешкоджання (ч.2 ст. 27 Конституції України, ч.2 ст.281, ст.282 ЦК України), оскільки кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч.2 ст. 27 Конституції України), в тому числі і шляхом застосування необхідної оборони. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК України).

Таким чином, зміст права на життя складають позитивні та негативні повноваження фізичної особи, які полягають в активних діях фізичної особи по реалізації свого права самостійно та на власний розсуд.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Адміністративно-правове регулювання діяльності адміністрації історико-культурного заповідника

*Байталюк О.М., ст. викладачка
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Національне законодавство України визначає історико-культурні заповідники як комплекс або ансамбль пам'яток з усією сукупністю компонентів, що становить культурну, історичну та наукову цінність, просторово та функціонально виділений у структурі населеного пункту або локалізований поза його межами, і який може бути оголошений історико-культурним заповідником державного або місцевого значення [1].

З метою забезпечення дотримання режиму історико-культурного заповідника, визначеного положенням про нього, орган, до сфери управління якого належить заповідник, утворює адміністрацію історико-культурного заповідника, яка здійснює культурно-освітню, науково-дослідну діяльність у сфері охорони культурної спадщини та музейній справі, а також туристичну діяльність.

За своєю організаційною формою адміністрація заповідника є юридичною особою, яка має самостійний баланс, відповідні рахунки в органах Казначейства, печатку та бланк із своїм найменуванням. Натомість адміністрація не може бути засновником підприємств, господарських товариств, кооперативів, інших юридичних осіб і є неприбутковою організацією.

Відповідно до Типового положення про адміністрацію історико-культурного заповідника основними завданнями адміністрації є: забезпечення дотримання режиму історико-культурного заповідника (режим утримання заповідників передбачає повну (музей-заповідники) або часткову (заповідні території) заборону виробничої діяльності на цих територіях і вилучення їх із сільськогосподарського землекористування [2]; здійснення заходів щодо охорони і збереження об'єктів історико-культурного заповідника, збереження і відтворення традиційного характеру його середовища; провадження культурно-освітньої, науково-дослідної діяльності у сфері охорони культурної спадщини та музейної справи, а також туристичної діяльності.

Відповідно до покладених на неї завдань адміністрація історико-культурного заповідника: 1) проводить роботу з виявлення, фіксації, класифікації, складення облікових документів на об'єкти культурної спадщини, а також готує документи для їх державної реєстрації; 2) здійснює підготовку проектів охоронних договорів на об'єкти культурної спадщини, що входять до складу історико-культурного заповідника; 3) розробляє науково обґрунтовані пропозиції щодо встановлення режиму збереження і порядку використання об'єктів історико-культурного заповідника, забезпечує їх утримання, захист та належне використання; 4) інформує відповідний орган охорони культурної спадщини про пошкодження, руйнування (виникнення загрози пошкодження, руйнування) об'єктів історико-культурного заповідника; 5) здійснює науково-методичне керівництво під час проведення робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування і музеєфікації об'єктів історико-культурного заповідника та інших робіт на території історико-культурного заповідника, в зонах його охорони; 6) подає відповідному органу охорони культурної спадщини висновки щодо можливості розміщення реклами на території історико-культурного заповідника та в зонах його охорони; 7) вживає заходів до запобігання і припинення порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини, а також до усунення негативних наслідків і відшкодування шкоди, завданої такими порушеннями; 8) виступає замовником робіт з реставрації та ремонту об'єктів історико-культурного заповідника та іншого майна; 9) проводить роботу з комплектації та ведення обліку музейних зібрань в установленому законодавством порядку; 10) проводить

експозиційну роботу; 11) провадить інформаційно-видавничу діяльність з популяризації заповідної справи, висвітлення проблем охорони об'єктів культурної спадщини; 12) організовує та координує проведення наукових досліджень в історико-культурному заповіднику із залученням (у разі потреби) на договірній основі інших організацій; 13) формує музейний, бібліотечний та архівний фонди; 14) здійснює міжнародне співробітництво, укладає угоди з іноземними фізичними та юридичними особами згідно із законодавством; 15) організовує роботу з підготовки та підвищення кваліфікації працівників заповідника; 16) вживає заходів до розвитку інфраструктури екскурсійного і рекреаційного обслуговування на території історико-культурного заповідника, надає платні послуги, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України; 17) здійснює інші заходи щодо охорони та збереження об'єктів історико-культурного заповідника [3].

Для реалізації завдань і виконання поставлених функцій адміністрація історико-культурного заповідника наділена рядом прав, а саме: може провадити некомерційну господарську діяльність, яка відповідає меті її утворення; на договірній основі може залучати в установленому порядку юридичних і фізичних осіб для виконання покладених на неї завдань; має право подавати органам, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, пропозиції щодо обсягів фінансування, необхідного для провадження своєї діяльності та розвитку історико-культурного заповідника; у разі потреби може утворювати комісії та експертні групи, проводити конкурси, конференції, скликати наради для виконання покладених на неї завдань; може здійснювати в установленому порядку обмін виставками із закладами культури і науки іноземних держав, надавати експонати для проведення виставок, у тому числі за кордоном; має право використовувати в установленому порядку символіку історико-культурного заповідника, зображення його об'єктів, репродукції архітектурно-мистецьких, художніх та інших культурних цінностей, що зберігаються в його колекціях, зібраннях, фондах, а також надавати право іншим юридичним і фізичним особам використовувати зазначені зображення відповідно до законодавства; може організовувати та проводити екскурсії на території та об'єктах історико-культурного заповідника; має право передавати в установленому законом порядку в користування нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно за погодженням з органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник; правомочна набувати в установленому законодавством порядку необхідне для провадження своєї діяльності нерухоме та рухоме майно, укладати договори, бути позивачем та відповідачем у суді; має право утворювати археологічні експедиції (у разі наявності в штаті археолога, кваліфікація якого підтверджується відповідним документом); забезпечувати охорону об'єктів і території історико-культурного заповідника.

Крім зазначеного для розгляду питань щодо охорони об'єктів історико-культурного заповідника, проведення науково-дослідної, науково-методичної роботи адміністрація заповідника може утворювати дорадчі органи у складі наукових працівників, провідних спеціалістів інших наукових і творчих установ та організацій, представників громадськості. Склад дорадчих органів затверджується керівником адміністрації заповідника за погодженням з органом, до сфери управління якого він належить [3].

До складу адміністрації заповідника входять апарат управління, наукові, реставраційні, музейно-експозиційні, господарські, технічні, туристично-екскурсійні підрозділи та служба охорони. Очолює адміністрацію заповідника керівник, який призначається на посаду та звільняється з посади органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, за погодженням з головою відповідної місцевої держадміністрації. Порядок проведення конкурсу та вимоги до кандидатів на посаду керівника адміністрації історико-культурного заповідника визначається Законом України «Про культуру», зокрема ст. 21.1 встановлено, що керівником державного чи комунального закладу культури може бути особа, яка має вищу освіту, стаж роботи у сфері культури не менше трьох років, володіє державною мовою та здатна за своїми діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнем виконувати відповідні посадові обов'язки [4].

Крім вимог до кандидата на посаду керівника заповідника законом встановлено ряд обмежень. Так не може бути призначена на посаду керівника історико-культурного заповідника особа, яка: за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена; має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією; є близькою особою або членом сім'ї керівників органу, що відповідно до статутних документів здійснює управління державним чи комунальним закладом культури, а саме центрального органу виконавчої влади, органу влади Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування [4].

На керівника історико-культурного заповідника покладаються наступні функції: здійснення керівництва діяльністю адміністрації заповідника; здійснення контролю за додержанням встановленого на території історико-культурного заповідника режиму збереження і використання його об'єктів; затвердження положення про структурні підрозділи заповідника; визначення функціональних обов'язків заступників керівника адміністрації заповідника, керівників структурних підрозділів та працівників; призначення на посаду і звільнення з посади керівників структурних підрозділів адміністрації заповідника, прийом на роботу та звільнення з роботи інших працівників заповідника; видання наказів в межах повноважень, організація і контроль за їх виконанням; розпорядження коштами в межах затвердженого органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, кошторису витрат на утримання адміністрації заповідника та майном, переданим адміністрації заповідника в оперативне управління; за погодженням з органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, та Мінкультури, призначення на посаду і звільнення з посади заступників керівника адміністрації заповідника, головного зберігача фондів історико-культурного заповідника; визначення структури і штатного розпису адміністрації заповідника в межах фонду оплати праці, який затверджується органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник [3].

Рішення про припинення діяльності адміністрації шляхом її ліквідації або реорганізації (злиття, приєднання, поділ, перетворення) відповідно до закону приймається згідно з рішенням органу, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник [3].

Література

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. Дата оновлення: 16.10.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 18.03.2021 р.).
2. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл. URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTE RMS=0&S21STR=0001124 (дата звернення: 17.03.2021 р.).
3. Про затвердження Типового положення про адміністрацію історико-культурного заповідника: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 452 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2013-%D0%BF#top> (дата звернення: 18.03.2021 р.).
4. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. Дата оновлення: 16.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 18.03.2021 р.).

Переваги та недоліки впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні

Болобан Д.А., аспірант

Науковий керівник:

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кореспондент НАПрН України
Запорізький національний університет*

Автомобільний транспорт є однією із стратегічних галузей національної економіки, а мережа автомобільних доріг є її головною складовою. Саме від їх протяжності та стану залежить не тільки безпека та якість перевезення ними вантажів та пасажирів, але й загалом мобільність та рівень зайнятості населення, доступність різних важливих послуг, рух капіталів в середині країни, а отже і ефективність роботи всіх інших галузей економіки та економічний добробут країни в цілому.

В останні роки відбулось стрімке зростання кількості автомобільних транспортних засобів, наслідками чого стало значне збільшення інтенсивності використання автомобільних доріг, яке зважаючи на те, що більшість автомобільних доріг України були побудовані ще у 70-х роках минулого століття, та не були розраховані на сучасні навантаження, призвело до швидкого їх зношення та руйнування.

Такий незадовільний стан мережі українських автомобільних доріг не дає можливості повною мірою реалізувати транзитний потенціал нашої держави, обумовлений її вигідним географічним розташуванням на перетині головних транспортних шляхів, які з'єднують країни Азії та Європи, внаслідок чого Україна втрачає значні надходження до державного та місцевих бюджетів.

Описане вище свідчить про необхідність проведення масштабної реконструкції наявних в Україні автомобільних доріг, а також будівництва нових, що зважаючи на значну вартість, відсутність можливостей у держави забезпечити належне фінансування зазначених робіт, а також наявність в країні інших не менш важливих проблем, які потребують негайного вирішення, на даний момент є майже неможливим.

У зв'язку з цим нагальною є потреба в пошуку нових підходів до фінансування системи автомобільних доріг України та підвищенні ефективності використання таких фінансів в умовах їх обмеженості та постійно зростаючих потребах щодо розвитку системи автомобільних доріг.

Саме одним з таких нових та перспективних для нашої країни підходів є впровадження та використання на території України платних автомобільних доріг, що і обумовлює актуальність обраної тематики дослідження.

Невід'ємною частиною дослідження доцільності реалізації будь-якого проекту є всебічний аналіз його недоліків та переваг для кожної із зацікавлених сторін. Зважаючи на особливості сучасного національного законодавства про платні автомобільні дороги, на даний момент одним з найбільш вірогідних та оптимальних варіантів їх впровадження є будівництво на умовах концесії, у зв'язку з чим можна виділити три зацікавлені сторони: державу, концесіонерів та користувачів автомобільних доріг.

Аналізуючи позитивні сторони впровадження та подальшого використання платних автомобільних доріг в Україні, слід зазначити, що саме держава отримує найбільше переваг від їх впровадження, оскільки внаслідок реалізації таких проектів відбудеться:

- збільшення обсягів фінансування будівництва та утримання автомобільних доріг за рахунок нового джерела доходів та без підвищення податків [1, с. 13];
- розвиток засад конкуренції та зменшення рівня монополізації галузі дорожнього господарства [2, с. 13];
- збільшення транзитного потенціалу та інвестиційної привабливості країни;
- підвищення темпів соціально-економічного розвитку країни завдяки позитивному впливу покращення стану дорожнього господарства на інші галузі економіки.

Не менше переваг від реалізації проектів з впровадження на території України платних автомобільних доріг отримають і приватні інвестори, які отримали право на будівництво та подальшу експлуатацію автомобільної дороги на умовах концесії. Такими перевагами є:

- збільшення економічного потенціалу діяльності внаслідок доступу до нового ринку;
- отримання гарантованого доходу протягом тривалого періоду проекту;
- державна підтримка діяльності та державні гарантії;
- отримання позитивної соціальної реклами підприємства та покращення репутації [2,

с. 13].

Не зважаючи на те, що при розробці будь-яких державних проектів враховуються інтереси всіх сторін, все ж таки основною їх спрямованістю проектів з впровадження в Україні платних автомобільних доріг є покращення якості життя населення країни, а тому основні переваги від їх реалізації повинні отримати саме користувачі автомобільних доріг і такими перевагами є:

- розвиток мережі автомобільних доріг та покращення транспортної доступності окремих територій, а відповідно і покращення якості необхідних послуг;
- підвищенні безпеки перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;
- можливість користування більш якісними дорогами з розвиненою придорожньою інфраструктурою;
- скорочення часу перебування в дорозі, завдяки з підвищеними лімітами швидкості на таких дорогах;
- зменшення логістичних витрат пов'язаних з ремонт автотранспорту через погану якість доріг, зменшення витрат на паливо тощо.

На сучасному етапі розвитку країни, впровадження платних автомобільних доріг поряд із значною кількістю переваг має і свої вагомні недоліки.

Так для держави, недоліками прийняття рішення про реалізацію проектів з впровадження платних автомобільних доріг є:

- значні ризики нереалізації проекту платної автомобільної дороги з боку приватного сектора, при її будівництві на умовах концесії;
- складність дострокового повернення такої дороги у державне управління у разі невиконання концесіонером свої обов'язків щодо утримання зазначених доріг в належному стані;
- низька зацікавленість приватних інвесторів у прийнятті участі у таких проектах на території України.

В свою чергу на низьку зацікавленість приватних інвесторів у прийнятті участі у реалізації проекту з будівництва платної автомобільної дороги на умова концесії впливають наступні недоліки:

- висока вартість будівництва нового дорожнього об'єкту;
- значні ризики неповернення інвестицій через політичну та економічну нестабільність в країні;
- недосконала законодавча база та наявність складних бюрократичних процедур;
- наявність корупційних схем [3, с.20].

Отже, здійснивши аналіз переваг та недоліків впровадження платних автомобільних доріг, можна дійти висновку, що реальне впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні можливе в перспективі, проте не раніше ніж через декілька років та за умови створення якісної законодавчої бази, а також проведення плідної роботи з підвищення інвестиційної привабливості нашої країни.

Література

1. Платные автомобильные дороги в странах ЦАРЭС: справочник для лиц, принимающих решения. *Азиатский банк развития*, 2018. 95 с. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/468331/decision-makers-guide-road-tolling-carec-countries-ru.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).

2. Черевиков Є., Іголкін І. Секторальний огляд потреб державного сектора в сфері транспорту (автомобільних доріг) і опис можливостей державно-приватного партнерства для задоволення цих потреб. 2015. 29 с. URL: <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2015/12/Sectoral-Brief-Road-Transport-Cherevykov-UKR.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).

3. Притоманов В., Мельник З., Шляхетко А. Зелена Книга. Будівництво та ремонт автомобільних доріг. Київ: *Офіс ефективного регулювання BRDO*, 2018. 120 с. URL: <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2015/12/Sectoral-Brief-Road-Transport-Cherevykov-UKR.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).

Шляхи вдосконалення державного регулювання сталого водокористування та правової охорони водних ресурсів

Буцьких Д.О., аспірант

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Обов'язковою умовою сталого економічного та соціального розвитку України є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини. Кінець ХХ ст. ознаменувався тим, що внаслідок науково-технічної революції і урбанізації нашої планети навколишнє середовище неухильно погіршується в результаті антропогенної діяльності, яка піддає його щораз більшій дії фізичних, хімічних і біологічних навантажень. Унаслідок нерационального й неконтрольованого використання природних ресурсів дедалі чіткіше вимальовуються прикмети екологічної катастрофи. Характерними рисами погіршення екологічного стану є радіоактивне, хімічне та фізичне забруднення поверхневих і підземних вод.

Завдяки специфічним особливостям, які відрізняють їх від інших природних ресурсів (висока динамічність і взаємозв'язок, що пояснюється об'єктивними процесами кругообігу води в природі), водні ресурси можна використовувати багаторазово та за різним призначенням, що дозволяє оптимізувати використання води.

Водні ресурси нашої планети складають близько 1,5 млрд. куб. км. Однак, з них 98% – це солоні води Світового океану, і лише 28 млн. куб. км – прісні води. Але завдяки технологічним можливостям опріснення солоних морських вод, води океанів і солоних озер можна розглядати як потенційні водні ресурси, використання яких у майбутньому цілком є можливим.

Ресурси річкового стоку України становлять в середньому 87 млрд. куб. м на рік (в маловодний рік цей показник зменшується до 56 млрд. куб. м). Річкову мережу України складають понад 71000 річок загальною довжиною більше 170 тис. км. Її середня густота – 0,25 км/км². Майже всі річки належать до басейнів Чорного та Азовського морів і тільки 4% – до Балтійського моря. Водні ресурси України формуються, в основному, за рахунок стоку річок Дніпро, Дністер, Сіверський Донець, Південний Буг, Тиса, на яких побудовані водосховища. Питома забезпеченість річковим стоком в Україні – близько 1 тис. куб. м на особу в рік, що нижче в 2,5 рази ніж в Німеччині та Швеції, в 3,5 рази ніж у Франції та у 5 разів ніж в Англії.

Ресурси підземних вод оцінюються приблизно в 21 млрд. куб. м. в рік (з них 66% гідравлічно пов'язані з поверхневим стоком).

Як елемент навколишнього природного середовища, що перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими його складовими, водні ресурси є головним фактором життєзабезпечення населення. В той же час сучасний стан водного фонду України характеризується значним забрудненням зі сторони діяльності людини.

У зв'язку з вичерпанням водних ресурсів у багатьох річках, наприклад, у басейні Південного Бугу, Сіверського Дінця, річок Приазов'я та Криму, склалася надзвичайно напружена ситуація щодо забезпеченістю водними ресурсами. Водозабір в Україні

скоротився, а скиди забруднених зворотних вод зросли. Основними забруднювачами водних джерел залишаються підприємства металургії, вугільної промисловості, енергетики, лісохімічної промисловості та АПК, а особливо комунальне господарство, частка якого складає спричиняє майже половину викидів забруднюючих речовин у водні стоки країни.

В нашій країні виникла значна диспропорція в розвитку водопровідних та каналізаційних мереж. Крім того, щодо їх потужності не узгоджені та не відповідають потребам, в лише тільки в містах в аварійному стані знаходяться 4,5 тис. км каналізаційних мереж.

Через інтенсивне надходження шкідливих речовин у підземні водоносні горизонти, тільки за останні 20 років кількість осередків їх забруднення збільшилася більш ніж у 4 рази.

Попри правове регламентування питань використання та охорони водних ресурсів в Україні низкою законів та інших правових нормативних документів, серед яких Водний кодекс України, Закон України «Про меліорацію земель», Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» та ін., стан охорони водних ресурсів в Україні далекий від оптимального, хоча певні кроки інституційно-правового характеру все ж вживаються і спрямовані на запобігання забрудненню, засміченню, вичерпанню вод та організацію раціонального використання водних ресурсів для задоволення потреб водного господарства і забезпечення матеріальних, екологічних і культурно-оздоровчих інтересів населення, а також на ліквідацію негативних явищ і поліпшення стану вод.

Зміцнення інституціональної спроможності системи управління навколишнім природним середовищем визначено в якості одного з інструментів національної екологічної політики відповідно до Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. [1]. Це передбачає удосконалення системи державного контролю, зокрема формування єдиної системи контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, виключення дублювання функцій контролю різними уповноваженими органами виконавчої влади; посилення відповідальності забруднювачів, розроблення нових правил проведення оцінки збитку на основі фактичних витрат на відновлювальні заходи тощо [2, с. 123].

У прийнятому 21.12.2010 р. Верховною Радою України Законі «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI зазначається, що «система державного управління в галузі охорони вод потребує невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами». Серед основних завдань щодо поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки населення передбачається «реформування системи державного управління в галузі охорони та раціонального використання вод шляхом впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом» [3, с. 51].

Важливим кроком у розвитку законодавчої бази стосовно управління водними ресурсами в Україні стало прийняття 24.05.2012 р. Верховною Радою України «Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну Дніпра на період до 2021 р.», якою передбачається, серед іншого, впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, розроблення та виконання планів управління басейнами річок, застосування економічної моделі цільового фінансування заходів у басейнах річок, утворення басейнових рад річок, а також підвищення ролі існуючих та утворення нових басейнових управлінь водних ресурсів.

Таким чином, сучасний етап розвитку країни вказує на необхідність формування і здійснення державної політики сталого водокористування та відповідної охорони водних ресурсів, яка створить умови для вирішення вагомих проблем щодо забезпечення потреб галузей економіки і населення у таких ресурсах та їх збереження, за рахунок:

– удосконалення механізмів державного регулювання використання водоресурсного потенціалу України;

- ефективної реалізації екологічного законодавства на основі його оновлення, доопрацювання, удосконалення;
- вдосконалення системи екологічного нормування водних ресурсів;
- орієнтування на європейські стандарти кількісного і якісного стану вод та їх публічно-правової охорони;
- використання можливостей громадськості у здійсненні природоохоронних контрольних-наглядових заходів;
- забезпечення реалізації функцій управління використанням та охороною вод, формування в населення екологічного світогляду.

Література

1. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. Офіційний вісник України. 2007. № 79. С. 170.
2. Гбур Л.В. Органи публічної влади як суб'єкти адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання та охорони водних ресурсів. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 123-127.
3. Сташук В. А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами. Дніпропетровськ : Зоря, 2006. 480 с.

Експертиза законів. Правове регулювання

Гнезділова Н.В., аспірантка

Київський національний торговельно-економічний університет

Реалізація прав та свобод людини та громадянина, розвиток економіки та регулювання суспільних відносин неможливі без прийняття відповідних законів.

Життя та усі сфери відносин динамічно розвиваються та змінюються. На сьогоднішній день перед державами світу стоять гострі питання, зокрема: важливість забезпечення гендерної рівності, екологічної безпеки, верховенства права, безпечного продовольства, захист прав та свобод людини та громадянина в умовах збройних конфліктів, боротьба з епідемією та інші.

Проте не тільки це зумовлює необхідність внесення змін до діючих актів та прийняття нових законів. Необхідним та важливим кроком є виявлення законів, які вже прийняті та діють, але не відповідають критеріям якості, чіткості є неузгодженими між собою, або не містять реального механізму реалізації визначених у ньому прав та свобод.

Невідповідність закону принципу верховенства права, неодноразово ставали підставою для визнання Європейським Судом з прав людини порушення Україною вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Так, у справі "Свято-Михайлівська Парафія проти України" (Заява N 77703/01) Суд зазначив, що «втручання може бути виправданим, якщо воно "встановлено законом" та здійснено "згідно закону", оскільки оскаржувані заходи повинні не тільки мати законодавче підґрунтя, але й передбачатися якісним законом, який має бути достатньо доступним та передбачуваним щодо наслідків його застосування, тобто бути сформульованим у спосіб, який дає змогу кожній особі – у разі потреби, за допомогою відповідної консультації – регулювати свою поведінку [1, п.115].

У справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06) ЄСПЛ зазначив про необхідність дотримання якості закону «вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні» [2, п.51].

Також у справі Серков проти України» (заява № 39766/05) Суд зазначив, що підставою різного тлумачення одних і тих самих положень законодавства головним чином була спричинена неналежним станом національного законодавства з цього питання. Відсутність необхідної передбачуваності та чіткості національного законодавства з такого

важливого фіскального питання, яка призводила до його суперечливого тлумачення суперечить Конвенції щодо «якості закону» [3, п.п.41, 42].

У пункті 186 рішення ЄСПЛ у справі «Промислово-фінансовий Консорціум «Інвестиційно-металургійний Союз» проти України» (заява № 10640/05) зазначив, що принцип законності також передбачає, що чинні положення національного законодавства є достатньо доступними, чіткими та передбачуваними у своєму застосуванні [4, п.186].

Частина друга статті 3 Конституції України закріплює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [5, стаття 3].

Отже, розглядаючи категорію «якість закону» як складової частини принципу верховенства права, через призму діяльності та обов'язки держави, саме на органи державної влади має бути покладений обов'язок здійснення державного контролю перевірки діючих нормативно-правових актів, проведення їх експертизи та внесення відповідних змін задля забезпечення реалізації гарантії прав людини та громадянина.

Відповідно до положення статті 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» держава, в особі органа, відповідального за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень, зобов'язана усувати недоліки системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, у тому числі, шляхом внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування. Зазначений орган має забезпечувати постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передусім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи [6, стаття 13].

За результатами перевірки Орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду [6, стаття 19].

Необхідність поступово приведення національного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу у визначених сферах було передбачено ще в Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС 4 [7, стаття 51], а наразі в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

У 2004 році було прийнято Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» відповідно до якого забезпечення виконання Програми віднесено на Кабінет Міністрів України, крім питань, які віднесені до Верховної Ради України [8, Розділ 8].

На виконання зазначеного закону Кабінетом Міністрів України 15 жовтня 2004 року прийнято Постанову №1365 «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», згідно якої План готується на підставі пропозицій органів виконавчої влади Координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – Координаційна рада) відповідно до цього Порядку, погоджується з Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції та затверджується Кабінетом Міністрів України [9]. Проте відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №5 від 15.01.2020 склад Координаційної ради, а також Положення про Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу втратили чинність.

Отже, на сьогоднішній день імплементація законодавства ЄС в право України має здійснюватися Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою.

Проте на законодавчому рівні відсутні чіткі строки для імплементації законодавства Європейського Союзу в право України, відповідальність органів державної влади та порядок

дослідження «роботи» прийнятих актів на практиці. Крім того, сам факт прийняття закону ще не свідчить, що ним врегульовані сфери життя та суспільні відносини та вирішені суспільні проблеми.

Убачається, що експертизі мають піддаватись не тільки проекти актів, а й, у визначених законом випадках, діючі закони, з метою якнайшвидшого врегулювання можливих прогалин, а також закріплення механізмів їх реалізації. Так, як зазначає Чернівська Н.В. «в Європі теоретичний інтерес до оцінки законів переріс у законодавче закріплення на рівні конституцій і законів. Наприклад, загальні положення були закріплені у ст. 170 Конституції Швейцарії від 18 квітня 1999 р., а спеціальні – в окремих законах. У межах оцінки законів у Швейцарії проводиться попередня оцінка законопроекту, періодична оцінка дієвості закону, вводяться експериментальні закони, велика увага приділяється їх фінансовому обґрунтуванню. У Німеччині застосовуються всі сучасні методи оцінки, включаючи контрольні списки, випробування, тести й експериментальне законодавство. Тобто на законодавчому рівні закріплюється необхідність проведення апробації певних видів законів, перш ніж вводити їх загальну дію» [10, Розділ 8].

Вважаємо такий підхід оправданим, оскільки випробування законопроектів у реальних умовах, апробація дозволить не тільки комплексно вирішити питання та врегулювати відповідні відносини, а також на початковому етапі виявити можливі прогалини та проблеми та зекономити матеріальні та часові ресурси.

Проведення експертизи діючих законів, на сьогоднішній день, в Україні не врегульовано. Всі прогалини усуваються виключно шляхом внесення відповідних змін до закону суб'єктом законодавчої ініціативи, що на практиці призводить до можливого триваючого порушення прав свобод людини та громадянина та як наслідок збільшення скарг до ЄСПЛ та рішень щодо відшкодування моральної шкоди.

Література

1. Європейський Суд з прав людини, рішення у справі "Свято-Михайлівська Парафія проти України" (Заява № 77703/01), Страсбург, 14 червня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_254#Text.
2. Європейський Суд з прав людини, рішення у справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06), Страсбург, 14 жовтня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text.
3. Європейський Суд з прав людини, рішення у справі «Серков проти України» (заява № 39766/05), Страсбург, 7 липня 2011 року. URL: <http://kmp.ua/uk/documents/foreign-experience/judgment-in-case-of-serkov-v-ukraine/>.
4. Європейський Суд з прав людини, рішення у справі «Промислово-фінансовий Консорціум «Інвестиційно-металургійний Союз» проти України» (заява № 10640/05), Страсбург, 26 червня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d41#Text.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року №3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
7. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10 листопада 1994 року №237-94-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 46. Ст. 415.
8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року, №1629-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 29. Ст. 367.
9. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 року №1365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-п#Text>.

10. Червінська Н.В. Правовий експеримент як важливий засіб підвищення ефективності законодавства. *Право і прогрес: теоретичні засади. Альманах права*. 2016, Випуск 7. С. 256-259.

Організаційно-правові засади протидії корупції у Російській імперії за часів Петра I

*Грушанський А.О., здобувач
Запорізький національний університет*

Епоха правління Петра I характеризується суттєвими зрушеннями у побудові як нормативної, так і інституційної систем протидії корупції. Як зазначаються сучасні дослідники, на часи Петра I прийшовся як розквіт корупції, так і розквіт боротьби з нею [1, с. 15].

Зокрема у 1714 році Петром I було видано Указ «Про заборону хабарів і посулів», яким було запроваджено централізовану систему фінансування оплати праці чиновників та підвищено їх грошове забезпечення. Також зазначеним Указом запроваджувалася посада генерала-губернатора, до повноважень якого, серед іншого, відносилася боротьба із судовою тяганиною.

Того ж року Петра I було видно Указ «Про фіскалів та про їх посаду і діяння». У складі вищого органу державного управління – Сенату – запроваджувалася посада обер-фіскала, який був вповноважений координувати діяльність підпорядкованих фіскалів, що здійснювали свою діяльність у великих, переважно губернських, містах. До повноважень фіскалів було віднесено виявлення та припинення корупційних злочинів шляхом скерування та Сенату так званих «доносів».

Для розслідування виявлених фіскалами злочинів, вчинених вищими посадовими особами, створювалися майорські канцелярії, що найбільш активно функціонували у 1715-1722 роках. Очолювали такі канцелярії, як правило, авторитетні чиновники із бездоганною репутацією. У ході розслідування майорські канцелярії мали право проводити допити, у тому числі одночасні, а також катувати підозрюваних. У разі підтвердження провини підозрюваного канцелярією складався обвинувальний висновок, який затверджувалися безпосередньо Петром I. Станом на кінець 1720-х років у Російській імперії одночасно функціонувало 13 майорських канцелярій [2, с. 26-27].

Найбільш відомим фігурантом, справу відносно якого довелося розслідувати майорським канцеляріям, став сибірський губернатор, наблизений до Петра I князь М.П. Гагарін. Перелік вчинених ним злочинів був настільки великим, що канцелярії довелося скласти для Петра I відповідний реєстр. Незважаючи на каяття у вчинених злочинах, вироком Сенату Гагаріна було засуджено до смертної кари, у першу чергу, з огляду на особисту позицію Петра I.

Разом із тим фіскали, ставши частиною архаїчного державного апарату, не надто ефективно виконували покладені на них функції. Фіскальна служба була таємною і не користувалася популярністю у громадськості, слабо впливала на стан законності й правопорядку [3, с. 117].

Так, беручи до уваги велику кількість фіскалів та значний обсяг коштів, що виділялися на їх утримання, останні ініціювали розслідування майорськими канцеляріями справ лише стосовно 17 чиновників. Крім того самі фіскали не гребували банальним хабарництвом. Зокрема, за три роки по страті Гагаріна було четвертовано за хабарництво викривача останнього обер-фіскала Нестерова. Розпач Петра I досяг такого рівня, що, він вирішив оприлюднити указ з нормою такого змісту: «Хто украде в скарбниці лише стільки, щоб купити мотузку, буде на ній повішений» [4, с. 31].

Зневірившись у спроможності фіскалів дієво протистояти корупції, у 1722 році Петро I видає указ про створення на території Російської імперії прокуратури.

Зокрема згідно з Указом від 27 квітня 1722 року «Про посаду генерал-прокурора» систему прокуратури очолив генерал-прокурор сенату, підзвітний безпосередньо імператору. Призначались і помічники генерал-прокурора – обер-прокурори. Як зазначає О.В. Кривенко,

на відміну від органів прокуратури Франції Петро I замість прокуратури обвинувального типу створив орган нагляду, що одержав назву «ока государева», основним завданням якого було здійснення від імені царя постійного нагляду за відповідністю законам дій та розпоряджень Сенату [5, с. 172-173].

Подальшими указами Петра I було засновано прокуратуру у провінціях, біля надвірних судів та прокуратуру при святішому Синоді. Органи прокуратури, які знаходилися і функціонували на території тодішньої України, були складовими прокурорської системи Російської імперії. Посаду прокурора на території сучасної України було запроваджено 16 травня 1722 р. указом «Про заснування в Глухові малоросійської колегії та про призначення в оную присутствующим бригадира Вельямінова» [6, с. 167].

При виявленні порушення прокурор спочатку у усній формі пропонував його усунути, та, у разі невиконання зазначеної вимоги, вносив протест. У разі відхилення протесту керівник відповідного органу разом скеровував до вищестоящої інстанції або до Сенату вмотивовані поясненнями. Водночас прокурор, чий протест було відхилено, направляв генерал-прокурору доповідь, за результати вивчення якої останній вирішував, чи підтримати підлеглого.

Безпосереднє кримінальне переслідування знаходилося поза компетенцією прокурора. Він лише наглядав за ходом розслідування справи. Прокурори призначались на посади Сенатом за пропозицією генерал-прокурора. Як визначав указ «Про посаду генерал-прокурора» генерал-прокурор як і підпорядковані йому прокурори звільнюються від відповідальності за донос, що не підтвердився. Але за ті чи інші провини вони могли бути покарані тільки Сенатом. Сам генерал-прокурор або обер-прокурор несли відповідальність виключно перед імператором.

Останньою рішучою спробою Петра I покінчити із хабарництвом стало створення Вищого суду з відповідним скороченням повноважень у судовій сфері Сенату. Скликаний як тимчасовий судовий орган для розгляду справ сенатора П.В. Шафірова та обер-прокурора Г.Г. Скорнякова-Писарева, у 1723 році Вищий суд почав діяти на постійній основі. Одразу після створення Петро I доручив Вищому суду розгляд низки справ стосовно високо посадовців, обвинувачених у вчиненні корупційних злочинів. На початку власної каденції Вищий суд налічував 10 суддів, у тому числі 6 генералів та офіцерів гвардії, три сенатори та московського віце-губернатора І.Л. Войекова. Слід зазначити, що судді Вищого суду виконували повноваження за сумісництвом, не полишаючи основного роду занять.

За час своєї діяльності Вищий суд розглянув справи відносно 29 підсудних, з яких 1 було виправдано, 6 – страчено, а решту засуджено до інших видів покарань. Вироки, що виносилися Вищим судом, підлягали обов'язковому затвердженню Петром I, при цьому апеляційний порядок їх оскарження передбачено не було.

Ієрархічний статус Вищого суду визначався фактом листування із Сенатом у формі «ведень», що визначало рівний статус суб'єктів листування [7, с. 326-328].

Разом із тим Вищий суд, будучи створеним зі ініціативи та всілякої підтримки Петра I, почав стрімко втрачати вплив після смерті останнього. Так, згідно указу Сенату 1725 року припинено передання до Вищого суду нових справ, при цьому під підписку про невіїзд звільнено 13 з 15 підсудних, що знаходилися під вартою. Окремим указом нова імператриця Катерина I закрила справу відносно власного фаворита О.В. Меншикова, що перебувала у провадженні суду. Юридично Вищий суд було ліквідовано вже наступного, 1726 року.

Таким чином, слід констатувати, що не зважаючи на суттєву увагу, яку було приділено питанням боротьби з корупцією за часів Петра I, досягти суттєвих зрушень у цій сфері не вдалося з огляду на неоднорідність правозастосовної практики залежно від особи корупціонера, суттєву різницю у фінансуванні службовців, несистематичне та недостатнє грошове забезпечення службовців нижчої ланки.

Література

1. Невмержицький Є.В. Історичні витоки корупції та її сучасний зміст. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 4. С. 14-21.

2. Болотина Н.Ю. Коррупция и Государственная Власть в России: борьба и сосуществование. XIV–Середина XIX вв. URL: FTP.REPEC.ORG › REDIF › REPEC › RNP › PPAPER › NVG170.
3. Скомаров О.В. Историчні аспекти діяльності правоохоронних органів з протидії корупції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2 (40). С. 116-122.
4. Гришук М.О. Передумови виникнення та протидії корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №2 (22). С. 28-35.
5. Кривенко О.В. Зародження інституту прокуратури на території України. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10830/Kryvenko%20%D0%A2%D0%BE%D0%BC%202_2017-68.pdf
6. Наулік Н.С. Прокуратура України як інститут системи захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави: історія розвитку. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 166-170.
7. Серов Д.О. Судебная реформа Петра I: историческо-правовое исследование: монография. Москва. Зерцало-М., 2009. 488 с.

Характерні риси адміністративних проваджень в адміністративному процесі

Гудим І.В., аспірантка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Існування та функціонування інституту адміністративного провадження на сьогодні є невід'ємною гарантією захисту порушених прав. Інститут адміністративного провадження, на відміну від інших видів провадження, реалізується не тільки судовими органами, а й, водночас, органами виконавчої влади та їх посадовими особами.

За роки незалежності України її законодавство зазнало суттєвих змін, які торкнулися практично усіх галузей права, в тому числі й адміністративно-процесуального. Такі зміни були детерміновані нагальною необхідністю кардинального оновлення доктринальних положень адміністративно-правової науки та, відповідно, норм і приписів чинного адміністративного законодавства, що передбачає формування у першу чергу теоретично обґрунтованої моделі правового регулювання адміністративних процесуальних відносин.

Зрозуміло, що створення абсолютно нової парадигми розвитку адміністративного процесу не могло бути одномоментним, а відтак, на жаль, ще існують інститути процесуального права, які концептуально залишились незмінними, тільки частково пристосувались до нових умов, не відповідаючи вимогам сьогодення. Одним із таких є інститут адміністративно-юрисдикційних проваджень, як важлива складова адміністративного процесу та інструмент, покликаний розв'язувати широке коло різних за змістом індивідуально-конкретних справ, включаючи протидію адміністративним деліктам, захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Поділ адміністративного процесу на відповідні процесуальні провадження відображає об'єктивну потребу суспільного розподілу праці і спеціалізації діяльності різних суб'єктів, уповноважених здійснювати таку діяльність. При цьому виділення конкретних проваджень у рамках адміністративного процесу можна пов'язати з необхідністю регулювання певних якісно однорідних суспільних відносин, що складаються в адміністративно-процесуальній сфері і набувають таким чином характеру процесуальних правовідносин [1, с. 86].

Характерними рисами адміністративних проваджень вчені вважають те, що:

- 1) сутність діяльності з розгляду і вирішення індивідуальної адміністративної справи становить спір про право, що витікає з норм адміністративного права, або можливість (необхідність) застосування щодо суб'єкта правовідносин примусових заходів;
- 2) зміст діяльності в межах адміністративного провадження становить правова оцінка сукупності фактів, що мають відношення до конкретної індивідуальної адміністративної справи;

3) суб'єкт адміністративного провадження – орган державної влади, що приймає владне рішення в межах власної компенсації. Таким органом є не тільки суд, але і (в більшості випадків) орган виконавчої влади, інша уповноважена особа;

4) відносини учасників адміністративного провадження набувають особливого процесуального характеру, пов'язаного з наділенням учасників процесу особливими правами і обов'язками. Зокрема, при розгляді індивідуальної справи судом сторони знаходяться в рівному процесуальному становищі;

5) результат адміністративного провадження в правовому плані – прийняте владне рішення про розв'язання спору або застосування (відмову від застосування) заходів адміністративного примусу;

6) мета адміністративного провадження – охорона адміністративно-правових відносин від порушень. Вирішення спорів і застосування примусових заходів в рамках адміністративного провадження служить цілям захисту основ правопорядку, встановлених адміністративним законодавством [2, с. 8].

Слушною вважаємо думку С.В. Лихачова, який під адміністративним провадженням розуміє нормативно врегульований порядок вчинення процесуальних дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета [3, с. 16].

Т.О. Коломоєць визначає адміністративне провадження як вид адміністративного процесу, який об'єднує послідовно здійснювані уповноваженим суб'єктом (публічною адміністрацією) процесуальні дії щодо розгляду та вирішення індивідуальних справ [4, с. 216]. На думку Н.Г.Саліщевої, адміністративне провадження охоплює всі сторони діяльності державного апарату, починаючи від підготовки і видання актів управління і закінчуючи матеріально-технічними діями [5, с. 9].

С.О. Короед зазначає, що провадження у таких справах є одним із конкретних видів адміністративно-юрисдикційної діяльності процесуального характеру, яке здійснюється як у позасудовому, так і судовому порядку. Будучи складовою частиною провадження у справах про адміністративні проступки судовий розгляд цих справ є відносно самостійним процесуальним явищем, існування якого обумовлено специфічним суб'єктом – судом, що здійснює правосуддя (а не управлінську діяльність) у зазначених справах, а також особливим порядком їх розгляду і вирішення у порівнянні з іншими юрисдикційними органами [6, с. 5].

Адміністративно-юрисдикційні провадження є складовою конфліктного адміністративного процесу, сутність якого полягає у розв'язанні публічно-правових спорів та справ про адміністративні правопорушення, а також у діяльності суб'єктів публічної адміністрації (адміністративних органів) та судових установ (адміністративних судів та судів загальної юрисдикції) щодо вирішення публічно-правових спорів, у яких одна зі сторін (суб'єкт не наділений владними повноваженнями) оскаржує дії, бездіяльність та рішення суб'єкта владних повноважень (в судовому та адміністративному порядках) або суб'єкт владних повноважень, фіксуючи протиправні дії громадян (інших фізичних осіб), притягує останніх до адміністративної відповідальності чи оскаржує дії та бездіяльність суб'єктів без владних (фізичних, юридичних осіб) повноважень у порядку адміністративного судочинства [7].

Таким чином, хоча більша частина проваджень, що становлять структуру адміністративного процесу, спрямована на вирішення справ «позитивного» характеру, що виникають під час виконавчо-розпорядчої діяльності публічної адміністрації, проте значне місце в цій діяльності займає саме розгляд справ про правопорушення, інші правові спори по суті та прийняття по них відповідних рішень. У процесі такої діяльності вирішується юридична справа, здійснюється правовий захист порушених або оспорюваних інтересів, виноситься юридично-владне рішення щодо застосування відповідної правової санкції, відновлення порушеного права тощо.

Виникнення, зміна і припинення квірінальних відносин опосередковано подіями конкретного юридичного факту, у зв'язку із чим, на відміну від неюрисдикційних (справ

позитивного характеру), основне завдання названих вище проваджень – вирішення спору, обов'язковим результатом якого є негативні наслідки для однієї зі сторін спору або застосування адміністративних стягнень для порушника норм адміністративного законодавства.

Література

1. Мартиновський В.В. Проблема класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. № 24. С. 85-91.
2. Масленчиков М.Я. Российский административный процесс: триединство процессуальной нормы, содержание и формы. *Административное право и процесс*. 2008. № 2. С. 8
3. Лихачов С. В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2001. 177с.
4. Коломоець Т.О. Адміністративне судочинство України: підручник / за заг.ред. проф. Т.О. Коломоець. Київ: «Істина», 2008. 219 с.
5. Салищева Н.Г. Административный процесс в СССР. М.: Юрид. л-ра, 1964. 160 с.
6. Короєд С.О. Судовий розгляд справ про адміністративні проступки : автореф. дис. ... канд. юрид наук : 12.00.07. К., НУВСУ, 2009. 17 с.
7. Тернушак М. Щодо доцільності інтерпретації адміністративного процесу через призму конфліктності юридичної природи. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 884. С. 182–185.

Сучасні детермінанти поширення проблем державного регулювання галузі залізничного транспорту та шляхи їх вирішення

Гумбатов А.А., аспірант

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Однією з важливих базових галузей економіки України, що забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях, є залізничний транспорт. Його діяльність, як частини єдиної транспортної системи країни, сприяє нормальному, функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, економічному розвитку країни. Залізниці у взаємодії з іншими видами транспорту покликані своєчасно і якісно здійснювати перевезення пасажирів і вантажів, забезпечувати безпеку руху, розвивати сферу транспортного обслуговування господарства та населення.

Одним з найважливіших питань, які стоять перед галуззю на даному етапі структурних перетворень, є підвищення ефективності роботи залізничного транспорту при дотриманні вимог стійкості; доступності, безпеки його роботи і якості послуг, зниження сукупних господарських витрат на перевезення вантажів. Вирішальну роль в цьому процесі повинна мати активізація реформаційних відносин, побудованих на принципах активного застосування заходів публічно-правового забезпечення залізничної галузі. Разом з тим остання на сьогодні, знаходячись у критичному стані, працює за старими принципами, які не відповідають сучасним світовим тенденціям організації роботи залізничного транспорту, зумовлюють неефективність її функціонування та ускладнюють подальший розвиток, стримуючи надходження в галузь інвестицій, ускладнюють співробітництво з приватними компаніями.

Незважаючи на бурхливий розвиток автомобільного, повітряного і трубопровідного транспорту, майже 200 років залізничний транспорт залишається основним засобом переміщення вантажів і масового перевезення пасажирів. Він є провідною галуззю в дорожньо-транспортному комплексі країни, який забезпечує майже 82% вантажних і 36% пасажирських перевезень, здійснюваних всіма видами транспорту. Експлуатаційна мережа залізниць України складає майже 19,8 тис. км (без урахування окупованих територій, мережа яких на сьогодні не експлуатується), з яких понад 47,2% електрифіковано. За обсягами

вантажних перевезень залізниці України займають четверте місце на Євразійському континенті, поступаючи лише залізницям Китаю, Росії та Індії. Вантажонапруженість українських залізниць (річний обсяг перевезень на 1 км) в 3-5 разів перевищує відповідний показник розвинених європейських країн [1].

У період 1992-2019 років темпи зростання цін на споживану продукцію перевищували зростання тарифів на перевезення, що не дозволяло оновлювати рухомий склад та інфраструктуру за рахунок власних коштів залізниць. Передбачені Законом України «Про залізничний транспорт» кошти з бюджету на будівництво і модернізацію магістральних ліній та придбання рухомого складу для пасажирських перевезень не виділялись. Практично не виділялись кошти з місцевих бюджетів на придбання електро- та дизель-поїздів для перевезень пасажирів у приміському сполученні, збитки від соціально-необхідних приміських пасажирських перевезень повністю не відшкодовувались. На критичній межі знаходиться пропускна спроможність окремих дільниць та напрямків залізниць. Через катастрофічну зношеність рухомого складу, невідповідність між придбанням і списанням вантажних вагонів та локомотивів існує загроза незабезпечення потреб промислових галузей економіки у перевезеннях вантажів, з відповідними витратами для держбюджету, зниженням показників економічного розвитку країни. Майже вичерпано резерви провізних спроможностей через граничну зношеність та низьку продуктивність пасажирського рухомого складу. Неприйняття дієвих заходів щодо оновлення пасажирського рухомого складу призведе до неможливості виконання пасажирських перевезень в повному обсязі та, як наслідок, зниження мобільності населення [1].

Сучасними детермінантами поширення проблем державного регулювання галузі залізничного транспорту наразі є:

- низький рівень ефективності роботи, пов'язаний з державною монополією на інфраструктуру і перевезення, непрозорістю організації й управління, а також перехресним субсидуванням пасажирських перевезень за рахунок вантажних;
- поєднання функцій господарської діяльності і державного регулювання в одному галузевому органі державного управління;
- високий ступінь зносу і прогресуюче старіння основних фондів галузі;
- технічне і технологічне відставання України від передових країн світу за рівнем залізничної техніки;
- недостатній рівень забезпечення безпеки функціонування залізничного транспорту, що не відповідає світовим стандартам;
- критична нестача інвестиційних ресурсів;
- скорочення частки українського залізничного транспорту на традиційних і перспективних світових ринках та відсутність умов для зміни цієї тенденції й інтеграції України у світові транспортні ринки [2, с. 133-134].

Перебуваючи в даний час в процесі реформування, зумовленого соціально-економічними і політико-правовими перетвореннями, що відбуваються на початку ХХІ століття в Україні, залізничний транспорт потребує наукового обґрунтування проведених перетворень, в оновленні та вдосконаленні нормативно-правової бази діяльності залізничної галузі, її управління, що неможливо здійснити без активного втручання в ці процеси держави, формування ефективного механізму взаємодії гілок влади з метою підвищення ефективності функціонування залізничної галузі.

Разом з тим, взаємодія гілок влади завжди була і є найбільш вузьким проблемним місцем у здійсненні державної політики, що детерміновано наступними чинниками. По-перше, без розробки галузевої, зокрема «залізничної», державної політики неможливо розробити цілісну ефективну транспортну політику української держави. По-друге, формування стратегії розвитку залізничного транспорту в Україні неможливе без розробки відповідної політики в сфері його управління. По-третє, реформи на транспорті з усією очевидністю показують необхідність серйозного опрацювання ключових питань взаємодії

гілок влади при здійсненні заходів державного регулювання залізничною галуззю, як стратегічно-важливої для національної економіки.

Таким чином, можна дійти висновку, що галузь залізничного транспорту як об'єкт державного регулювання має специфічні, лише їй притаманні риси, які вказують на необхідність організації постійного поліпшення системи управління залізничними перевезеннями, усунення бар'єрів, що перешкоджають її здійсненню; забезпечення ефективного, безпечного і якісного функціонування залізничного транспорту, а також його комплексного розвитку; забезпечення балансу інтересів держави, користувачів послуг та підприємств залізничного транспорту; організації безперервності перевізного процесу; формування конкурентного ринку залізничних послуг; рівноправного та недискримінаційного доступу до послуг інфраструктури залізничного транспорту усім користувачам, які зацікавлені в отриманні цих послуг тощо.

Література

1. Інформація про Українські залізниці. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-ukrainski-zaliznici.html>
2. Дикань О.В., Диколенко О.Г., Ганич Л.Н. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку підприємств залізничного транспорту. *Збірник наукових праць УкрДАЗТ*. 2013. Вип. 135. С. 131-135.

Гарантії реалізації конституційних обов'язків України

Задорожний Б.Ю., секретар

*Комітет захисту професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності,
Рада адвокатів Київської області*

Дефініція «гарантія» (від франц. *garantie* – забезпечення, запорука) означає спосіб забезпечення виконання добровільно взятих на себе зобов'язань. Конституційні гарантії реалізації обов'язків держави становить вид правових гарантій, які визначені Конституцією України і мають найвищу юридичну силу.

Професор В.Ф. Погорілко пропонує також визначити не лише систему конституційних гарантій, а й класифікувати за механізмом їх забезпечення. Конституційні гарантії, на його думку, поділяються на *нормативні* і *організаційні*: а) нормативні гарантії включають матеріальні і процесуальні норми; б) організаційні гарантії охоплюють суб'єкти конституційно-правових відносин, тобто український народ, Українську державу, органи державної влади, політичні партії, громадські організації, засоби масової інформації [1, с. 54 – 55].

Конституції європейських держав визначають обов'язки і гарантії різних суб'єктів правовідносин, в тому числі й держави. Проте в науці конституційного права і донині відкритим залишається питання щодо дієвого забезпечення реалізації конституційних обов'язків держави. Йдеться передусім про національно-правові гарантії таких обов'язків.

Національно-правові гарантії конституційних обов'язків держави – визначена національним законодавством система юридичних умов, засобів, способів і механізмів, спрямована забезпечити невідворотну, безперешкодну і повноцінну реалізацію державою, покладених на неї конституційних обов'язків. Гарантії конституційних обов'язків держави можна розмежувати на нормативно-матеріальні та інституційно-процесуальні, логічна єдність та об'єктивна взаємодія яких зумовлює функціонування правового механізму в системі забезпечення невідвортної, безперешкодної, повноцінної реалізації державою її конституційних обов'язків.

Нормативно-матеріальні гарантії конституційних обов'язків держави – це система законодавчо-правових приписів (заборони, зобов'язання, дозволи, веління, уповноваження), що визначають формат правопорядку в суспільстві і в державі, змістом якого є забезпечення конституційних обов'язків держави.

Усі європейські країни ухвалили національні конституції і практично всі вони є кодифікованими, тому стоять на вершині національного законодавства. Верховенство конституції в національній системі права, як зауважив Г. Шварц, вказує на підпорядкованість її всіх інших джерел права [2, с. 25 – 26].

Конституція визначає і закріплює основні якісні характеристики держави, які де-юре об'єктивно «програмує» державу на певний векторно-цільовий розвиток. Наприклад, «Австрія є демократичною республікою» (ст. 1 Федерального Конституційного Закону Австрії від 10 листопада 1920 р.); «Андорра є правовою, незалежною, демократичною і соціальною державою» (ст. 1 Конституції Князівства Андорра від 14 березня 1993 р.); «Литовська держава є незалежною демократичною республікою» (ст. 1 Конституції Литви від 25 жовтня 1992 р.); «Франція є неподільною, світською, демократичною і соціальною Республікою. Вона забезпечує рівність перед законом усіх громадян, незалежно від походження, раси чи релігії. Вона поважає всі вірування» (ст. 1 Конституції Франції від 4 жовтня 1958 р.); «Республіка Болгарія – правова держава» (ст. 4 Конституції Болгарії від 13 липня 1991 р.); «Польська Республіка є демократичною правовою державою, що здійснює принципи соціальної справедливості» (ст. 2 Конституції Польщі від 2 квітня 1997 р.); «Федеративна Республіка Німеччина є демократичною і соціальною федеративною державою» (ст. 20 Основного Закону ФРН від 23 травня 1949 р.).

Конституція України також визначила програмно-векторні характеристики держави, що становлять основу нормативно-матеріальних гарантій її конституційних обов'язків і де-юре «програмує» її векторний державотворчий розвиток, а саме : «суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1 Конституції України від 28 червня 1996 р.).

Таке конституційно-правове програмування держави не є самодостатнім, проте є вкрай необхідним чинником в аспекті окреслення гарантій конституційних обов'язків держави.

Якщо відповідати на питання: чому конституційне унормування таких характеристик держави не є самодостатнім, то вкажемо наступне. Історія знає чимало держав, які, задекларувавши в конституції ті чи інші якісні характеристики держави, надалі нерідко нехтували і недотримувалися їх. Так, Конституція Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія від 22 січня 1974 р. встановила: «Соціалістична республіка – держава, заснована на суверенності народу, на владі і самоврядуванні робітничого класу і всіх трудящих» (ст. 3), проте Югославія увійшла в історію як тоталітарна, а не демократична держава.

Проте необхідність конституційного унормування таких якісних характеристик сучасних держав все ж полягає в «програмуванні» їх векторного державотворчого розвитку, «контроль» за виконанням якого здійснює громадянське суспільство. У разі відсутності самодостатнього громадянського суспільства, здатного дієво впливати на державу, унормовані якісні характеристики держави, на жаль, є лише правовими гаслами.

Наступним складовим нормативно-матеріальних гарантій конституційних обов'язків держави є конституційні принципи організації та діяльності держави. Принципи є беззаперечними вимогами, фундаментальними засадами, що виконують роль несучої конструкції, на якій вибудовується інституційна система публічного владарювання.

Конституції європейських держав визначають систему фундаментальних принципів, що встановлюють беззаперечні імперативні вимоги в сфері публічного владарювання. Наприклад, «Державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу і судову; Збройні сили гарантують суверенітет, безпеку і незалежність країни і захищають її територіальну цілісність» (статті 8, 9 Конституції Болгарії від 13 липня 1991 р.); «Система управління в Республіці базується на поділі і балансі законодавчої, виконавчої та судової влади» (ст. 7 Конституції Албанії від 21 жовтня 1998 р.); «Федеральний президент не може входити ні до складу Уряду, ні в законодавчий орган Федерації або землі» (ст. 55 Основного Закону ФРН від 23 травня 1949 р.); «Литовська Республіка, здійснюючи зовнішню політику, керується загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 135 Конституція Литви від 25 жовтня 1992 р.); «Державна і Католицька церква незалежні і суверенні» (ст. 7

Конституції Італії від 27 грудня 1947 р.); «У сфері податків не може встановлюватися жодних привілеїв» (ст. 172 Конституції Бельгії від 17 лютого 1994 р.) тощо.

Конституція України також визначила систему принципів, що становлять невід'ємну складову гарантій конституційних обов'язків держави. Ними є: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; виборцям гарантується вільне волевиявлення» (статті 6, 8, 71 Конституції України). Отже, конституції національних держав, унормувавши систему засадничих принципів, зобов'язали держави в імперативному порядку рухатися не довільно, а по певних «магістральних шляхах» державотворення, які в своїй основі кореспондують якісним характеристикам держав.

Третім складовим гарантій конституційних обов'язків держави є конституційні презумпції. Ми підтримуємо позицію тих учених, які вважають, що інститут презумпції виходить за межі кримінального права, тому він може мати галузевий, міжгалузевий і загальноправовий характер [3, с. 55].

Конституційні презумпції – це закріплені нормами конституційного законодавства очевидні визнані аксіоми (константи), які не потребують доказів і можуть бути доводом істинності інших тверджень чи фактів. Вони в зобов'язують державу неухильно дотримуватися «букви і духу закону».

Систему конституційних презумпцій складають юридичні аксіоми (факти). Наприклад: «Покарання у вигляді конфіскації майна не може бути встановлено; громадянська смерть скасована; вона не може бути відновлена; жоден перегляд Конституції не може бути розпочато або продовжено під час війни або в період, коли палати не можуть вільно зібратися на федеральній території» (статті 17, 18, 196 Конституції Бельгії від 17 лютого 1994 р.); «Конституція є вищим законом, інші закони не можуть їй суперечити; надзвичайні суди не допускаються» (статті 5, 119 Конституції Болгарії від 13 липня 1991 р.); «Республіканська форма правління не може бути предметом конституційного перегляду» (ст. 139 Конституції Італії від 27 грудня 1947 р.); «Будь-який імперативний мандат є недійсним» (ст. 27 Конституції Франції від 4 жовтня 1958 р.); «Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане» (ст. 5 Конституції України). Отже, конституційні презумпції, що встановлені конституціями європейських держав, охоплюють різноманітні сфери суспільного життя.

Наступним складовим гарантій конституційних обов'язків держави є конституційні конструкції, тобто стійкі узагальнені нормативно-імперативні моделі (механізми), що утворюються шляхом логічно-змістовного поєднання нормативних приписів. Вони не тотожні юридичним інститутам. Відмінність конституційних конструкцій та юридичних інститутів полягає в тому, що юридичний інститут утворюється з норм права для «первинного» врегулювання суспільних відносин, а конституційні конструкції формуються шляхом системного законодавчого і доктринального компонування існуючих приписів права чи впливають зі змісту таких норм (офіційне тлумачення органом конституційної юрисдикції), логічне поєднання яких утворює певну правову модель (механізм). Такими конституційними конструкціями є: державний механізм, система стримувань і противаг, державно-владні повноваження, правовий статус держави тощо.

Отже, гарантіями конституційних обов'язків держави, що закріплені в конституціях Української та європейських держав є: конституційно унормовані якісні характеристики держави; конституційні принципи організації та діяльності держави як суб'єкта правовідносин; конституційні презумпції; конституційні конструкції.

Література

1. Погорілко В.Ф. Гарантії конституційні. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А-Г. К., 1998. С. 554 – 555.
2. Шварц Г. Конституционные суды: в общем и в частности. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*. 1993. № 2 (3). С. 25 – 27.

2. Штутин Я.Л. Предмет доказывания в гражданском процессе. М.: Госюриздат, 1963. 186 с.

Поводження з безхазяйними відходами в Україні

Зайкова Л.М., аспірантка

Науковий керівник:

Легеза Ю.О., д.ю.н., професорка

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Окремому державному обліку підлягають безхазяйні відходи. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про відходи», безхазяйними вважаються відходи, що не мають власника або власник яких невідомий [1].

З метою запобігання або зменшення обсягів утворення відходів, вдосконалення механізму їх обліку та відповідно до ст. 12 Закону України «Про відходи» постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 р. № 1217 затверджено Порядок виявлення та обліку безхазяйних відходів [2].

Власники або користувачі земельних ділянок, на яких виявлено такі відходи, зобов'язані повідомити про них місцеві органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Підставами для здійснення процедур визначення відходів та наступного їх обліку також можуть бути заяви (повідомлення) громадян, підприємств, установ та організацій, засобів масової інформації, результати штатних інспекційних перевірок органів Мінприроди на місцях, санітарно-епідеміологічної служби, органів місцевого самоврядування тощо. Заяви (повідомлення) про факти виявлення безхазяйних відходів розглядаються на черговому (позачерговому) засіданні постійно діючої комісії з питань поводження з безхазяйними відходами. Комісія визначає кількість, склад, властивості, вартість відходів, ступінь їх небезпеки для навколишнього природного середовища і здоров'я людини та вживає заходів до визначення власника відходів. У разі необхідності для визначення власника відходів та їх оцінки можуть залучатися правоохоронні органи, відповідні спеціалісти та експерти. За результатами своєї роботи комісія складає акт, який передається до місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування для вирішення питання про подальше поводження з відходами. На підставі акта комісії місцеві державні адміністрації або органи місцевого самоврядування приймають рішення щодо подальшого поводження з відходами та в разі необхідності порушують справу про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про відходи, та відшкодування заподіяної шкоди.

У разі визначення власника відходів він несе повну відповідальність за додержання умов поводження з ними та запобігання негативному впливу відходів на навколишнє природне середовище.

В іншому випадку, відповідно до положень Закону України «Про відходи», власником безхазяйних відходів стає орган місцевого самоврядування на території якого виявилися ці відходи, якщо він не прийняв заходів до виявлення власника. Це створює додаткові фінансові проблеми для органів місцевого самоврядування під час практичної реалізації цього положення. Поряд із фінансовими затратами, пов'язаними з встановленням власника майна, на органи місцевого самоврядування покладаються витрати на збирання, перевезення і оброблення безхазяйних відходів суб'єктом господарювання у сфері управління відходами.

Процедура закупівлі послуг з ліквідації несанкціонованих звалищ, збирання, вивезення безхазяйних відходів, сміття здійснюється органами місцевого самоврядування відповідно до положень Закону України «Про публічні закупівлі» за кошти місцевого бюджету – платників податків відповідної територіальної громади [3].

Разом з тим, реальний стан законності у цієї сфері свідчить про недосконалість механізму встановлення власника безхазяйних відходів, їх подальшого обліку, утилізації, відсутність прозорого та чіткого практичного алгоритму дій щодо поводження з

безхазяйними відходами, що призводить до нераціонального та неефективного використання бюджетних коштів, зловживань з боку посадових осіб органів місцевого самоврядування. Зазначене не тільки не вирішує проблеми правового регулювання поводження з безхазяйними відходами, а й поступово загострює екологічну проблему неконтрольованого накопичення безхазяйних відходів, їх вплив на здоров'я людини та навколишнє природне середовище.

Тому, вирішення проблеми поводження з безхазяйними відходами повинно здійснюватися, перш за все, шляхом запровадження ефективного законодавчого регулювання цього питання, формування належного рівня екологічної культури населення, що має будуватись на дослідженні національних особливостей з урахуванням позитивному досвіду країн Європейського Союзу. Нормативно-правова база потребує подальшої актуалізації в аспекті приведення у відповідність до європейських і світових стандартів. Метою таких запроваджень має стати зменшення кількості несанкціонованих сміттєзвалищ, а у подальшому – їх повна ліквідація, підвищення рівня благоустрою територій відповідних територіальних громад, покращення стану екології, посилення взаємодії між владою та громадою, більший рівень мобілізації членів відповідних територіальних громад у вирішенні проблем поводження з твердими побутовими відходами, досягнення високого рівня поінформованості громадян щодо вирішення проблем збору, вивозу та утилізації відходів, посилення спроможності місцевих громад, запровадження та стимулювання організації роздільного збору відходів, встановлення та запуск ліній з сортування сміття, а також налагодження переробки відходів, що мають ресурсну цінність. Саме про такі пріоритети наголошено у затвердженій розпорядженні Кабінетом Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р «Національній Стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» [4]. Стратегія спрямована на вирішення критичної ситуації, яка склалася з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів і характеризується подальшим розвитком екологічних загроз.

Література

1. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів: Постанова Кабінету Міністрів України № 1217 від 03.08.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-98-%D0%BF#Text>
3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
4. Управління твердими побутовими відходами в умовах реформування місцевого самоврядування та розвитку міжмуніципального співробітництва: Навчально-практичний посібник / за заг. ред. Толкованова В.В., Ілляш О.Е., Журавля Т.В., Голіка Ю.С. Київ, 2018. 393 с. URL: <https://ims-ukraine.org/sites/default/files/Solid-domestic-waste.pdf>

International standards on the Independence of judges

Carafina C., PhD student in Law

Scientific coordinator:

Dorul O., PhD in Law

State University from Moldova

State of law is based on the rule of law and organized on the principle of separation of state powers. Citizens must obey the law and the authorities should also do it and functioning of this system may be provided only by an independent and impartial justice. It requires an independent justice to make responsible and to prevent abuse of other state power and to protect finally human rights and fundamental freedoms.

Independence and impartiality are or should be part of the structure of each member of the judiciary body equally to professional membership, thus ensuring safety and confidence to those who seek protection of rights that have been violated and to the other members of society. [1, pg. 15]

The judicial independence is intended to protect judges from undue pressure from within the judiciary. The concept was first mentioned in international soft law and in professional standards in the early 1980s. [2] Around the turn of the millennium, the concept became more widespread. In 1999 it was included in the Universal Charter of the Judge [3] and in 2007 in the Bangalore Principles of Judicial Conduct. [4] In 2008, the Mount Scopus International Standards of Judicial Independence followed suit. [5] In 2010 it received recognition in the Magna Carta of Judges and in the influential Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe. [6] The European Court of Human Rights acknowledged this aspect of judicial independence explicitly for the first time in 2009 after it had done so implicitly as early as 2000. Although the acknowledgement of internal judicial independence by the Strasbourg Court fits in with this international trend, it also marks a turning point, as it was the first time the concept was acknowledged by an international tribunal whose judgments are binding on states. [7, pg. 104-105]

Judicial independence is the most important guarantee of the impartiality, both of the judiciary as a branch of power and in the specific case of litigation between two parties, and at the individual level it is only sufficiently guaranteed if each judge feels fully free to decide exclusively according to the law. The concept is easy to define, however what is more difficult is to agree on how to implement such principle so that the judiciary as a whole and every individual judge are guaranteed that independence in a real way. It is not enough that their independence is recognized in legal instruments: there must also be a solid institutional framework that supports judicial independence.

The right to an independent and impartial judge pre-established by law is enshrined in Article 6.1 of the European Convention on Human Rights (ECHR), as an element of the principles of a fair trial: *"In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law"*.

It is also mentioned in Article 47(2) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union: *"Everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law"*. [8, pg. 115]

How the Court fits this new aspect of judicial independence into its case law on Article 6 is clearly shown in case *Parlov-Tkalcic vs. Croatia (2009)*. First, it summarize its case law on the requirement of an independent tribunal: *"The Court...reiterates that in order to establish whether a tribunal can be considered "independent" for the purposes of Article 6.1, regard must be had, inter alia, to the manner of appointment of its members and their term of office, the existence of safeguards against outside pressures and the question whether it presents an appearance of independence"*.

The number of cases in which the Court has dealt with internal judicial independence is quite limited, only 15 judgments and 3 relevant decisions were found in the period between 2000 and 2018. [7, pg. 110]

Within the EU, the protection of the rule of law is a priority and judicial independence is crucial for it. Grand Chamber Judgment of the CJEU *Associação Sindical dos Juizes Portugueses vs Tribunal de Contas* of 27 February 2018, submitted the preliminary reference concerning the interpretation as meaning that the principle of judicial independence precludes general salary-reduction measures for judges. In the main proceedings, the Association representing the judges of the *Tribunal de Contas* (Court of Auditors) of Portugal claimed that such administrative measures adopted in implementing the Portuguese law for reducing the state deficit infringed the principle of judicial independence. As the referring court states, those measures were adopted in the framework of EU law, because they were required by the EU as a condition for granting financial assistance to Portugal.

The final conclusion of the Court is that the measures adopted in Portugal imposing a general salary reduction to eliminate an excessive budget deficit, linked to an EU financial assistance programme, do not violate the principle of judicial independence. Although recognizing that a certain level of remuneration is essential for safeguarding judicial independence, the Court held that the measures were not specifically adopted in respect of the judges of the *Tribunal de Contas*, but that they were of a general nature seeking a contribution from all members of the national public administration to the austerity effort for reducing the State budgetary deficit and hence did not impact on judicial independence. [9, pg. 120]

Judicial independence as well as democracy and the rule of law are no static realities so that once achieved, they are fixed and guaranteed against any setback.

Criteria for independence are set out by the jurisprudence of European courts and there are European standards and guidelines by expert organs of the Council of Europe applicable to all European system. From a practical point of view there are certain, more fine-grained access points which could become guardians and a kind of goal keepers.

From the bottom upwards it is the individual judge who can and must act in such a way to avoid infringements of independence. A very general and basic prerequisite is to have enough safety locks in place and on this ground it will lie on the judges to be fully aware of their responsibilities also with respect to strengthening the rule of law. Judicial associations can play a crucial role. They can protect the individual judge so that not the individual judge must stand in the spotlight, but the association does so once it becomes necessary to protest against undue influences. Furthermore an exchange in peer groups is of utmost importance, the personal exchange increases awareness and openness for the relevant issues and has a direct positive influence on a well understood esprit-de-corps. In this respect, better visibility and higher acknowledgement of such associations by European stakeholders is desired and needed. We judges must also strive to write a clearer language for the parties to the case in order to make justice better understood. This is the prerequisite for winning trust from society. [10, pg. 138]

References

1. Băcu A. – Guarantees of respect for the independence and impartiality of judges, Revista "Legea și viața" 2011, Nr. 12, pg. 15.
2. Minimum standards of judicial independence of the International Bar Association (1982); Art. 2.03 of the Montreal Universal Declaration on the Independence of Justice (1983).
3. The Universal Charter of the Judge (Central Council of the International Association of Judges, 1999).
4. Bangalore Principles of Judicial Conduct (2007).
5. The Mount Scopus International Standards of Judicial Independence (International Association of Judicial Independence and World Peace, 2008).
6. The Magna Carta of Judges (Consultative Council of European Judges, 2010); Recommendation 22-25 of CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers [of the Council of Europe] to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (2010).
7. Joost Sillen – The concept of "internal judicial independence" in the case law of the European Court of Human Rights, EuConst 15 2019, pg 105 – 133.
8. ECtHR 10 October 2000, case No. 42095/98, *Daktaras vs Lithuania*; ECtHR 6 September 2005, case No. 65518/01, *Salov vs Ukraine*; ECtHR 3 May 2007, case No. 7577/02, *Bochan vs Ukraine*; ECtHR 26 July 2007, case No. 29294/02, *Hirschborn vs Romania*; ECtHR 9 October 2008, case No. 62936/00, *Moiseyev vs Russia*; ECtHR 14 May 2009, case No. 2329/05, *Zaytsev vs Russia*; ECtHR 17 November 2009, case No. 39279/05, *Iwanniczuk vs Poland*; *Parlov-Tkalcic vs Croatia*, n. 21; ECtHR 15 July 2010, case No. 16695/04, *Gazeta Ukraine-Tsentr vs Ukraine*; ECtHR 5 October 2010, case No. 19334/03, *DMD Group, a.s. vs Slovakia*; ECtHR 3 February 2011, case No. 8921/05, *Igor Kabanov vs Russia*; ECtHR 19 April 2011, case No. 33186/08, *Khrykin vs Russia*; *Baturlova vs Russia*; ECtHR 3 May 2011, case No. 30024/02, *Sutyagin vs Russia*; ECtHR 6 October 2011, case No. 23465/03, *Agrokompleks vs Ukraine*; ECtHR

7 July 2015, case No. 24876/-7, *Lorenzetti vs Italy, Miracle Europe Kft vs Hungary; Ramos Nunes de Carvalho e Sa vs Portugal*.

9. Lorena Bachmaier Winter – Judicial independence in the Member States of the Council of Europe and the EU published online: 26 February 2019, ERA Forum (2019), pg. 114 – 126.

10. Edith Zeller – Access points for infringements of judicial independence, published on 26 February 2019, ERA Forum, 20:129 – 139.

Правові аспекти формування громадських рад

Крайній П.І., асистент,

Драгомерецька Д.В., студентка

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Ефективна взаємодія держави і громадянського суспільства є однією з найважливіших передумов розвитку демократії. Загалом, взаємовідносини громадянського суспільства і державної влади є визначальним фактором у забезпеченні демократичного розвитку країни, як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. На сьогоднішній день в Україні існує така інституціалізована форма владно-громадської взаємодії, як громадські ради, які створюються та діють при органах публічної влади. Вони виконують важливі соціальні функції, забезпечують ефективність та прозорість роботи державних органів влади, залучають громадськість до взаємодії з органами виконавчої влади, чим ще сприяють становлення демократичних інститутів участі громадськості в приватному та публічному житті.

Колективна форма задоволення потреб громадян – звичайне у світовій практиці явище. Об'єднання громадян органічно вплітаються у тканину суспільних та адміністративно-правових відносин. Іншими словами, демократія без різноманітних об'єднань громадян неможлива [1, с. 47-48].

Відповідно до Типового Положення “Про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації”, громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики [2].

Громадська рада при обласній державній адміністрації як постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган утворюється органом виконавчої влади на підставі Постанови Кабінету Міністрів України “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 3 листопада 2010 р. № 996 [3].

Система діючих на нинішньому етапі громадських рад є достатньо розгалуженою, тому варто здійснити їх класифікацію за критерієм органу, при якому функціонує громадська рада:

- громадські ради при міністерствах (діюча сьогодні громадська рада при Міністерстві внутрішніх справ України);
- громадські ради при центральних органах виконавчої влади (наприклад, громадська рада при Державній митній службі України);
- громадські ради при обласних державних адміністраціях (включаючи громадські ради при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях) (наприклад, громадська рада при Запорізькій обласній державній адміністрації);
- громадські ради при районних державних адміністраціях (включаючи громадські ради при районних державних адміністраціях у містах Києві та Севастополі)

(наприклад, громадська рада при Броварській районній державній адміністрації (Київська область)) [4, с. 38].

Так, у 2020 році сформовано 20 громадських рад при органах виконавчої влади, а в 2021 вже 16.

Склад громадської ради формується в декілька етапів:

1. створення ініціативної групи з підготовки установчих зборів за участю інститутів громадянського суспільства та представників ОБВ (може створюватися як рішенням діючої громадської ради, так і актом ОБВ);
2. оприлюднення підготовленого ініціативною групою повідомлення про дату, час, місце, порядок проведення установчих зборів, порядок подання заяв для участі в установчих зборах, відомості про склад ініціативної групи та прізвище, ім'я, електронну адресу та номер телефону відповідальної особи;
3. збір ініціативною групою заяв інститутів громадянського про їхні наміри взяти участь в установчих зборах та визначених нею додаткових документів чи відомостей;
4. інформування через офіційний веб-сайт ОБВ про місце проведення установчих зборів, список учасників установчих зборів, запропоновані кандидатури до нового складу громадської ради;
5. проведення установчих зборів, на яких визначається кількісний склад громадської ради та проводяться вибори членів громадської ради;
6. видання наказу/розпорядження керівника органу виконавчої влади про затвердження складу громадської ради на підставі протоколу установчих зборів;
7. оприлюднення протоколу установчих зборів та складу громадської ради на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади;
8. проведення першого засідання новообраної громадської ради та обрання її керівних органів;
9. затвердження громадською радою Положення про громадську раду та його погодження з органом виконавчої влади [5, с. 10-11].

Сьогодні до основних проблем створення і діяльності громадських рад в Україні можна віднести: низький фаховий рівень членів громадських рад; неналежне фінансове, матеріально-технічне та організаційне забезпечення громадських рад; необов'язковість рішень громадських рад для державних органів, що приводить зазвичай до ігнорування цих рішень; обмеження доступу громадських рад до офіційних інформаційних джерел, що робить неможливою їхню участь в державному управлінні; некомпетентність працівників державних органів, їх необізнаність з можливостями й особливостями функціонування громадських рад; нестача працівників у державних органах для виконання функцій спілкування з громадськістю; неналежне планування діяльності рад, які не можуть працювати у звичному для органів влади режимі; неготовність членів громадських рад узгоджувати між собою свої позиції на основі компромісу; низька прозорість діяльності самих громадських рад [6, с. 10-11].

До складу громадської ради можуть бути обрані представники громадських об'єднань, релігійних, благодійних організацій, творчих спілок, професійних спілок та їх об'єднань, асоціацій, організацій роботодавців та їх об'єднань, засобів масової інформації, зареєстровані в установленому порядку.

До складу громадської ради можуть бути обрані представники інститутів громадянського суспільства, які не менше шести місяців до дати оприлюднення органом виконавчої влади повідомлення про формування складу громадської ради провадять свою діяльність, реалізують свої проекти у сфері, пов'язаній з діяльністю відповідного органу виконавчої влади, що підтверджується інформацією про результати діяльності інституту громадянського суспільства, та в статуті (положенні) яких визначені відповідні цілі і завдання діяльності.

До складу громадської ради можуть бути обрані представники інститутів громадянського суспільства, які є фахівцями у відповідних сферах, що підтверджується

наявністю відповідної освіти, наукового ступеня, публікацій, досліджень, а також інформацією про участь у реалізації проектів не менш як за 12 місяців до дати оприлюднення органом виконавчої влади повідомлення про формування складу громадської ради. Інститут громадянського суспільства делегує одного представника, який одночасно є кандидатом на обрання.

До складу громадської ради не можуть бути обрані представники інститутів громадянського суспільства, які є народними депутатами України, депутатами Верховної Ради АРКрим та місцевих рад, посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Склад громадської ради може формуватися шляхом рейтингового голосування на установчих зборах або рейтингового електронного голосування. Рішення про спосіб формування складу громадської ради приймається органом виконавчої влади. Кількісний склад громадської ради визначається утвореною органом виконавчої влади ініціативною групою та не може становити більше ніж 35 осіб.

Строк повноважень складу громадської ради становить два роки з дня затвердження органом виконавчої влади її складу. А членство в громадських радах є індивідуальним[2].

Роблячи висновок, можна підкреслити важливість та ефективність даного органу. Та, на жаль, такі дійові органи, як громадські ради утворені не при всіх органах виконавчої влади, хоча посідають важливе місце у системі органів виконавчої влади. Також є ефективною їх взаємодія у формах консультацій, слухань, публічних громадських обговорень, експертиз, контролю громадян.

Література

1. Ковбас І.В., Федорук Н.С. Адміністративне право України. Конспект лекцій. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2015. 160 с.
2. Про громадську раду при центральному, місцевому органі виконавчої влади: Типове Положення від 15 жовтня 2004 р. № 1378. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/10242020>.
3. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010%D0%BF?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B%D1%8C>.
4. Віхляєв М.Ю. Громадські ради при органах виконавчої влади України та роль громадських об'єднань у їх діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 36–43.
5. Як сформувати громадську раду при органі виконавчої влади / М. Лациба, О. Хмара, І. Згривець, В. Купрій ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Л. : Дизайн-студія «Папуга», 2010. 76 с.
6. Сіцінська М. В. Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки й оборони України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=673>.

Співвідношення поняття «присяга» із суміжними поняттями

*Кремова Д.С., здобувачка
Запорізький національний університет*

Інститут присяги займає чільне місце у системі права, він є невід'ємною частиною службового права, яке у свою чергу є підгалуззю адміністративного права. Здійснюючи теоретико-правовий аналіз поняття «присяга» варто зазначити, що інститут присяги є настільки важливим правовим інститутом, що його використання можна відзначити у багатьох галузях права як важливий юридичний факт.

Крізь віки поняття «присяга» змінювалося і доповнювалося, на формування його впливали історичні події, політичні, світоглядні, релігійні погляди та звичаї. І, нарешті, воно

сформувалося і залишається відносно не змінним на сьогодні, варіюючи в залежності від змісту викладу.

Задля розуміння поняття «присяга» і ототожнення у словниках та енциклопедичних виданнях його із іншими суміжними поняттями, варто дослідити детально декілька із запропонованих в них понять.

Так, Великий тлумачний словник сучасної мови визначає поняття «присяга» як «урочисту офіційну обіцянку додержувати певних зобов'язань». Іншим варіантом цього поняття є «клятва вірності якій-небудь справі або урочиста обіцянка, часто підкріплена згадуванням чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє» [1]. Тобто ознаки «присяги» з цього поняття можна виділити наступні: а) урочистість; б) офіційність; в) містить обіцянку; г) зобов'язує. Коли йде мова про ототожнення з клятвою, як у другому варіанті, до ознак «присяги» додається ще те, що вона д) містить клятву на вірність, при цьому йде згадка про щось священне.

Словник української мови надає дещо звужене але схоже на попереднє поняття «присяга», обмежуючись ототожненням її із клятвою, та беручи до виділені вище ознаки. У Словнику міститься наступне поняття: «Присяга - урочиста офіційна обіцянка додержувати певних зобов'язань, клятва вірності якій-небудь справі»[2, с. 54].

Словник синонімів української мови містить ще кілька співвідношень з іншими суміжними поняттями. Авторський колектив Словника визначає коло суміжних понять наступним чином. Такими поняттями є «обіцянка (добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь), слово (у розумінні «дати слово – пообіцяти що-небудь виконати»), обітниця, обіцання (розмовне), приречення (на виконання чого-небудь), обіт (давати обіт), завіт, зарік (зарікатися)» [3]. Поняття варіюється від сфери використання, або ж офіційна (обіцянка яку вище вже було згадано у ототожненні із «присягою»), або ж побутова (слово, обіцання, зарік), або ж релігійна (обітниця, приречення, обіт, завіт).

Щодо поняття «урочиста обіцянка», яким визначають поняття «присяга», то в словниках чи енциклопедичних виданнях воно відсутнє, тому варто розглянути кожен його елемент окремо, задля вибудовування цілісного значення. Так, під «обіцянкою», згідно вже згаданого Словника української мови, розуміють «добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь» [2, с. 508]. Це джерело дає визначення поняттю «урочистий», а саме «особливо серйозний, значущий, важливий» [2, с. 482], інший варіант – «сповнений величі, який викликає почуття піднесеності, небуденності» [2, с. 482] або ж «який відзначається значимістю, важливістю», «пов'язаний з торжеством, знаменною датою, подією, присвячений їм, влаштований з їх приводу» [2, с. 482]. Тобто, урочистою обіцянкою можна вважати добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь, яке відрізняється значимістю, важливістю, яке супроводжується присвяченням йому торжеством. Тут же також можна одразу виділити наступну ознаку «присяги» е) добровільність, адже існує співвідношення «присяга-урочиста обіцянка».

Розглядаючи інше суміжне поняття, яке нерідко ототожнюють з поняттям «присяга», а саме – «клятва», варто також звернутися до словників та енциклопедичних видань. Так, прикладом видання, яке саме ототожнює поняття «присяга-клятва» є Словник української мови, у якому зазначається, що «клятва – те саме, що присяга, присягання, заприсягання» [2, с. 194], не виділяються навіть окремі ознаки клятви.

Наступним прикладом є Орфоепічний словник, який таким самим поняттям визначає «клятву», не розділяючи її від «присяги». Словник синонімів визначає наступний синонімічний ряд: «закляття, зарік, обітниця, обіцянка, присяга, присягання, слово» [4]. Але визначаючи ознаку, яка відрізняє поняття «клятви» від «присяги», можна прослідкувати із прикладів, наведених у визначенні поняття «клятва», воно обов'язково здійснюється в ім'я когось («Бога, матері»), на чомусь («на хресті») або чимось («небом, землею»). Тобто визначаюча ознака «клятви», як і згадувалося у першому понятті, – наявність «згадування чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє» при здійсненні клятви.

Таким чином, здійснивши теоретико-правовий аналіз співвідношення поняття присяга із іншими суміжними поняттями, можна зробити висновок про те, що поняття «присяга» не дарма співвідноситься із поняттям «урочиста обіцянка», адже ці суміжні поняття мають безліч спільних ознак: урочистість; офіційність; добровільність; важливість, значущість, зобов'язання; супровід торжеством з цього приводу. Але при цьому варто не забувати про те, що за порушення «присяги» передбачений певний вид юридичної відповідальності і це є нормативно закріпленим фактом, а за порушення «урочистої обіцянки» це не є передбаченим. Що ж до співвідношення з іншим суміжним поняттям, а саме поняттям «клятва», то у словниках зазначається беззаперечне ототожнення його із поняттям «присяга». Але тут варто пам'ятати, що ознакою «клятви» є прикріплення до неї згадування чогось, що є особливо важливим для особи, що здійснює клятву (у переважній більшості «клятва» використовується у релігійній сфері, а «присяга» у державній), а для «присяги» ця ознака не є домінуючою, тобто вона може бути, а може такої ознаки і не бути. У цьому випадку також варто зазначити про відмінність за ознакою відповідальності, як і у вищезгаданому.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/присяга> (дата звернення 20.03.2021)
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977.
3. Словник синонімів української мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/synonyms/присяга> (дата звернення 20.03.2021)
4. Словник синонімів української мови Вусика. URL: https://slovnyk.me/dict/synonyms_vusyk/клятва (дата звернення 20.03.2021)

Учасник війни: ветеран війни чи особа, на яку поширюється законодавство щодо ветеранів війни?

Микитюк Д.Ю., аспірант

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (надалі – Закон про ветеранів війни) від 22 жовтня 1993 року ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни.

Учасниками війни визнаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу, а також інші особи, передбачені цим Законом (ст. 8 Закону про ветеранів війни). Зокрема, учасниками російсько-української війни, відповідно до п. 13 ст. 9 Закону про ветеранів війни, визнаються працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у порядку, встановленому законодавством, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, у порядку, встановленому законодавством [1]. Тобто особи, які були відряджені до зони АТО/ООС та не отримали поранень.

Задля всебічного підходу до даної проблематики пропоную звернутися до законодавства інших країн з тривалою історією правового регулювання статусу ветеранів війни та розглянути законопроекти, які наразі зареєстровані у Верховній Раді України.

Так, у Великій Британії ветеранами визнаються особи, які прослужили принаймні один день у Збройних силах Її Високості (Регулярні чи Резервні війська) або в Морських

Силах, які виконували обов'язки під час законно визначених військових операцій [2]. Відповідно до законодавства США, американські громадяни, які: прослужили на дійсній військовій службі не менше 180 днів (без врахування курсу підготовки новобранця); або під час дійсної військової служби перебували один день (і більше) у зоні бойових дій чи брали участь у операції, чи відряджені в межах визначеної операції; служили у Національній гвардії або в резерві Збройних сил США протягом 20 років і звільнені не з причини негідної поведінки (з 2016 року), підпадають під категорію “ветеран” і отримують право на користування пільгами та привілеями ветеранів [3]. В Австралії до ветеранів відносять осіб, які наразі служать або ж служили у Збройних силах Австралії та військовослужбовців Збройних Сил Австралії, які станом на 31 липня 1962 року або після знаходилися за межами Австралії, не перебували на військовій службі, але були вбиті або поранені внаслідок дії ворожих сил [4].

В Канаді ветераном визнається будь-який колишній військовослужбовець Збройних Сил Канади, який успішно пройшов базову підготовку і звільнений не з причини негідної поведінки, зокрема: ветерани Збройних Сил та торгового флоту, які служили під час Першої світової війни, Другої світової війни або Корейської війни; колишні та нинішні військовослужбовці Збройних Сил Канади, включаючи тих, хто служив у Спеціальних районах служби та в миротворчих операціях; ветерани союзників, які: а) служили в одній із сил союзників під час Другої світової або Корейської війни; б) і прожили в Канаді щонайменше 10 років або жили в Канаді до вступу в армію союзників [5].

Відповідно до законодавства Нової Зеландії (Veterans' Support Act 2014), до ветеранів війни відносяться як діючі, так і колишні військовослужбовці Збройних Сил Нової Зеландії, а також невійськовий персонал, коли за певних обставин виконання обов'язків може прирівнюватися до військової служби (Кваліфікуюча оперативна служба). Так, Головнокомандуючий Збройних Сил Нової Зеландії може час від часу призначати осіб, які не є офіцерами, військовослужбовцями чи військовослужбовцями регулярних військ, в якості працівників Збройних Сил (у тому числі, виконуючих обов'язки або тимчасових, або працівників у резерві), якщо, на думку Головнокомандуючого Збройних Сил Нової Зеландії, таке залучення призведе до більш ефективної діяльності Збройних Сил Нової Зеландії. До невійськового персоналу відносяться: нинішній або колишній член цивільного штабу Збройних Сил Нової Зеландії; нинішній або колишній член цивільної хірургічної або медичної групи, яка була розгорнута за кордоном як частина Збройних Сил Нової Зеландії; особа, що була відряджена до Збройних Сил Нової Зеландії з дозволу Головнокомандуючого Збройних Сил Нової Зеландії.

Окрім того, законодавство Нової Зеландії передбачає підтримку членів сімей нинішніх та колишніх військовослужбовців Збройних Сил Нової Зеландії та розпорядників майна особи, яка служила у Збройних силах Нової Зеландії. На додаток, на офіційному сайті Міністерства у справах ветеранів Нової Зеландії (<https://www.veteransaffairs.mil.nz/eligibility/check-your-eligibility/check/>) у будь-якої особи є можливість перевірити, чи відноситься особа до ветеранів в залежності від: належності до Збройних Сил Нової Зеландії; роду діяльності у складі Збройних Сил Нової Зеландії; та часу перебування в зоні бойових дій.

У випадку підтвердження приналежності до ветеранської спільноти, особі присвоюється код, який вона використовує у подальших комунікаціях із працівниками профільного міністерства, що допомагає споживачам таких послуг швидко визначити свою категорію та пакет відповідних соціальних гарантій [6].

Отже, державні структури, що опікуються ветеранською спільнотою в країнах, які мають великий досвід у забезпеченні прав зазначеної категорії осіб, в переважній більшості відносять до ветеранів саме військовослужбовців як безпосередніх учасників військових конфліктів (учасників бойових дій в Україні) та інвалідів внаслідок війни., і лише в Новій Зеландії – і осіб, які перебували безпосередньо у зоні збройного конфлікту як допоміжна сила збройних сил (учасників війни в Україні).

І хоча в Україні законодавець, як і в Новій Зеландії, розширив зазначений перелік особами, які відігравали додаткову роль у військових конфліктах – учасниками війни, вважаємо, що поняття “ветеран війни” передбачає участь особи безпосередньо у боях за Батьківщину, зі зброєю в руках, що відповідає ознакам комбатанта відповідно до права Гааги та права Женеви. Саме таким є зміст статті 4 Закону про ветеранів війни, де ветераном війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав.

На сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває два законопроекти: проект Закону №3407 “Про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) захисників України та ветеранів” (надалі – Законопроект №3407) [7] та проект Закону №3408 “Про статус осіб, які сприяли захисту Батьківщини, та осіб, постраждалих внаслідок збройних конфліктів” (надалі – Законопроект №3408) [8].

Зокрема, Законопроект № 3407, як і Закон про ветеранів війни, визнає ветеранами війни осіб, які безпосередньо брали участь у бойових діях під час захисту Батьківщини або на території інших держав – учасників бойових дій, постраждалих учасників Революції Гідності, ветеранів з інвалідністю, ветеранів посмертно. Що прикметно, з переліку ветеранів війни у Законопроекті № 3407 виключено таку категорію, як учасники війни. Натомість, відповідно до п. 2.2 Перехідних положень Законопроекту № 3408, учасників війни пропонується прирівняти до тих осіб, які сприяли захисту Батьківщини, без заміни посвідчень.

Якщо звернутись до “Словника української мови”, то він тлумачить слово “ветеран” як досвідчений, бувалий воїн, що брав участь у багатьох боях; та людина, що багато років успішно і плідно працює, працювала в якій-небудь галузі, діє, діяла в чомусь. Зазначені тлумачення відповідають розумінню ветерана війни та ветерана праці відповідно. І одна, і друга категорія є актуальними для українського законодавства та повністю відображають суть понять [9].

Отже, враховуючи зміст поняття «ветеран», більш доцільним видається виключити з переліку ветеранів війни категорію “учасник війни”. Вважаємо, що зазначена категорія належить до осіб, на яких поширюється дія Закону про ветеранів війни. За такого підходу пропонуємо повністю виключити статті 8, 9 Закону про ветеранів війни, а також виключити словосполучення “учасник війни” із ст. 4 Закону про ветеранів війни.

Натомість, пропонуємо доповнити пунктом 5 статтю 10 Закону про ветеранів війни у такій редакції:

“5) учасників війни, якими визнаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу, а також інші особи, передбачені цим Законом.

Учасниками війни вважаються:...(далі за текстом чинної редакції ст. 9 Закону про ветеранів війни)”.

Література

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ / Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
2. Veterans Factsheet 2020, Office for Veterans' Affairs. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874821/6.6409_CO_Armed-Forces_Veterans-Factsheet_v9_web.pdf.
3. Keith King What Qualifies Someone As A Veteran? / U.S. Veterans Magazine. URL: <https://usveteransmagazine.com/2019/11/qualifies-someone-veteran>.
4. Australian government. Department of Veterans' Affairs. URL: <https://clik.dva.gov.au/compensation-and-support-policy-library/part-1-service-requirements/11-veterans/111-who-veteran/definition-veteran>.
5. Official webportal of Veterans Affairs of Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/about-vac/what-we-do/mandate>.

6. Official webportal of Veterans Affair of New Zealand. URL: <https://www.veteransaffairs.mil.nz>.

7. Проект Закону про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів від 29.04.2020 № 3407 / Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68710.

8. Проект Закону про статус осіб, які сприяли захисту Батьківщини, та осіб, постраждалих внаслідок збройних конфліктів від 29.04.2020 № 3408 / Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68711.

9. Онлайнова версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/veteran>.

Деякі особливості адміністративної відповідальності за булінг (цькування)

*Приходько М.В., ад'юнкт
Національна академія внутрішніх справ*

Протягом багатьох років діти привертають увагу суспільства, яких ми розглядаємо як найцінніше наше майбутнє, продовження нації, пріоритет для держави. Нажаль, реалії сьогодення стверджують, що насправді вони все частіше стають небезпечними для суспільства: усе частіше трапляються випадки вчинення правопорушень (проступків) цією категорією населення.

Однією з реакції держави на такий стан речей є внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу (цькуванню), у тому числі й до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) [1] та впровадження адміністративної відповідальності за булінг (цькування).

Так, відповідно до ст. 173-4 КУпАП булінгом (цькуванням) визначено діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1].

Для вірного застосування ст. 173-4 КУпАП, необхідно, на нашу думку, правильно розуміти визначення «малолітні особи» та «неповнолітні особи». Так, відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» термін «неповнолітні» вживається у значенні «громадяни до 18 років» [2]. Сімейним кодексом України визначено вікові рамки для малолітньої, так і неповнолітньої. Так, малолітні особи – це особи віком до 14 років, а неповнолітні - віком від 14 до 18 років [3]. Ч. 1 ст. 31 Цивільного кодексу України визначено, що малолітня особа - фізична особа, яка не досягла 14 років, а ч. 1 ст. 32 зазначено, що неповнолітня особа - це фізична особа віком від 14 до 18 років [4]. Кодексом законів про працю України (ст. 187) визначено, що неповнолітні – це особи, що не досягли 18 років [5]. Отже, констатуємо факт різного тлумачення, здавалося б простих істин: визначення поняття «неповнолітні», що у свою чергу може призвести до виникнення проблемних ситуацій.

Варто зазначити, що поняття «малолітні» та «неповнолітні» особи пов'язані з їх дієздатністю - здатністю набувати певні прав та нести обов'язки.

Кодексом України про адміністративні правопорушення визначено вікову межу адміністративної відповідальності неповнолітніх. Так, відповідно до ст. 12 КУпАП адміністративної відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку й до останніх застосовуються відповідні заходи впливу (ст. 13 КУпАП) [1].

Отже, законодавець, у гіпотезі ст. 173-4 КУпАП застосовує спеціальне значення терміну неповнолітній з зазначенням конкретного вікового діапазону : « неповнолітні віком від 14 до 16 років».

На нашу думку, варто зазначити, що малолітні та неповнолітні особи, навіть якщо вони вчинили правопорушення, набувають привілейованого статусу. Так, аналіз статті 173-4 КУпАП дає змогу стверджувати, що за діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (булінг) вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років несуть відповідальність їх БАТЬКИ, або особи які їх замінюють.

Аналіз судової практики вказує, що відповідальність за вчинення діяння передбаченого ст. 173-4 КУпАП (булінг) малолітньою або неповнолітньою особою у віці від 14 до 16 років несе ОДИН з батьків, або особа, що їх замінює.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» «виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці» [6]. Тому, на нашу думку, наявна прогалина у порушенні принципу рівності перед законом у вихованні дітей.

На офіційній сторінці освітнього омбудсмена України [7] зазначено, що якщо у випадках, коли булінг має фізичний характер і завдає шкоди здоров'ю людини, окрім норм КУпАП до кривдника застосовується норми Кримінального кодексу України, а саме статті 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) [8].

Отже, виходячи з вищенаведеного, в адміністративному законодавстві простежується пом'якшувальні обставини притягнення дітей до відповідальності, проте не виключаючи її. На нашу думку, відповідальність дітей повинна нести виховний характер, без застосування жорстких заходів.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731>
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2999- XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
6. Про охорону дитинства: Закону України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
7. Відповідальність за боулінг :Освітній омбудсмен України – офіційний веб-сайт. URL: <https://eo.gov.ua/vidpovidal-nist-za-bulinh/>
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Особливості реалізації права на судовий захист в умовах карантину

Пятигора К., аспірантка

Науковий керівник:

Лученко Д.В., д.ю.н., професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення захисту прав та свобод людини є закріплення права кожного на судовий захист. Право людини і громадянина на судовий захист відноситься до громадянських прав людини, є одним із видів державного захисту та невід'ємним елементом законності та демократизму у державі.

Надання громадянам права на реалізацію судового захисту передбачено статтею 55 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку та кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Суд не може відмовити у доступі до правосуддя якщо особа вважає, що її законні права та свободи порушені.

Право на ефективний засіб захисту прав і свобод закріплено також у ст. 8 Загальної декларації прав людини та ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, якими передбачено кожній людині право на поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, гарантованих Конституцією або законом. Європейський суд з прав людини у своїй практиці наголошує на тому, що право на розгляд справи означає право особи звернутися до суду та право на те, що його справа буде розглянута та вирішена судом. При цьому особі має бути забезпечена можливість реалізувати вказані права без будь-яких перепон чи ускладнень. Здатність особи безперешкодно отримати судовий захист є змістом поняття доступу до правосуддя.

Таким чином, судовий захист прав і свобод людини є одним із основоположних прав людини, гарантується державою та не підлягає будь-якому обмеженню. Втім, за останній час, реалізація права у доступі до правосуддя, та вся система правосуддя загалом, зазнала значних змін у зв'язку з поширенням коронавірусної пандемії (COVID-19).

Відповідно до постанови КМУ «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» № 1236 від 09.12.2020 року, на території України встановлено карантинні заходи, в тому числі обмеження руху громадян, що створило перешкоди у доступі громадян до правосуддя. Окрім того, суд є одним із місць масового скопичення людей та під час дії карантинних заходів його функціонування не обмежувалось, а тому існують чималі ризики для розповсюдження коронавірусної інфекції у судових установах.

Так, пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) стала першочерговим приводом для пошуку ефективних та альтернативних заходів здійснення правосуддя, як то перехід системи правосуддя у дистанційний режим роботи. Зокрема, 27 березня 2020 року Вища рада правосуддя рекомендувала судам неухильно дотримуватися рішень Уряду щодо карантину, а також надала рекомендації, серед яких проведення судових засідань в режимі реального часу через мережу Інтернет.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року, внесено зміни до всіх процесуальних кодексів, у тому числі до ст. 195 Кодексу адміністративного судочинства України, відповідно до яких з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із

застосуванням електронного підпису. Разом з тим, розділ VI Прикінцевих положень доповнено пунктом 3, яким на строк дії карантину продовжено процесуальні строки, визначені статтями 47, 79, 80, 114, 122, 162, 163, 164, 165, 169, 177, 193, 261, 295, 304, 309, 329, 338, 342, 363 КАСУ.

З метою проведення судових засідань у режимі «онлайн», ДСА України затвердила «Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду» від 08.04.2020 року. Відповідно до цього Порядку, суди для проведення судових засідань у режимі відеоконференції повинні використовувати програмне забезпечення "EasyCon". Втім, 23 квітня 2020 року ДСА затвердило Порядок у новій редакції, згідно з яким для відеоконференцв'язку можливо використовувати не тільки систему "EasyCon", а й інші доступні судам та учасникам судового процесу технічні засоби.

Отже, необхідно зазначити, що поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) стало певною рушійною силою для запровадження сучасної альтернативної форми проведення судових засідань, що в свою чергу прискорило початок функціонування системи «Електронний суд» як складової ЄСІТС. Звісно, на практиці виникає чимало проблем, втім перехід правосуддя у дистанційний режим роботи дозволив забезпечити належну реалізацію права громадян на судовий захист.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 725-IX. *Відомості Верховної Ради Україн*. 2020. № 18. Ст.123.

Тенденції та виклики електронного правосуддя в Україні на сучасному етапі

*Рудан С.М., консультант
Чернівецький апеляційний суд*

Швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій позначився нині майже на всіх сферах життєдіяльності людини. Однією із сфер інформатизації суспільства є судова система. Україна намагається поступово відійти від застарілих методів судочинства, що відстають від світового технологічного розвитку. Однією із форм інформатизації судової системи є запозичення закордонного досвіду щодо відходу від паперового судочинства до ефективнішого – електронного. Сьогодні, в умовах коронавірусної пандемії COVID-19 актуальність інформатизації судової системи є пріоритетом для держави, адже право людини на судовий захист виступає одним із основоположних прав людини, яке не обмежується в умовах воєнного чи надзвичайного станів. Аспекти електронного правосуддя знаходяться в полі зору багатьох науковців та законодавців.

Метою статті є дослідити тенденції електронного правосуддя в Україні на сучасному етапі.

Основною метою «Електронний суд» є забезпечити справедливе і неупереджене правосуддя в Україні електронним способом налагодженого процесу оперативного обміну інформацією між судовими установами, учасниками судового процесу та іншими державними структурами [1].

Ініціювання систем електронного судочинства в судовий процес надає можливість учаснику судового процесу вже зараз подати он-лайн позов, докази по справі, сплатити

судовий збір через систему, отримати судові рішення, тобто дистанційно, не відвідуючи приміщення суду та з мінімальним контактом із персоналом установи. І тому інтерфейс такої системи повинен бути простим, зручним, інтуїтивно зрозумілим, що дозволить користувачу без юридичної освіти і без допомоги кваліфікованих юристів виконати всі необхідні дії для вирішення спору он-лайн.

Впровадження інформаційних технологій в роботу судової системи в Україні та автоматизація їхньої діяльності була визначена Стратегією реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки за Указом Президента від 20 травня 2015 року № 276. Як наслідок, у 2017 році внесено інноваційні зміни ідеї «електронного суду» до процесуального законодавства, яка зумовила розробку Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) [2]. Згідно цієї Концепції для побудови ЄСІТС передбачено такі етапи:

1. IV квартал 2019 року – I квартал 2020 року: проектування ЄСІТС.
2. I-II квартали 2020 року передбачали побудову загальносистемних компонент та розробку макетів основних підсистем та модулів.
3. Період III квартал 2020 року - IV квартал 2021 року передбачає розробку пілотних проектів та макетів основних підсистем Центральної системи ЄСІТС, розробку пілотних проектів і макетів основних модулів систем автоматизації діяльності органів і установ системи правосуддя, а також запуск пілотних проектів ЄСІТС у досліду експлуатацію в визначених судах, органах і установах системи правосуддя.
4. Протягом 2021-2023 років плануються заходи щодо: впровадження систем автоматизації діяльності судів, органів і установ системи правосуддя; розробки і впровадження підсистеми «Електронний архів»; впровадження підсистеми «Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами»; створення комплексної системи захисту інформації й отримання атестату відповідності; забезпечення комплексного функціонування ЄСІТС і впровадження регламентів технічної підтримки й супроводження у рамках контакт-центру ЄСІТС (служба сервіс-деск) і комплексної підсистеми оперативного моніторингу, контролю доступності й керування конфігураціями.
5. Наступні етапи життєвого циклу ЄСІТС заплановано після 2023 року, на яких Концепція ЄСІТС передбачає подальшу технологічну еволюцію і нарощування її функціонального набору відповідно до досягнень науково-технічного прогресу, змін законодавства і актуальних вимог суспільства.

Структурування будови ЄСІТС є надзвичайно складним стратегічним питанням, що зумовлює розробку чіткого плану дій і розподілу функцій між усіма дотичними учасниками процесу. Саме тому для ефективної реалізації поставлених завдань реформою вкрай необхідною є взаємодія між усіма органами суддівського самоврядування і керівниками відповідних установ.

Сучасна організація побудови ЄСІТС не є стратегічно послідовною у довгостроковій перспективі, тому перш, ніж виділяти ресурси на проект, варто покращити структуру управління проектом. Такі проблеми зумовлені недостатнім фінансуванням (відсутня на високому рівні установа на стороні замовника, що повністю братиме участь в проекті й управління ним); неефективним управлінням (ДСА як організація не може контролювати хід, тестувати результати й оцінювати достатність результатів за вартістю проекту); неналежною організацією (державне підприємство, що відповідає за експлуатацію діючих ІТ-систем, не може створити нову систему своєчасно і без зайвих витрат). Вирішення цих проблем дозволить успішно реалізувати повне впровадження реформи електронної судової системи.

Література

1. Концепція електронного суду України, розроблена Державним підприємством «Інформаційні судові системи» у 2012 році. URL: http://kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf. (дата звернення 18.03.2021).

2. Про затвердження Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: наказ Голови Державної судової адміністрації України від 13 квітня 2018 року № 168 (дата звернення 18.03.2021).

Проблема нормативно-правового визначення поняття паркування та зберігання транспортних засобів у вітчизняному законодавстві

*Соколенко Д.В., аспірант
Запорізький національний університет*

На сьогоднішній день є проблема з нормативно-правовим визначенням поняття «паркування» та «зберігання транспортних засобів». В законодавстві України, навіть у профільних нормативно-правових актах не міститься чітких визначень. Дана ситуація призводить до виникнення значної кількості правових колізій, та заважає сучасному розвитку системи паркування та зберігання автомобільних транспортних засобів в Україні.

У словниково-довідниковій літературі поняття «паркування» та «зберігання транспортних засобів» ототожнюються. Так, паркування – це розміщення транспортного засобу на парковці (споруді, будівлі (частині будинку, споруди) або спеціальному відкритому майданчику, призначеному тимчасового чи постійного для зберігання транспортних засобів) [1, с. 235]. Дана концепція відповідає світовій практиці організації паркування, завдяки чому можливо застосовувати єдину модель правового регулювання для усіх типів парковок та застосовувати поняття парковка до усіх її видів. Крім того, завдяки такому розумінню даного поняття, парковки поділяють на два основні типи - вуличні (on-street parking) – розташовані в межах вулиць, та позавуличні (off-street parking) – розташовані поза межами вулиць [2, с. 5], які в свою чергу поділяються на позавуличні парковки відкритого та закритого типу, які поділяються на наземні, підземні, багатоповерхові та інші [3, с. 1-2]. Проте в Україні все зовсім по іншому.

В українському законодавстві ці два поняття є не тотожними, оскільки регулюються різними актами та мають свої особливості. Відповідно до українського законодавства зберігання розглядається як – процес зберігання транспортних засобів на спеціально відведених для цього місцях з відповідальністю зберігача за схоронність транспортного засобу. Однак, відносини за договором зберігання транспортних засобів не слід плутати з платним паркуванням автомобілів у місцях, визначених рішенням місцевих органів державної влади (на вулицях центральної частини міста, поряд з ринками, іншими місцями їх масового скупчення), що є схожим з поняттям позавуличних паркінгів, яке склалося в міжнародній практиці. В останньому випадку служба паркування уповноважена отримувати визначену плату за надання послуг з паркування автомобілів, але не несе відповідальності за їх схоронність. Організація та порядок паркування транспортних засобів на вулицях і дорогах населених пунктів регламентуються Правилами паркування транспортних засобів, затвердженими постановою КМУ від 3 грудня 2009 р. № 1342 [4].

Відсутність належної нормативної бази також впливає на проблему визначення, в наслідок чого дане питання регулює низка нормативних актів, що регулюють зовсім різні сфери та між собою не узгоджені і суперечать один одному. У зв'язку з таким станом справ, для вдосконалення нормативно-правового регулювання у даній сфері необхідно сприяти створенню ґрунтового наукового базису, на основі якого можна буде провести впорядкування законодавства у цій сфері. Єдиний підхід до визначення зберігання та паркування транспортних засобів дасть змогу уникнути правових колізій, оскільки сфера паркування та зберігання транспортних засобів є комплексною і регулюється нормами різних галузей, необхідно провести кодифікацію законодавства у даній сфері та створити Закон України «Про паркування» або «Про зберігання транспортних засобів», який би містив загальні норми, що визначали цілі та принципи правового регулювання суспільних відносин у даній галузі, а також забезпечував взаємоузгодженість всіх норм інших галузей, які застосовуються при правовому регулюванні зберігання автомобілів.

Більш логічним рішенням цього питання було об'єднання паркування та зберігання транспортних засобів в одне єдине – паркування, та визначає його, як діяльність відповідних суб'єктів, що полягає в розміщенні транспортних засобів на паркінгах з укладенням договору зберігання транспортного засобу або без нього.

Таким чином, питання нормативно-правового визначення паркування та зберігання транспортних засобів в Україні регламентується різними нормативно-правовими актами, в наслідок чого і правове регулювання кожного з цих понять має свої особливості. Навіть у профільній постанові КМУ «Про затвердження Правил зберігання транспортних засобів на автостоянках» не міститься такого визначення. Для вирішення цієї проблеми в Україні, було б доцільно закріпити на законодавчому рівні чітке розмежування між поняттями зберігання транспортних засобів та паркування або закріпити єдине поняття «паркування».

Література

1. Литвиненко Т. П., Колесникова Ю.С. Проблеми проектування стоянок автомобільного транспорту в м. Полтава. *Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури*. Одеса, 2015. Вип. 58. С. 232-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodaba_2015_58_36.
2. Ison S., Mulley C. *Parking Issues and Policies: Emerald Group Publishing Limited*, 2014. URL: https://books.google.com.ua/books?id=uP5lBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
3. Barter P. *On-street parking management: An international toolkit. Sustainable Urban Transport Technical Document, vol 14. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Eschborn, 2016.* URL: https://www.sutp.org/files/contents/documents/resources/B_Technical-Documents/GIZ_SUTP_TD14_On_Street_Parking_Management_en.pdf.
4. Правила паркування транспортних засобів: Постанова КМУ від 03.12.2009 р. №1342. *Урядовий кур'єр*. 2009. 17.груд. (№235).

Соотношение свободы мысли, совести и религии и свободы выражения мнения в практике Европейского Суда по Правам Человека

Сувак С.Н., докторант

Международный Независимый Университет Молдовы

Содержание права на свободу мысли, совести и религии в понимании Европейского Суда по Правам Человека (*далее ЕСПЧ*) сопоставимо со многими основными правами и свободами человека (права на уважение частной жизни, свободы собраний и объединений и т. д.), провозглашенными Европейской Конвенцией по Правам Человека (*далее ЕКПЧ*). Особенно ярко в практике ЕСПЧ прослеживается связь между правом на свободу мысли и правом на выражение мнений.

«Нет у людей никакой свободы, без свободы высказывать свою мысль» – заявлял в свое время Вольтер. Данное высказывание несет в себе не только глубокий философский смысл, но и является постулатом современной теории прав человека.

Поскольку общество никогда не образует интеллектуального единства и не может выразить себя в какой-то одной идее, каждый из его членов сохраняет свою индивидуальность, свое собственное понимание тех или иных проблем. Свобода мысли и слова является по сути дела существенным фактором раскрытия человеческой индивидуальности, утверждения своеобразия и уникальности каждой личности. Какое-либо насильственное воздействие на человека с целью принудить его к выражению своей позиции или отказу от нее недопустимо. Следовательно, к числу важнейших юридических следствий свободы слова относится неправомерность любого преследования гражданина за выраженные им мысли при условии соблюдения действующего законодательства, а также

недопустимость дискриминации граждан по мотивам высказанных ими мнений. Свобода слова включает несколько структурных элементов, которые тесно взаимосвязаны и существуют в неразрывном единстве. Во-первых, это свобода каждого человека публично выражать свои мысли, идеи и суждения и распространять их любыми законными способами. Во-вторых, это собственно свобода печати и других средств массовой информации как свобода от цензуры и право создавать и использовать органы информации, позволяющее материализовать свободу выражения мнений. В-третьих, это право на получение информации, представляющей общественный интерес или затрагивающей права граждан, т.е. на свободу доступа к источникам информации [1, с. 93].

Хоть и не относится строго к объекту данного исследования, считаем целесообразным сослаться в данном контексте на выводы Специального докладчика по вопросу о свободе религии или убеждений (A/HRC/31/18). Общей чертой обеих свобод является безусловная защита *forum internum* – внутреннего мира мыслей и убеждений человека, а критерии определения ограничений в отношении их внешних проявлений, т.е. *forum externum*, очень схожи. Таким образом, имеются веские основания заключить, что права на свободу религии или убеждений и на свободу выражения мнений не противоположны друг другу, а в общем то вполне схожи по духу и по определению. Однако такая позитивная взаимосвязь не исключает конфликтов в конкретных случаях, поскольку на стыке этих двух прав могут время от времени возникать спорные вопросы (пункт 7) [2, с. 77].

Forum internum и *forum externum* следует в целом рассматривать как континуум. Предоставляя безусловную защиту внутреннему миру каждой личности от принуждения и вмешательства, более защищенный в правовом плане статус *forum internum* одновременно расширяет возможности для свободного общения и внешних проявлений в рамках *forum externum*. Иными словами, он укрепляет свободу религии или убеждений и свободу мнений и их выражения во всех их аспектах, как внутреннем, так и внешнем (пункт 22 Доклада Специального докладчика по вопросу о свободе религии или убеждений. Размещен 23 декабря 2015 г. A/HRC/31/18) [2, с. 80].

Статья 9 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. гласит: *«Каждый имеет право на свободу мысли, совести и религии; это право включает свободу менять свою религию или убеждения и свободу исповедовать свою религию или убеждения как индивидуально, так и сообща с другими, публичным или частным порядком в богослужении, обучении, отправлении религиозных и культовых обрядов»* (п. 1).

Статья 10 вышеуказанного договора предусматривает: *«Каждый имеет право свободно высказать свое мнение. Это право включает свободу придерживаться своего мнения и свободу получать и распространять информацию и идеи без какого-либо вмешательства со стороны публичных властей и независимо от государственных границ. Настоящая статья не препятствует Государствам осуществлять лицензирование радиовещательных, телевизионных или кинематографических предприятий»*

Необходимо отметить, что право на свободу мысли в отличие от права на свободу совести и религии является абсолютным по своей природе. Так, пункт 2 статьи 9 Европейской Конвенции по Правам Человека устанавливает право государства на вмешательство в процесс реализации свободы исповедовать свою религию или убеждения.

В свою очередь, право свободно высказать свое мнение обусловлено большим вмешательством государства в процессе его реализации физическим лицом. Пункт 2 статьи 10 Европейской Конвенции по Правам Человека гласит: *«Осуществление этих свобод, налагающее обязанности и ответственность, может быть сопряжено с определенными формальностями, условиями, ограничениями или санкциями, которые предусмотрены законом и необходимы в демократическом обществе в интересах национальной безопасности, территориальной целостности или общественного порядка, в целях предотвращения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья и нравственности, защиты репутации или прав других лиц, предотвращения разглашения информации,*

полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия.»

Понятия «мысли», «совесть» и «религия» могут включать в себя широкий спектр интеллектуальной и духовной деятельности человека. Таким образом, Комиссия (в прошлом) и Европейский Суд по Правам Человека внимательно рассматривают жалобы о нарушении положений статьи 9. Право на свободу мысли, совести и религии в значительной степени реализуются в сердце и сознании. Только когда человек заявляет о своих мыслях и убеждениях, государство узнает об их существовании и характере. Но при этом могут возникать вопросы, связанные со сферой свободы выражения своего мнения (статья 10) или с другими статьями Конвенции [3, с. 70]. В большинстве случаев, заявитель жалуется на вмешательство в выражение его убеждений и мнений путем распространения информации, статья 10 представляет собой *lex specialis* в отношении статьи 9, так что отдельное рассмотрение последней не требуется [4, с. 21].

В деле *Коккинаки против Греции* (ЕЧП-1993-S-002) Европейский Суд по Правам Человека подчеркнул, что свобода мысли, совести, и религии является одной из основ демократического общества, одним из его жизненно важных элементов, формирующих личность верующих и их концепцию жизни. Но это также ценность для атеистов, агностиков, скептиков и безразличных. Религиозная свобода подразумевает свободу проявлять свои религиозные убеждения не только в своем собственном сообществе, публичным образом и в кругу людей, которые разделяют веру, но также индивидуально, в частном порядке, включая в принципе право пытаться обратить ближнего в свою веру.

В заключение следует отметить тот факт, что статья 9 Европейской конвенции по правам человека направлена на защиту свободы мысли во внутреннем пространстве человека, независимо от ее конкретизации и выражения в общественных убеждениях. В то же время, исходя из специфики этой основной свободы, в процессе выражения мысли властям предстоит исполнить ряд позитивных обязательств. Европейскому Суду по правам человека иногда предстоит разрешить сложную и деликатную задачу – обеспечить баланс между частными интересами и общественными интересами, преследуемыми властями.

Литература

1. Лукашева Е. А. Права человека: НОРМА ИНФРА. Москва, 1999. 323 с.
2. Обобщение правовых позиций межгосударственных органов по защите прав и свобод человека и специальных докладчиков (рабочих групп), действующих в рамках Совета ООН по правам человека, по вопросу защиты права лица на свободу выражения мнения.
3. Гомиен Д. Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека. Совет Европы, 2000. 147 с.
4. Guide sur l'article 9 de la Convention européenne des droits de l'homme. Cour européenne des droits de l'homme, 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_FRA.pdf

Порівняльно-правовий аналіз принципів державної служби «порядність»-«чесність» та «доброчесність» (на прикладі України та Сполученого Королівства Великої Британії)

Чеченко К.О., здобувачка
Запорізький національний університет

Вітчизняне законодавство розмежує сферу дії профільного Закону України «Про державну службу», яким чітко визначає перелік осіб, які відносяться до державних службовців, та на яких дія закону не поширюється, формально відсилаючи до доктринального поняття «публічної» служби.

На відміну від України Сполучене Королівство Великої Британії не має єдиного спеціального нормативно-правового акту, яким би регулювалася діяльність державної

служби. Натомість застосовується суміжне поняття «цивільна служба».

Державні службовці Сполученого Королівства Великої Британії дотримуються правил професійної етичної поведінки визначеної Кодексом державного службовця. Основою діяльності державних службовців є дотримання таких принципів як порядність, чесність, об'єктивність, неупередженість. Порівнюючи дві перші цінності вибачається, що «порядність» ґрунтується на ставленні зобов'язань державної служби вище власних особистих інтересів, «чесність» зобов'язує бути правдивим і відкритим [1]. Детальне тлумачення стандартів поведінки містить зобов'язальні та заборонні норми.

Принцип «порядність» відсилає на обов'язок державного службовця відповідально виконувати свої обов'язки та зобов'язання; завжди діяти так, щоб це було професійно, що заслугоує і зберігає довіру всіх; відповідально виконувати свої фідучіарні зобов'язання (тобто переконуватися, що державні гроші та інші ресурси використовуються належним чином та ефективно); поводитись із громадськістю та її справами справедливо, ефективно, швидко, ефективно та чуйно, наскільки це можливо переконуватися, що є дозвіл міністрів на будь-які контакти зі ЗМІ вести точні офіційні записи та обробляти інформацію якомога відкритіше в рамках законодавства дотримуватися закону та підтримувати здійснення правосуддя [1].

«Порядність» забороняє зловживати своїм службовим становищем, наприклад, використовуючи інформацію, отриману під час виконання службових обов'язків, для просування своїх приватних інтересів чи інтересів інших осіб; приймати подарунки або гостинність або отримувати інші вигоди від когось, хто може сприймати компрометацію вашого особистого судження чи добросовісності; розкривати офіційну інформацію без уповноваження (цей обов'язок продовжує діяти і після виходу з державної служби) [1].

Дотримання стандарту «чесність» полягає у тому, щоб правдиво викласти факти та відповідні проблеми та якомога швидше виправити помилки; використовувати ресурси лише для дозволених державних цілей, для яких вони надаються. «Чесність» забороняє державному службовцю обманувати або свідомо вводити в оману міністрів, парламент або інших бути під впливом неналежного тиску з боку інших або перспективи отримання особистої вигоди [1].

Слід зазначити, що на відміну від Закону України «Про державну службу» Кодекс державного службовця Великої Британії дещо, з одного боку, виокремлює принципи та їх дефініції, а іншого навпаки змішує тлумачення принципів, яких державний службовець повинен дотримуватися, із обов'язками.

Вітчизняний закон має систематизовану структуру, містить окремі розділи, які визначають не лише принципи, а також правові та організаційні засади забезпечення публічної та професійної державної служби.

Порівнюючи два таких принцип державної служби Великої Британії та України як «порядність»-«чесність» та «добročесність» вибачається потреба у високих моральних якостях особи, на яку держава та суспільство покладає владні та управлінські функції.

Українське законодавство має однозначну дефініцію принципу добročесності, визначаючи її як «спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень» [2].

Адміністративно-правова доктрина поєднує два основні принципи належного врядування – добročесність та етична поведінка, що цілком логічно обумовлено їх нерозривним взаємозв'язком. Віднесення принципу «добročесність» до фундаментальних категорій науки дозволяє розуміти тлумачення цього поняття як висока моральна чистота, чесність. Виходячи з цього, діяльність суб'єктів публічної адміністрації має відбивати особистості стійкі позитивні моральні якості, спрямовані на досягнення добра (публічного інтересу) як для окремої особи, так і суспільства загалом [3, с. 55].

Принцип етичної поведінки суб'єктів публічної адміністрації включає в себе засади етики публічної служби, які ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства

про державну службу (служби в органах місцевого самоврядування) та запобігання корупції, а саме: служіння народу України та суспільству (забезпечувати публічний, а не відомчий інтерес); гідна поведінка (бути ввічливими у стосунках з громадянами, колегами й підлеглими); неупередженість і політична нейтральність (не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій або окремих політиків); недопущення виконання незаконних рішень чи доручень; сумлінність; нерозголошення інформації [3, с. 55].

Аналізуючи вище визначені моральні якості, на нашу думку, варто погодитися із наведеним О. Томкіною формулюванням «недобросовісності – це така поведінка державно-владних осіб, за якою вони демонструють суспільству нестриманість у словах та діях; неввічливість; конфліктність; неповажливе ставлення до пересічних громадян; видимість роботи; низький рівень загальної, політичної, управлінської, правової культури; нескромність у доходах і витратах...» [4] та інші.

У своїх працях Ю. Битяк, наголошував, що добропорядний та добросовісний працівник надасть допомогу у вирішенні питання, недобросовісний скористається можливістю для зловживання своїм посадовим становищем. Виховний аспект, висока моральність та культура поведінки державних службовців знову виходять на одне із перших місць [5].

Поступово законодавчі реформаційні процеси призводять до позитивних наслідків наближуючись до ефективної та ідеальної моделі поведінки як діючих державних службовців, які виконують покладені на них завдання та функції в інтересах держави і суспільства, також і стосовно осіб, які планують зайняти посаду державної служби у подальшому виконуючи свої повноваження із дотриманням принципів державної служби поєднаних із високими особистісними моральними та етичними якостями.

Література

1. The Civil Service code. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/civil-service-code/the-civil-service-code>
2. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10.12.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>. (дата звернення: 22.02.2021).
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с С. 55
4. Томкіна О. Принцип добросовісності державної влади: постановка проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 1 (76). 2014. С. 65-72
5. Битяк Ю.П. Моральні та правові вимоги до поведінки державних службовців. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Випуск 8. С. 26-37.

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

Порівняння правової регламентації визначення стану сп'яніння водіїв та відповідальності за водіння в нетверезому стані в Україні та країнах Європи

Коваленко К.О., слухач магістратури

Науковий керівник:

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кореспондент НАПрН України
Запорізький національний університет*

Суспільна значущість забезпечення безпеки дорожнього руху визначається величезними масштабами збитків від дорожньо-транспортних пригод та вимагає ефективного правового регулювання відносин у цій сфері.

В Україні наразі передбачена адміністративна відповідальність за керування транспортними засобами особами, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння, якщо це не призвело до спричинення потерпілому середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень чи смерті.

В українському законодавстві не зафіксовано прямого визначення понять «нетверезого стану» чи «стану алкогольного сп'яніння», проте Інструкцією «Про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», яка затверджена Наказом Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством охорони здоров'я України, передбачено з'ясування стану алкогольного сп'яніння, що здійснюється на підставі огляду, який проводиться згідно з вимогами Інструкції поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів, показники яких після проведення тесту мають цифровий показник більше 0,2 проміле алкоголю в крові (пункт 7 розділ II Інструкції) [1].

Як логічний висновок, в Україні станом алкогольного сп'яніння під час керування транспортним засобом вважається наявність в особі, яка керує транспортним засобом, вмісту етилового спирту в крові на рівні більшому, ніж 0,2 проміле, що встановлено спеціальними технічними засобами згідно з вимогами Інструкції.

Відповідальність за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП настає не тільки за керування транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння, а також за передачу керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння, а так само за відмову особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного сп'яніння.

Ці діяння тягнуть за собою:

- накладення штрафу на водіїв у розмірі 1 000 НМДГ (17 000 грн) з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік;

- на інших осіб - накладення штрафу в розмірі 1 000 НМДГ.

Залежно від повторюваності, максимальне покарання може бути встановлено до:

- 3 000 НМДГ (51 000 грн) з позбавленням права керування транспортними засобами на строк десять років та з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника,

- або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб з позбавленням права керування транспортними засобами на строк десять років та з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника,

- на інших осіб - накладення штрафу у розмірі до 3 000 НМДГ з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника,

- або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника [2].

Для настання кримінальної відповідальності осіб, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння, застосовуються ті ж обмеження вмісту алкоголю в крові на рівні 0,2 проміле, як і при кваліфікації адміністративного правопорушення, з такими кваліфікуючими ознаками, що становлять склад злочину, як

- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження. Такі діяння караються позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від трьох до п'яти років.

- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, якщо вони заподіяли потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, що передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від п'яти до восьми років.

- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, якщо вони спричинили смерть потерпілого. Ці діяння караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від п'яти до десяти років.

- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, якщо вони спричинили загибель кількох осіб, що карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від семи до десяти років [3].

До порівняння, у Французькій Республіці Кодексом Про дорожній рух, який є основною правовою базою, що регулює сферу дорожнього руху у Франції, визначається такий допустимий рівень алкоголю в крові:

- 0,5 проміле алкоголю в крові – для водіїв, які мають водійське посвідчення більше 3 років;

- 0,2 проміле алкоголю в крові – для водіїв, які мають водійське посвідчення менше 3 років;

- 0,5 проміле алкоголю в крові – для професійних водіїв;

- 0,2 проміле алкоголю в крові – для водіїв автобусів та водіїв-інструкторів [3].

Перевищення визначених рівнів концентрації алкоголю в крові тягне адміністративну відповідальність винної особи та відповідальність у вигляді штрафу від 135 євро [3].

Для настання кримінальної відповідальності, особа, яка керує транспортним засобом, повинна мати понад 0,8 проміле алкоголю в крові. В цьому випадку, особі, що вчинила кримінальне правопорушення, загрожує покарання у вигляді штрафу в 4 500 євро або ув'язненням на термін до 2 років у випадку без скоєння ДТП та штрафом до 30 000 євро або ув'язнення до 2 років у випадку скоєння ДТП, а якщо це спричинило тяжкі наслідки – штраф до 150 000 євро і до 10 років позбавлення волі. Також у кожному автомобілі повинні повинен бути набір для перевірки водія на вміст алкоголю в крові [4].

Проте у Федеративній Республіці Німеччини Законом про дорожній рух визначається більш суворе відношення до допустимого рівня концентрації алкоголю в крові:

- 0,5 проміле – для водіїв із досвідом керування понад 2 років (0.5-1 проміле – адміністративне правопорушення, вище 1.1 проміле - вважається злочином).

- 0 проміле – для водіїв, які мають досвід водіння менше 2 років.

- 0 проміле – для професійних водіїв, які за порушення в межах 0,5 проміле несуть дисциплінарну відповідальність [6].

Якщо водій з досвідом перевищує ліміт в 0,5 проміле, штраф залежить від частоти порушень:

- перший раз: штраф - 500 євро, два пункти до реєстру у Фленсбурзі (системи реєстрації порушення правил дорожнього руху) та заборона керування на 1 місяць.

- другий раз: штраф – 1 000 євро, два пункти до реєстру у Фленсбурзі та заборона керування на 2 місяці.

- третій раз: штраф – 1 500 євро, два пункти до реєстру у Фленсбурзі та заборона керування на 3 місяці [6].

Якщо поведінка водія, який був в стані алкогольного сп'яніння, призвела до небезпеки на дорозі, ДТП, навіть за рівня алкоголю в крові, починаючи від 0,3 проміле, правопорушення вже є кримінальним злочином і тягне за собою високі штрафи, розмір яких залежить від фінансового становища правопорушника, та позбавлення прав строком щонайменше на шість або дванадцять місяців [5].

В Республіці Польщі відповідальність за керування авто в стані алкогольного сп'яніння також залежить від рівня алкоголю в крові. Закон Про Дорожній рух (дорожній кодекс) виділяє два рівня вмісту алкоголю в крові, за які водій може бути покараний:

Стан після вживання алкоголю – рівень алкоголю в крові від 0,2 проміле до 0,5 проміле. Відповідно до Кодексу Правопорушень керування автомобілем в стані після вживання алкоголю є проступком. Покаранням є арешт від 5 до 30 днів або штраф в розмірі від 50 злотих, але не більше 500 злотих, а в разі повторного порушення – позбавлення права керування автомобілем від 6 місяців до 3 років [7].

Нетверезий стан – рівень алкоголю в крові більше 0,5 проміле. Відповідно до Кримінального Кодексу Польщі керування автомобілем в нетверезому стані є злочином. Передбачене покарання за керування транспортним засобом в нетверезому стані у вигляді обмеження волі або позбавлення волі строком до 2 років. У випадку повторного скоєння злочину, передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років із забороною керування будь-яким транспортним засобом або певною категорією транспортних засобів строком від 3 до 15 років [5].

В Україні простежується більш сувора нетерпимість до невеликих концентрацій алкоголю в крові водія під час керування транспортним засобом, порівняно із відношенням законодавців до визначення допустимого рівня концентрації алкоголю в крові водіїв деякими країнами Європи (Франція, Німеччина, Польща). Також в Україні передбачена відповідальність за порушення вимог неперевищення допустимої концентрації алкоголю в крові на рівні із досліджуваними країнами Європи, не зважаючи на існуючу різницю фінансової спроможності громадян. Ця розбіжність пояснюється тим, що український законодавець більш суворим покаранням передбачає зміни суспільного відношення та зменшення терпимості до водіння в нетверезому стані.

Література

1. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС, МОЗ України від 09.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text> (Дата звернення: 26.03.2021)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (Дата звернення: 26.03.2021)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 26.03.2021)
4. Кодекс Про Дорожній рух Французької Республіки. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006074228/> (Дата звернення: 26.03.2021)
5. Європейський досвід правового регулювання забезпечення безпеки дорожнього руху. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29391.pdf> (Дата звернення: 26.03.2021)
6. Закон про дорожній рух Федеративної Республіки Німеччини від 05.03.2003. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvg/BJNR004370909.html> (Дата звернення: 26.03.2021)

7. Кодекс Правопорушень Польщі від 20.05.1971. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19710120114/U/D19710114Lj.pdf> (Дата звернення: 26.03.2021)

Щодо розуміння медичних правовідносин

Лопатін Д.В., студент

Науковий керівник:

Легеза Ю.О., д.ю.н., професорка

Національний технічний університет «Дніпропетровська політехніка»

Правовідносини визначаються як найбільш значимі суспільні відносини, що регулюються нормами права. Класично, право поділяється на публічне та приватне, згадуємо римське приватне право, в основу поділу права на приватне та публічне покладено категорію інтересу. Інтерес особистий, приватний – відносини регулюються нормами приватного права, інтерес загальносуспільний – нормами публічного права. Приватне та публічне право містять у собі галузі права. Серед класичних приватних називають цивільне, сімейне, класичних публічних – кримінальне, трудове, адміністративне та ін.

Важливо згадати, що підставою виникнення правовідносин є юридичні факти – дії чи події реальної дійсності з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення тих чи інших правовідносин.

Мета даної роботи дати відповідь на питання - що є тим первинним фактором, який визначає вид правовідносин із їх прив'язкою до галузей права. Чи можемо ми без будь яких зносок визначати суспільні відносини цивільно-правовими чи бюджетними, чи податковими, митними, адміністративними, конституційними?

Як відомо, норми цивільного права регулюють майнові, особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні, організаційній відокремленості, майновій самостійності учасників. В свою чергу, норми фінансового права, створені для регулювання суспільних відносин, які виникають, змінюються, припиняються при мобілізації, розподілі, використанні централізованих, децентралізованих фондів коштів.

Класичним прикладом цивільно-правових відносин можна назвати договори купівлі-продажу, дарування, оренди і т. ін. Щодо фінансових відносин, то прикладом нам послужать відносини, що виникають при асигнуванні розпорядниками бюджетних коштів в межах своїх бюджетних призначень – іншими словами – бюджетне зобов'язання на придбання обладнання до міської лікарні обласною радою народних депутатів.

Однак, укладаючи договір купівлі-продажу, суб'єкти одночасно з цивільними вступають ще в ряд правовідносин, якщо користуватись «лінійним» визначенням видів правовідносин із прив'язкою їх до галузей права. Йдеться про фінансові, податкові, банківські та ін. Тому як купуючи товари, покупець сплачує включені до ціни товару податки (це і податок на додану вартість, і акцизний збір), незважаючи на те, що сплачує продавцеві, однак механізм справляння цих податків передбачає їх попередню сплату продавцем (виробником) товару. Таким чином, через податкові правовідносини і продавець, і покупець здійснюють обов'язкові відрахування до централізованих фондів коштів (бюджету). Вже мають місце по-перше, норми цивільного, по-друге, податкового, по-третє, фінансового права. Розрахунок за придбаний товар мав готівкову чи безготівкову форми (бартерний обмін, зарахування зустрічних вимог, новація – такі варіанти розрахунку поки що не беремо до уваги), а регламентація розрахункових правовідносин – це вже предмет регулювання норм банківського права.

Щодо фінансових правовідносин, то у чистому вигляді їх також не існує. Наш вищевказаний приклад – бюджетне зобов'язання на придбання обладнання до міської лікарні обласною радою народних депутатів. Не зважаючи на те, що кошти на придбання обладнання є бюджетними, між уповноваженою особою розпорядника бюджетних коштів та продавцем (виробником) медичного обладнання укладається цивільно-правовий договір

(знов ж таки не розглядаємо зараз закупівлю продукції за державним замовленням). Тому і цей приклад не є « в чистому вигляді» фінансові правовідносини.

Навіть на стадіях бюджетного процесу слід брати до уваги не лише норми бюджетного права. Тому як окремі елементи цього процесу задують і в Цивільному кодексі. Йдеться про Книгу 4 «Право інтелектуальної власності», і не зважаючи на те, ст. 434 ЦК вказує, що акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення) не є об'єктами авторського права, - проекти законів, розпоряджень є творами, а значить об'єктами права інтелектуальної власності, і права на них охороняються цивільно-правовими нормами [1].

Отже, суспільні відносини сконструйовані таким чином, що при виконанні завдання держави з забезпечення належного рівня медичного обслуговування та доступу всіх громадян до медичної допомоги, виникають не лише фінансові правовідносини щодо розпорядження бюджетними коштами, такі відносини, які підпорядковані нормам багатьох галузей як публічного так і приватного права, серед яких ми, обмежені обсягом роботи, встигнули розглянути цивільне, банківське, податкове, конституційне, кримінальне, адміністративне, право інтелектуальної власності, фінансове.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

Комунікативно-мовленнєва компетентність як складова «soft skills» професійної культури юриста

Пирожкова А.Є., студентка

Науковий керівник:

Войтович Є.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Двадцять перше століття вже традиційно називають ерою комунікації. Значення комунікативної компетентності особистості для сучасного суспільства важко переоцінити, адже вміння спілкуватись є життєво необхідною складовою «soft skills» при визначенні базових компетентностей фахівців будь-якої галузі. Мова – основний комунікативний засіб людства, оскільки саме за її допомогою будь-яка людина контактує з іншими людьми, сприймає чужі й продукує власні висловлювання, виражаючи в них свої думки та почуття. Класифікуючи і характеризуючи професії, психологи передусім звертають увагу, на який об'єкт спрямована діяльність фахівців. Тому й розрізняють групи спеціальностей в системах «людина – природа», «людина – машина», «людина – людина». Саме до останньої належить професія юриста, а значить її успішність, багато в чому визначається умінням грамотно і професійно будувати своє спілкування, вмінням максимально точно виражати свої думки, логічно і послідовно будувати публічні виступи, адже саме юристи кожного дня у своїй професійній діяльності стикаються із людьми не лише різних професій, алей й різного рівня культури. Причиною багатьох проблем, які можуть виникати у професійній діяльності юриста, може бути не низький рівень професійних знань і вмінь, а недостатній рівень комунікативно-мовленнєвої компетенції, через що досить часто й виникають комунікативні конфлікти на міжособистісному, груповому й суспільному рівнях. Уміння проводити ділові бесіди і переговори, встановлювати контакти з партнерами і керувати колективом є запорукою для успішного кар'єрного просування.

Правник готує законопроекти, займається діловодством, укладає протоколи допиту і огляду місця події, постанови, вироки і ухвали, договори і угоди. Юристу доводиться зустрічатися з людьми найрізноманітніших професій і різного рівня культури й у кожному випадку необхідно обрати тональність розмови, аргументувати свою точку зору, і відповідно до мовних норм формулювати свої думки. Тому висновок Н. Івакіної, яка, досліджуючи

культуру мовлення у юридичній сфері, зазначає, що «...недостатньо грамотно написаний обвинувальний вирок, а також штампована, суха, нецікава і непереконлива мова прокурора або адвоката не сприяє реалізації судом його високих функцій. Зроблена юристом мовна помилка порочить його як представника органів правосуддя. Якщо помилка залишилася непоміченою, то правник виявляється посередником мовної некомпетенції. Таким чином, мовна культура не є індивідуальною справою кожного юриста...» [1, с. 810], на нашу думку є цілком справедливим.

Останнім часом при дослідженні професійної культури юриста питання комунікації, культури спілкування, діяльності і мовленнєвої компетенції (роботи В. Барковського, С. Большакова, Р.Кацавець, Л. Писаренко, Г. Попова, В. Соколової, Є. Соколова, Г. Сагач, І. Тимченко, О. Уварової, та ін.), [2, с. 4] є предметом ґрунтовних наукових досліджень, оскільки діяльність адвоката, експерта-криміналіста, судді, слідчого, прокурора, нотаріуса, юрисконсульта полягає у постійному спілкуванні з людьми, так чи інакше пов'язана з мовленням, з конкретними його аспектами, а тому вимагає широкого світогляду та високого рівня мовленнєвого етикету.

В теорії менеджменту усі навички поділяють на дві великі групи: *hard skills* (тверді навички) і, відповідно, *soft skills* (м'які навички). *Hard skills* – професійні, технічні навички, які можна наочно продемонструвати. До цієї категорії належать, наприклад, навички друкування, володіння іноземною мовою, керування автомобілем тощо. *Soft skills* – навички, виявлення яких важко відслідкувати, перевірити і наочно продемонструвати. До такої групи належать комунікативні й управлінські навички, наприклад: налагодження стосунків, робота в команді, слухання і розуміння співрозмовника, проведення переговорів, навички спілкування, ораторське мистецтво, проведення презентацій, ведення дискусій, вирішення проблем, лідерство, вирішення конфліктних ситуацій, які за результатами дослідження, проведеного у Гарвардському університеті (Harvard University) і Стенфордському дослідницькому інституті (Stanford Research Institute), свідчать про те, що внесок *soft skills* у професійну успішність працівника становлять 85% [3]. Результати іншого дослідження, проведеного Стенфордським дослідницьким інститутом (Stanford Research Institute) спільно із Фондом Карнегі Мелона (Carnegie Mellon Foundation) се-ред генеральних директорів (CEO) компаній зі списку “Fortune 500”, показали, що їхній довгостроковий і стабільний успіх у роботі на 75% визначається *soft skills* і тільки на 25% – *hard skills* [4]. У зв'язку із наведеним, керівництво більшості компаній прагне наймати, утримувати й просувати працівників із високим рівнем розвитку так званих “м'яких” навичок, що і актуалізує дослідження, пов'язані із формуванням комунікативно-мовленнєвої компетентності юриста.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що до складових комунікативної компетентності відносять: по-перше, вміння вступати в комунікацію з іншими людьми, постійно підтримувати з ними потрібні контакти; а по-друге, володіння й уміння оперувати інформацією, яка характеризує як загальну, так і професійну ерудицію фахівця, незалежно від сфери його діяльності. Основним джерелом набуття комунікативної компетентності є знання, досвід й уміння спілкуватись як у діловій сфері, так і в повсякденній ситуації. Комплекс комунікативних знань і навиків, які складають комунікативну компетентність особистості, включає:

- знання норм і правил спілкування (зокрема ділового);
- високий рівень мовленнєвого розвитку, який дозволяє людині у процесі спілкування вільно передавати і сприймати інформацію;
- розуміння невербальних засобів комунікації;
- вміння налагоджувати контакт із людьми, враховуючи їхні гендерні, вікові, соціально-культурні, статусні характеристики;
- вміння поводитись адекватно до ситуації і використовувати її специфіку для досягнення власних комунікативних цілей;
- вміння впливати на співрозмовника так, щоб схилити його на свій бік, переконати в силі своїх аргументів;

- здатність правильно оцінити співрозмовника як особистість, як потенційного конкурента чи партнера і вибрати власну комунікативну стратегію залежно від цієї оцінки;
- здатність викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості [5, с. 59].

Слід зазначити, що вимоги щодо мовленнєвої компетентності юриста на сучасному етапі знаходять своє віддзеркалення у нормативно-правових актах, оскільки ст. 10 Конституції України ще у 1996 році закріплено, що державною мовою в Україні є українська мова, а також те, що правосуддя в Україні здійснюється державною мовою. Законом України від 25.04.2019р. № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» встановлено, що єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова (ст. 1). Знання державної мови є обов'язковою вимогою для професійної юридичної діяльності. Так, наприклад, ст. 6 Закону України від 05.07.2012 р. «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», ст. 12 Закону України від 02.06.2016 р. «Про судоустрій та статус суддів», ст. 49 Закону України від 02.07.2015 р. «Про Національну поліцію», ст. 27 Закону України від 14.10.2014 р. «Про прокуратуру», ст. 19 Закону України від 10.12.2015 р. «Про державну службу» тощо серед вимог до кандидатів на посади у зазначених сферах закріплюють обов'язкове володіння державною мовою.

Оскільки мова юриста має суспільне значення, до неї пред'являються підвищені вимоги, ігнорування яких може негативно вплинути на професійний авторитет правника. Тому зупинимося на основних правилах, використання яких дозволить максимально ефективно використовувати мову як компонент професійної культури юриста, серед яких наступні:

1) точність та лаконічність мовлення, яке досягається завдяки використанню логічних законів і форм мислення. Слід акцентувати увагу на тому, що в професійній діяльності юристу необхідно постійно удосконалювати навички своєї мовної поведінки, підвищувати культуру спілкування, а також намагатись висловлюватись максимально простими словами, що будуть зрозумілі широкому загалу;

2) логічність і послідовність у викладі думок;

3) у процесі спілкування важливо вміти не тільки говорити, а й слухати себе, оцінюючи переконливість, зрозумілість особистих висловлювань, доречність вживання різних мовних і немовних форм комунікації, ступінь емоційності, виразності мови;

4) спостерігати за реакцією аудиторії, співбесідника в процесі спілкування;

5) стильове оформлення висловлювань, адже правильно вибрати стиль власного висловлювання з усіма притаманними йому мовними засобами, розуміння стилістичних характеристик мовлення допомагає юристові адекватно сприйняти зміст сказаного співрозмовником, оцінити його позицію, а отже й об'єктивно підійти до аналізованої проблеми;

б) бути «документальним перфекціоністом», оскільки найчастіше, саме документ є способом взаємодії юриста з зовнішнім світом. Кожен підготовлений документ повинен бути ідеально відформатованим, лаконічним, стислим та граматично коректним. Юристу корисно виробити звичку як мінімум двічі перечитати документ перед його остаточним затвердженням. При цьому слід виключити з тексту слова/речення, які не несуть змістового навантаження. Якщо ж законом затверджена певна форма документу, слід звірити наявність всіх необхідних пунктів/додатків.

Підводячи підсумки слід зазначити, що для юриста нового покоління надзвичайно важливою ознакою професіоналізму є комунікативно-мовленнєві навички завдяки яким він зможе переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету. Саме вони дозволять не лише висловлюватись на професійному рівні, оперуючи при цьому юридичною термінологією (а й як цілком справедливо зазначає Н. Артикуца, досліджуючи нові підходи до мовної підготовки юристів «...навіть чи в якомусь іншому

виді писемного (та й усного) мовлення зовнішня форма висловлення має таке велике, а часом і доленосне зн[б4]), але й успішно функціонувати у професійній спільноті й суспільстві.

Література

1. Ивакина Н. Н. Основы судебного красноречия. Учебное пособие. 2е издание. 875 с.
2. Українська мова за професійним спрямуванням. Курс лекцій: навчальний посібник / за ред. доц. О.К. Степаненко; кол. авт.: доц. Акастьолова О.Г., доц. Баранник О.Ю., доц. Ганжа С.А., доц. Майборода Н.Г., доц. Онищенко Г.А., доц. Степаненко О.К., доц. Тупиця О.С. Дніпропетровськ: Пороги, 2011. 216 с.
3. Get @head with Soft Skills. URL: <http://www.editin.com/softskills/index.htm>
4. Иванов Д. Путь к вершине. Факторы успеха. Что важнее: soft skills или hard skills? URL: http://www.colloquium.ru/article/hard_soft/hard_soft.php.
5. Основы теории коммуникации: учебник / под ред. М.А. Василика. М.: Гардарики, 2003. 615 с.
6. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права. *Право України*. 1997. № 12. С. 58-60.

Реализация демократических принципов в правовом государстве

Плешко В.В., студентка

Науковий керівник:

*Попович К., доцент, магистр права
Государственный Университет Молдовы*

*"Демократия – правление народа, избранное народом и для народа"
Авраам Линкольн*

Целью нашей работы является разобраться, проанализировать и понять значение термина «демократия», базовых принципов, которые дирижируют этой формой правления, а также роль демократии в правовой системе нашего и соседних государствах.

В этой научной работе мы ставим перед собой следующие задачи:

- сформулировать собственное определение термина «демократия», а также определить его основы и ценности;
- проанализировать базовые принципы демократии и их соблюдение государственными органами;
- найти касательные между терминами «демократия» и «правовое государство»;
- оценить сильные и слабые стороны демократии как политической системы;
- рассмотреть понятие термина «демократия» как неперемное условие утверждения гражданского общества и гражданина;
- разобрать Всеобщую декларацию прав человека как гарант человеческого достоинства;

Все мы знаем, что история человечества подтверждает тот факт, что демократия – это не совсем обычный и естественный образ существования людей, ведь в нашем обществе, ровно также как и в природе, правит один закон – выживает сильнейший. Подобный принцип появился ещё очень давно в различных насильственных общественно-государственных устройствах, которые продвигали всё больше и больше ограничений для человека, к примеру: тоталитаризм, монархия, олигархия, диктатура... Поэтому демократия является чем-то неприсущим, отдалённым от законов природы, с которым пытаются бороться, ведь она является «культурным произведением общества» и притязает на переворот в естественном для нас порядке.

Но, несмотря на всё это, демократия завоевала особое место в нашем мире. Развитие человечества повлияло особенно на её формирование. И в сегодняшний день, во многих государствах, люди не представляют себе другой жизни, а в некоторых стараются сделать

всё возможное, чтобы достичь того уровня демократии, который позволит им развиваться и не бояться за свои собственные жизни.

Именно поэтому я считаю, что данная тема актуальна во всех смыслах. Помимо проблем государств, где всё еще властвует диктатура, проблема демократии обсуждается и в тех, где она уже присутствует, ведь даже сейчас есть те, кто также желает жить по законам природы. И можем ли мы утверждать, что эта властвующая атмосфера во многих странах может называться «демократией»?

В написании данной работы мы использовали три метода исследования, а именно:

- исторический метод;
- системный метод;
- формально-юридический метод.

В моём понимании, демократия – это метод управления государством с участием народа, то есть народ является тем, в чьих руках находится власть, но при этом, он является и тем, кем правят. Так же демократия – это набор определённых условий для государства, без соблюдения которых она не будет существовать.

Благодаря этой работе мы надеемся разобраться во всех присутствующих проблемах и постараемся найти ответы на все наши вопросы, ведь данная тема очень важна для каждого из нас. Это то, что влияет на наше будущее и на будущее наших детей. Это наши права и это наша жизнь.

Литература

1. Guceas I., Curs elementar de drept constitutional, Chişinău: Reclama, 2001.
2. Бородак А., Основы государства и права РМ, Кишинэу: Штиинца, 1998.
3. Costachi Gh., Cuşmir V. Probleme ale statului de drept şi administrării democratice, Chişinău, 2001.
4. Боброва Н. А. Гарантии реализации государственно-правовых норм, Воронеж, 1994.
5. Cârnaţ T., Drept constituţional, Chişinău 2004.

Особливості проведення дактилоскопічної експертизи

*Пророченко В.В., слухач магістратури
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Успішна методика проведення дактилоскопічної експертизи є запорукою правильної ідентифікації особи та невід'ємною складовою розкриття і розслідування кримінального правопорушення. Разом з цим з'являються й певні проблеми, адже професійні злочинці знаходять нові способи та засоби фальсифікації, підробки слідів рук, роблячи їх навіть загальновідомими, що, у свою чергу, становить небезпеку для суспільства і необхідність пошуку шляхів запобігання подібним випадкам.

Вивченням різних аспектів науки про сліди займалися такі вчені як: Т. В. Аверьянова, Т. Е. Афонічев, Е. А. Бартенев, Р. С. Белкін, С. В. Волобуєва, І. В. Гора, Г. Л. Грановський, І. В. Рогатюк, О. Р. Россінська, М. В. Салтевський, С. С. Саміщенко, В. Г. Хахановський, А. П. Шеремет, В. В. Юсупов, Н. П. Яблоков та інші.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ під судовою експертизою розуміється дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Розглядаючи дактилоскопічну експертизу, можна стверджувати, що це вид трасологічної експертизи, об'єктами якої є сліди шкіряного покриву (перш за все – папілярних візерунків рук) та механізм взаємодії шкіряних покривів з різноманітними предметами, матеріалами справи, що містять інформацію про такі об'єкти [2, с. 230].

Існує три види завдань судової криміналістичної експертизи: ідентифікаційні, ситуаційні та діагностичні. Всі завдання нерозривно пов'язані між собою і, в основному, не можуть вирішуватися окремо один від одного.

Ідентифікаційна задача в дактилоскопічній експертизі спрямована на встановлення тотожності особистості за сукупністю загальних і часткових ознак, відображених у слідах.

Ситуаційна задача експертизи полягає у визначенні механізму кримінального правопорушення та його елементів, виходячи з результатів дослідження ситуації за слідами.

Криміналістична діагностика встановлює фактичні обставини на основі самих матеріальних об'єктів, їх слідів, інших відображень фізичних процесів, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, шляхом дослідження: властивостей і стану об'єкта; відображень об'єкта; результатів дії (події); співвідношень фактів (подій, дій).

Найбільшу увагу в дактилоскопічних дослідженнях приділялася і приділяється вирішенню ідентифікаційних завдань. З даної тематики розроблено багато наукових праць. Щодо діагностичних та ситуаційних завдань дактилоскопічної експертизи існують лише окремі публікації [3, с. 111].

Орієнтовний перелік питань, які можуть ставитись при проведенні експертизи слідів рук, передбачений п.п. 6.2 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [4].

Як будь-яка людська діяльність, криміналістичне, в тому числі, і дактилоскопічне експертне дослідження є процесом, що складається з ряду стадій. Послідовність цих стадій в загальному вигляді виглядає наступним чином: 1) підготовча стадія (експертний огляд); 2) роздільне дослідження об'єктів, представлених на експертизу (аналітична стадія); 3) експертний експеримент (у разі необхідності); 4) порівняльне дослідження (синтетична стадія); 5) аналіз результатів дослідження і формулювання висновків.

Отримання зразків відбитків пальців провадиться з дотриманням загальних правил, передбачених ст. 245 КПК України [5].

Оцінюючи встановлені в результаті порівняльного дослідження відмінності ознак порівнюваних об'єктів, експерт насамперед повинен усвідомити природу цих відмінностей: 1) вони утворилися внаслідок зміни ознак у часі – в цьому випадку не можна категорично стверджувати, що досліджуване відображення належить іншому, а не даному об'єкту; 2) відмінності свідчать про приналежність досліджуваного відображення іншому об'єкту.

Індивідуальність та неповторність сукупності загальних і часткових ознак та їх збіг на досліджуваному об'єкті й зразку вказують про встановлення тотожності.

Але дане твердження не виникає саме по собі. У процесі повного дослідження, аналізуючи отримані результати, експерт робить окремі висновки, які лише на останній стадії дослідження шляхом складної розумової діяльності він перетворює у загальний, єдино правильний висновок.

Достовірність й обґрунтованість висновку залежать як від усталеності виявлених ознак, достатньої їх кількості для формування категоричного висновку, так і від досвіду, професійної підготовки експерта, та базуються на його внутрішньому переконанні [6, с. 13].

Слід відмітити, що трапляються випадки, коли вилучені сліди рук не мають належних кількісних та якісних ознак, аби цього було достатньо для проведення дактилоскопічної експертизи, тому їх називають непридатними для дослідження [7, с. 144].

Дактилоскопічна експертиза була і залишається одним із найпоширеніших видів спеціальних досліджень, зважаючи на те, що відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи). З огляду на це, напрям потребує активного розвитку з метою підвищення ефективності діяльності експертів [8, с. 294].

Таким чином, дактилоскопічна експертиза є беззаперечним засобом наукового пояснення, витлумачення певних фактів, подій, що, в свою чергу, значною мірою підвищує надійність та доказову силу зібраних у кримінальному провадженні матеріалів, і досить часто відіграє вирішальну роль у долях потерпілої особи, обвинуваченого, засудженого. Тому

проведення експертизи слідів рук на належному рівні з дотриманням усіх правових норм і правил є запорукою встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Література

1. Про судову експертизу: Закон України від 25. 02. 1994 р. № 4038-ХІІ / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 27.03.2021).
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. 992 с.
3. Авдеева Г. К., Волобуева С. В. К вопросу об установлении механизма образования следов рук. *Криміналістичний вісник: Наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; НАВСУ; Редкол.: Я. Ю. Кондратьев (голов. ред.) та ін. К.: Ред. «Бюл. ВАК України». 2004. № 1 (1). С. 111-114.*
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5 / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 27.03.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.03. 2021).
6. Шульга Л. В. Учебное пособие «Криминалистика»/ Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права. М., 2003. 72 с.
7. Гутарева О. Дактилоскопічна інформація: історико-теоретичний аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 142-145.
8. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 292-296.

Евтаназія в Україні: чи доцільна легалізація права на смерть в національному законодавстві?

Руденко С.К., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Право на життя, як передумова існування будь-яких інших благ, є найбільшою цінністю людини, основою її буття. У ч. 2 ст. 281 Цивільного кодексу України зазначається, що фізична особа не може бути позбавлена життя [1]. Невідчужуваність та фундаментальність цього права закріплюється у ст. 27 Конституції України, де передбачений обов'язок держави захищати життя людини [2]. Одним із елементів змісту права на життя є право розпорядитися ним, тобто самостійно вирішити питання припинення власного життя, яке в цивілістиці отримало назву «права на смерть». Одним із способів реалізації особою права на смерть є евтаназія.

На сьогодні питання легалізації евтаназії є одним із найдискусійніших не тільки в Україні, а і в усьому світі. Між медиками, психологами, психіатрами, правознавцями, соціологами, філософами тривають жваві дискусії стосовно доцільності впровадження «права на легку смерть» у національне законодавство різних країн, в т.ч. України, що доводить наскільки комплексною та актуальною є проблема евтаназії, адже вона безпосередньо стосується невід'ємного блага людини – її життя.

Дослідження правових аспектів інституту евтаназії знайшли своє відображення в працях багатьох вчених-правників: В.А Вороної, В.В. Заборовського, Л.В. Красицької, М.Л. Малєїної, Р.О. Стефанчука та інших.

Сучасна наука та законодавство в галузі медицини та права надають велику кількість визначень терміну «евтаназія». Варто зазначити, що одностайної думки, як і однозначного визначення і досі не існує. Приміром, у Декларації про евтаназію, що була прийнята на 39 Всесвітній медичній асамблеї в Іспанії у жовтні 1987 року, евтаназія названа актом навмисного позбавлення життя пацієнта – навіть на прохання його самого або на підставі подібного прохання його близьких – та визнана неетичною [3, с. 459]. А, наприклад, у документі Конгрегації у справах віровчення від 5 травня 1980 року – «Декларації про евтаназію» евтаназія визначається як «будь-яка дія чи, навпаки, бездіяльність, яка за своїм змістом чи наміром призведе до смерті, і має за ціль усунути біль та страждання» [4, с. 34]. Таке трактування терміну передбачає будь-яке суб'єктивне визначення, адже у змісті йдеться лише про «будь-які дії», що допоможуть припинити страждання. Більш доречно, на наш погляд, тлумачення надав свого часу англійський філософ Френсіс Бекон, який, до речі, вперше в світі використав термін «евтаназія» ще в XVI сторіччі. У своїй праці «Про достоїнство та примноження науки» він надав визначення процесу евтаназії як полегшення лікарем болю у пацієнта, який не має жодної надії на одужання і має лише можливість померти легкою та безболісною смертю [5, с. 16]. На нашу думку, евтаназію слід вважати «правом на смерть» та акцентувати увагу, перш за все, на завданні невиліковно хворому пацієнту на його прохання безболісної смерті саме медичним працівником, а не будь-якою іншою особою, яка завдає смерті навіть із метою позбавлення пацієнта від нестерпного болю.

Сучасна наука виділяє дві форми евтаназії: активна, тобто введення пацієнту певних лікарських препаратів, які визивають швидку і безболісну смерть; та пасивна, що передбачає припинення надання медичної допомоги, що і прискорює настання смерті пацієнта. За офіційним ставленням до зазначених форм евтаназії країни світу можна поділити на три групи. Країни, де легалізована як активна, так і пасивна форма – це Нідерланди (перша країна у світі, яка фактично впровадила право на смерть у 2001 році), Королівство Бельгія (легалізована у 2002 році), Люксембург та Канада (легалізована у 2009 році та 2016 році відповідно), а також Іспанія, яка прийняла закон про легалізацію евтаназії в березні цього року. Країни, де легалізована пасивна евтаназія – Ізраїль, Швейцарська конфедерація, Швеція, Фінляндія, Великобританія, Франція, деякі штати США (Каліфорнія, Орегон, Північна Кароліна, Юта, Вайомінг), Португалія. А також країни, які забороняють застосування евтаназії та заперечують існування права на смерть – Грузія, Болгарія, Білорусь, Казахстан, Узбекистан тощо. Варто зазначити, що в законодавстві тих країн, де евтаназія легалізована, обов'язково передбачені умови для її застосування та обмеження щодо її проведення. Наприклад, пацієнт має бути невиліковно хворим; неодноразово звертатися з проханням про проведення процедури завдання «легкої смерті»; за оцінками лікарів, пацієнту залишилося жити не більш як пів року; хворий здатен ухвалити самостійне й усвідомлене рішення про евтаназію тощо. Все це свідчить про те, що хоча право на смерть дозволене у багатьох країнах світу, національними законами передбачається низка умов, за яких пацієнт має можливість реалізувати своє право на евтаназію, прискоривши настання власної смерті.

Щодо національного законодавства, то в Україні забороняється евтаназія у будь-якій формі. На цьому наголошується у декількох нормативних актах. По-перше, ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України зазначається, що забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [1]. Заборона евтаназії передбачена ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., в якій зазначено, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [6]. Таким чином можна стверджувати, що право на смерть в Україні повністю заборонене, а евтаназія прирівнюється в національному законодавстві до вбивства.

Але варто зазначити, що багато років тому в Україні мали місце спроби легалізації права на смерть. Так, при підготовці однієї з перших редакцій Цивільного кодексу України

представники робочої групи пропонували закріпити пасивну форму евтаназії, проте така пропозиція в подальшому не була підтримана парламентарями [7, с. 393].

Цивільний кодекс України був, як відомо, прийнятий у 2003 році, і на сьогодні закладений в ньому підхід щодо невизнання за особою права на смерть і заборони застосування евтаназії не відповідає сучасним тенденціям. Саме тому нещодавно Перший заступник Голови Верховної Ради України Р. Стефанчук наголосив на необхідній рекодифікації цивільного законодавства. Серед змін, що планується внести до Цивільного кодексу, передбачена і можливість легалізації пасивної евтаназії. Проте, як і раніше, фахівці розділилися на два табори, аргументуючи за чи проти впровадження евтаназії в законодавство України.

Так, вчені, що виступають проти легалізації права на смерть, наводять наступні аргументи:

1) По-перше, дозвіл на евтаназію може перетворитися на черговий спосіб вчинення правопорушень, адже фактично дозволить умертвіння осіб, у яких не вистачає коштів на лікування, або призведе до збільшення випадків підкупу медперсоналу.

2) По-друге, це сам дозвіл особи на застосування до неї процедури евтаназії. Адже навіть тоді, коли пацієнт вже погодився, він може передумати, і як встановити добровільність такої згоди, і, що найважливіше, як саме пацієнт має надати згоду.

3) По-третє, процедура заповідання особі «легкої смерті» суперечить релігійним доктринам, адже, відповідно до християнських норм, евтаназія розглядатиметься актом самогубства, що може висвітлюватися як тяжкий гріх, що призведе до конфронтації релігійного та правового суспільства.

В свою чергу, фахівці, що намагаються довести необхідність запровадження інституту евтаназії, в обґрунтування своєї точки зору, наводять наступні аргументи:

1) Якщо законодавством передбачено право на життя, то чому не можна допускати існування права на смерть? Адже розпорядження своїм життям на власний розсуд – це один із елементів змісту даного права.

2) Застосування евтаназії забезпечує реалізацію принципу гуманного ставлення до невиліковно хворого пацієнта, адже завдання «легкої смерті» покликане позбавити безнадійно хворих людей від нестерпного болю та фізичних страждань.

3) Людині має бути гарантовано право на гідну смерть, що є складовою іншого фундаментального та абсолютного права кожного – права на повагу до гідності і честі.

Таким чином, як було зазначено вище, у науковому середовищі немає одностайності щодо доцільності запровадження процедури евтаназії в Україні. Проте, здається, що легалізація евтаназії в законодавстві є лише питанням часу. Як зазначив Р.О. Майданик, зі змістовної точки зору право на пасивну евтаназію тісно пов'язане із правом на людську гідність. «...У тих випадках, коли йдеться про невиліковні хвороби, які створюють для людини стан, коли хвороба суттєво порушує її гідність, значна кількість європейських країн ідуть шляхом легалізації пасивної евтаназії. Ми просто вкотре звертаємо увагу на це. Юридична заборона – це швидше блокування, але не вирішення проблеми: чи не порушується цим право на людську гідність?...» [8]. І ми повністю підтримуємо таку позицію.

Отже, зазначене дозволяє нам зробити декілька висновків:

1. По-перше, оскільки в суспільстві немає єдиної думки з приводу запровадження процедури завдання «легкої смерті», то вважаємо за доцільне провести офіційне опитування з метою визначення ставлення населення до процедури евтаназії, і відповідно до його результатів прийняти рішення про запровадження можливості існування права на смерть в Україні.

2. На наш погляд, ідею легалізації евтаназії в Україні все ж слід підтримати. Але при цьому, зважаючи на великий суспільний резонанс питання, пропонуємо винести його вирішення на всеукраїнський референдум, як це передбачено у демократичній, соціальній, правовій державі, яку розбудовує Україна.

3. Вважаємо, що право на смерть є елементом змісту права на життя, а також складовою права на свободу, на самовизначення, права на повагу до гідності і честі фізичної особи, адже кожна особа має абсолютне, невідчужуване право розпоряджатися власним життям, а надання людині права на смерть є засобом реалізації цього права.

4. Якщо ідея запровадження евтаназії в Україні буде підтримана суспільством, слід внести зміни до ст.281 ЦК України та ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в частині скасування заборони евтаназії та прийняти спеціальний закон про евтаназію, що передбачав би умови та механізм її проведення. Цей закон має врегулювати поняття евтаназії, визначити дозволені її форми, умови застосування, правила проведення, встановити вимоги до закладів охорони здоров'я, де ця процедура буде дозволена, їх працівників, а також визначити права пацієнтів щодо яких буде застосована процедура прискорення біологічної смерті.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Конституція України: чинне законодавство, редакція від 01.01.2020.: офіц. текст. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Мірошніченко О. А. Евтаназія та право людини на життя у міжнародному та національному праві. *Форум права*. 2012. № 3. С: 459-464.

4. Борисевич Н. М. Проблема легалізації евтаназії як законодавчого закріплення права пацієнта на гідну смерть. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008, м. Львів, С: 34-37.

5. Мерник А.М, Лукаш Є.Ю. Легалізація інституту евтаназії в Україні: теоретико-правовий підхід. *Юридичний науковий електронний журнал*. Львів, 2019. № 3. С: 15-19.

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

7. Стефанчук Р. О., Янчук А. О., Стефанчук М. М., Стефанчук М. О., Блажівська Н. Є. Право на евтаназію: за чи проти? *Патологія*. Том 15. № 3 (44). вересень – грудень 2018 р. С: 390-395.

8. Евтаназія у Цивільному кодексі: Стефанчук обіцяє максимально відкрите обговорення. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3179258-evtanazia-u-civilnomu-kodeksi-stefancuk-obicae-maksimalno-vidkrite-obgovorennja.html> (дата звернення: 03.03.2021).

Врегулювання спору за участю судді: проблемні аспекти

Талапова Ю.А., студентка

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Зміни до Цивільного процесуального кодексу України, які набрали чинності 15 грудня 2017 року, запровадили процедуру врегулювання спору за участю судді, що покладає процесуальний обов'язок на суддів сприяти мирному вирішенню спорів учасниками справи самостійно. Дані зміни покликані вирішити проблему перенавантаження судів та зробити судочинство більш доступним для громадян.

Врегулювання спору за участю судді – це процедура мирного вирішення спору шляхом проведення нарад за участю судді до початку розгляду справи по суті для досягнення врегулювання такого спору між сторонами, з урахуванням можливих шляхів

мирного вирішення на основі судової практики та аналогічних справах зі строком провадження не більше тридцяти днів, з початку її проведення [1].

Обов'язковою умовою застосування такого способу врегулювання спору є згода сторін до початку розгляду справи по суті та відсутність третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Основними підставами застосування такого процесуального інституту як врегулювання справи за участю судді є: 1) невинне впровадження альтернативних судочинства способів вирішення цивільно-правових спорів і, як наслідок, стимулювання до використання судами примирних процедур; 2) прагнення до оперативного вирішення спорів спрощеної процедури подолання суперечностей, які в свою чергу забезпечать як економію грошових витрат, так і якість та ефективність цивільного судочинства; 3) зосередження уваги на соціально значущих функціях правосуддя та підвищення ролі суду у сучасному суспільстві, що забезпечує процес гуманізації та демократизації судового процесу; 4) розширення диспозитивних повноважень сторін цивільних спорів, що виявляється не тільки в їхній можливості вільно використовувати процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів, а і застосувати альтернативний традиційному судочинству спосіб врегулювання цивільно-правових спорів шляхом переговорів, нейтральним посередником яких є суддя [2, с. 93-94].

Керуючись нормами ЦПК України, порядок проведення означеної процедури можна розмежувати за основними етапами, що не мають чітко обмежених процесуальних рамок, а є гнучкими та відносно неформальними. Це дозволяє їх легко адаптувати до конкретного виду спорів та умовно розділити процедуру врегулювання спору за участю судді на такі етапи: а) перший етап – підготовчий(вступний) етап, який передбачає організаційні процедури до початку проведення врегулювання спору за участю судді; б) другий етап – переговорний – основоположний і найважливіший етап, спрямований на безпосереднє врегулювання цивільно-правового спору між його учасниками; в) третій етап – заключний – припинення врегулювання спору за участю судді шляхом досягнення або недосягнення компромісу [2, с. 125].

Проте, незважаючи на об'єктивну корисність запровадження такого альтернативного способу вирішення цивільно-правових, варто зазначити недостатність правового регулювання важливих аспектів для коректного практичного застосування даних норм в рамках цивільного судочинства.

Так, суддя в цивільному процесі, у тому числі й на стадії врегулювання спору за участі судді, – це особа яка перш за все працює в певних межах, визначених законом, що відповідає загально правовому принципу «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». У свою чергу, існує певна неузгодженість норм ЦПК України, які регулюють проведення процедури врегулювання спору за участю судді, та визначального принципу діяльності суддів «дозволено лише те, що прямо передбачено законом».

Неузгодженість із зазначеним вище принципом викликає саме ч. 4 ст. 203 ЦПК України. Ця правова норма надає судді, окрім з'ясування підстав та предмета позову, підстав заперечень; роз'яснення сторонам предмета доказування для категорії спору, який розглядається; пропонування сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору право здійснювати інші дії, спрямовані на мирне врегулювання спору сторонами.

А відтак, можна стверджувати, що така процесуальна невизначеність дій судді на цій стадії може створити всі умови та можливості для перевищення своїх повноважень суддею під час урегулювання спору, адже правова конструкція «інші дії, спрямовані на мирне врегулювання спору» суддями може розумітися дуже широко та неоднозначно [3, с. 82].

Ще одним проблемним моментом є така встановлена форма проведення врегулювання спору, як закриті наради, які проводяться за ініціативою судді кожною із сторін окремо (ч.1 ст. 203 ЦПК). Також, відповідно до ч. 7 ст. 203 ЦПК України, інформація, отримана будь –

якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами.

З огляду на те, що такі наради не підлягають фіксуванню, існує великий ризик перевищення повноважень суддею, а також можливість зловживання сторонами процедурою для заміни судді, коли в дійсності такі підстави відсутні.

Отже, підсумовуючі вищезазначене, можна стверджувати, що запровадження процесуального інституту врегулювання спору за участю судді є суттєвим кроком, який у свою чергу може значно зменшити навантаження на суди, сприяти економії часу та матеріальних ресурсів, які необхідні для розгляду справи за загальною процесуальною процедурою. Проте, на сьогодні, українське законодавство містить невирішені питання, доопрацювання яких є необхідним для якісної практичної реалізації запроваджених змін.

Література

1. Врегулювання спору за участю судді: особливості та перспективи процесу. URL: <https://vs.ko.court.gov.ua/sud1008/pres-centr/news/559150/>
2. Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві: дис. на здобуття наук. ступ. док. філос. : 081. О., 2020. 183 с.
3. Кіреєва Н., Приймак Є., Проблемні аспекти врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. №106. С. 80-84.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 13.08.2020 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, № 42. Ст. 492.

Місце і значення галузевих принципів в процесі здійснення цивільного судочинства

Фомін І.Ю., студент

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Здійснення цивільного судочинства є важливим аспектом розвитку правової держави, оскільки характерною рисою такої держави є забезпечення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Цивільне процесуальне право і врегульоване ним цивільне судочинство побудовано не демократичних засадах.

Метою статті є аналіз галузевих принципів цивільного процесуального права з метою вдосконалення забезпечення законності і справедливості в процесі здійснення цивільного судочинства.

Актуальність визначення ролі галузевих принципів в процесі здійснення цивільного судочинства полягає в тому, що з розвитком суспільства принципи цивільного процесуального права розвиваються і вдосконалюються з урахуванням потреб політичних і соціально-економічних перетворень, подальшого забезпечення гарантій захисту суб'єктивних прав громадян, їх об'єднань і державних інтересів, а також підвищення ефективності судової діяльності в забезпеченні законності і справедливості.

Вважаємо доцільним розпочати аналіз даної теми з визначення принципів цивільного процесуального права.

Принципи цивільного процесуального права – це основні ідеї положення, провідні засади, що мають загальне значення для всього цивільного процесу, виділяють його типові риси, визначають характер процесуального права, порядок його здійснення та перспективи подальшого розвитку [1, с. 21].

Зміст принципів має демократичний характер і відображає загальну спрямованість права та його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони дають можливість пізнати суть цієї галузі права, її суспільний характер у цілому, а також окремих інститутів.

Принципи сприяють правильному пізнанню і застосуванню норм цивільного процесуального права, виступають основою для законодавчої практики, для підготовки, розроблення і прийняття відповідних їм за змістом правових норм і їх удосконалення. Кожний з принципів відіграє самостійну роль, характеризує галузь у цілому, окрему стадію чи окремий процесуальний інститут, але між ними існує зв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань цивільного судочинства, дія одного принципу обумовлює дію інших [2, с. 40].

Проаналізувавши суть принципів, можна дійти до висновку, що принципи цивільного процесуального права тісно взаємопов'язані між собою і в сукупності становлять систему. Кожний з принципів не може існувати окремо від принципів системи, а тільки у взаємодії з ними, зміст окремих принципів розкривається з урахуванням змісту інших принципів галузі права.

Принципи цивільного-процесуального права поділяються на загально-правові, міжгалузеві та галузеві. Саме галузеві принципи найбільш повно розкривають особливості здійснення цивільного судочинства [3, с. 43].

Одним з основних цивільно-процесуальних принципів є принцип диспозитивності. Даний принцип полягає в наданій заінтересованим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати свої права (матеріальні і процесуальні), розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів [1, с. 25].

Відповідно до ст. 13 ЦПК суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до ЦПК, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом [4].

Зміст принципу диспозитивності закріплений в правах осіб, які беруть участь у справі, та визначаються системою цивільних процесуальних правовідносин в наступних стадіях розвитку цивільного судочинства у справі.

Диспозитивний характер мають права сторін, визначені ст. 49 ЦПК, за якою до закінчення підготовчого засідання позивач може змінити предмет або підстави позову, протягом усього часу розгляду справи по суті збільшити або зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від позову. Відповідач має право визнати позов повністю чи частково або подати зустрічний позов. Сторони можуть закінчити справу мировою угодою на будь-якій стадії процесу [4].

Диспозитивністю визначаються також права інших осіб, які беруть участь у справі. Особи, які беруть участь у справі, повинні користуватися належними процесуальними правами сумлінно, не спрямовувати їх на шкоду інших осіб, державних і громадських інтересів [5, с. 46].

Одним з головних завдань цивільного судочинства є справедливий і неупереджений розгляд і вирішення цивільних справ. Засадою, що забезпечує виконання цього завдання, є, перш за все, принцип об'єктивної істини. Змістом цього принципу є відповідність висновків суду, викладених у рішенні, дійсним обставинам справи. Суд зобов'язаний не обмежуватися поданими матеріалами та поясненнями, а вживати всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного і об'єктивного встановлення дійсних обставин справи. Це означає, що суд повинен з'ясувати всі питання по справі - як на користь, так і проти сторони.

Встановлення об'єктивної істини в справі забезпечується дією інших принципів цивільного судочинства, санкціями кримінального права за дачу завідомо неправдивих показань і висновків, активним процесуально-правовим становищем суду в процесі доказування [2, с. 62].

Принцип процесуальної рівноправності сторін встановлює для сторін рівні можливості для здійснення ними своїх процесуальних прав і виконання обов'язків, а не в тотожності прав позивача і відповідача. Відповідно до ч. 2 ст. 12 ЦПК учасники справи

мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом [4]. Зміст цього принципу обумовлюється характером матеріальних правовідносин, підвідомчих суду, і є відображенням загально-правового, закріпленого Конституцією, принципу рівності усіх громадян перед законом і судом (ст. 154) [6]. Таким чином, відповідно до цього принципу для сторін встановлена в ЦПК рівність у використанні ними процесуальних засобів у процесуальній діяльності в цивільному судочинстві.

Близьким за змістом є принцип змагальності. Відповідно до ч. 1 ст. 12 ЦПК цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін [4]. Якщо принцип рівності стосується учасників правосуддя в цілому, то принцип змагальності поширює свою дію лише на осіб, які беруть участь у судочинстві, наприклад, позивача і відповідача. Суть даного принципу полягає у забезпеченні широкої можливості сторонам, які беруть участь у справі, відстоювати свої права та законні інтереси, свою позицію у справі, свободу надання ними суду своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості тощо. Відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦПК кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [4].

Згідно з принципом змагальності сторони можуть активно і на рівних дискутувати, вільно висловлювати свої думки, давати тлумачення фактів, подій і доказів, пов'язаних з даною справою. При цьому суду належить керівна роль в ході судового засідання, пошуку об'єктивної істини, неухильного дотримання всіх правил судового розгляду, встановлених законом [3, с. 53].

Процесуальний формалізм. Для здійснення цивільного судочинства важливою є раціональна процесуальна форма. Вона полягає у створенні найбільш сприятливого порядку (раціонального цивільного судочинства) для процесуальної діяльності суду, для доступу в цивільний процес по справі заінтересованих осіб і їх процесуальної діяльності. Раціональна процесуальна форма характеризується також встановленими в ЦПК стадійністю процесу, строками на виконання процесуальних дій, формою і змістом позовної заяви тощо [2, с. 64].

Неможливість процесуального сумісництва. Відповідно до цього принципу суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин не може в одній і тій же справі перебувати більше як в одному процесуальному становищі. Про неможливість процесуального сумісництва не існує окремої норми права, але це положення впливає з норм ЦПК, які регулюють процесуальне правове становище учасників процесу. Порушення принципу неможливості процесуального сумісництва є підставою для визнання рішення незаконним і його скасування [2, с. 65].

Принцип безпосередності судового розгляду. Відповідно до ст. 213 ЦПК суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі. На нього покладений обов'язок ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази [4].

Нормативне вираження цього принципу полягає в тому, що суд при розгляді справи повинен, як правило, сприймати докази по справі з першоджерел і досліджувати їх безпосередньо.

Тому судові засідання по розгляді справи має розпочинатися і закінчуватися при незмінному складі суддів. Якщо в процесі розгляду справи відбувається заміна одного із суддів, то судовий розгляд розпочинається спочатку (ч. 2 ст. 213 ЦПК) [4]. Цим самим забезпечується встановлення об'єктивної істини в справі, правильне судження про права і обов'язки сторін спірних правовідносин.

Принцип поєднання усності і письмовості судового розгляду. Першочергове значення в цьому поєднанні надається усності, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 7 ЦПК розгляд справ у судах проводиться усно [4]. Це положення зобов'язує суд, сторони, інших учасників процесу здійснювати процесуальні дії в усній формі. Так, в усній формі ведеться засідання суду, усно виступає суддя, заслуховуються пояснення осіб, які беруть участь у справі, експертів, усно ставляться запитання. Усна форма спілкування створює можливість правильного

встановлення істини в процесі, підвищує ефективність принципу змагальності сторін, сприяє винесенню законного і обґрунтованого рішення.

Усна форма судового розгляду сприяє реалізації вимог принципу гласності і безпосередності. Завдяки словесній формі судді можуть краще і повніше сприймати факти справи, а особи, які беруть у ній участь, – реально і точно довести їх до відома суду, сприймати зміст дій всіх учасників процесу, висловлювати свої міркування, заперечення, спростування з метою встановлення дійсних обставин справи [5, с. 43].

В той же час деякі процесуальні дії повинні здійснюватися лише у письмовому вигляді. Позовна заява, як основний процесуальний документ, подається в письмовій формі. Письмово подаються апеляційні та касаційні скарги, заключаються мирові угоди, оформлюються владні судження суду – рішення, ухвали, постанови.

Деякі процесуальні дії можуть здійснюватися як усно, так і письмово. Це відноситься до клопотань сторін, заперечень проти заявлених клопотань, запитань до експертів в судовому засіданні [2, с. 63].

Проаналізувавши поняття та зміст галузевих принципів цивільного процесуального права, можна зробити висновок, що принципи є основними засадами цивільного процесу та на основі них побудована і розвивається дана галузь права. Принципи є підґрунтям для ефективного виконання завдань цивільного судочинства, яке перебуває в прямій залежності від правильного застосування судами в справі норм процесуального і матеріального права, для чого необхідно пізнати їх зміст, місце в системі права, їх зв'язки з іншими нормами і юридичними принципами, які в них відтворюються. Вважаємо, що вивчення принципів є дуже важливим для подальшого розвитку цивільного процесу та для побудови правової держави і громадянського суспільства, без якої неможливо здійснення цивільного правосуддя.

Література

1. Терешук Г. А. Цивільне процесуальне право. Конспект лекцій для студентів усіх напрямів денної та заочної форм навчання. Луцьк: ЛНТУ, 2017. 88 с. URL: http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/cpp_lekciy.pdf (дата звернення: 26.02.2021)
2. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., доц. А.В. Коваленко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 192 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/511/1/Цив%20процес.pdf> (дата звернення: 26.02.2021)
3. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/453/1/КУЧЕР%20Цивільний%20ПРОЦЕС%20ПІДРУЧНИК.pdf> (дата звернення: 27.02.2021)
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.02.2021)
5. Васильєв С. В. Цивільний процес : підручник. К. : Алерта, 2019. 506 с.
6. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.02.2021)

Повна перевірка декларацій публічного службовця за законодавством України: питання теорії та практики

*Франковська С.А., студентка
Науковий керівник:*

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кореспондент НАПрН України
Запорізький національний університет*

За українським законодавством публічні службовці зобов'язані подавати до першого квітня декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, що являє собою своєрідний контроль за діяльністю публічних службовців та є гарантією дотримання принципу прозорості в діяльності публічних службовців. Проте, подана публічним службовцем декларація повинна піддаватися перевірці для уточнення даних та встановлення їх достовірності.

Аналіз чинного антикорупційного законодавства дозволяє виокремити чотири типи декларацій суб'єкта декларування:

1) Щорічна декларація, яка подається у період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року;

2) Декларація суб'єкта декларування, який припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, що подається не пізніше дня такого припинення. Якщо припинення зазначених функцій відбулося з ініціативи роботодавця, декларація подається не пізніше двадцяти робочих днів з дня, коли суб'єкт декларування дізнався чи повинен був дізнатися про таке припинення;

3) Декларація суб'єкта декларування, який припинив діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а» і «в» пункту 2, пункті 5 частини першої статті 3 Закону «Про запобігання корупції», що подається до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком, у якому було припинено таку діяльність. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року;

4) Декларація суб'єкта декларування, який є особою, що претендує на зайняття посад, зазначених у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону «Про запобігання корупції», що подається до призначення або обрання особи на посаду. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади (участь у конкурсі), якщо інше не передбачено законодавством, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року [3, с. 3-4].

Досліджуючи виконання Україною вимог Європейського Союзу у частині доброчесності державних службовців, С. Карелін під підвищенням рівня дотримання принципу доброчесності у державному секторі розуміє вдосконалення та ефективно застосування процедур декларування та перевірки доходів, активів і видатків українськими посадовцями, а також існування системи запобігання та врегулювання конфлікту інтересів державних службовців. Конкретними діями у цьому напрямі є: впровадження ефективної системи перевірки декларацій про активи, доходи та видатки державних службовців; застосування покарань за подання неправдивої інформації у деклараціях; суттєве зменшення граничного розміру видатків, що декларуються; створення окремого веб-порталу для подання декларацій в електронній формі та їхньої публікації з відкритим доступом; вдосконалення інших положень щодо розкриття інформації про активи за співпраці з громадянським суспільством і міжнародними зацікавленими сторонами та ін [2, с. 284].

Так, Законом України «Про запобігання корупції» передбачено здійснення повної перевірки відомостей внесених у декларацію публічними службовцями. Згідно ст. 51-3 ЗУ «Про запобігання корупції» повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності. Обов'язковій повній перевірці підлягають декларації службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджується Національним агентством. Обов'язковій повній перевірці також підлягають декларації, подані іншими суб'єктами декларування, у разі виявлення у них

невідповідностей за результатами логічного та арифметичного контролю. Національне агентство проводить повну перевірку декларації, а також самостійно проводить повну перевірку інформації, яка підлягає відображенню в декларації, щодо членів сім'ї суб'єкта декларування [1]. До речі, такі процедури фінансового контролю широко поширені і в ряді європейських країн, зокрема Італія, Португалія, Литва, Німеччина, Румунія, Угорщина та ін. [4, с. 160]. Суб'єктом перевірки даних виступає спеціально уповноважений державою орган, чи то рахункова палата, чи то спеціальне бюро, комісія чи парламентська група.

Така перевірка проводиться для декларацій, відібраних у порядку черговості на підставі оцінки ризиків. Також причиною повної перевірки може бути інформація, отримана від фізичних та юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших джерел.

Що стосується практичних питань проведення повної перевірки, то НАЗК проводить повну перевірку декларацій за повний звітний період (рік) – тобто, щорічних та після звільнення. НАЗК не проводить повну перевірку декларації кандидата на посаду.

Крім того потрібно звернути увагу на те, що якщо ви повідомляєте про активи, набуті суб'єктом в 2020 році, такі дані можна перевірити лише після подання ним декларації вже в 2021 році.

В спеціальній літературі порушується питання й про оптимізацію оформлення та заповнення декларацій щодо членів своїх родин: вимоги щодо декларування мають бути поширені й на повнолітніх дітей посадової особи [4, с. 130]. Слід забезпечити на законодавчому рівні ефективний механізм публічного розкриття інформації про джерела доходів повнолітніх дітей, що дозволить уникати потенційних конфліктів інтересів.

Також проблемним аспектом є те, що суб'єкт має право внести зміни до декларації. Тому слід переглянути, чи справді ви переглядаєте останню подану декларацію, оскільки у Реєстрі може існувати одна або декілька виправлених. Дата та час подання декларацій вказані в Реєстрі під іменем суб'єкта декларування.

Також слід пам'ятати, що суб'єкт повинен задекларувати активи, якими володів або користувався він та/або члени його сім'ї станом на 31 грудня звітного року або протягом не менше 183 днів упродовж року. При цьому норма стосовно користування упродовж 183 днів діє лише з 2020 року та не стосується вже поданих декларацій за попередні роки.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що декларації публічних службовців, яких законом передбачено чотири види повинні піддаватися контролю для перевірки достовірності внесених декларантом даних. Повна перевірка декларації публічного суб'єкта націлена на проведення контролю за наданими суб'єктом декларування даних та проводиться НАЗК. Проте, повна перевірка декларації тягне за собою ряд практичних проблем, які саме пов'язані зі звітним періодом та набутих майном декларанта. Незважаючи на законодавче регулювання проведення повних перевірок декларацій, все ще є невирішені питання, які тягнуть за собою проблеми в реалізації таких перевірок.

Література

1. Про запобігання корупції : Закон України від 04.03.2021 р. (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Галай В. О. Сучасна концепція принципів публічної служби в адміністративному праві України: дис. на здобуття наук. ступ. док. юр. наук: 12.00.07. К., 2020. 581 с.
3. Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/2-1.pdf>.
4. Стебляк А., Резнік О. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 44 (2). С. 160-164.
5. Радецький Р.С. Електронне декларування як інструмент запобігання корупції в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 29 (68) № 1 2018. С. 130.

*Наукове видання
(українською мовою)*

**„НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ”**

Тези доповідей
Міжнародної
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 26 березня 2021 р.

Відповідальний за випуск: Коломоєць Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп’ютерна верстка: Шиванова М.Г.